

T.C
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ANADOLU HALK MASALLARI İLE KIRGIZ HALK MASALLARININ
KARŞILAŞTIRMALI ARAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ceyhun KAÇMAZ

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI
Programı: TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Shurubu KAYHAN

Ağustos-2020

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ANADOLU HALK MASALLARI İLE KIRGIZ HALK MASALLARININ
KARŞILAŞTIRMALI ARAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ceyhun KAÇMAZ

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI
Programı: TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Shurubu KAYHAN

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL

Prof. Dr. Muharrem KAYA

Dr. Öğr. Üyesi Shurubu KAYHAN

Ağustos-2020

ÖNSÖZ

Kırgızlar, Türk toplulukları içinde bilinen en eski halklardan biridir. Folklorik açıdan oldukça zengin bir geçmişe sahiptir. Kendi kültür miraslarından biri olan Manas destanı dışında, Isıklı Göl, Kocacaş ve Coodarbeşim Destanı gibi 50'nin üzerinde destana sahiptir. Bu destanlar içerik itibarıyla aynı zamanda masal özellikleri de taşımaktadır. Bu sebeple Kırgızlarda geniş bir sözlü kültür varlığı geçmişten günümüze kadar gelmektedir. Kırgızların masal anlatıcıları ve bu kişilerin ka dolaşması edebi kültürün yayılmasını sağlamıştır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu kültür mirası farklı coğrafyalarda yaşayan Türkleri de etkilemiştir.

Anadolu ve Kırgız halkları coğrafi olarak birbirlerinden uzak olsa da kültür ve edebiyat bakımından birbirlerine benzer toplumlardır. Özellikle Kırgızların bağımsızlıklarını kazanmalarından bu yana Türkiye ile olan ilişkileri artmış bu da kültür aktarımını kolaylaştırmıştır. Ayrıca Kırgızistan-Manas Üniversitesi ile de akademik olarak ilişkiler gelişmiştir. Bu bağlamda bu iki benzer coğrafyalarla ilgili yapılacak çalışmalar Kırgız ve Anadolu toplumundaki insanları daha da yakınlaştıracaktır.

Anadolu ve Kırgız coğrafyalarında geçmişten günümüze anlatıla gelen, sözlü kültür ürünü masallar, önemli bir edebi kültür mirası oluşturmuştur. Anadolu ve Kırgız ata kültürünün önemli bir hazinesi olan masallar aynı zamanda gelecek nesillere kültür taşıyıcısı rolünü de üstlenmektedir.

Anadolu ve Kırgızların masalları hakkında yapılmış birçok akademik çalışma bulunmaktadır, fakat Anadolu ve Kırgız masallarının tasniflerinin tümünü mukayese eden bir çalışma yoktur. Bu çalışmada Anadolu ve Kırgız masallarının bilimsel tüm tasnifleri, konu, kahramanlar, mekân ve eşya bakımından karşılaştırılmış, böylece bu alandaki eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

Tezimi hazırlarken bana destek olan aileme, aynı zamanda benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Shurubu Kayhan'a tez yazma aşamamda fikirleriyle ve kaynak önerileriyle bana rehber olan Prof. Dr. Muharrem Kaya'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ceyhun Kaçmaz

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. MASAL KAVRAMI.....	2
1.1 Masalın Unsurları.....	6
1.1.1 Masalın Konusu.....	7
1.1.2 Masalın Yer ve Zamanı.....	7
1.1.3 Masalın Üslubu.....	7
1.1.4 Masalın Figürü.....	7
1.1.5 Masalın Motifi.....	7
1.2 Masal Tiplerinin Sınıflandırılması.....	9
1.2.1 Hans Honti Sınıflandırması.....	9
1.2.2 Stith Thompson Sınıflandırması.....	10
1.2.3 Antti Aarne Sınıflandırması.....	10
1.2.4 Max Luthi Sınıflandırması.....	10
1.3 Masalların Kaynakları.....	11
1.3.1 Tarih Öncesi Görüş/Mitolojik Görüş.....	12
1.3.2 Tarihi Görüş/Hindoloji Okulu.....	12
1.3.3 Etnografik Görüş/Antropoloji Okulu.....	13
1.4 Masalların Gelişimi.....	14
1.4.1 Olumlu Gelişme.....	14
1.4.2 Yayılan Gelişme.....	14
1.4.3 Tersine Gelişme.....	15
İKİNCİ BÖLÜM	
2. ANADOLU VE KIRGIZ HALK MASALLARI.....	15
2.1. Anadolu Türk Halk Masalı.....	15
2.1.1 Anadolu Türk Halk Masallarının Kaynakları ve İlk Örnekleri.....	18
2.2 Anadolu Türk Halk Masallarında Sınıflandırma.....	30
2.2.1 Anadolu Türk Hayvan Masalları.....	31

2.2.2 Anadolu Türk Asıl Halk Masalları.....	35
2.2.2.1 Olağanüstü Masallar.....	35
2.2.2.2 Gerçekçi Masallar.....	42
2.2.3 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralar.....	47
2.2.4 Anadolu Zincirleme Masalları.....	48
2.2.5 Anadolu Sınıflandırmaya Girmeyen Halk Masalları.....	51
2.3 Kırgız Halk Masalları.....	53
2.3.1 Kırgız Halk Masallarında Yapılan Çalışmalar ve Derlemeler.....	56
2.4 Kırgız Halk Masallarında Sınıflandırma.....	59
2.4.1 Kırgız Hayvan Masalları.....	59
2.4.2 Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masalları.....	63
2.4.3 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masalları.....	71
2.4.4 Kırgız Efsaneleri.....	85
2.4.5 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masalları.....	81
2.4.6 Kırgız Zincirlemeli Masalları.....	81
2.5 Anadolu Türk Halk Masalı Metinleri.....	86
2.5.1 Anadolu Hayvan Masalları Metinleri.....	86
2.5.2 Anadolu Olağanüstü Masal Metinleri.....	89
2.5.3 Anadolu Gerçekçi Masal Metinleri.....	102
2.5.4 Anadolu Güldürücü Hikayeler, Nükteli Fıkra Metinleri.....	110
2.5.5 Anadolu Zincirlemeli Masal Metinleri.....	114
2.6 Kırgız Masal Metinleri.....	118
2.6.1 Kırgız Hayvan Masal Metinleri.....	118
2.6.2 Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masal Metinleri.....	128
2.6.3 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masal Metinleri.....	139
2.6.4 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masal Metinleri.....	143
2.6.5 Kırgız Zincirlemeli Masal Metinleri.....	145
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3.ANADOLU VE KIRGIZ MASAL METİNLERİNİN İNCELENMESİ...154	
3.1 Anadolu ve Kırgız Hayvan Masalları.....154	
3.1.2 Anadolu Hayvan Masallarındaki Temalar.....	154
3.1.3 Kırgız Hayvan Masallarındaki Temalar.....	155

3.1.4 Anadolu Hayvan Masallarındaki Temalarla Kırgız Hayvan	
Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması.....	155
3.1.5 Anadolu Hayvan Masallarındaki Kahramanlar.....	156
3.1.6 Kırgız Hayvan Masallarındaki Kahramanlar.....	157
3.1.7 Anadolu Hayvan Masallarındaki Kahramanlarla Kırgız Hayvan	
Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması.....	158
3.1.8 Anadolu Hayvan Masallarındaki Mekânlar.....	158
3.1.9 Kırgız Hayvan Masallarındaki Mekânlar.....	158
3.1.10 Anadolu Hayvan Masallarındaki Mekânlarla Kırgız Hayvan	
Masallarındaki Mekânların Karşılaştırılması.....	159
3.1.11 Anadolu Hayvan Masallarındaki Eşyalar.....	159
3.1.12 Kırgız Hayvan Masallarındaki Eşyalar.....	159
3.1.13 Anadolu Hayvan Masallarındaki Eşyalarla Kırgız Hayvan Masallarındaki	
Eşyaların Karşılaştırılması.....	167
3.2 Anadolu Olağanüstü ve Kırgız Sıykırdı (Sihirli) Olağanüstü	
Masalları.....	160
3.2.1 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Temalar.....	160
3.2.2 Kırgız Sıykırdı (Sihirli) Masallarındaki Temalar.....	161
3.2.3 Anadolu Olağanüstü Masallardaki Temalarla Kırgız Sıykırdı (Sihirli)	
Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması.....	161
3.2.4 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Kahramanlar.....	162
3.2.5 Kırgız Sıykırdı (Sihirli) Masallarındaki Kahramanlar.....	171
3.2.6 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Kahramanlarla Kırgız Sıykırdı	
(Sihirli) Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması.....	173
3.2.7 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Mekânlar.....	164
3.2.8 Kırgız Sıykırdı (Sihirli) Masallarındaki Mekânlar.....	165
3.2.9 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Mekânlarla Kırgız Sıykırdı	
(Sihirli) Masallarındaki Mekânların Karşılaştırılması.....	165
3.2.10 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Eşyalar.....	165
3.2.11 Kırgız Sıykırdı (Sihirli) Masallarındaki Eşyalar.....	166
3.2.12 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Eşyalarla Kırgız Sıykırdı	
(Sihirli) Masallarındaki Eşyaların Karşılaştırılması.....	166

3.3 Anadolu Gerçekçi Masalları ve Kırgız Turmuştuk

(Gerçekçi) Masalları.....	167
3.3.1 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Temalar.....	167
3.3.2 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Temalar.....	168
3.3.3 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Temalarla Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması.....	169
3.3.4 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Kahramanlar.....	169
3.3.5 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Kahramanlar.....	170
3.3.6 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Kahramanlarla Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması.....	170
3.3.7 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Mekânlar.....	171
3.3.8 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Mekânlar.....	171
3.3.9 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Mekânlarla Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Mekânların Karşılaştırılması.....	172
3.3.10 Anadolu Gerçekçi Masallarında Eşyalar.....	172
3.3.11 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Eşyalar.....	173
3.3.12 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Eşyalarla Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Eşyaların Karşılaştırılması.....	173
3.4 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarla Kırgız Apendi	
(Güldürücü) Masalları.....	173
3.4.1 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Temalar.....	173
3.4.2 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Temalar.....	174
3.4.3 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Temalarla Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması.....	175
3.4.4 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Kahramanlar.....	175
3.4.5 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Kahramanlar.....	176
3.4.6 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Kahramanlarla Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması.....	177
3.4.7 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Mekânlar.....	178
3.4.8 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Mekânlar.....	178
3.4.9 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Mekanlarla	

Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Mekanların Karşılaştırılması....	178
3.4.10 Anadolu Güldürücü Hikayeler ne Nükteli Fıkralarındaki Eşyalar.....	178
3.4.11 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Eşyalar.....	179
3.4.12 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Eşyalarla Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Eşyaların Karşılaştırılması.....	179
3.5 Anadolu ve Kırgız Zincirlemeli Masalları.....	179
3.5.1 Anadolu Zincirlemeli Masallarındaki Temalar.....	179
3.5.2 Kırgız Zincirlemeli Masallarındaki Temalar.....	180
3.5.3 Anadolu ve Kırgız Zincirlemeli Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması.....	180
3.5.4 Anadolu Zincirlemeli Masallarındaki Kahramanlar.....	181
3.5.5 Kırgız Zincirlemeli Masallarındaki Kahramanlar.....	181
3.5.6 Anadolu ve Kırgız Zincirlemeli Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması.....	182
3.5.7 Anadolu Zincirlemeli Masallarındaki Mekânlar.....	182
3.5.8 Kırgız Zincirleme Masallarındaki Mekânlar.....	183
3.5.9 Anadolu ve Kırgız Zincirlemeli Masallarındaki Mekânların Karşılaştırılması.....	183
3.5.10 Anadolu Zincirlemeli Masallarındaki Eşyalar.....	183
3.5.11 Kırgız Zincirlemeli Masallarındaki Eşyalar.....	183
3.5.12 Anadolu ve Kırgız Zincirlemeli Masallarındaki Eşyaların Karşılaştırılması.....	184
SONUÇ.....	185
SÖZLÜK.....	187
KAYNAKÇA.....	188

ÖZET

Tarihten günümüze masallar toplumların kültürlerini, örf ve adetlerini yaşam felsefelerini, algılarını yansıtmaktadır. Ait olduğu toplumdaki bireylerin hayal gücünü genişleterek, masalların içeriğinin zenginleşmesini sağlamıştır. Masallar bir sözlü kültürün yansıması olarak kulaktan kulağa anlatılarak, tüm dünya coğrafyalarına yayılmış böylelikle kültürler arası aktarıma öncülük etmiştir. Masallar halkın bir ürünü olup, insanların başına gelen ve gelebilecek olayların abartılı bir şekilde anlatıldığı metinlerdir. İlk masallar insanların doğayı anlama ve bilme isteklerinin bir sonucu olarak hayvan masallarını oluşturmuş, hayvanlara çeşitli sembolik anlamlar yüklemişlerdir.

Masal aynı zamanda kültürel olarak farklı coğrafyalara yayılmış ve böylece benzer özellikler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Anadolu ve Kırgız kültüründe masallar ve masalların unsurları benzerlik göstermiştir. Anadolu toplumu, ata kültürüne bağlı bir halk olduğu için çevresinde olup bitenleri bir şekilde açıklamaya çalışmış ve nesnelere çeşitli anlamlar yüklemişlerdir. Anadolu halkı tabiat özelliklerini, insanları ve toplumsal ilişkileri sembolleştirerek, değer yargılarına ulaşmış, iyilik-kötülük ve ahlak değerlerini masaldaki kahramanlara yüklemiştir. Kırgız toplumu da Anadolu toplumu gibi kendi inançları doğrultusunda benzer davranışlar sergilemişlerdir.

Çalışmada Anadolu ve Kırgız masalları karşılıklı olarak incelenmeden önce masallar ile ilgili bilgiler verilmiştir. Masalların unsurları, masalların tipleri ve sınıflandırılması, kaynakları ele alınmış, daha sonra Türk halk masalları hakkında genel bilgi verilip, halk masallarının kendi içindeki sınıflandırması yapılmıştır. Anadolu sahasında masal tasnifleri teker teker incelenmiş, örneklerle somutlaştırılmış ve aynı yöntem Kırgız halk masalları için de uygulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Sözlü edebiyat, masal, Kırgız masalları, Anadolu masalları

ABSTRACT

From historical to modern, fairy tales reflect societies' cultures, customs and traditions, philosophies of life, perceptions. It has enriched the content of fairy tales by expanding the imagination of individuals in the society to which it belongs. Fairy tales spread across the world geographies by telling word of mouth as a reflection of an oral culture, thus leading to intercultural transfer. Fairy tales are a product of the people, they are texts that exaggerate the events that happen to people. The first fairy tales formed animal fairy tales as a result of people's desire to understand and know nature, and they imposed various symbolic meanings on animals.

The fairy tale also spread culturally in different geographies and thus similar features emerged. In this context, tales and elements of fairy tales showed similarities in Anatolian and Kyrgyz culture. Since Anatolian society is a people attached to an ancestor cult, they tried to explain what was happening around them and put various meanings on objects. The Anatolian people have reached the value judgments by symbolizing the features of nature, people and social relations, and uploaded the values of good and evil and moral to the heroes in the fairy tale. The Kyrgyz society, like the Anatolian society, has demonstrated similar behavior in line with their beliefs.

Before the Anatolian and Kyrgyz tales are compared mutually, information about the tales is given in the study. Elements of fairy tales, types and classification of tales, sources are discussed, and then general information about Turkish folk tales is given and classification of folk tales is made. Fairy tale classifications in Anatolian field were examined one by one, embedded with examples and the same method was applied for Kyrgyz folk tales.

Keywords: Oral literature, fairy tale, Kyrgyz tales, Anatolian tales

GİRİŞ

Türkler M.Ö 6000’li yıllara dayanan geçmişiyle köklü bir millettir. Göçebe kültürüne dayalı bir toplum olan Türkler, tarih boyunca farklı coğrafyalarda hakimiyet kurmuş ya da hakimiyet altına girmiştir. Türkler gittikleri yerlerde kendi dillerini, dinlerini ve edebi kültürlerini korumaya çalışmışlardır. Kültürel gelişime açık olan Türk toplumu hakimiyet altında aldıkları ve hakimiyet alanına girdikleri toplumların ve devletlerin kültürlerini kendi kültürleriyle harmanlamışlardır.

Toplumların kültürel etkileşiminde edebiyat ve folklor önemli bir yere sahip olmuştur. Sözlü kültür ve gelenek kuşaktan kuşağa toplumsal ve edebiyat normlarını aktarmada önemli bir yere sahip olmuş, özellikle bu çalışmada inceleyeceğimiz masal olmak üzere halk hikayeleri ve fıkralar da bu etkileşimi sağlamıştır. Bu çalışmada inceleyeceğimiz Anadolu ve Kırgız halkının masalları birbirine yakın iki kültürün benzer edebi ürünleridir. Coğrafyanın ve yönetimlerin politikaları bu iki yakın kültürün masallarının çeşitlenmesinde etkili olmuş, böylece masal kahramanları ve masal unsurları kimi zaman çeşitlilik göstermiştir. Kırgızistan ve Türkiye ile ilgili çalışmaların son yıllarda artış göstermesi bu iki coğrafyanın edebi eserlerinin de etkileşimini sağlamıştır. Türk ve Türk soylu toplulukların kendi öz kültürlerini öğrenip özümsemeleri açısından Türk ve Kırgız alanında yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur. Anadolu ve Kırgız halk masallarının karşılaştırılmalı araştırması bu nedenle önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde önce masal kavramı verilmiş ve masal unsurları incelenmiştir. Masal tipleri bilimsel sınıflandırmaya göre açıklanmış; masalların kaynakları ve masalların gelişimi ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Anadolu Türk halk masalları ve kaynakları bu masalların ilk örnekleri verilmiş ve Anadolu Türk halk masalları sınıflarına göre incelenmiştir. Ardından Kırgız Halk masalları için aynı yöntem uygulanarak, üçüncü bölümde her sınıflandırma için ayrı örnek masal metinleri verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde Anadolu ve Kırgız masal metinlerinde, tema, kahraman, mekân ve eşyalar tespit edilmiş ve bunlar birbirleriyle karşılaştırılmıştır.

1. MASAL KAVRAMI

Masal denilince zihinlere çocuklara anlatılan eğlenceli fakat bir yandan da düşündürücü ve eğitici bazı anlatılar gelmektedir. “Masal” sözcüğünün etimolojisine bakıldığında (Ar. Mesel) “ibret alınacak hikâye, örnek) özetlendiğini görürüz. Osmanlıca-Türkçe Sözlük’te ise masal “Terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikâye” olarak tanımlanmaktadır (Devellioğlu, 1993, s. 663)

Türk Ansiklopedisi’nde ise masal, olayların geçtiği, zaman ve mekânı belirsiz, kahramanları, arap, peri, cin, dev, ejderha, cadıkarı, padişah, vezir gibi belirli tipleri temsil eden hikâye olarak tanımlanarak masalın yer, zaman ve mekân unsurlarını barındırdığı da belirtilir (Türk Ansiklopedisi, 1976, s. 317).

Türk halk edebiyatının araştırma öncülerinden biri olan Pertev Nail Boratav’a göre masal, düzyazı olarak söylenmiş, din ve büyü inancı ile ulusal törelerden bağımsızca, tamamı hayâl ürünü, gerçekten uzak ve anlatılanlara inandırma amacı barındırmayan uzun olmayan anlatı olarak tanımlanır (Boratav, 1997, s. 75). Boratav’ın bu tanımı masalı, anlatıcının zihinde canlandırdığı hayal ürünü öğelerden oluşan bir dizi metin olarak gördüğünün ispatıdır. Bu bakımından masal, toplumdan ve toplumun ortaya koyduğu değerlerden bağımsız birer anlatıdır. Bu görüşe karşın Türk geleneksel masal ve öykü yazarı Eflatun Cem Güney ise masalın toplumun geleneksel, dinsel, töresel kaynaklarından beslendiğine ve toplumu oluşturan bu çizgilere bağlı olduğundan ve bununla harmanlanmış hayali bir tablo çizildiğine dikkat çekmiştir (Güney, 1966, s. 9).

Bilge Seyidoğlu da masalı belli tekerlemeler ve deyişlerle birlikte hayal unsurlarının ön planda olduğu ve klişelerin sıklıkla kullanıldığı bir sözlü anlatım türü olarak tanımlamıştır

Halk tarafından uzun bir zaman diliminden itibaren anlatılmaya devam edilen ve bünyesinde gerçeküstü kişilerin, gerçekten bağımsız olayların var olduğu, bir varmış bir yokmuş gibi kalıplaşmış bir üslupla başlayan, uzunluğu belirli bir ölçütte olan, sonlara doğru yedi, içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muradına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana gibi klişe sözler ile sonlanan, zaman ve mekân kavramlarını net olarak belirtmeyen sözlü anlatım türlerinden biridir (Seyidoğlu, 1985, s. 149)

Masal aynı zamanda Anadolu coğrafyasında farklı isimlerle de tanımlanmaktadır. “Metel, mesele, matal, hekâ, hikâ, hikiya, hekeya, oranlama, ozanlama ve nagil.”

(Sakaoğlu, 1973, s.7, 8).

Türklerin ilk ansiklopedisi, sözlüğü, haritası olan Divanü Lügati't-Türk adlı eserde de "ötkünç/ötükünç" şeklinde tanımlanmıştır (Mahmut, çev.Besim Atalay, 1999, s.4).

Türk topluluklarında da masal farklı kelimelerle tanımlanmıştır. Bu çalışmada karşılaştıracığımız Kırgız Masalları “coo comok”, “comok” olarak adlandırılmaktadır (Karadavut, 2006, s. 3).

Kırgızistan hariç diğer Türk topluluklarında da masal farklı isimlerle adlandırılmıştır:

Çorçok (Teleütler)

Ertek (Kazaklar, Kırgızlar)

Ertegi/ü (Kazaklar, Kırgızlar)

Imak (Sagaylar)

Nıbah (Şorlar)

Sersek (Şorlar)

Nağıl (Azerbaycanlılar)

Hallep (Çuvaşlar)

Çocek (Doğu Türkistanlılar) (Sakaoğlu, 1973, s. 10).

Masal türü bu tanımlardan hareketle bir ulusun görüşünü de yansıtmaktadır. Masalın sadece çocukluk çağındakilere anlatılabilen bir tür olarak görülmesi bir hatadır bu bakış masalın gerçek mesajını tek boyuta indirir. Gelenekselden moderne bir sözlü kültür olduğu bilinen bu tür, toplumdan ve toplumun yaşadığı tarihsel olaylardan da izler taşır. Bir ulusun öfkesi, kırgınlığı bakış açısı ve coğrafyaya özgü beşerî izler de masalın omurgasını oluşturur. Bu bağlamda masal anlatıcısı da bu unsurların izlerini taşımaktadır. Anlatıcı, masala kendinden izler katarken aynı zamanda atalarının mirasını da dinleyene aktarır.

Prof. Dr. Şükrü Elçin'in masallarla ilgili tespiti şu şekildedir: Masallar, bir zaman diliminde, eski ve güçlü bir gelenekle bağ kurarak, topluma ait ortak bir karakter taşıyan hem hayal hem gerçek, mücerret ve müşahhas gerek maddî gerekse manevî, çokça konu, macera, hadise, motif ve öğeleri mensur olarak zaman geçirmek, dinleyenleri eğlendirirken onlara ders vermek amacıyla anlatılan, kendine has bir biçimle anlatıldığını veya yazıldığını belirtir (Elçin, 1998, s. 369).

Masallar eğlendirmek, güldürmek özellikleri dışında bazı önemli özellikler de taşır. Bunların başlıcaları eğitimidir ve bu yolla insanları uyarmaktır. Gündelik yaşantımızda karşılaştığımız kimi problemlerin masallarda bir örneğini görürüz. Bu

bakımdan masal karşılaştığımız ve karşılaşacağımız problemlerin ve sıkıntıların bir aynası gibidir. Eğitsel yönüyle baktığımızda da masallardaki olayların çözüm yolu, ahlak, edep ve terbiye açısından bizim günlük yaşamımıza iyi bir örnek olabilir.

Elâzığ masalları konusunda doktora çalışması yapmış olan Umay Günay'ın tespitine göre: Yüzyılların biriken bilgi ve tecrübesini ve belirli bir yaşam tarzını, başa gelmesi kaçınılmaz olayları, başa gelmesi arzulanan vakaları bir araya getirip kendisine özgü bir evrende ve özgün bir biçimle, kendi mantık zincirlemesi içerisinde geleneksel motiflerle aktaran masalları, sözlü anlatım türlerindeki en ilgi çekici olan ürünlerden biri olarak değerlendirir (Günay,1992, s. 321).

Masallarda yaşantımızın izlerini görürüz. Bu izler hayallerle birleşip bize sözlü edebiyatın farklı ve ilgi çekici bir örneğini sunar. Masal ayrıca birçok farklı disiplinin harmanlanması gibidir. İnsanlar kendi uluslarından izler gördüğü gibi farklı uluslardan da izler görür ve bu yönüyle farklı coğrafyaların tarihsel ve gelişimsel izlerini kendi coğrafyasıyla karşılaştırma imkânı bulur.

Masallar, iyiliği ve kötülüğü, yanlışlığı ve doğruluğu, en çok da doyumsuzluğu ve alçak gönüllülüğü üstlenen kişilerin mücadeleleri yahut farklı bağlamlardaki alışverişleri, insanların ulaşılması zor olan gayelere erişme arzusundan doğan hayalleri, kendi yetenekliliği, kararlılığıyla veya doğaüstü güçlerin desteğiyle peşi sıra gelen, aşılması oldukça güç olan engelleri aşma gayretleri... Bunların tümü tarih ve coğrafya ile sınırları belirlenmiş insan toplulukları içerisinde saptanmış bir mekânı ve zaman dilimi olmayan, muhtemelen insanlık tarihinin her evresinde kimliği fark etmeksizin pek çok toplum tarafından kolayca kabul edilip özümseven, kalıplaşmış fikir, his ve hadiseler, evrensel temalardır (Boratav, 2007, s. 16).

Ayrıca masallar ve masalların geçtiği coğrafyalar farklı ulusları tanımada ve yaşadığımız coğrafyayla karşılaştırmada bize önemli veriler verir.

Çocuk ve ergen psikolojisi açısından da baktığımızda, onlara daha çok komik ve eğlenceli gelen bu tür aslında iyi birer eğitim ve öğretim aracıdır. Çocuk, erişkin bir bireye göre hayata daha soyut olarak bakar, masallardaki hayali öğelerle kendi somut dünyası arasında bir bağ kurar. Masaldaki hayali öğeler aracılığıyla, “ahlak” kavramının temelini zihninde atar. Doğruluk, dürüstlük, terbiye gibi kavramları kendinde şekillendirir. Çocukların bu dönemde kendi kendilerine sorduğu bazı soruları masal aracılığıyla somutlayabilir. Doğum, ölüm, yaşam gibi anlatılması zor olguları masallardaki karakterler, olaylar aracılığıyla cevaplar. Masallar sayesinde çocuk adeta

kendi zihin dünyasını keşfe çıkar. Bu keşifte masallarda anlatılan basit olaylar ona yol gösterici olur.

Selahattin Dilidüzgün çalışmasında masalların çocuklarda oluşturduğu bilince dikkat çekmiştir. Selahattin Dilidüzgün'e göre masallarda seçilen konular, bir bakıma çocuğun iç sorunlarına, yaşadığı gerilimlerine gönderme yaparak dolaylı bir yoldan çocuğun dünyasına girer. Dolayısıyla çocuk bilincine varmadan kendini masalın içinde bulur (Dilidüzgün, 1996, s. 36).

Pedagojik açıdan bakıldığında çocuk edebiyatı ürünleri, onlara yol gösterici nitelikte olmalıdır. Masallar içinde barındırdığı karakterler vasıtasıyla çocuklara rol model olma açısından önemli bir nitelik taşır. Onları ergenliğe ve daha sonrasında erişkinliğe hazırlar. Bir bireyde olması gereken temel ahlaki öğeleri hayali kurmaca kişiler aracılığıyla çocuklara iletir.

Masallar bir bakıma hümanizmin bir yansımasıdır. Hümanizmde insan en önemli öğedir ve evrendeki tüm insanları geliştirmeyi ve yüceltmeyi amaçlar. Masallarda içindeki olaylar öğeler kişilerle hümanizmin eğitim bölümünü oluşturur. Muhsine Helimoğlu'nun masallar ile ilgili tespiti dikkat çekicidir. İnsanlar kendi yaşamsal gerçeklerini, yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerilerini, istek ve hayallerini, masalın olay akışına ve masal kahramanlarına giydirerek anlatmış ve asırlar boyu bu yöntemle kendilerinden sonra gelecek olan kuşakları ikaz etmeye, eğitmeye ve tecrübelerine dayanarak karşılaşılabilecekleri yaşamsal sıkıntılara karşı onları hazırlamaya çalışmışlardır. Bu durumun müsebbibi, masallardaki kahramanların karşılaştıkları sorunların pek çoğu ile hayatın gerçekleri arasında benzerlik kurulabilir ve mevzu bahis masallarda şahit olunan yaşam gerçeğine ulaşılabilir olmasıdır. İlaveten topluma eğitim veren temel unsurlardan biri de masaldır (Helimoğlu, 1997).

Fuat Bilkan'ın tespitiyle, *“Çocuğun hayal dünyasını geliştiren, onu “soyut” düşünceye taşıyan ve duygusal eğitimine yardımcı olan masal, anadil eğitiminde de önemli bir görev üstlenmektedir.”* (Bilkan, 2009, s. 9).

Bu bakımdan çocuk masallarda kendi dilinden ulusundan örneklerle zihin dünyasını oluşturur. Anadil eğitiminin küçük yaşlardan itibaren başladığını göz önünde bulunduracak olursak, masallar çocukların dil gelişimini hızlandırarak onları daha sonraki yaşlara hazırlayarak güçlü bir anadil konuşucusu adayı yapacaktır.

Bu bakımdan farklı bir çalışmada da şu tespit mevcuttur:

“Masallar, adalet ve dürüstlük düşüncesinin küçük yaşlarda kökleşmesini, yerleşmesini sağladığı için ahlak gelişiminin vazgeçilmez unsurları arasında yer alırlar” (Piaget,1976; Yalçın ve Aytaş, 2003, s. 60).

1.1 Masalın Unsurları

1.1.1 Masalın Konusu

Masalları oluşturan temel etmen o masalın konusudur. Konunun amacı bir mesajı karşı tarafa iletmektir. Masalın özelliklerine göre çok çeşitli konular karşımıza çıkar. Max Lüthi: *“Masal varlıklarının çevrelerinin ve iç dünyalarının tanımlamaları ve tasvirleri nadirdir”* (Lüthi,2005, s. 51). Bu görüşe göre masalı oluşturan konular, çevre, bilinç ve bilinçaltı gibi unsurların birleşmesiyle meydana gelmektedir.

1.1.2 Masalın Yer ve Zamanı

Masallarda yer ve zaman olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Genelde masalda geçen yerler gündelik hayattan uzak, ütopyik yerlerdir. “Evvel zaman içinde...”, “Bir zamanlar...”, “Zamanın birinde...”, “Geçmiş zamanın birinde...”, “Yıllar önce...”, “Vaktiyle...”, “Zamanlardan bir zaman...” (Bilkan,2009, s. 74) gibi tanımlarla aslında masalın tam bir zamanının olmadığını bir göstergesidir. Yer unsuruna değinecek olursak anlatıda açık ve kapalı mekân olgusunun masallarda da etkisi görülür.

Mehmet Bakır Şengül’ün çalışmasının “Roman Öncesi Anlatılarda Mekân” adlı bölümünde masallardaki zaman olgusu şu şekilde tarif edilmiştir:

Meçhul bir konum, masallarda mekânın bütünüyle kurmaca bir unsur olarak durduğunun göstergesidir. Yani masalda mekân, hayalî bir varlığa sahiptir. Bilinen mekânlar da destandaki gibi yalnızca sahne özelliği göstermektedir. Masalda olay örgüsü kapsamındaki mekân geçişleri, hadiselerle senkronize halde ve seri bir şekilde gerçekleşir. Olay ve kahramanın yeteneklerinin öne çıkarılması, bunun sonucunda geriye kalan öğelerden olan mekânın gereksiz ayrıntı olması sonucunu doğurur.” (Şengül, 2010, s .530).

1.1.3 Masalın Üslubu

Üslup genellikle edebiyat alanında oldukça sık kullanılan bir terimdir. Kısaca tanımı “ifade sanatı” tır. Bu bağlamda Türk Dil Kurumu’nun üslup tanımı şu şekildedir:

“Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil” (TDK, 2019).

Masallar üslup bakımından anlaşılır olmalıdır. Masalın okuyucu tarafında hayal ve heyecan uyandırması sebebiyle üslubu akıcı ve anlaşılır olmalıdır. Bu sebeple

masalın yayıldığı farklı ülkelerde o yörenin halk üslubuna yakın olması bir gerekliliktir.

Ali Berat Alptekin masalları, genellikle düzyazıyla anlatılmış ve dinleyicilerini ikna etmek gibi bir gayesi olmayan, fantastik öğeleri bulunan anlatılar olarak tanımlamıştır (Alptekin, 2002, s. 11).

Genel olarak masal kitlesi çocuklara hitap ettiği için, anlatımın anlam ağırlaştırıcı bir tarzdan uzak, akıcı ve sıkmayan bir tarzda olması gereklidir.

1.1.4 Masalın Figürü

Bir masalın figürü kahramanlarıdır. Masal yer ve zaman çerçevesi içinde figürlerle birleşir ve olay akışını gerçekleştirir. Bunları gerçekleştiren figürler de direkt ve endirekt olarak ikiye ayrılır. Direkt figürler olayın şekillenmesinde başlıca rol oynarken, endirekt figürler ise direkt figürlere yardımcı bir rol üstlenirler.

Ali Fuat Bilkan çalışmalarında masal motifleri üzerinde durmuştur. Masallarda yer alan kişilerin belirlenmiş bir zamana ve mekâna ait olmadığını; bu kişilerin milliyetinin, dininin, dilinin belirgin olmadığına dikkat çeker (Bilkan, 2009, s. 100).

Masallarda kahramanlar denilince akla ilk olarak insan unsuru gelmektedir. Bu bağlamda masalın figürleri arasında devler, cüceler, periler, cinler ve diğer hayali unsurlar barındırabilir. Bu insanlar masalda insani özelliklere bürünür ve insanmış gibi bir algı oluştururlar.

Salma Guômudidóttir Grimm Masalları çalışmasında bu konuya değinmiştir ve görüşleri şu doğrultudadır. Peri, cadı, melek, cüce, dev, ejderha gibi figürlerin de masal evrenine ait olduğunu ve bu figürlerin masal evreninde insanlardan farklı olarak algılanmadığını belirtmektedir. (Guômudidóttir, 2011, s.10; akt Agvan Asutay, 2018, s. 13)

Masal figürleri aynı zamanda masalın oluştuğu, şekillendiği ve farklılaştığı dönemler hakkında bilgi edinmemizi sağlar.

1.1.5 Masalın Motifi

Masalların olmazsa olmazlarından biri de motiflerdir. Motifler masalların konusu, örgüsü ve karakterlerine göre şekillenebilir. Masallar motif barındırma açısından oldukça zengin ürünlerdir. Stith Thompson motifi; *“Eskiden beri yaşama kabiliyetine sahip olan masalın en küçük unsurudur.”* (Thompson, 1951: 415’ten Sakaoğlu, 2007: 15) şeklinde tanımlamaktadır. Max Lüthi masal motifi tanımını şu şekilde yapmaktadır. *“Kendisini gelenekte koruma kabiliyetine sahip olan hikâye etmenin en küçük unsurudur”* (Duymaz 2001, 145)

Bu tanımlardan yola çıktığımızda motifin masal için ne kadar gerekli bir öge olduğuna ve masalı hikâye formatına sokmada ne kadar önemli bir rolü olduğuna ulaşmaktayız.

Motiflerin masallarda kullanılması olay örgüsüne katkı sağlarken aynı zamanda okuyucuya olaylar arasında bağ kurma kabiliyeti kazandırır.

Bu konuda dünya genelinde ilk motif örneklerine baktığımızda Babil, Asur ve eski Mısır dönemine gitmekteyiz. Umay Günay'ın Elâzığ masalları adlı çalışmasında ilk motif örnekleri olarak M.Ö. 1250'de yazılmış olan "İki Erkek Kardeş Masalı" adlı eserde karşımıza çıkmaktadır. (Günay, 1975, s. 4)

"Gılgamış" 2 ve "Etana" efsaneleri tüm dünya masallarında yer alan motiflerin bir bölümünü içermektedir. (Günay, 1975, s. 4)

Tarihsel örnekler bakıldığında motiflerinin ilk kullanımın tarih öncesi dönemlere kadar uzandığı görülmektedir. Efsanelere kadar geniş bir yelpazeye yayılan motiflerin başka coğrafyalarda da örneklerine rastlanılmaktadır.

"Metamorphoses adlı eserdeki "Cupid ve Psyche" hikâyesi, (Gunay, 1975, s. 5). hikâyesi motiflerin örneğini oluşturmaktadır.

Motif alanında yapılan ilk bilimsel çalışmalar 1900'lü yılların başlarına dayanmaktadır. İlk motif endeksi "Anti Aarne, Kaarl Krohn'un" (Gunay, 1975, s.5). denemeleriyle başlamaktadır.

Bu konuda yayınlanan ilk eser Stith Thompson'un "*Motif Index of Folk-Literature*" isimli çalışmasıdır. Thompson masal motiflerini başlıklar altında toplamış ve bunları sınıflandırmıştır. Thompson motifleri temel 3 başlık altında toplayarak bunları açıklamıştır.

1) İlahlar, tabiatüstü hayvanlar, fevkalade mahlûklar (büyücüler, devler, periler gibi)

2) Hadiselerde geri planda kalan şeyler: Sihirli eşyalar (uçan halı, sihirli ayna vs.), enteresan aletler, tuhaf inanmalar, vs.

3) Tek hadiseler (Thompson, 1928, s. 415-416).

Bu 3 başlık altında toplanılan motif endeksi Thomspson'un alt başlıklarıyla beraber 23 sayısına ulaşmaktadır.

a) Mitolojik motifler

b) Hayvanlar

c) Yasak

d) Sihir

- e) Ölüm
- f) Olağanüstülükler
- g) Devler
- h) İmtihanlar ve denemeler
- i) Akıllı ve aptal
- j) Aldatmalar
- k) Kaderin ters dönmesi
- l) Geleceğin tayini
- m) Şans ve talih
- n) Cemiyet
- o) Mükâfat ve cezalar
- p) Esirler ve kaçaklar
- q) Anormal zulümler
- r) Cinsiyet
- s) Hayatın tabiatı
- t) Din
- u) Karakter özellikleri 7
- v) Mizah
- w) Çeşitli motif kalıpları (Thompson, 1955, s.29-35).

Bu yönüyle bakıldığında masallar içinde barındırdıkları motiflerle kurgusal bir bakış açısı kazanır. Masal farklı motiflerle zengin bir kültürel miras oluşturur.

1.2 Masal Tiplerinin Sınıflandırılması

1.2.1 Hans Honti Sınıflandırması

Masallarda tip başlı başına masalı oluşturan bir öğedir. Bu öğe motiflerle birleşerek masalın olay örgüsünün oluşmasını sağlar. Dünyada bununla ilgili yapılmış tanımlara bakacak olursak Alman araştırmacı Honti'nin "1937 tarihindeki *"Folk-liv"* isimli çalışmasında analiz yazımına uygun bir masal tipini örnek alarak üç farklı anlam önermiştir, ilki; masaldaki motiflerin birbirlerine özel bir biçimde bağlanmasıyla oluşmasıdır. İkincisi; herhangi bir masal tipinin başka bir masal tipi karşısında benzersiz bir yapıda olabilmesi ve sonuncusu; bir masal tipinin kendini değişik varyantlarda gösteren bir Cookie Cutter platonik form veya modeli gibi algılanabilmesidir. (Versiyon ya da varyantlaşmış birçok örnek)" (Dundes, 1975, s.35 ve Çev: Çetinkaya, 1999 s. 130)

Bu tanıma bakacak olursak “tip” ler tek başlarına bir anlam ifade etmezler. Tipler motiflerle birlikte bir anlam örgüsü oluştururlar. Aynı zamanda tipler ve motiflerle birleşen masallar farklı varyantlar altında şekillenebilmektedir.

1.2.2 Stith Thompson Sınıflandırması

Bir diğer tanımda masallar alanında birçok araştırması bulunan Amerikalı folklor bilimci Stith Thompson’a aittir. Alman araştırmacı Honti’nin aksine tiplerin başlı başına bir anlatı olduğunu ve başka masallara ihtiyaç duymadan anlatılabileceğini iddia etmiştir. "Tip, varlığını bağımsız olarak koruyabilen geleneksel bir masaldır. O, bağımsız bir masal olarak anlatılabilir ve başka bir masala veya masallara gerek duymaz” (Thomspson, 1946, s. 415)

1.2.3 Anti Aarne Sınıflandırması

1910 yılında Finli masal araştırmacısı Antli Aarne tarafından yapılan çalışma, geneli kapsayan bir tip sistemi oluşturularak yapılan ilk sınıflandırma çalışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Aarne bu tip sınıflandırmasını, Danimarka, Fin ve Alman masalları üzerinde kullanmıştır. Ardından 1928 yılında İngilizce ile yazılan masalarda araştırmacı Stith Thompson tarafından da kullanılmış ve sınıflandırma geliştirilmiştir. (Luthi, 1997, s. 70)

Tüm bu çalışmalardan ve tanımlardan yola çıktığımızda, Finli folklorist Antti Amatus Aarne masalların ilk evrensel sınıflamasını yapmıştır. (Aarne, 1910: Sakaoğlu, 2015, s.11-12)

1. Hayvan Masalları
2. Asıl Masallar
- 3.Fıkralar

1.2.4 Max Luthi Sınıflandırması

Max Luthi *Avrupa Masal Tipleri ve Kişileri* adlı eserinde, Uluslararası Masal Kataloğunda da yer alan sınıflandırmayı vermiştir:

Sınıflandırma şöyledir:

1. Hayvan Masalları

Vahşi Hayvanlar

Vahşi Olup Evcilleşebilen Hayvanlar

Ormanda Yaşayan Hayvanlar

Ev Hayvanları Kuşlar Balıklar

Diğer hayvanlar

2. Asıl Masallar

Peri Masalları

Legend Tarzındaki Masallar

Hikâye Tarzındaki Masallar

Şeytan Masalları

3. Fıkralar Karı- Koca Fıkraları

Budala Fıkraları (Luthi, 1997, s. 70).

1.3 Masalların Kaynakları

Masallar geçmişle gelecek arasında bağ kurar ve bu bağı oluştururken de kültürlerin güçlü mirasından izler taşır. Masalların anonim olması dolayısıyla, kimi araştırmacılar kültürlerin mitolojilerinden ve efsanelerinden esinlendiklerini ileri sürerler. Dünya edebiyatında masal kaynakları hakkında ilk ciddi çalışma W. Grimm'in 1856 yılında yaptığı çalışmaya (Grimm, Kinder, Hausmarhen, 1856) dayanır. Çocuk ve Ev Masallarının ikinci baskısı için hazırladığı önsöz, masalın şekli ve kaynakları açısından yol gösterici olmaktadır. Masallar Gedeon Huet'in sınıflandırmasına göre ayrılır.

Tarih Öncesi Görüş (Kablettarih Nazariyesi)

Tarihi Görüş (Tarihî Nazariye)

Etnografik Görüş (Etnografik Nazire) (Sakaoğlu, 1992, s. 2).

W. Grimm masalların kaynağı hakkında iki görüş ortaya atmıştır.

1) Hint Avrupa Teorisi: Hint Avrupa dil kapsamına giren milletlerin masalları, başlangıcı belirli olmayan bir tarihten itibaren Hint-Avrupa medeniyetinin mirasıdır.

2) Parçalanan Mitler Teorisi: Bu teoriye göre masallar eski mitlerin bölümlere ayrılmış şeklidir. Bunlar yalnızca parçalarına ayrılan mitlerin birleştirilerek kesin olarak izahıyla anlaşılır. (Günay, 1975, s. 17)

Hint Avrupa dil ailesi dünyada yaklaşık 2,5 milyar kişinin konuştuğu, yüzlerce dili ve lehçeyi içinde barındıran bir dil ailesidir. Dünya genelinde yaklaşık olarak 20 dilden 12 si Hint Avrupa dil grubuna dahildir. Bu dil ailesi İngilizce, İspanyolca, Hintçe, Portekizce, Bengalce, Rusça, Almanca, Fransızca, Marathi, İtalyanca, Pencapça ve Urduca gibi dilleri içinde barındırır. Bu kadar geniş bir dil ailesinin içinde zengin kültürel kaynaklar bulunur ve bu kaynaklara mitler ve efsaneler de dahildir. Bu teori Saim Sakaoğlu'nun tespitiyle tarihi belirlenemeyen bir zaman diliminden başlayarak Hint Avrupa medeniyetinin mirası olarak kabul edilir (Sakaoğlu, 2015, s. 6).

“Mit” sözcüğü Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre *isim Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk*

hikâyesi, mitos. (TDK, 2019). ve mecazlı kullanımda ise “*Efsaneleşen kavram veya kişi*” (TDK, 2019). anlamlarına gelmektedir.

Bu görüşü destekleyenler masalların Hint Avrupa kültürüne ait bir öge olduğunu kabul ederler.

Bu dönemlerin adlandırılmasında yazarlar arasında farklı adlandırmalar vardır. Umay Günay doktora tezinde Mitolojik Görüş, Hindoloji Görüşü, Antropolojik Görüş (Günay, 1975: 17-18) olarak adlandırmış; Bilge Seyidoğlu’nun *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar* isimli çalışmasında ise bu dönemler Mitoloji Okulu, Hindoloji Okulu ve Antropoloji Okulu olarak adlandırılmıştır.

1.3.1 Tarih Öncesi Görüş/ Mitolojik Görüş

Umay Günay’ın çalışmalarındaki tespiti şu doğrultudadır. Bu görüşü öne sürüp savunanlar masal ve mitleri, Hint-Avrupa medeniyetinin mirası olduğunu kabul etmektedir. Hint-Avrupa dil ailesinden hareketle bu dili kullanan ilkel Hint-Avrupa mitoloji hazinesinin var olduğu fikrini benimserler (Günay, 1975 s. 17).

Bu görüşe göre masallar ilkel topluluğun ve kültürün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yönden mitler masalların kaynağını oluşturur. Ayrıca masalı oluşturan mitlerin Hindistan’dan çıktığı savunulur. Bu görüşü savunanlar G. Grimm (1819) ve Dasent (1859)’tir.

1.3.2 Tarihi Görüş/ Hindoloji Okulu

Masalların doğuş noktasının Hint Masalları olduğu ve bunun çıkış yerinin de Hindistan olduğu görüşüne dayanır.

İlk görüşe paralel olarak bunlar da Hindistan’ı kaynak olarak kabul ederler; fakat masalların bu alanda, tarihî dönemlerde şekillenerek yayıldıkları görüşü öne sürülür (Saimoğlu, 2015, s. 7).

Dolayısıyla bu görüşe göre tüm masallar Hindistan’dan dünyaya yayılmıştır. Bu yayılma sözlü kültür aracılığıyla gerçekleşmiştir.

Grem ve T. Benfey’in 1839, 1859 yıllarındaki çalışmalarından örnekle masalların farklı kültürlerle nasıl ve ne şekillerde yayıldıkları tespit edilmiştir.

1) Masalların bir bölümü onuncu yüzyıldan önce sözlü gelenek aracılığıyla batıya gelmiştir.

2) Masalların bir bölümü onuncu yüzyıldan sonra İslâmiyet etkisiyle Bizans, İtalya ve İspanya yolundan Avrupa’ya taşınmıştır.

3) Budist ürünler ise Çin ve Tibet’ten Moğollara aktarılmış, Moğollar da bu malzemeyi Avrupa’ya taşımışlardır. Farsça Tutiname, Arapça ve muhtemelen

Yahudice el yazması olan eserler de masalların yayılmasında önemli rol oynamıştır. İslav memleketlerinden masallar sözlü gelenekle yayılmıştır (Günay, 1975, s. 18; Sakaoğlu, 1999, s. 7-8).

Bu görüşün temsilcileri arasında Max Müler, Angelo de Gubertnatis, John Fiske ve Sir George Cox bulunmaktadır (Günay, 1975, s. 17).

1.3.3 Etnografik Görüş/ Antropoloji Okulu

Bu görüşe göre masallar ne Hindistan kaynaklarına ne de Hint diline dayanmaktadır. Bu görüşe göre masallar sözlü kültür geleneğinin hâkim olduğu eski zamanlara dayanmaktadır.

Farklı uluslardaki insanların benzer inançlara adetlere ve göreneklere sahip olduğu düşünülerek, bu nedenle masalların kültür benzeşmesiyle ortaya çıktığı savunulmaktadır.

Umay Günay (1975) Elâzığ masalları adlı incelemesinde Antropolojik Görüş hakkında şunları söylemektedir:

“Andrew Lang masalların menşei hakkında Hindistan'a verilen önceliği kabul etmeyerek masal kaynağı olarak farklı bir görüş ortaya attı. Masallarda yer alan ilkel düşüncelerden hareketle masalların oldukça eski zamanlarda teşekkül ettiğini öne sürdü. Masal kaynaklarında çeşitlilik teorisinden hareket ederek masalların farklı yerlerde birbirlerine benzer olarak ortaklaşa meydana geldikleri fikrini benimsedi. Farklı kültür seviyesindeki insanların ortak inanış tarzlarına ve adetlere sahip olduklarını ispatladı. Kültürün paralel olarak gelişimi sonucunda birbirine benzeyen masalların teşekkül ettiğini ifade etti.” (Günay, 1975, s. 18).

Ali Fuat Arıcı'nın *Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları* (2004) adlı çalışmasında masalların nasıl farklı kültürler arasında taşındığını bir hikâye ile anlatır:

Masalların batıya aktarılması ile ilgili anlatılan şöyle bir hikâye vardır: Ulaşım olanaklarının sınırlı olduğu zamanlarda uzun seyahatler genellikle deniz yolu ile gerçekleştirilirmiş. Bazen aylarca süren bu yolculuklarda yollar bitmek bilmezmiş. Bu süre zarfında yolcuların sıkılmasını önlemek ve onlara güzel zaman geçirtmek gayesiyle Hindistan'dan sefere çıkacak her yolcu gemisi için birer "masalcı" alınır ve ondan yolda masal anlatması istenirmiş. Masalcıların anlattığı masalları dinleyip öğrenen yolcular ulaştıkları yerlerde bu masalları anlatarak onları batıya taşırlarmış. Böylelikle Hindistan masalları Avrupa'ya ulaşırmış (Arıcı, 2004, s. 161).

Masalların ortaya çıktığı kaynak araştırılırken sabit bir kültüre, coğrafyaya, ögeye bağlı kalınmamalıdır. Masallar bir ulusun öz kültürünü yansıtabildiği gibi farklı ulusların ve birçok farklı etmenin birleşmesi ile de meydana gelmiş olabilir.

Saim Sakaoğlu Masal Araştırmaları adlı kitabında bu konuya şu şekilde yaklaşmıştır:

Masalların menşei olarak hiçbir coğrafi bölgeyi, kültürü ve dini temel olarak göstermemek gerekir. Masalların tamamı değil de teker teker değerlendirilmesi durumunda belki bazı masallar belirli bir coğrafyaya, kültüre veya dine bağlanılabilir. Ürünlerde saptanan değişim, ne kadar büyük ölçüde olursa olsun bütün masallarda özünden gelen bir işaret, bir kalıntı muhakkak bulunacaktır (Sakaoğlu, 2015, s. 9).

1.4 Masalların Gelişimi

Masal bulunduğu coğrafya ve bu coğrafyadaki kültürün etkisiyle var olup zaman geçtikçe ve kültürel değişimler görüldükçe çeşitlenecek ve gelişecektir.

Buna bağlı olarak Sakaoğlu masalların değişken bir tür olduğunu belirtmiş ve masalları toplam 3 bölüme ayırmıştır (Sakaoğlu, 2015, s. 9).

1.4.1 Olumlu Gelişme

Masallar ortaya çıktığı saf haliyle bir anlam oluşturmazlar. Buna göre masallar değişime ve gelişmeye açık bir türdür. Üretildiği bölgeden çok farklı kültürlerle doğru yayılıp güzelleşecektir.

1.4.2 Yayılan Gelişme

Masal bulunduğu coğrafyada üretilip zamanla farklı coğrafyalara yayılım gösterir. Bu yayılma sonucu özündeki karakterlerden, olaylardan uzaklaşır ve bulunduğu kültürün etkisiyle kendi karakterlerini ve tarzını oluşturur.

Her masal yayılma sürecinde girdiğinde artık asıl halinden bir şeyler kaybetmeye başlar. Bu durum, yayılan masalın zayıfladığı veya küçüldüğü manasına gelmemelidir. Farklı coğrafyalarda, kültür ve dinlerin tesiriyle masallar asıl formlarından uzaklaşarak bir bakıma değişirken güzelleşmeyi sürdürebilir (Saimoğlu, 2015, s. 9).

Kısaca bu yayılmayla yerler, unvanlar, kişiler yer değiştirebilmektedir.

1.4.3 Tersine Gelişme

Masal bu evrede farklı coğrafyalara yayılmış ve coğrafyalarda şekillenmiştir. Masal bu ülkelerde farklı bir anlatıya dönüşmüş ve daha sonra tekrar öz yurduna

dönmüştür. Masal olduğu yere dönerken özünden birçok şey kaybetmiştir. Bu gelişmeye “Tersine Gelişme” denmektedir.

Bölgeden hammadde olarak göç ettirilen masal, nerdeyse işlenmiş bir madde olarak geri döner. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, işlenmiş halde geri dönmesi değil, hammadde halinden çok şey kaybetmesidir (Saimoğlu, 2015, s. 9-10).

Özetle masal oluşumdan gelişimini tamamlayıncaya kadar farklı evrelerden geçmektedir.

2. ANADOLU VE KIRGIZ HALK MASALLARI

2.1 Anadolu Türk Halk Masalı

Halk denilince akla birçok tanım gelmektedir. Bunların başında gelenekler, görenekler çeşitli adetler yer almaktadır. Halk kültürü ise bu gelenek ve göreneklerin bir ulusa ve topluluğa özel kılınmasının adlaşmış halidir. Halk masalları, genellikle halkların mitlerinden efsanelerinden oluşmuş ve nesilden nesile aktarılmış bir türdür. Masallar kendi içinde bir nevi halk hikayelerini de içerirler. Bunlar anonim ve sözlü gelenek ürünleridir. Aynı zamanda bir yörenin geleneklerini de içine alan masal ögesi bu bakımdan oldukça zengin bir türdür. Gelenek çerçevesinde Anadolu’da dini ve töresel içerikleri de içerisinde barındırmaktadır.

Bu konuda referans göstereceğimiz kaynaklardan biri de Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’dir. Bu ansiklopedi de masal kelimesine baktığımızda masalın, halk unsurlarıyla birlikte bazı kalıplaşmış girişlerle Türk Ansiklopedisi’nin aksine yer zaman ve mekân unsurları belli olan sözlü bir anlatım biçimi olarak tanımlanmıştır. “Masal kelimesi ile halk arasında, yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu,” bir varmış, bir yokmuş” gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda” yedi, içti, muratlarına erdiler” yahut” onlar erdi muratlarına, biz çıkalım kerevetine”, “gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana” gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü olduğu anlatılmaktadır (Seyidoğlu, 1985, s. 5).

Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmış olan “*Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*” adlı çalışmada gelenek terimi için “*bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen tinsel ekin öğelerinin her biri*” ifadeleri kullanılır (TDK, 2019). Hüseyin Köse’nin *Skolastik Fantazy* adlı kitabında masalın topluma etkisinin ve oluşumunun sosyolojik bir tanımı yapılmıştır.

Masallar kadın alt benliğine, erkeğe ve toplumun kaidelerine itaatkârlık temelleri atarken; erkek alt benliğe de korkusuz, kuvvetli, zengin, yakışıklı ve kadına koruyuculuk yapacak özelliklerle donanmış olma temelleri atar. Örneğin, annesinin sözünden çıkanların başına geleni *Kırmızı Şapkalı Kız* masalında görebildiğimiz gibi, Külkedisinde de eziyet çekmenin yüceltilişi ve sonunda da ödüllendirilişini görürüz. Adorno'nun dediği gibi "Mazlumluğun yüceltilmesi, mazlumluğu yaratan sistemin de yüceltilmesidir." (Hafçı, 2016).

Türk halk masalları, Anadolu coğrafyasında bir sözlü kültür ürünü olma özelliği taşımaktadır. Her bir yörenin masalı farklı unsurlar içermektedir. Türk masallarının kaynağı tam olarak tespit edilemediği için, araştırmacılar bazı bulgu ve varsayımlardan ileri gelen tespitler yapmaktadırlar. Tespitlere göre halk masalları sınıfların, ideolojilerin ve devletteki düzenin bir yansımasını da içermektedir.

"Hatta masal hem içerik hem de biçim olarak gizli bir şekilde, iyi örgütlenmiş devletin bir versiyonudur. Sınışı ve hiyerarşik bir toplum gibi, egemenler ve ona itaat etmesi gerekenleri içerir; gerektiğinde cezalandırıp ödüllendirir, kendi çıkarına olan ahlakın adresini gösterir." (Hafçı, 2016).

Masallar iyilik kötülük sevinç hüznün, başarı kaybediş üzerine devam eden konuları ele alırlar. Özellikle halk masalları halkın yüzyıllardan beri dededen oğula devam eden bir kültür mirasını taşır. Hüseyin Köse'nin masallarla ilgili kitabında şu tespit dikkat çekicidir.

İyi olanın kazandığı, kötü olanın ise kaybettiği; erkeklerin kahramanlıklarını gösterirken, beyaz atlı prensini pencere kenarında bekleyen kadınlar çevresinde şekillenen bu konular toplumun ahlakına ayna tutan ve akabinde getirdiği sözde adalet duygusu vasıtasıyla ahlakın adresini gösterme özelliğindedir (Köse, 2015, s.16).

Bu görüşten hareketle masal bir toplumun ve halkın ahlak adalet iyi kötü tüm niteliklerini yansıtırken bir yandan da toplum düzenini içine alır. Hüseyin Köse "Skolastik Fantazya" adlı kitabında "Bu açıdan bakıldığında her masal, kusurlu bir yaşamsal düzenin biçimlenişine aracılık eden gizli bir telkin yöntemi olarak da görülebilir (Köse, 2015, s. 16). Bu tespitle birlikte masallar halkın aksak yönlerini düzeltme amacı da güdebilir.

Masalları bir toplumun ortak öğelerini işlerken aynı zamanda da anlatıldığı bölgeye ve coğrafyaya göre kendi içinde yeni karakter ve tipler yaratmıştır. Halk edebiyatı araştırmacısı Şükrü Elçin'e göre; *"İnsanlığın hayat içinde ve tabiat karşısındaki ortak duygu ve düşüncelerinin temlerini işleyen masallar, söylendikleri dile göre milli*

karakter kazanırlar. Hint ve Türk masalı değişimiz bundandır.” (Elçin, 2011, s. 370). Masalların tanımının ve farklı adlar altında söyleminin “milli bir karakter” ile özdeşleştirmiştir.

Halk masallarının dış çevre etkisine kapalı olduğu yörelerde masal öğeleri kahramanlar, devler, cinler vs. bulunulan çevreye ve anlayışa göre yorumlanır. Bu kurgusal kahramanlar genellikle zihinlerde hayali bir öge olmaktan çıkıp insansı bir yapıdaymış gibi algılanır. P. Naili Boratav “*100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*” isimli çalışmasında masalın dış etkilere kapalı bir toplumdaki algısına dikkat çekmiştir.

Türk masallarının gerçeküstü unsurları, gerçekte düşünüldüğü kadar akıl dışı özellikte değildir. Masallar şehir merkezlerinden uzaklaştıkça, yani sözlü geleneğin, yazılı edebiyatın ve yabancı kültürlerin tesirlerinden korunduğu bölgelere, kırsal ve göçebe ortamına yaklaştıkça masallardaki gerçeküstü unsurlar azalır, bu özellikteki varlıkların çoğu zaman yalnızca isimleri geçirilmekle yetinilir; cin, peri, ejderha vb. diyerek geçilir; bir devin betimlemesi yapılırken o, insanlara göre çok da farksız tarif edilmeyen, belki daha büyüyecek, daha oburca bir yaratık; ejderha iri kıyım bir yılan, periler insanlarla aynı görünüşte ve davranışta sadece kılık değiştirme yeteneği olan şahıslar gibi tasvir edilir. Tüm bu varlıkların gerçeküstü, olağan dışı özellikleri üzerinde durulmaz” (Boratav, 1992, s. 81-82).

Halk masalları aynı zamanda içinde, toplumların değişlerini de barındırmaktadır. Tekerleme, atasözleri, deyimler masal içerisinde kendine yer bulmaktadır.

Masalların dili basit, biçemi akıcıdır. Küçük yaştaki bir çocuktan yaşı epey ilerlemiş bir ihtiyara kadar toplumun her seviyesindeki kişiye seslenebilecek bir üsluba sahiptir. İçerisinde başka anonim halk edebiyatı ürünleri de (atasözü, alkış, kargış vb.) bulunmaktadır (Arıcı, 2004, s. 167).

Halk masalları genel olarak olağanüstü öğeler ve ütöpik bir hayal dünyasında geçen kişiler ve olaylar olarak akıllara gelmektedir. Bunun aksine halk masalları karakterler, olaylar, kahramanlarla birlikte anlattığı konu ve olay bir inandırıcılığa sahiptir. Bu konuyla ilgili olarak Alman masal araştırmacısı Philip Schneider şu analizi yapmıştır. “*Masal gerçeğe gönderme yapan bir özellik taşır.*” (Schneider, 1984, s. 37). Bu analiz masalların hayal dünyasını anlatma görevi dışında, gerçek hayatın ve olayların izlerini de taşıdığını belgelemektedir.

Halk masalları bunun dışında, dünyadaki masallarla benzer olarak başlangıç ve bitiş kalıpları kullanmaktadır. Ali Arıcı’nın “*Dünya Masallarının Örneklerle Masal*

Unsurları Bağlamında Sınıfsal Açıdan Karşılaştırılması” adlı çalışmasında şu tespitler yapılmıştır:

“İçerik olarak genel özelliklere sahip olan masallar aynı zamanda yapısal olarak da ortak özelliklere sahiptirler. Örneğin masalların başlangıcında ve sonunda kalıp sözler kullanılmaktadır. Bu kalıp sözler genellikle Türk masallarında görülmesine rağmen masalların sonundaki kalıp sözler diğer dünya masallarında da görülebilmektedir” (Arı, 2016, s. 8).

2.1.1 Anadolu Türk Halk Masallarının Kaynakları ve İlk Örnekleri

Türklerin eski çağlardan beri göçebe bir millet olduğunu göz önüne alacak olursak, farklı coğrafyalardan birçok kültür masala etki etmiştir. Bu coğrafyaların farklı dini inanışları da masalların şekillenmesinde rol oynamıştır. Bilge Seyidoğlu “Erzurum Masalları” adlı çalışmasında şu analizi yapmıştır. “*Türkler Hint ve Arap-masallarını İslamiyet’i kabul ettikten. Sonra İranlılar vasıtasıyla Lyla tanırırlar. Bunlardan en eskisi olan Hint asıllı Pancatantra’yı, Arapçası Kelile ve Dimne’den aynı isimle Hoca Mesut B in Ahmet X IV üncü yüzyılda Türkçeye tercüme eder. Binbirgece Masallarının bir kısmı da XV yüzyılda Abdi isimli bir yazar tarafından Türkçeye çevrilir.*” (Seyidoğlu, 1975, s. 5).

Bu analizden masallarımızın dini unsurlardan etkilendiği açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle İslamiyet’in Anadolu topraklarında yayılmasıyla birçok İslami özellik barındıran masallar oluşmuştur. Gazavatnameler düşmanla yapılan savaşları anlatan eserlere denir. Bu bakımdan Gazavatnameler Bilge Seyidoğlu’nun tabiriyle; “masal unsurlarını barındıran eserlerdir.” (Seyidoğlu, 1975, s. 6). Agah Sırrı Efendi’nin Gazavatnamesi bu tespite bir örnek oluşturmaktadır.

Türk masallarıyla ilgili ilk kitaplaştırılmış eser, M. Diegon’nun 1781’da yayınlanan ve içerisinde beş adet masal bulunan eserdir. Bu beş masaldan üç tanesi (Halil, Şirvanlı Tüccar, Derviş) Türk masalıdır. (Yardımcı, 2015, s. 36). Bunun haricinde yabancı kaynaklarda yapılan ilk Türk masal araştırmalarından biride F. Wihelm Radloff’a aittir. Rus Türkolog “*Proben der Volksliteratur der Türkischen Staemme* (Radloff, 1886). (Güney Sibiry Türk Boylarından Halk Edebiyatı ile İlgili Örnekler) isimli eserinde Anadolu sahası dışındaki Türk masal örneklerine yer vermiştir.

Bunun dışında Türk halk edebiyatı ve masalları araştırmacıları için önemli bir şahsiyet de Macar Türkolog Ignác Kúnos’dur. Anadolu sahasında önemli masal, ağız, şive diyalekt araştırmalarında bulunmuştur. *Osmanlı Türk Halk Edebiyatından*

Örnekler I-II (Oszmán-Török Népköltési Gyűjtemény) (Kúnos, 1887, 1889, I ve II). Kúnos'un en önemli çalışmalarından biridir.

Bu konuda Szilárd Szilágyı'nın "*Ignác Kúnos Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü*" adlı doktora çalışmasında Macar araştırmacının Anadolu sahası halk edebiyatına olan ilgisini yaptığı çalışmalarla belirtmiş ve eser özelliklerini sıralamıştır. Bunlardan *Osmanlı Türk Edebiyatından Örnekler I-II* adlı çalışması için Szilágyı'nın tespiti şu doğrultudadır:

Kúnos, mevzu bahis eserin ilk cildinde 74 adet masal yayımlayıp metinlere kuramsal bilgiler de eklemiştir. Yazar, bu eserdeki masalların ve halk türkülerin metnini diğer çalışmalarında da olduğu gibi Latin alfabesiyle Türkçe olarak verir. Osmanlı topraklarına gelmesinin başlıca sebebi diyalektleri araştırıp halkın dilini ve diyalektlerini inceledikten sonra yazıya geçirmek olduğu için Kúnos'un mucidi olduğu anlaşılan bu transkripsiyon ile Anadolu Türk ağızlarının özelliklerini kayıt altına almaya çalışır (Szilágyı, 2007, s. 215).

Tespite göre Kúnos sadece masalları yayımlamakla kalmamış, ayrıca diğer türler üzerinden halk ile ilgili unsurları da kayda geçirmiştir.

Bunun devamında yine Macar araştırmacı Ignác Kúnos tarafından 1889 yılında "*Osmanlı Türk Halk Edebiyatından Örnekler II*" (Kúnos, 1899). İkinci cildi yayımlanmıştır. Bu eserde Türk masal dünyasının kahramanları ayrıntılı olarak tarif edilmektedir.

Masallarda öncelik insanların dünyasında gerçekleşen olaylara verilir, sonrasında ise perilerin dünyası anlatılır. Masallarda sıklıkla karşılaştığımız periler ve peri tiplerini bizlere tanıtıyor (Szilágyı, 2007, s. 216).

Kúnos ayrıca Türk masallarını betimlerken, Arap masallarıyla karşılaştırılmasını da yapmaktadır. Kúnos Türk Halk masallarını Arap masallarına göre daha gerçekçi ve doğal bulmaktadır. Ayrıca Türk Halk masallarına etki eden İslamiyet öncesi ve İslami dönem kültürlerinin etkisini de belirtmiştir. Kúnos'a göre Türk halk masallarında farklı coğrafyaların etkileri de görülmektedir.

Türk masallarında yer alan devler, cadılar, dervişler, büyücüler Türklerin İslâmiyet öncesi dönemin etkisi ve Orta Doğu ile İslâm kültür çevresinin sentezinden ortaya çıkmıştır. 600 Türk masallarında Binbir Gece Masallarının ve Zerdüş dininin tesiri de görülür. Pagan kültürü Türk masallarında İslamlaşmıştır. İlâveten, Türk masallarında Uzak Doğu, Hint ve Balkan etkisi de saptanabilir (Kúnos, 1935, s. 601; Szilágyı, 2007, s. 218).

Kúnos'un bir diğerk çalışması da 1905 yılında yaptığı *İstanbul Türk Halk Masallar* (Türkische Volksmärchen aus Stambul) (Kúnos, 1905) çalışmasıdır. Bu çalışmada Kúnos Avrupa coğrafyasına Türk masallarını tanıtmıştır. Kúnos ayrıca Türk halkının masal dinleme ortamları üzerindeki gözlemlerini yazmış ve genellikle “tandır” ve “kış geceleri” etrafında anlatıldığını belirtmiştir (Kúnos, 1905, s. 6).

Macar Türkolog, Türk halk masallarının tespitini yaparken Türk masallarının farklı coğrafyadaki masallarla ilişkisini özellikle Ortadoğu masallarıyla benzerliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca Türk halk masallarının “Avrupa halk masallarına nazaran daha çok örfi dini unsurların yoğun olduğu” ve “Türk adet ve görenekleriyle beslendiğini” tespit etmiştir (Kúnos, 1905, s. 30- 32).

Anadolu toplumu genel itibariyle Doğu kültürünün izlerini taşımaktadır. Doğu kültüründe gelenek ve görenek ataerkillik özellikleri bulunmaktadır. Anadolu’da masal anlatıcıların genellikle kadınların olması ve kadınların da bu masalları babalarından ve dedelerinden öğrenmiş olması hem sözlü kültürün bir göstergesi olmuş hem de geleneğin yansımaları oluşturmıştır. Tanzimat döneminden itibaren toplumumuz Doğu-Batı ikileminde kalmış ve öz kültürümüz tahribata uğramıştır. Masallar Avrupa kültürünün de etkisiyle nesilleri kuşatmış ve Avrupa’nın bazı kültür öğeleri anlatıları kuşatmıştır.

Bu düşünceden hareketle ünlü felsefecilerden Alfred Weber Doğu ve İslam toplumları hakkında şu görüşleri savunmuştur. Weber Doğu toplumları için “geleneksel otorite tiplerinden beslenen.” (Weber, 2012-a: 350-351). olarak tanımlanmıştır. Yine başka bir tespitinde bir toplumun üyeleri, geleneği tıpkı doğanın kanunları gibi insandan bağımsız olan şeyler olarak kabullenirler. Geleneğin kutsallaştırılmasının, zaman ve mekân faktörlerinin değişime elverişli olmadığı düşüncesidir, kutsamanın en temel sebeplerinden biri de budur. Topluluğun fertleri yaşı ilerleyen üyelere geleneksel konumları sebebiyle hürmet edip saygı gösterirler (Weber, 2012, s. 351; Nişancı, 2001, s. 6-7).

Macar Türkolog Kúnos Osmanlı Anadolu topraklarında halk edebiyatında masallar üzerine benzer bir çalışma daha yapmıştır. *Kırk Dört Türk Peri Masalı* (Forty-Four Turkish Fairy Tales) 1913 yılında İngiltere’de yayınlamış ve İngilizce dilinde yazmıştır. Kitaptaki masallar İstanbul’da derlenmiştir. Masallarda Osmanlı halk kültürünün zengin kültür mirasından da izler taşımaktadır. Bu eser 2016 yılında İ. Kürşad Yalçındağ tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir (Kúnos, 2016).

Kúnos bu çalışmadan sonra 1923 yılında *Boszporuszi Tündérvilág, Sztambuli Török Népmesék* (Boğaziçi'nin Perili Dünyası, İstanbul Türk Halk Masalları) adlı masal kitabını İstanbul'da derlemiş ve Budapeşte'de yayınlamıştır. Kúnos'un derlediği tüm Anadolu Türk Halk masallarında Anadolu kültürünün izlerini yansıtmıştır. Özellikle masalları derlerken toplumumuzdaki İslami öğelerden “Aksakallı, Pir, Derviş, Hızır” gibi karakterlerden yine olağanüstü karakterlere “Peri, Cin, Dev” yer vermiştir. Bunun dışında tüm Türk topluluklarının ortak mirası kabul ettikleri “Keloğlan” tiplemesini de masalarda yer bulmaktadır.

Kúnos'un bir diğer çalışması da hayvan masalları üzerinedir. *Türk hayvan masalları* (Török állatmesék) 1936 yılında yayınlanmıştır. Kúnos bu çalışmada hayvan masallarını incelemiş ve bu masalların ortaya çıkış nedenleri hakkında tespitlerde de bulunmuştur.

Szilárd Szilágyı'nın “*Ignác Kúnos Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü*” adlı Doktora çalışmasında Kúnos'un bu çalışması şu şekilde analiz edilmiştir:

Kúnos'a göre eski zamanlarda insanlar hayvanların doğüstü güçlere sahip olduğunu düşünüyorlardı. İnsanlar bütünüyle yaşamsal süreklilik için hayvanlara bağıydılar: hayvanların etinden sütünden beslenip derisinden giyim ürünleri sağlıyorlardı. Hayvanlar insanların hayatta kalmaları için önem taşırdı, bu sebepten bazı hayvanlar tanrılaştırıldı. Yine Kúnos'a göre, doğa ve hayvanlar üzerindeki inanışlar daha sistemli hale geldikçe zamanla din kavramı oluştu. Hayvanlar ve doğanın güçleri tecessüm edildiler bunun sonucunda da ilkel hayvan masalları meydana geldi (Szilágyı, 2007, s. 222).

İnsanlık tarihinin en eski canlılarından biri olan hayvanlar tüm dünya masalları ve Anadolu halk masallarının ortak bir öğesidir. Hayvanların bazı özelliklerinden insanlar tarih boyunca yararlanmış ve bunu masallara da eklemişlerdir. Kúnos'a göre hayvanların bazı davranışları insana benzediği için “hayvan” unsuru halk edebiyatlarında oldukça geniş yer bulmuştur. Szilágyı'nın çalışmasındaki tespitiyle fablların ortaya çıkışı şu şekilde ifade edilmiştir:

Fablların ortaya çıkışındaki en büyük etken Hayvan masallarında insanların, hayvanları kullanarak kendi davranışlarındaki hataları ve bazı özelliklerini kamçılması olarak görülmektedir (Szilágyı, 2007, s. 223).

İnsanlardaki ilkelik duygusu yapılarının gereğidir ve bu insanı yanlışları ego ve süper ego ile dengeler. Bu tespitiye göre insanlar otoriteyi, ilkeliklerini ve ahlak

anlayışlarını hayvanlar ve insanlar arasındaki ilişkiyle yansıtmaktadır. Bunun bir örneğini Çiftçi ile Ayı masalında görmekteyiz.

Çiftçi ile Ayı masalında; bir gün çiftçiyi bir ayı rahatsız etmeye başlar. Muhakkak beni kızınla evlendireceksin başka bir şey istemem der. Ayının ona zarar vermesinden korkan çiftçi kızını ayıya vermek zorunda kalır (Alptekin, 2010, s. 218).

Yine bir başka masal örneğinde atasözlerimizde karşılaştığımız bir öğüt cümlesi olan “İyilik yap, iyi bul” ya da “İyilik yapan, iyilik görür” öbeklerinin örneklerini de masalarda görmekteyiz. Bu çalışmada inceleyeceğimiz Kırgız Masallarında bunun bir örneğine rastlamaktayız.

Kırgızistan sahasından derlenen *Ayı ile Yaşlı Adam* masalında; bir gün yaşlı bir adam ile ayı arkadaş olurlar. Ayı devamlı yaşlı adamın hayatını tehlikelerden korur. Ayının bu davranışı sebebiyle kendisini güvende hisseden yaşlı adam, ayıyı evine alır.” (Yılmaz, 1994, s. 134).

Macar Türkolog Kúnos yaptığı tüm bu çalışmalarla Anadolu Türk halk masallarına ve Türk topluluklarının edebiyatlarına büyük katkılar sağlamış ve Anadolu’da sahasından topladığı masallar ve masal kaynaklarıyla, halk kültürümüzü dünyaya aktaran bir kişi olmuştur.

Masal türünün bir sözlü gelenek çerçevesinde gelişip yayıldığını düşündüğümüzde Anadolu’da halk ağızlarından derlenen ilk masal derleme kitabı Billur Köşk’tür. (Günay, 1975, s. 13).

Tahir Alangu, "*Billur Köşk Masalları*" adlı kitabının ön sözünde bu masal kitabının, diğer masal kitaplarından farklı olduğunu ve böylelikle bizde ilk derleme masal kitabı hüviyeti taşıdığını ifade eder (Alangu 1961, s. 5-9).

Billur Köşkü diğer masal kitaplarından ayıran özelliklerin Reyhan Gökben Saluk’un “*Menzel’in Dilinden Billur Köşk Masalları*” adlı çalışmasında şu şekilde ifade edilmiştir:

“*Masalları diğer metinlerden ayrı kılan hususlar; yerel kültür öğeleri, motif dizgeleri, meddahvâri bir üslûpla yazılmış olmaları şeklinde sıralanabilir.*” (Alangu 1961, s. 5).

Billur Köşk masalları içerik itibarıyla Arap ve Acem kültürünün etkisinde kalmıştır. Anadolu Türk kültüründen beslenememiştir. Çok kültürlülük bu masalın tabiatını oluşturmaktadır. Bu çok kültürlü örnekten sonra Anadolu sahasında 1908 senesinde Türk Derneği, 1911 senesinde kurulan Türk Yurdu Cemiyeti yine 1912 yılında kurulan Türk Ocağı yerli masal çalışmalarına öncülük etmiştir.

Saim Sakaoğlu “*Masal Araştırmaları*” adlı kitabında Türk Yurdu cemiyetinin Türkçülük akımına öncülük ettiğini belirtmiştir.” İzzet Ulvi’nin Masalları” yapma masallara örnek oluşturmaktadır.

1898 yılında Georg Jacob elinde baskı tarihi olmayan bir Billur Köşk kitabından ayrıca bahsetmiştir (Alangu, 1961, s. 5).

Sakaoğlu’nun bir diğer tespiti de Türk Yurdu dergisi etrafında şekillenen Türkçülük akımının halk masallarına etkisidir. Ahmedoğlu Kum’un “*Yürük Masalı*” adlı çalışması 1913 yılında yayımlanmıştır (Sakaoğlu, 2015, s. 36).

Bu ilk örneklerden sonra bir başka masal derlemesi de 1900’lü yılların başlarına dayanmaktadır. Ziya Gökalp, Küçük Mecmua adlı derginin 1922 yılı 17. sayısında K.D takma isimli bir kadın yazarın “Türk Masalları” adlı kitabı neşretmesi anlatılır. İlyas Kayaokay’ın “*Türk Masal Araştırmacılığında Yüz Yıllık Bir Muamma: Bir “Hanım” Olduğu Sanılan “K.D.” Müstear Adı Kime Aittir*” adlı çalışmasında K.D isimli kişinin Kâşif Dehrî olduğunu ve “*Zarafet-i Nisvan*” (Kadınların Zarafeti) adlı eserde K.D isimli kişinin açık isminin yazdığını tespit etmiştir (Kayaokay, 2019, s. 307). Bu kitabı Pertev Naili Boratav “*Zaman İçinde Zaman*” adlı kitabıyla edebiyat literatürümüze sunmuştur. (Boratav, 2009, s. 60-61). Kitapta toplam 13 masal bulunmaktadır.

K.D masallarıyla aynı tarihlere gelen dönemlerde Türkçülük akımının öncülerinde Ziya Gökalp masal türüne katkılar sunmuştur. Belli bir ideoloji içeren “*Alageyik*” masalı Ziya Gökalp tarafından 1912 yılında yayımlanmıştır. Edebiyat araştırmacısı Gencay Zavotçu’nun tespitiyle bu masallar şu şekilde tanımlanmıştır:

Ziya Gökalp’in, 1913 senesinde yayınlanan *Ala Geyik* manzumesi biçim ve içerik bağlamında kolay anlaşılabilir, kozmopolit, taklitle oluşturulmuş ve bilgin kitle kültürüne karşı kaleme aldığı halk kültürünün edebiyata yansımış bir misalidir.” (Kaplan, 1987, s. 218).

Gökalp’in halk edebiyatı ile ilgili çalışmaları bununla sınırlı kalmamıştır. Türkçülük akımını masallara uygulamasından sonra “*Küçük Mecmua*” adlı bir dergi çıkarmıştır. Küçük Mecmua hakkında kısa bir tanımı İslam Ansiklopedisinde görmektediriz.

“*Küçük Mecmua’da Ziya Gökalp’in sosyoloji, felsefe, Türk medeniyeti tarihi, lisan, folklor ve günün meseleleri üzerine yazdığı çok sayıda makalesiyle derlediği masallar...*” (Kahraman, 2002, s. 528-529).

Gökalp, geniş kültür birikimini masalları derlemede kullanmıştır. Sakaoğlu'nun tespitiyle bu masalların büyük bir çoğunluğunu “*Diyarbakır Masalları*” oluşturmaktadır (Sakaoğlu, 2015, s. 37).

Bu masalları belirtmek gerekirse; “*Keloğlan, Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan, Pekmezci Anne, Tembel Abmed, Kuğular, Keşiş Ne Gördün, Yılan Bey ile Peltan Bey gibi. Hepsi 1922 yılında yayımlanan bu masallar, 1923 yılında “Altın Işık” adlı bir kitapta toplanır.*” (Sakaoğlu, 2005, s. 37).

Anadolu sahasındaki masal kitapları genellikle derleme yöntemiyle hazırlandığı için, derleme çalışmalarına bakmak gereklidir. Derleme çalışmalarının en önemli temsilcisi Ziya Gökalp'tir.

Gökalp masalları derlemekle kalmamış aynı zamanda masalların derlenmesi hususunda önemli tespitlerde de bulunmuştur.

Masalın kendine özgü tabirleri, kendine mahsus bir dili vardır. Masalları özel tabirlerle, özel bir şivesiyle ileten yalnızca çekirdekten yetişen masalcılardır. Masalcılar eski ozan kültürünün kadınlarda devam eden bölümüdür. Ozanlık veraset sistemiyle altsoya aktarıldığı gibi, masalcılık da anadan kıza geçer. Erkek masalcılar olsa da genele bakıldığında masalcıların cinsiyeti kadındır. Masalcı, kendi alanında bir bakıma sanatçıdır. Masalcının kullandığı her sözcük doğru yerde kullanılmıştır. Bu masalcıların eserlerindeki hiçbir kelimenin yeri dahi değiştirilmemelidir. Masal ağızlardan çıktığı gibi kayda geçirilmelidir. Gerçek bir masalcının iki üç masalı farklı kaynaklardan derlenecek yüzlerce masala yeğdir. Dolayısıyla halk edebiyatıyla ilgilenenler bir hakikî masalcıyla karşılaştıklarında onun tüm masallarını kaydederler. Farkı kaynaklardakine itibar etmezler (Filizok, 1991, s. 94).

Gökalp masal derlemesinin yöntemini anlatırken aynı zamanda da masalın Anadolu geleneksel kültüründen de beslendiğini vurgulamıştır. Bunun haricinde masalın Anadolu halkına özel bir tanımını da yapmıştır. Masalın özünün ağızdan çıktığı gibi olmasını ve gerçek masalın böyle olduğunu işaret etmiştir. Gökalp bu görüşlerinden hareketle halk masallarının özünün derlenmesi için bir soru şablonu oluşturmuştur.

- “1. Kaynak şahsın adı ve oturduğu İdarî birim,
2. Bu şahıs Türkmen mi, yoksa Yürük vb. mi olduğu,
3. Boy hayatı yaşıyorlarsa, hangi boya mensup olduğu,
4. Kaynak şahsın, a. İctimaî durumu, b. Seciyesi, c. Hüviyeti (Ana ve baba adları, doğum yeri ve yılı kastedilmiş olmalı)

5. Kaynak şahıs bu masalı kimden dinlemiş ve o da kimden dinlemiş.” (Saimoğlu, 2005, s. 39).

Gökalp’in hazırladığı bu soru şablonu özellikle Anadolu sahası masal araştırmacılarının, çalışmalarında doğruluk, düzen ve titizlik sağlamaktadır.

Bu çalışmalardan sonra Anadolu sahasında derlenen başka masal kitapları da vardır. Hamiyet Zübeyr Koşay Gökalp’in oluşturduğu Türkçülük akımından etkilenmiştir. Bu yönüyle Türkçe kelime tutkunudur. Anadolu sahasında masal çalışmaları yaparak iki adet masal derlemesi yayınlamıştır; bunlar Dokuz Ötkünç (1929 yılı) ve Ankara Budun Bilgisi (1935 yılı) kitaplarıdır. Saimoğlu bu kitapların Anadolu’da Koşay tarafından derlendiğini ve içeriğinin efsanelerden oluştuğunu belirtmiştir (Saimoğlu, 2005, s. 39). Bu yönüyle masalların aslında efsaneler ve destanlarla iç içe olduğunu tespit etmekteyiz.

Anadolu sahasında yayınlanan bir diğer Türk masalı da Bahtaver Hanım’ın “Türk Masalları”dır. Bahtaver Hanım halk ağzından 9 masalı yayımlamıştır. Bu dokuz masal Anadolu’nun her yanından örnekler taşımaktadır.

Çukurova yöresinden bir diğer masal araştırmacısı da Yusuf Ziya Demircioğlu’dur. “Yörüklerde ve Köylülerde Hikâyeler Masallar”, İstanbul (1934) adlı çalışması bulunmaktadır. Sakaoğlu’nun çalışmasında bahsettiği üzere eserde 74 adet masal üç bölüme ayrılmış, *Yürük ve Köylü Hikayeleri* (28 metin), *Hayvan Hikayeleri* (32 metin), *Masallar* (14 metin) olarak da sınıflandırılmıştır (Sakaoğlu, 2015, s. 40).

Bu isimlerin dışında Suat Salih Asral *Öz Türk Masalları* 1935, Naki Tezel *Keloğlan Masalları* 1936 ve *İstanbul Masalları* 1938, gibi derleyiciler eserler vermişlerdir.

Bunların dışında “İlk Halk Anlatmaları Doktoru” sıfatıyla Anadolu masalları için önemli bir isim bulunmaktadır. Mehmet Tuğrul 1946 yılında Malatya’da Derlenmiş Masallar 1945 adlı çalışmasını yayımlamıştır. Eser sadece Anadolu Türk masallarıyla sınırlı kalmayarak, Anadolu sahasından da çok çeşitli bilgiler içermiştir.

“Ayrıca, yayımlanan masallarla ilgili olarak da konu, şahıs, motifler, çevre, yaşayış, şekil ve dil, anlatış, yayılma ve değişmeler ve karşılaştırmalar başlıkları altında son derece gerekli bilgiler yer almaktadır. Bunlar, bir masal yayımında görülen ilk örnek bilgilerdir.” (Sakaoğlu, 2015, s. 42).

Dr. Mehmet Tuğrul’un doktora çalışması olan Mahmutgazi Köyünün Halk Edebiyatı (Menkıbe, Hikâye, Masal, Fıkra) adlı çalışmasında Mahmutgazi köyünün kendi tabiriyle monografisini çıkarmıştır.

“Derleme verimli oldu: 158 parça menkıbe, hikâye, masal ve fıkra; 401 tane türkî, mâni, manzum tekerleme; 59 tane de bilmece tespit ettim.” (Tuğrul, 2018, s. 67).

Mehmet Tuğrul masalları derlerken sadece masal unsurunu tahlil etmemiş, masalın içeriğinin de bir kültür mirası olduğuna dikkat çekmiştir.

Türk masal araştırmaları tarihinde adından oldukça söz edilmiş bir isim de Pertev Naili Boratav’dır. Boratav, Türk Masal Araştırmaları Tarihi, Katalog Çalışmaları, Metin Yayınları gibi birçok çalışması bulunmaktadır. Boratav’ın araştırmalarına girmeden önce Sakaoğlu’nun Boratav hakkında tespiti önemlidir. Saim Sakaoğluna göre Boratav;

Türk masallarının derlenmesi, işlenmesi ve yayımlanmasında çaba gösterenlerin başında P. N. Boratav gelir. Boratav 1955’ten itibaren Fransızca, Almanca ve Türkçe olmak üzere 4 farklı dilde masal kitabı yayımlamıştır. Bu eserlerdeki metinlerin tamamı kendi derlemesi değildir, bazı masallar öğrencilerinin derlediği veya farklı kaynaklardan aldığı masallardır (Boratav, 2015, s. 43).

Boratav’ın Türk masallarına katkı verdiği önemli eserleri şunlardır:

Zaman Zaman İçinde- Tekerlemeler-Masallar- Pertev Naili Boratav, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958

Az Gittik Uz Gittik, Pertev Naili Boratav, Bilgi Yayınları, Ankara, 1969

Contes Turcs, Pertev Naili Boratav, Paris, 1955

Zaman Zaman İçinde, Pertev Naili Boratav, İstanbul, 1959

Turkish Volksmärchen, Pertev Naili Boratav, Berlin, 1967

Sakaoğlu’na göre Türk masalcılığının efsane adı Eflatun Cem Güney’dir (Sakaoğlu, 2015, s. 46).

Güney masalları tanımlarken masalı bir ağaca ve masalın öğelerini de ağacın dallarına benzetmiştir. Ona göre masal sadece bir anlatı türünden ibaret değil, gerçek bir motiftir. Güney’in 1971 yılında yayınladığı *Folklor ve Halk Edebiyatı Özellikleri-Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri* adlı eserinden masalı ve masalın nasıl işleneceğini tarif ederek araştırmacılar için öncü bir isim olmuştur.

Masal motifleri aracılığıyla, aile ve toplum yaşanmışlıklarına ait pek çok gerçek hissettirilmektedir. Masalın olay örgüsü ve oluş sırasında ibret gözüyle gerekli dersler çıkarılabileceği gibi, kahramanların tutum ve tavırları da insanlara, başka insanların psikolojik davranışlarını ve karakterlerini anlama şansı kazandırabilir.

Bunun en temel sebebi, masaldaki kahramanların birer simge, insan örneği birer varlık olmasıdır (Güney, 1971, s. 90).

Bu görüşünün devamında masaldaki unsurların semboller içerdiğini ve masalların insani özellikler barındırarak bunları günlük hayata aksettirdiğini belirtmiştir.

Masallarda kurtlar, kuşlar; ağaçlar, kayalar, peri, cin benzeri hayali kişiler değil de insan aklıyla düşünür, insan gibi hareket ederler. Tıpkı insanlar gibi iyi ve kötü davranışlar sergilerler. Karakterleri de birbirine benzemez; içlerinde iyi huylu olanda vardır, kötü olan da. Bu bağlamda masallar insan ruh âlemine yapılan güzel bir gezinti olarak düşünülebilir (Güney, 1971, s. 90).

Eflatun Cem Güney'in halk bilimi üzerine birçok çalışmalarda bulunmuştur. Behçet Necatigil de Güney hakkında "Türk folklor ürünlerini sadece sözden yazıya geçirmek, derlemekle kalmayarak, onları değerlendirdi, bir masal yazarı oldu." tespitiinde bulunmuştur (Necatigil, 1985, s. 151).

Ayrıca Eflatun Cem Güney'in masal dünyası kattığı eserler şunlardır:

En Güzel Türk Masalları, Eflâtun Cem Güney, Varlık Yayınları, İstanbul, 1948

Bir Varmış Bir Yokmuş, Eflâtun Cem Güney, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1956

Evvel Zaman İçinde, Eflâtun Cem Güney, Varlık Yayınları, İstanbul, 1957

Gökten Üç Elma Düştü, Eflâtun Cem Güney, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1960

Az Gittim Uz Gittim, Eflâtun Cem Güney, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1962

Bu isimler dışında Anadolu sahasında masal alanında çalışma yapmış isimler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de Hulusi Yetkin'dir. Yetkin Gaziantep yöresinde masal çalışmaları yapmış, toplamda derlediği 43 masalı yayımlamıştır. Bu çalışma halk bilimi ve kültürü açısından önemli bir yere sahiptir. Derlenen bu masallar ortaokul ve lise öğrencilerinin beyanlarıyla bir araya getirilmiştir. Kaynak şahısların ağızlarından toplanan bu masalarla eser oluşturulmuştur. Yetkin, bu çalışmayı yaparken tarihi ve kültürel olayları da tespitleri içine almıştır.

Bilindiği üzere masallarının tespiti; geçmişte yaşanan toplumsal olaylarla tarihî olayları inceleyenler için yararlı birer doküman görevi üstlenir (Yetkin, 1962, s. 4).

İngilizce profesörü olan Ahmet Edip Uysal, Prof. Warren S. Walker ile birlikte Anadolu Türk halk masalları üzerine çalışmalarda bulunmuşlardır. W. S. Walker ile Ahmet Edip Uysal, Türkiye'nin farklı bölgelerinden derledikleri altmıştan fazla masal metnini, *Tales Alive in Turkey* ismi ile 1966 senesinde, *More Tales Alive in Turkey* ile de 1992 yılında yayımlamışlardır (Sakaoğlu, 2015, s. 47).

Ayrıca Prof. Ahmet Edip Uysal ve Warren Walker Texas'da Türk halk edebiyatı ve masalları üzerinde çalışmalarda bulunmuşlardır.

“*Archive of Turkish Oral Narrative: A Preliminary Catalogue* adı ile yayınlanmıştır. Bu katalogda 500 asıl 200 de varyant olmak üzere 700 kadar hikâye ve fıkrayı içermektedir. Arşivin ikinci kataloğu 1988 senesinde *The Archive of Turkish Oral Narrative: Preliminary Catalogue: The First Thousand Tales* (Lubbock, Aton, 1988) Prof. Warren S. Walker tarafından yayınlanmıştır.” (Uysal, 1990, s. 966).

Ahmet Edip Uysal Türkiye’ye yaptığı ziyaretlerde halk kültürünü araştırmış, *The Archive of Turkish Oral Narrative* (Türk Öyküleri Sandığı) eserinde 497 masal ile Türk halk edebiyatı dünyasına büyük bir katkı sağlamıştır.

Başka bir araştırmacı olan Tahir Alangu II. Dünya Savaşının halk üzerindeki etkisiyle folklor üzerine araştırmalar yapmaya başlamıştır. Kendisi halk edebiyatına olan ilgisini şu sözleriyle tanımlamıştır:

“*Benim asıl amacım fakültede kalmak, halk edebiyatı alanında yetişmektir. Böyle başladı ilgim. Ama Anadolu’yu baştan başa dolaşırken bu ilgim hiçbir zaman eksilmedi. Bunun sonucu olarak mezuniyet için Halk Masallarının İç Yapısı ve Kahramanları üzerine iki bölümlük bir tez hazırlayıp mezun olmuştum. O zaman profesörler de o tezi yadırgamışlardı.*” (Görür, 1971, 52-53).

Masallara olan ilgisi onu Folklor alanında başarılı bir isim yapmıştır. 1961’de Billur Köşk Masalları devamında 1967’de Keloğlan Masallarını yayımlamıştır.

Dilbilimci Ahmet Caferoğlu, masallar ve bunların diyalekti üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Masallarla ilgili olan eserleri şunlardır:

1. *Anadolu Diyalektolojisi Üzerine Malzeme I, Oyunlar Tekerlemeler Yanıltmaçlar ve Oyun İstilahları*, İstanbul, 1941, 216 s. (Balıkesir, Manisa, Afyonkarahisar, Isparta, Aydın, İzmir, Burdur, Antalya, Muğla, Denizli ve Kütahya illerinden derlenen masalları içermektedir.)

2. *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul, 1942, XXV + 296 s. (Kars, Erzurum ve Çoruh illerinin masallarını içermektedir.)

3. *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları*, İstanbul, 1946, XXVI + 355 s. (Trabzon, Rize, Ordu, Giresun illerinde araştırmalar sonucunda derlenen masallardır.

4. *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları*, İstanbul, 1951, XXIII + 288 s. (Bitlis, Van, Muş, Ağrı, Bolu, Eskişehir, Kastamonu, Zonguldak yörelerinden derlenen masallar içermektedir.)

5. Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar, İstanbul, 1944, XX-VII + 276 s (Sivas ve Tokat illerinden derlenen masalları içermektedir.)

6. *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilayetleri ile Afşar, Saçıkara ve Karakoyunlu Uruklarının Ağızları*, İstanbul, 1948, XII + 268 s (Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara illerinden derlenen masalları içermektedir.)

7. *Anadolu Ağızlarından Toplamalar. Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde İlbaylıkları Ağızları, Kalaycı Argosu ve Geygelli Yürüklerinin Gizli Dili*, İstanbul, 1943, XXIV + 272 s. (Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde yörelerinden masalları içermektedir.)

8. *Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar. Malatya, Elâzığ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş Vilayetleri Ağızları*, İstanbul, 1945, XVIII + 318 s. (Tunceli, Elâzığ, Malatya, Gaziantep ve Maraş illerine yapılan araştırmalar sonunda derlenen masalları içermektedir.)

Türkolog akademisyen Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın da Anadolu masal sahasında çalışmaları ve yayınları bulunmaktadır. Bu yayınlar;

1. *Güneybatı Anadolu Ağızları*, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Türk Kurumu Basımevi, Ankara, 1956

2. *Nevşehir Yöresi Ağızları*, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Türk Kurumu Basımevi, Ankara, 1963

3. *Bartın ve Yöresi Ağızları*, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994

Anadolu sahasında Prof. Dr. Selahattin Olcay'ın da çalışmaları bulunmaktadır. Olcay'ın masal konulu 2 adet çalışması bulunmaktadır.

Bunlar;

1. *Doğu Trakya Yerli Ağzı: İnceleme, Derleme, Dizin*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966

2. *Erzurum Ağzı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970

Görüldüğü gibi Anadolu sahasında birçok araştırmacı masallar üzerinde geniş çaplı araştırmalarda bulunmuşlardır. Çoğu araştırmacı sadece masal unsuru tekil olarak almayıp halkın yöresel kültürleriyle birlikte baz almışlardır. Bu eserlerin dışında birçok araştırmacının da dergileri, kitapları ve tezleri bulunmaktadır.

2.2 Anadolu Türk Halk Masallarında Sınıflandırma

Dünya edebiyatlarında masallarla ilgili ilk sınıflandırma Alman J. G. Von Halı i; J 1864, Danimarkalı H.F. Fielber 1864 ve İngiliz J. Jakobs 1891 yıllarına dayanmaktadır. (Sakaoğlu, 1973, s. 10)

Türk edebiyatında ise ilk olarak Aarne-Thompson sınıflandırması kullanılmış bu sınıflandırma Alman Wolfram Eberhard ve Pertev Nail Boratav tarafından oluşturulmuştur. Boratav ile Eberhard'ın 1953 yılında Almanya'da yayınladıkları "*Typen Türkischer Volkserzählen* (Türk Halk Masalı Tipleri)" adlı eserdeki sınıflandırma ise şöyledir:

Hayvan Masalları

Hayvan ve insan masalları

Hayvan veya bir ruh bir insana yardım eder

Tabiat üstü bir ruh veya hayvanla evlenme

İyi ruhla ve evliyalarla yaşama

Kötü ruhlarla yaşama

Kaderin hakimiyeti

Rüya Bir kız, sevgili bulur

Bir erkek, sevgili bulur Fakir bir kız, zenginle evlenir Hor görülen koca kahramandır

Kıskançlık ve iftira

Zina ve baştan Çıkarma

Acayip icraat ve olaylar

Acayip davalar

Realist masallar

Acayip tesadüfler

Komik hikâyeler

Aptal ve tembel erkek ve kadınlar

Hırsız ve dedektif

Sihirbazlar

Akıllı, hilekâr veya cimri erkek ve kadınlar (Arıcı, 2004, s. 163-164)

Bu çalışmada Thompson'un masal sınıflandırması dikkate alınacaktır. Bu sınıflandırma;

1. Hayvan Masalları
2. Asıl Halk Masalları
3. Güldürücü Hikayeler, Nükteli Fıkralar

4. Zincirlemeli Masallar

5. Sınıflamaya Girmeyen Masallar (Sakaoğlu, 2015, s. 13).

2.2.1 Anadolu Türk Hayvan Masalları

Hayvan masalları denildiği zaman zihinlerde insan hayvan ya da hayvanla hayvanın sözlü ve çıkara dayalı ilişkisi akla gelmektedir. Hayvan masalları birçok ansiklopedi de benzer şekilde tanımlanmaktadır. Hayvan masalları halk arasında fabl olarak da geçmektedir. Bu kısa açıklamadan sonra tanımlara bakacak olursak;

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde: “*Daha çok öğretici bir gayeye yönelik, ahlâk dersi vermek isteyen hayvan hikâyeleri.*” (1979: 137), Temel Britannica'da kahramanları çoğunlukla insan gibi davranan ve konuşan hayvanlar olup öğüt vermek, ders çıkarmak için anlatılan kısa öykü (1992: 245), Ana Britannica'da “*İnsanların ahmaklık ve zayıflıklarını gözler önüne sermek amacıyla anlatılan kahramanları genellikle insan gibi davranan ve konuşan hayvanlar olan alegorik masal.*” (1994, s. 54), Büyük Ansiklopedi ‘de ise “*Kişileri hayvanlardan seçilen ve öğretici bir amaç taşıyan öykü ya da masal*” (1991, s. 1645) olarak tanımlanmıştır.

Masalların genel olarak öğretici ve ders verici metinler olduğunu bildiğimizi varsayarsak Hayvan masalları yani Fabllar da masalın ders verici öğüt verici sınıfının başını çekmektedir. Hayvan masallarını dinleyen bireyler özellikle çocuklar verilmek istenen öğeyi masaldaki kurgusal ve motifsel öğeler üzerinden almaktadır. Çocukların küçük yaştan itibaren çevresindeki öğelere olan ilgisinin arttığını düşünürsek, masaldaki hayvanlar çocukların masala olan ilgisini arttırmaktadır. Nedim Bakırcı’nın hayvan masalları üzerine olan çalışmasında şu tespitleri dikkat çekicidir: “Bir çocuğa hayvan masalı anlatıldığında, çocuk hem hayvanlar konusunda bilgi edinir hem de masalın sonunda verilmek istenen mesajı algılar.” (Bakırcı, 2004, s. 29).

Hayvan masallarının kaynaklarının Doğu kültürü öğeleri olduğu düşünülmektedir. Dünyada yapılan Hayvan masalları çalışmalarına baktığımızda ilk örneklerin çoğunlukla Doğu toplumlarından çıktığı görülmektedir.

“*La Fontaine*” ismi ile Hayvan masalları beraber anılsa da bu türün menşeyinin Hint ve Doğu masalları olduğu üzerinde durulmaktadır. Feridüddin Attar’ın *Mantıku't-Tayr*’ı, Mevlâna’nın *Mesnevi*’si, Sadi’nin *Bostan* ve *Gülistan*’ı ile Şeyhi’nin *Harnamesi*’nde benzer motifler kullanılmıştır.” (Şirin, 1998, s. 21-24).

Hayvan masallarının neden sonuç ilişkisi içinde ilerlediğini baz alırsak, Anadolu sahasında anlatılan masallarda coğrafyanın hayvan masallarına etkisi büyük bir önem arz etmektedir.

Türklerin genelde göçebe bir toplum olmasından ötürü hayvan masalları geniş bir yayılım göstermektedir. At, kartal, kuş, aslan gibi hayvanlar hem insanlarla bağ kurulmasında aracı olurken aynı zamanda Allah ile kul arasında bir bağ oluşturmuştur. Anadolu sahası genelde Doğu bir görüşe sahip olduğundan hayvan masalları da buna göre şekillenmiştir. Özellikle *Mantıku't-Tayr* ve *Kelile* ve *Dimne* masalları edebiyatımız üzerinde etkili olmuştur.

Anadolu sahası ve Anadolu sahası dışında hayvan öğelerini taşıyan masallara baktığımızda Hâcib'in (ö. 1077) *Kutadgu Bilig*, Kaşgarlı Mahmut'un (ö. 1105) *Dîvân-ı Lügâti't-Türk*, Dede Korkut, Şeyhî'nin (ö. 1431) *Hârname*, *Firdevsî-i Rûmî'nin*, *Firdevsî-i Rûmî'nin (d.1453)*, *Süleymânâme-i Kebîr'i*, Lâmi'î Çelebi'nin (ö. 1531) *Şerefî'l-İnsan*, Manisalı Birrî (ö. 1716)'nin *Bülbülüyyesi*, gibi eserleri görmekteyiz.

Bu eserlerin dışında yine Bursalı şair Lami Çelebi'nin *Mecma'ül Letaif* (XVI. yy.) adlı eserinde hayvan masalları önemli bir yere sahiptir.

Bu isimlerin dışında Anadolu sahasını etkileyen çok önemli bir isim de Mevlâna Celalettin Rumi'dir. Rumi mesnevisinde hayvan figürlerini sıkça kullanmış ve bunları kullanırken de her bir hayvan figürünü tasavvuf ilmiyle harmanlamıştır. Mesnevi'nin içinde yer alan, Aslan, Tilki ve Eşek masalı bu açıklamaya bir örnektir (Nahîfî, 2007, s. 594).

Hayvanlar üzerinden ahlaki bir değer bozulması ve bu bozulmanın sonucunda da verilen bir öğüt belirtilmiştir. Anadolu sahasında ağızdan ağıza anlatılan bir diğer hayvan masalına baktığımızda burada da hayvanlar üzerinden topluma ahlaki bir öğüt verildiği görülmektedir. Masal şu şekildedir:

Yaşlı Kurt

Yaşlı kurt ininde yatıyormuş, karnı çok acıkmış:

-Çıkayım da şöyle ufak tefek bir şeyler avlanayım, demiş.

Ormanda giderken bir koyuna rast gelmiş, biraz uğraştıktan sonra koyunu yakalamış. Koyun:

- Tamam. Beni yiyeceksin yemeye amma ben çok güzel oyun bilirim. Sana bir oyun oynayayım, ondan sonra ye beni, demiş.

Kurt:

- Tamam, oyna bakalım, demiş

Kurt, koyunu serbest bırakmış. Koyun bu tarafa, o tarafa sıçrayıp zıplarken bayır aşağı kaçıp sürüye karışmış. Kurdun eli boş kalmış. Kurt, biraz daha ileriye gitmiş. Bu sefer de karşısına bir katır çıkmış. Katır yakalamış, yiyeceği sıra katır:

Ben çok yaşlıyım. Benim etimi senin dişlerin kesmez. Şuradan sen git, bir satır getir. Güzelce kıy etimi, ondan sonra afiyetçe ye beni. Sen gelinceye kadar bekleyeceğim, demiş.

Kurt, satır getirmeye gidince katır da kaçıp gitmiş. Kurt, satın alıp geldiğinde hiç kimseyi bulamamış. Biraz daha ormanda gezdikten sonra akşam olunca tekrar yıkık değirmenin altındaki inine girmiş. O sırada değirmenci oralarda geziniyormuş ve kurdun inine girdiğini görmüş, hemen inin yanına gelmiş.

Kurt, kendi kendine söylenmeye başlamış:

-Bulduydum bir koyun, otur ye öğün öğün. Senin neyine gerek oyun. Oyun öğrenip de köçek mi olacaktın, be adam, deyip kafasına bir tane vurmuş. Sonra devam etmiş:

-Bulduydum bir katır, otur ye hatır hatır. Senin neyine gerek satır. Satın getirip de kasap mı olacaktın, be adam, deyip kafasını bir daha vurmuş ve yine kendi kendine söylenmeye devam etmiş:

-Bu yaptıklarını değirmenci bir duysa da seni şöyle yerden, yere; duvardan, duvara bir çalsa. Ancak o zaman akıllanırsın, demiş.

Bu sırada kurdun bu söylediklerini gizlice dinleyen değirmenci, kurdu kuyruğundan tutup dışarı çekmiş:

-Madem bu işleri yaptın ve dayak istiyorsun, deyip yerden yere, duvardan duvara çalmış. Daha sonra kaldırıp tekrar inine atmış ve:

- Bu sopa sana az bile. Sen bunu hak etmişsin, demiş (Demir, 2017, s. 420).

Bu masal örneğinden de görüldüğü gibi hayvan masallarında kıssadan hisse özellikleri barınmaktadır. Bir ders verme amacının bulunduğu hayvan masallarında örnekte görüldüğü gibi kurt aza tamah etmeyerek çoğu bulamamış ve üstüne üstük elindekinden de olmuştur. İnsana ait bir davranış hayvanlar üzerinden basit bir hikâyeye dönüştürülerek ders verme amacı güdülmüştür.

Tilkinin Kurnazlığı

Bir varmış bir yokmuş. Vaktin birinde bir kurt, bir tilkiyle arkadaş olmuş. Gitmişler, bir yağ derisi çalmışlar. Tilki demiş ki:

- Kurt kardeş, bu yağ derisini sabah olunca yiyelim.

Gece olunca tilki gizlice kalkmış, yağ derisini yemiş. Sabah olmuş, kalkmışlar ki yağ derisi yok. Kurt demiş, "Sen yedin"; tilki demiş, "Sen yedin".

Bunun üzerine tilki demiş ki:

- Hadi kavga edelim. Kısa mesesi ben alayım, uzun mesesi sen al, demiş.

Bunlar başlamışlar kavga etmeye. Tilki kısa mesesi kurda vuruyormuş.

Kurt uzun mesesle vurmaya kalkınca, meses tavana değiyormuş.

Tilki, kurda demiş ki tekrar:

- Gel, sen bana vuramıyorsun uzun mesesle; en iyisi mesesleri değişelim. Ama kavgaya dışarıda devam edelim, demiş.

Bunlar dışarı çıkmışlar. Bu seferde tilki uzun mesesle vuruyormuş, kurda değiyormuş. Kurt kısa mesesle vurunca, kısa meses yere değiyormuş.

Yani kurt, tilkiyi bir türlü dövememiş. Tilki kavgayı kazanmış, böylece kurnazlığının hünerini görmüş (Demir, 2018, s. 835).

Tilkinin içgüdüsel özellikleri zamanla insanlar için kullanılmıştır. Tilki; toplumlarda kurnazlığın ve fırsatçılığın sembolüdür. Türk Dil Kurumu sözlüğüne de baktığımızda Tilki için mecaz anlamı olarak “*sıfat, mecaz Çok kurnaz*” (TDK, 2020). Olarak tanımlanmaktadır. Bu masalda da tilki işte bu kurnazlık ve fırsatçılık özellikleriyle iki arkadaşı birbirlerine düşürmüş ve amacına ulaşmıştır.

Anadolu sahasının bir başka ili olan Sivas yöresinden yine hayvan masallarının ortak özelliklerini içeren bir başka masal da “Kurt ile Kuzu” masalıdır. Bu masal ise şöyledir:

Kurt ile Kuzu

Kurdun biri, bir gün çok açılmış ve bir şey bulmak için ovada geziniyormuş. Karnını doyuracak bir şey bulamayınca:

Dereden biraz su içeyim, belki açlığım geçer, deyip dere kenarına inmiş. Tam su içeceği zaman bir de bakmış ki, derenin alt tarafında sürüsünden ayrılmış bir kuzu su içiyor:

Buna çok sevinen kurt, hemen kuzunun yanına gitmiş ancak kuzuyu yemesi için bir bahane bulması gerekiyormuş.

Kurt:

- Hey, seni Ne cüretle benim içtiğim suyu bulandırırısın, demiş.

Kuzu;

- İyi ama ben alt tarafta sulanıyorum, senin suyunu nasıl bulandırabilirim, demiş.

Bunun üzerine kurt:

- Hayır, bugünü söylemiyorum. Geçen sene sen gelip benim içtiğim suyu bulandırmıştım. Bu yüzden seni yiyeceğim, demiş. Kuzu ise:

- Ben daha bu yılın kuzusuyum, henüz yaşıma dahi girmedim, demiş.

Kuzuyu yemekte kararlı olan kurt:

- Tamam, tamam. Şimdi çıkardım, benim suyum bulandıran senin annendi, demiş.

Kuzu bütün çabalarının nafile olduğunu, bir kere kurdun kendisini yemeyi kafasına koyduğunu anlamış. Sonunda kurda yem olmuş (Demir, 2018, s. 261).

Sivas yöresinden alıntıladığımız bu masalda da hayvan masallarının ortak özelliklerinden biri olan öğüt verme ve neden sonuç ilişkilerini görmekteyiz. Anadolu’da anlatılan hayvan masallarında ve örneklendirdiğimiz 3 masalda da hayvanlar simgeleştirilerek insana ait özellikler katılmış ve bu özelliklerden de hareketle insanın zaafları, eksiklikleri ve olumlu yanları anlatılmıştır.

2.2.2 Anadolu Türk Asıl Halk Masalları

2.2.2.1 Olağanüstü Masallar

Asıl halk masalları, içinde hayvan ve insan ilişkileri barındırması dolayısıyla Hayvan masallarına benzetilmektedir. Asıl halk masalları Hayvan masallarından farklı olarak içinde olağanüstülük ve gerçekçilik barındırır. Anlatılan masalın herhangi bir ders verme veya ahlaki ya da toplumsal bir öğüt verme amacı da yoktur. Asıl halk masalları genelde Anadolu’da yaşlı kimseler tarafından anneanne veya dede tarafından anlatıla gelmiştir. Ali Fuat Arıcı’nın çalışmasında Türk olağanüstü masalların bir tespiti yapılmıştır.

Gerçeküstü masalların içerisinde yer alan Türk masalları gerçekle yakından ilişkili motifler barındırmaktadır. Cinler, periler, devler gibi olağanüstü varlıklar insanlardan epey farklı varlıklar olarak algılanmaktadır” (Arıcı, 2004, s. 165).

Masal kahramanlarından olan cinler, periler ve devler insanlardan oldukça değişik varlıklar olarak görülüp masalın kurgusunu şekillendirmektedirler. Bu olağanüstü kişiler insanlarla münasebet kurar ve masalı ilgi çekici kılarak, dinlene bilirliğini arttırmaktadır. Hasan Güneş’in yayımlanmamış doktora tezinde olağanüstü masallar şu yönde tanımlanır.

Masal kahramanları çoğunlukla perilerdir. Konular gerçeküstü olup olaylar hayali mekânlarda geçer. Kahramanlar her zaman ütöpik olaylarla karşılaşır. Olayların sonuca ulaştırılmasında kehanet gibi fantastik güçlerin tesiri görülür (Güneş, 2006, s. 11).

Bu tespitten hareketle olağanüstü halk masalları toplumun algısının da bir yansımasıdır. Kahramanların daima olağanüstü olaylarla karşı karşıya gelmesi masalın anlatımını kuvvetlendirerek, ancak zihinlerde tasvir edilen bir gücün düğümü çözdüğüne inanılarak masala bir gizem ögesi de ekler.

Anadolu sahasının ilk Asıl alk masal örneği kitabı “*Billur Köşk Masalları*” dır.

Bilinen ilk nüshası 1876 yılına aittir. Tahir Alangu’nun çalışmasında bu eserin “bizdeki ilk masal derlemesi” olarak geçmektedir (Alangu, 1961, s. 5). Ayrıca Billur Köşk Masalı içerisindeki motif ve öğelerin coğrafi ve kültürel farklılıklar nedeniyle çeşitlilik oluşturduğu görülmektedir. Bu kitabın Anadolu sahasından derlendiği Umur Günay’ın tespitiyle de belirtilmiştir.

Osmanlı Devleti döneminde direkt olarak halk dilinden derlenerek hazırlanan masal kitabı “*Billur Köşk*” tür. Masalların derlenme zamanı, kaynağı, derlemecisi ve kim tarafından yayınlandığı belirsizdir. İlk kez George Jacop 1899’da tarihi belirsiz bir *Billur Köşk* kitabı gördüğünü belirtmiştir. Yapılan son baskısı 1961 tarihli bu kitabın Tahir Alangu tarafından hazırlanarak yayımlandığı bilinmektedir (Günay, 1975, s. 13).

Ayrıca Tahir Alangu’nun bu konudaki tespitleri önem taşımaktadır.

“Billur Köşk söyleyişlerine bakılınca çeşitli bölgelerin masalda nelere önem verdikleri açıkça görülüyor. Motiflerin yer değiştirmesi, bazıları bırakılırken hânlarına önem verilmesi, ayrıntılarda yerli yaşayışa ait özelliklerin yer almaları, halkın nereden gelirse gelsin aldıklarına, kendi zevk ve duyularına uygun biçimler verme yoluna gittiğini gösteriyordu.” (Alangu, 1961, s. 6-7).

Bu tespite göre masallarla farklı coğrafyaların kültürel özelliklerini ve ata kültüründen gelen adetlerinin masallar üzerindeki etki ve değişimlerini tespit edebilmekteyiz. Bu bağlamda Billur Köşk Masalları derlendiği andan günümüze kadar birçok yönden kapalı bir kültürün etkisiyle şekillenmediği, yine Alangu’nun tespitiyle zaman içinde kültürel değişimlerle beraber masallardaki anlatının da değiştiğini belirtmiştir.

“Çevre, biçim, motifleriyle belli çağlardan gelmekle beraber bu masallar-daki anlatış, davranış, psikolojinin, süreli bir şekilde günümüze kadar ge-len bir yaşayışı yer yer aksettirebilmesi, bunların bir devre, kapalı bir dünya görüşüne saplanmış olmadıklarını, onları anlatan insanlarla birlikte gelişip günümüze kavuştuklarını göstermektedir” (Alangu, 1961, s. 9).

Billur Köşk masallarının Tahir Alangu 1961, İstanbul basımına baktığımızda “Kitaptaki parçaların Eherhard-Boratav Türk halk masalları sıralamasındaki yerleri” ne göre sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu kitapta sınıflandırma şu şekilde yer almıştır:

- 1 Billur Köşk ile Elmas Gemi
- 2 Helvacı Güzeli
- 3 Aglıyan Narla Gülen Ayva
4. Muradına Eren Dilber (Sabırtaş)
5. Muradına Ermiyen Dilber
6. Tasa Kuşu
7. Zümrüdü Anka Kuşu
8. İğci Baba
9. Hırsız ile Yankesici
10. Sefa ile Cefâ
11. Ali Cengiz Oyunu
12. Saka Güzeli
13. Kara Yılan
14. Mercan Kız (Alangu, 1961, s. 10).

Masalların başlıklarından da görüldüğü gibi Hayvan masalları, Asıl halk masalları ve Zincirleme masalları görülmektedir. Masalların içeriği de bizden biridir, okuyucu masalları okurken kendini yabancı hissetmez, bu nedenledir ki bu masallar Anadolu toplumunun yaşayış ve görüşlerinin temellerini yansıtmaktadır.

Masallarımızın içinde Anadolu kültürünün motifleri barınmaktadır. Her ne kadar doğu kültürümüz açısından dışarıya kapalı bir toplum da olsak Arap ve Fars kültürü masallarımıza etki etmiştir.

“Kitabın içinde yer alan on dört masalın halk ağzından derlenmediği açıkça belli olmaktadır. Belki İran veya Hint aslından bir masal dergisinden çevrildiler, belki de profesyonel hikâye anlatıcılarının aracılığı ile bu kitaba girdiler”(Alangu, 1961, s. 6).

Anadolu sahasından bir diğer eser de Giritli Aziz Efendi tarafından 1796 yılında tamamlanan “*Muhayyelât*”’tır. Genel itibariyle araştırmacılar bu eseri hikâye türü altında değerlendirmektedirler. Geleneksel ve çağdaş hikayelerinin birbiriyle birleşmesi sonucu oluşan hikayeler barındırmaktadır. Eser birinci, ikinci, üçüncü hayal üzere 3 bölümden oluşmaktadır. Masalsı unsurları barındıran bu hikayelerde

mistisizm, tasavvuf, öğeleri barındırır aynı zamanda masalların ortak öğelerinden olan fantastik ve olağanüstülük unsurlarını da bünyesinde barındırmaktadır.

“Eser, Giritli Ali Aziz Efendi (? - 1798) tarafından 1796'da tamamlan-mış, her biri "hayal" adını taşıyan üç uzun hikâyeden oluşmaktadır. Hi-kâyenin üç yazması ile çeşitli basmaları vardır. 1799'da Ahmed Zihni'nin kopya ettiği nüsha tamdır. Muhayyelât-ı Ledünn-i İlâhî adını taşıyan nüshanın basmalara kaynaklık ettiği görüşü vardır. Sadece birinci ha-yale yer veren tarihsiz nüsha ise Muhayyelât-ı Aziz Efendi adını taşımaktadır. Üçüncü nüshası Ankara'da, Millî Kütüphane'dedir.” (Sakaoğlu, 2015, s. 23).

Devamında Sakaoğlu, Ahmet Hamdi Muhayyelât hakkında düşüncelerini aktarmıştır. Tanpınar'a göre Muhayyelât başta Anadolu sahasında İstanbul ilinin masal motifi özelliklerini göstermektedir. Aynı zamanda da Muhayyelât barındırdığı özelliklerle birlikte Arap, Fars ve Hindistan'ın halk hikayeciliği özellikleri dışında kalmaktadır.

Muhayyelât'ta Doğu hikâyeciliğinin geniş bir kısmı olan ve Hindistan'dan taşınan hayvan hikâyeleri yer almadığı gibi, Arap halk hikâyeciliğinin çok büyük kısmını oluşturan hilekâr ve hırsız hikâyeleri de bulunmaz. Daha çok tılsım, büyü ve doğaüstü varlıklar etrafında dolaşır, üçüncü hayalin tasavvuf esintisi, bir değişiklik katar. Muhayyelât birkaç özelliğiyle benzerlerinden ayrılır. Bunların ilk hikâyenin hayallere bölünmesidir. Başka bir özelliği de birden fazla mekânda geçmesidir. Aziz Efendi'nin hikâyelerinde, olayın mekânı fark etmeksizin sokak ve mahalle ismi, gelenek ve görenek, giyim ve kuşam her zaman XVIII. Yüzyıl İstanbul'udur, Diyaloglar ise, bazen modern bir hikâye düşüncesi verecek kadar gerçekliğe yakın ifadeler içerir (Sakaoğlu, 2015, s. 23).

Türk masal örneklerini Muhayyelât'ın içindeki bir bölümle değerlendirmek gerekirse metnin bir kısmı şöyledir:

Üçüncü Hayâl: Recep Beşe

Recep Beşe

Bilge kişiler şehri olan Atina'da Hacı Lebib adında güngörmüş bir tacir yaşar. Hayırlı bir evlat sahibi olamadığına üzülür. O halde iken bir gün nurani yüzlü siyah bir adam çıkagelir... Bu adam bu çiftin bir çocukları olacağını müjdeleyerek boynundan çıkardığı kutudan iki siyah hap verir. Bu haplardan birer tane yutmalarını ister. Bu adam ayrıca çocuk doğduğunda tahsil ve terbiyesi için Antalya'ya kendi yanına gönderilmesini ister...Bir süre sonra Hacı Lebib'in karısı hamile kalır ve

dünyaya bir çocuk getirir. Adını Cevat koydukları bu çocuk on dört yaşına geldiğinde daha önceki söz üzerine Antalya'ya gönderir. Bir gün Ebu Ali'nin evindeyken kapı çalar, ancak kapıyı açtığında kimseyi göremez. Geri dönüp içeri girdiğinde Ebuali'nin evinden eser kalmaz, ev ihtişamlı bir sultan sarayına döner.

Kendini bir anda sarayda bulan Cevat'ı cariyeler karşılayıp ona bir güzel ikramda bulunurlar ve onu hamama soktukten sonra güzel bir kızla tanıştırlar. Belli bir süre sonra kıza kim olduğunu ve buraya ne amaçla getirildiğini sorar. Kız buranın Semerkant şehri olduğunu ve kendisinin de ülkenin hükümdarı Kirşasb Han'ın kızı Fitneidil olduğunu söyler. Sihir, tılsım ve simya ile ilgili olduğunu, bu alanlarda derinleşmek istediğini, bundan ötürü üstadı Hoca Babik'in Cevad'ı önerdiğini belirtir. Hocasının tavsiyesi nedeniyle Cevat'a âşık olduğunu, onunla evlenip yuva kuracağını söyler ve ardından özel tılsımlı bir duanın kendisine öğretmesini ister. Cevat kızın asıl amacının üstadının kendisine öğrettiği gizli tılsımı öğrenmek olduğunu anlar. Tüm tehdit ve zorbalıklara karşı direnir, sonunda Cevad'ı bir kuyuya atarlar. Kuyunun dibine tepe üstü düşerken kendisini birden Ebuali'nin huzurunda otururken bulur. Üstadı kendisini sınavdan geçirdiklerini, bunun amacının da sır saklamayı gerçekten öğrenip öğrenmediğini test etmek olduğunu söyler.. Ebu Ali Sina, Cevad'ın sınavı geçtiğini söyler ve kendi üstadının kendisine uyguladığı hikmeti anlatır (Aziz Efendi, 2005, s. 79-87).

Bu masalda Cevad bir dervişin yanında çeşitli zorluklardan geçmektedir. Cevad bu sınavlardan başarıyla geçtikten sonra Cevad ermişliğe ulaşır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta masal/hikâye kahramanının masalı sonlandırması için bir yardımcı öğeye ihtiyaç duymasıdır. Muhayyelât da bu bir dervîştir halk masallarında ise bu bir cin, peri ya da bir devdir. Emine Kırıcı'nın “Muhayyelât -I Aziz Efendi ve Türk Halk Masalları” adlı çalışmasında Muhayyelât'ın ikinci hikayesinin Anadolu halk masallarındaki olay benzerliğine değinmiştir.

Halk masallarındaki olaylar ise şöyledir; çocuğu olmayan bir kadın, ihtiyar bir kadının verdiği elma sayesinde çocuk sahibi olur. Çocuk yedi yaşına geldiğinde hasta bir kadın tedavi edilirken kullanılan ilaç eline dökülür ve ellerini yeşile boyar. Bir dev kızın elini görür ve sebebini öğrenmek ister. Dev değişik şekiller ve eziyetlerle öğrenmek ister, kız söylemez. Sonunda kız bütün tecrübeleri başarıyla sonuçlandırır ve iyi bir adamla evlendirilir (Kırıcı, 1990. s. 43).

Anadolu sahası bir masal örneği olan “Devin Oğlu” metnini olağanüstü masallara örnek gösterebiliriz. Bu masal şöyledir:

Devin Oğlu

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde; develer tellâl iken, eşekler hamal iken, ben ninemin beşigini tıngır mıngır sallar iken birden beşik devrildi.

Dedem yaptı sopayı, ninem kaptı sopayı. Az kaçtım, uz kaçtım, dere tepe düz kaçtım. Bir de arkama baktım ki bir arpa boyu yol almışım.

Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Az söylemek sevap, çok söylemek günahmış. Ülkenin birinde, bir padişah varmış. Padişah ölüm döşeginde yatarken üç oğluna vasiyet etmiş:

- Ülkenin dışına çıkan üç yol var. İkisine gidin ama sakın ortadaki yola sapmayın, demiş.

Günler geçmiş. Padişah Hakk'ım rahmetine kavuşmuş. Üç kardeş kılıç kalkan kuşanıp atlarına binip yola koyulmuşlar. Tam yol ayrımına gelmişler. Büyük kardeş:

- Babamızın gitmeyin dediğı yolun sonunda ne var acaba, deyip ortanca yola sapmış.

Az gitmiş, uz gitmiş. Bir ala geyikle karşılaşmış. Geyiğı gözüne kestirmiş, peşi sıra yol almış.

Yol uzamış, vakit geçmiş. Geyik bir zaman sonra kılık değiştirip heybetli bir dev oluvermiş. Oğlan deve kafa tutmuş:

- Ben o ala geyiğı isterim, demiş.

Dev de onu kuyuya atmış. Tekrar geyik kılığına bürünmüş.

Ağabeyinin peşine düşen ortanca oğlan da devin oyununa gelmiş. Onun da sonu, kuyunun dibi olmuş.

Babalarının sözünü dinlemeyen iki ağabeyini de kaybeden küçük kardeşleri de, onları bulmak için yola sapmış. Aynı geyiğı o da görmüş, takip etmiş. Derken ala geyik deve dönüşmüş. Ama küçük kardeş atik davranıp devi kuyuya itmiş. Kuyunun ağzını kapatmış.

Aradan zaman geçmiş. Küçük kardeş ağabeylerini aramaktan yorgun düşmüş. Bari kız kardeşimi de yanıma alıp devin evinde yaşayayım, diye düşünmüş. Bacısını da yanına getirmiş.

Gündüzleri avlanmaya, aramaya çıkmış. Akşamları evine dönmüş.

Bir gün kız, evde yalnızken bahçedeki kuyudan sesler duymuş. Kız dayanamamış, kuyunun ağzını açıp devi dışarı çıkarmış. Kız, deve âşık olmuş. Ağabeyinden gizli, devi evde saklamaya başlamış. Dev gündüz kızla oturuyor, akşam ağabeyi gelince evin yanındaki kapı ocağına saklanıyormuş.

El zaman, git zaman, bu kızın devden bir çocuğu olmuş. Bunu duyan ağabeyi, çaresiz devî de çocuğu da kabullenmiş. Ama dev, baştan beri oğlana düşmanmış.

Bir gün dev, karısının aklını da çelip oğlana zehirli ekmek yedirecek olmuş.

Bunu duyan çocuk, durumu dayısına anlatmış. Dayısı da zehirli ekmeği bacısıyla deve yedirip öldürmüş.

Zaman su olmuş akmış. Küçük yeğen büyümüş, tam bir yiğit olmuş. Dayısına da kendine de o bakarmış.

Bir gün ava çıkmış, iki tane tavşan vurmuş. Lâkin tavşanı pişirecekken uzaktan tüten bir duman görmüş. Yürümüş, ateşin yanına varmış. Ateşin üstünde bir kazan, kazanın başında aksakallı bir ihtiyar; kazanı karıştırır dururmuş. Aksakallı, dededen bir çalım ateş istemiş. Dede de:

- Kazan devrilmeden ateş veremem. Kazan devrilirse de şu ardımda uyuyan dev uyanır, hiddetlenir. Seni de beni de öldürür, demiş.

Oğlan kazanı hafifçe yana yatırmış. Bir parça ateş alıp arkasını dönmüş.

Tam gidecekken dev, uykudan uyanıp kükreymiş. Bunu gören oğlan, hançerine davranmış. Devî vurduğu gibi yere yatırmış. Dev ölmüş. Aksakallı dede esareten kurtulmuş. Genç delikanlı da evine dayısının yanına dönmüş.

Gün gelmiş, dayısı ölmüş. Oğlan bu acıyla kendini yollara vurmuş. Dağlar, tepeler aşmış. Uzak memleketlere varmış. Kendini bir sarayın bahçesinde, meyveler, yemişler içinde bulmuş. Bir de bakmış ülkenin su gibi berrak, ay gibi parlak prensesi bahçede geziniyormuş. Gördüğü anda âşık olup gizliden gizliye prensesi takip etmiş.

Prens bir gün odasında uyurken, yanına sinsi bir yılanın yaklaştığını görmüş. Oğlan, hançerini çıkarıp yılanın başını koparmış. Kanlı hançeri de prensesin odasının kapısına saplamış.

Gün ağarmış. Padişah olanları anlamış. Hemen her yere haber salmış:

- Hançerin sahibi buluna ödül vardır biline, diye tellâl bağırtmış.

Duyanlar, duymayanlara duyurmuş. Hançerin sahibi olduğunu söyleyenler çıkmış. Ama kimse hançeri saplandığı yerden çıkaramamış. Prens de merakla canını kurtaran bu yiğidi bekler dururmuş.

Günler sonra, sarayda olanlar bizim genç delikanlının kulağına değmiş. O da bir cesaret, padişahın huzuruna çıkmış. Padişah ancak hançeri çıkarabilirse inanacağını söylemiş. Oğlan hançeri sapladığı yerden çıkarmış.

Hançeri çıkaran oğlan, padişahın kızına talip olmuş. Padişah da kabul etmiş. Onlar ermişler muradına, biz çikalım kerevetine (Demir, 2018, s. 135-136).

Masalın başlığından da görüldüğü gibi olağanüstü masallarda yer alan hayali kahramanlardan biri olan “dev” bu masalda ana karakterdir. Gerçeküstücülüğün ağır bastığı bu masal türünde hayali kahramanlar masala ilgi çekicilik katarak, dinleyiciyi kurgusal bir dünyaya taşımaktadır.

Anadolu sahasından masal başlıklarına baktığımızda yine benzer masal örnekleri görmekteyiz. Bu masallar şöyledir:

Eşek Prens Yöre: Sivas Anlatıcı: Hülya Demir

Geyik Oğlan Yöre: Sivas Anlatıcı: Cevriye Murat

Dev Kız Kardeş Yöre: Sivas Anlatıcı: Saliha Güler

Peri Kızı Yöre: Sivas Anlatıcı: Mehmet Özdemir

Yedi Başlı Dev Yöre: Sivas Anlatıcı: Mehmet İlkay

Dev Karısı Yöre: Sivas Anlatıcı: Fatma Söylemez

2.2.2.2 Gerçekçi Masallar

Asıl halk masallarının içindeki olağanüstü masallarından sonra gelen bir diğer bölüm de Gerçekçi Masallardır. Gerçekçi masallar aslında olağanüstü masallardan pek farklı değildir. Olağanüstü masallardan ayrılan noktası masalların içeriğinde devler, cinler, periler ve olağanüstü canlılar bulunmamasıdır.

Ali Fuat Arıcı çalışmasında gerçekçi masalların önemli kahramanlarının padişah, Keloğlan ve zengin kişiler olduğunu belirtmiştir

Gerçekçi masallardaki olaylar ve kahramanlar gerçekliğe daha yakındır. Padişah, Keloğlan ve Köse en kıymetli gerçekçi masal kahramanlarıdır. Padişah masallarında, padişahın konumuna vezirlerin, beylerin ve zengin kişilerin geçtiği de görülür. Bilhassa Türk masallarında padişah ya da onun yerine geçen kahraman çoğu zaman kötü ve tebaasına eziyet eden bir karakter taşır. Bu masallarda yer alan iyi kahraman ise padişahın küçük oğlu ya da kızı yahut gariban ailelerin çocuklarıdır (Arici, 2004, s.165).

Keloğlan masallarının birçok coğrafyada çeşitli varyantları bulunmaktadır. Söz konusu Anadolu coğrafyasında Keloğlan ekseriyetle iyi huylu, saf ve kurnazdır. Bu özellikleriyle gerçekçi özellikler taşır. Pertev Naili Boratav da gerçekçi Masallardaki “köse” karakterine dikkat çekmektedir. Gerçekçi masalarda saptanan diğer önemli kahraman Köse, çoğu zaman etrafındaki insanlara farklı oyunlar oynayan ziyadesiyle gözü açık bir tiptir. Ayrıca koca-karı masalları, hırsız-haydut masalları ve deli insanların masalları da gerçekçi masallar kategorisindedir (Boratav, 1969, s. 82).

Padişah ile Keloğlan

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde; deve tel-lâl iken, pire berber iken bir Keloğlan varmış. Bu Keloğlan mektebe gidermiş.

Bir gün hocası Keloğlan'ı yanına çağırıp üç tel vermiş:

- Bu teller sihirlidir. Başın sıkışınca bunları birbirine sürteceksin evladım, demiş.

Keloğlan sihirli telleri cebine koyup şehrin yolunu tutmuş. Maksudı iş bulup para kazanmakmış. Şehre varınca ilk iş, sarayın kapısına dikilmiş.

Kapıdakilere:

- Bana bir iş verin, çalışayım, demiş.

O günlerde de sarayın bahçıvanı ölmüşmüş. Keloğlan'ı hemen bahçıvan olarak işe almışlar. Ertesi gün sarayda çalışmaya başlamış.

Padişahın üç tane kızı varmış. Üçü de birbirinden güzelmiş. Lâkın büyüğünün yaşı geçmiş, ortancanın geçmek üzere, küçükü ise daha taze imiş.

Keloğlan her sabah padişaha üç tane gül götürürmüş. Güllerden biri solmuş, biri solmak üzere, biri de tomurcuk olurmuş. Padişah bu işten bir şey anlamazmış. Bir gün karısına nedenini sormuş. Sultan da:

- Bizim üç tane kızımız var. Büyüğün vakti geçti, ortancanınki geçmek üzere, küçük de tam evlenme çağında. Keloğlan her sabah bu güllerle bize bunu ima ediyor, demiş.

Padişah düşünmüş, taşınmış. Kızlarını evlendirmenin bir yolunu aramış.

Sonunda tellâl bağırtıp ülkenin her yanına haber salmış. Evlenmek isteyenlerin sarayın önünden geçeceğini, kızlarının da ellerindeki gümüş topu kime atarsa onunla evleneceğini söylemiş. Böylece kızları istediği adamlarla evlenebileceklermiş.

Kızların gümüş topları atacakları gün gelmiş. İsteyenler sarayın önünden geçmeye başlamışlar. Büyük ve ortanca kız, ellerindeki topları gözlerine kestirdikleri zengin ve yakışıklı iki delikanlıya atıp eşlerini seçmişler. Ama sıra küçük kıza gelince kız kimseye top atmamış. Padişah buyruk vermiş, kenarda köşede kalan kimse olmasın diye. Oradan bir tanesi:

- Keloğlan var, demiş.

Hemen Keloğlan da girmiş sıraya, o anda da küçük kız elindeki topu Keloğlan'a atmış. Keloğlan, topu havada yakalamış. Nihayet küçük kız da evleneceği adamı seçmiş, onu da Keloğlan ile evlendirmişler. Aradan çok zaman geçmiş. Padişah bir gün rüyasında savaşa gittiğini görmüş Kan ter içinde korkuyla uyanmış. Bir zaman sonra da padişahın rüyası gerçek olmuş. Ülkede savaş çıkmış. Küçük kız babasının huzuruna çıkıp Keloğlan'ın da savaşa katılmak istediğini söylemiş. Babası önce kabul etmemiş:

- Bunca delikanlı varken ne işi var o kelin harpte, diye terslemiş. Çok ısrar edince: İyi öyleyse, topal ata binsin de gelsin, demiş.

Keloğlan topal atıyla orduya katılmış. Onu görenler bu hâline gülmüşler.

Keloğlan vazgeçmemiş. Padişahın ülkesi savaşı kaybetmek üzereymiş. Keloğlan dayanamamış. Bir kenarda cebindeki tüyleri çıkarıp birbirine sürmüştü.

Karşısına aksakallı bir dede çıkıvermiş. Ne istediğini sormuş. Keloğlan da bir at, bir kılıç, bir de kalkan istemiş. İstedikleri hemen gelmiş. Atıyla düşmanın ordusunu yarmış. Kimini kılıçtan geçirmiş, kimini önüne katıp sürüklemiş.

Padişah bu yaman askeri imrenerek izlemiş.

Aradan aylar geçmiş. Padişah çok hastalanmış, yataklara düşmüş. Gelen hekimler, ancak aslan sütü içerse iyileşeceğini söylemişler. Bu haberi alan üç damat, hemen aslan sütü bulmak için yola koyulmuşlar.

Keloğlan az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Bir pınarın başında soluklanmak için durmuş. Orada bir ihtiyar, pınardan su içiyormuş. Keloğlan ihtiyara derdini anlatmış. Padişahın ağır hasta olduğunu, kendisinin de aslan sütü aradığını söylemiş. İhtiyar da bu pınardan bir aslanın su içtiğini sonra da ilerideki çayırda uyuduğunu söylemiş. Aslan uyurken korkmadan sağabileceğim söylemiş. Az vakit sonra bir aslan pınarın başına gelmiş, suyunu içip çayırda uykuya dalmış. Keloğlan fırsat bu fırsat gidip aslanı sağmış, sütünü alıp yola koyulmuş.

Keloğlan, padişahın huzuruna çıkıp getirdiği aslan sütünü hekimlere sunmuş. Sütü hemen padişaha içirmişler. Padişah iyileşmiş. Keloğlan'ın yaptığı bu iyiliğe şaşırılmış. Padişah, artık yaşlandığını düşünmüş. Bundan böyle de ülkeyi Keloğlan'ın yöneteceğini söylemiş.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine (Demir, 2018, s. 304-305)

Keloğlan bu masalda talihli, kurnaz bir kişi görünümündedir. Baht onun yanındadır. Masalda verilmek istenen mesaj “İyiliklerin elbet bir gün iyilikle karşılığını bulacağı, kötülüklerinde de kötülükle karşılık bulacağıdır.” Bu atasözünde geçen “İyilik yap iyilik bul” sözünü de akıllara getirmektedir. Arıcı karakterler ve başlarına gelen olayların Anadolu sahasını da ilgilendiren tespitini yapmıştır.

Anadolu sahasında bilinen biçimiyle Keloğlan, Azerbaycan sahasında Keçel Memed, ya da Keçel Yeğen, İran sahasında Keçel, Gürcülerde ise Kel Kafalı Kaz Çobanı formunda isimlendirilen masal kahramanı, seçilmiş, soylu, üstün yetenekleri olan sevimli ve şanslı bir insandır. Keloğlan başına gelen pek çok olay ve maceranın ardından, masalın sonunda hedeflerine ulaşır. Fakat bütün Keloğlan masallarında

kahramanın iyi erdemlerle dolu ve sevimli olduğu söylenemez. Özellikle Keloğlanla Köse masallarında bu husus bariz bir şekilde saptanmaktadır (Arıcı, 2004, s. 165).

Bir diğerk masal örneğı de “Padişah ve Kızı” masalıdır. Bu masal şöyledir.

Padişah ve Kızı

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde... Pireler berber iken, develer tellâl iken ülkenin birinde bir padişah ve ailesi yaşarmış.

Padişahın bir kızı varmış. Bu kız bir gün hastalanmış. Bir doktora götürmüşler. Doktor çare bulamamış. Etraflarında ne kadar doktor varsa kızı o doktorlara da göstermişler. Ancak hiçbir doktor kızın derdine çare olamamış. Doktorlardan birisi:

-Bu kızın düzelmesi için derdi, tasası olmayan bir insanın gömleğini bulup bu gömleğı kızınıza giydireceksin. O zaman kızın iyi olur, demiş.

Padişah; dertsiz, tasasız birinin gömleğini bulmak için köy köy, kasaba kasaba dolaşmış. Gittiğı yerlerde herkesin kendine göre derdinin olduğunu görölmüş. Dertsiz bir kimseyi bulamamış. Umutsuzca saraya dönmüş.

Padişah inatçıymış. Kızını iyileştirmek için elinden ne geliyorsa yapmakta kararlıymış. Yine dertsiz birini aramak için yola koyulmuş. Yolda giderken

dağdan aşağı bir çoban iniyormuş. Çoban, koltuğunun altına odunları almış; bağıra çağıra türkü söylüyor, oynuyor, zıplıyormuş. Padişah çobana:

-Senin hiç derdin tasan yok mu, demiş. Çoban;

- Yok. Çok mutluyum ben, demiş. Padişah:

- İyi. Benim bir kızım var doktor doktor gezdirdim. Sonunda derdinin der-manının ne olduğunu öğrendim. Dertsiz, tasasız birinin gömleğini kızıma giy-dirirsem iyi olacak. Yoksa ömür boyu hasta kalacak, demiş.

Çoban, padişahın bu durumuna çok üzölmüş. Padişah:

- Gömleğini ver de kızıma giydireyim, demiş.

Çoban düşünmüş, taşınmış:

- Ne yazık ki benim gömleğim yok. Hiçbir zaman da benim gömleğim olmadı. Ben fakir bir çobanım, demiş.

Padişah hem çobanın durumuna hem de kızının derdine derman bulamadığı için çok üzölmüş. Saraya dönmüş.

Padişah herkesin bir derdi, sıkıntısı olduğunu anlamış. Kızına derman aramaktan vazgeçmiş. Ülkesindeki fakirlere yardım etmeye başlamış. Kızı da her geçen gün biraz daha iyiye gitmiş ve hastalıktan kurtulmuş. Padişah ve kızı mutlu bir hayat geçirmiş. Bu masal da burada bitmiş (Demir, 2018, s. 311).

Anadolu masallarında padişah genellikle halkı görmezden gelen, tek bir gücü kendisinde barındıran ve bencil bir karakter sıfatlarını taşımaktadır. Güçlü karakter olan padişahın başına gelen olaylar onun gözünü açar ve güçlü ve kendi başına yeten bir konumdayken, yardıma muhtaç bir konuma düşer. Anadolu sahasının güçlü, zengin karakterleri ile fakir aciz karakterleri ilişkilendirilerek sosyal adalet sağlanmaya çalışılmıştır. Güçlü ve zengin karakterler konusunda Ali Fuat Arıcı “*Özellikle Türk masallarında padişah ya da bu roldeki kahraman genellikle kötü ve halkına zulüm eden bir karakter taşır.*” (Arıcı, 2004, s. 165). Tespitiyle padişahların halk arasındaki kötü imajından bahsetmiştir.

Anadolu sahasında Asıl halk masalların birkaç örneğini verdiğimiz bu çalışmada, olağanüstü masalların sözlü kültür çerçevesinde şekillendiği, bunun dışında kalan gerçekçi masalların ise sosyolojik etkileri görülmüştür. Bu sosyolojik etki toplumlarda irdelenirken zengin- fakir, güçlü-zayıf ayrımı tespit edilmiştir. Bu sınıf ayrımı masalarda zenginin fakire muhtacı olarak vücut bulmuştur.

2.2.3 Anadolu Güldürücü Hikayeler, Nükteli Fıkralar

Fıkırayı tanımlayacak olursak Türk Dil Kurumu’na göre “*kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikâyecik*” (TDK, 2020) şeklinde tanımlanmaktadır. Bir diğer tanımı da halk edebiyatı araştırmacısı Dursun Yıldırım’a aittir. Yıldırım’a göre fıkra genel tanımıyla;

Hikâye özünü yaşamdan almış bir olay veya tam bir fikirden oluşan kısa ve yoğun anlatımlı, insanî kusurlarla toplumda ve günlük gerçekleşen kötü ancak gülünç olayları, çarpıklıkları, tezatlıkları, eski ve yeni arasındaki çatışmaları akla dayanan nahif bir mizah, bilgece bir söz, keskin bir alay vasıtasıyla yansıtan; genellikle bir fıkra tipine bağlı kalarak düzyazı diliyle oluşturulmuş, sözlü edebiyatın bağımsız biçimlerinden oluşan bilinen epik-dram türündeki gerçek hikâyelerin her üyesine verilen addır (Yıldırım, 1999, s. 3).

Bu tanımlardan hareketle fıkraları masalların hikâyeye doğru evrilmiş biçimi olarak da nitelendirebiliriz. Fıkranın masal türüne dahil olup olmadığı hakkında tartışmalar vardır. Bu tartışmanın başı fıkranın masaldan çok hikâyeye türüne dahil olduğudur. Max Luthi’nin “*Masalın Efsane, Menkıbe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı*” adlı çalışmasında fıkrayla masal arasındaki farka değinilmiştir.

Fıkra, gerçekçi anlatım türlerinden roman ve hikâyenin aksine gerçeküstü olanı bünyesinde barındırabilmesi bağlamında masal ile benzerlik gösterir. Fıkra da gerçek bir olay anlatabilir ya da dinleyen kişi bünyesinde gerçeklikten uzak ögeler barındıran bir fıkrayı büyük bir ciddiyetle dinleyebilir ancak fıkranın parodi ve satire olan benzerliği onun gerçeküstülüğe doğru bir ivme kazanmasına neden olur (Luthi Karasubaşı 1995, s. 68).

Bu tespit bağlamında fıkra gerçek ve gerçeklikle güçlü bir bağ kurar. Masalla benzerliği işte bu yönden gelmektedir. Masallar da günlük hayatla ütöpik dünya arasında bir bağ kurar.

Fıkra insanları neşelendirmek amacıyla anlatılan bir türüdür. Fakat masalda benzer bir durum söz konusu değildir (Luthi: Karasubaşı, 1995, s. 68).

Masallar genelde mutlu sonla bitse de masalların amacı dinleyiciyi güldürmekten ziyade, bireye ve toplumlara onlara satirik ve didaktik bir üslupla olayların aktarılmasıdır. Bu bağlamda fıkralara bir örnek isim ve eser verecek olursak, başta Nasreddin Hoca (1208-1284) gelir. Anadolu sahasında Eskişehir ilinin Sivrihisar kazasında doğmuştur. Halkın duygularını güldürücü ve ders verici şekilde dile getirdiğinden geçmişten günümüze bilinen ve sevilen bir kişi olmuştur. Fıkralarından bir örnek verecek olursak;

Al Elimi

Hoca'nın çok cimri bir arkadaşı vardır. Bir gün göl kenarında gezinirken, aniden ayağı kayıp suya düşer.

Arkadaşlarından biri yardım etmek için koşar ve:

-Elini ver de çıkarayım seni, der.

Fakat, adam elini bir türlü vermeye yanaşmaz.

Diğerleri denerler.

Sonuç yine aynıdır. Bu sırada Hoca oraya gelir. Durumu ona anlatırlar.

Hoca, ben hallederim diyerek adama: -Al elimi. Seni çekip kurtarayım, der demez adam elini uzatır ve boğulmaktan kurtulur.

Bu durumun sebebini soran arkadaşlarına Hoca şöyle der:

-O çok cimri tabiatlıdır. Ona ver" değil, sürekli "al" diyeceksiniz. Vermeye hiç yanaşmaz ama "al" dediğinizde ne olursa olsun tereddüt etmeden alır." (Bayraktar, 2011, s. 300).

Fıkra örneğinde de görüldüğü gibi masallarla arasındaki bağ gerçek ve gerçeküstücülüğün bir arada kullanılmasıdır. Fıkra bazında baktığımızda bu

hikayedeki gibi fıkralar başta güldürücü özellikleriyle öne çıkmaktadırlar, fakat biraz daha derin bakıldığında güldürücü öğelerin altında didaktik bir durum söz konusudur. Toplumsal ve kişisel bir problem olan “Cimrilik” nükteli bir olayla anlatılmak istenmiştir.

2.2.4 Anadolu Zincirleme Masalları

Genellikle olağanüstü öğelerin bulunmadığı ve tek bir olayın birbirlerine zincirleme şeklinde bağlı olduğu masallardır. Bu bağlamda Pertev Naili Boratav zincirleme masalların olay örgüsünün bağlantısını şu yönde tespit etmiştir. *“Çoğu zaman anlatı belirli bir noktadan sonra yön değiştirerek son olaydan baştaki olaya ya da serüvene son katılan kişiden baştakine doğru meyil verilir ve bazı hazır anlatma ve diyalog kalıpları merkez olayın sınırlarını çizer.”* (Boratav, 1982, s. 95).

Zincirleme masalları içinde barındırdığı hayvan unsurlarıyla, hayvan masalları (fabl)’a benzemektedir. Fabllar genel olarak bir ders verme amacı taşımaktadırlar. Fabllar da hayvan bir metafor olarak kullanılmış, bireyin yanlışları ve toplumsal düzensizlikler bu yolla aktarılmıştır. Bu konuda Boratav zincirleme masalların bir tanımını yaparak hayvan masalları(fabl) ile Zincirleme masalların farkını kaydetmiştir.

Zincirlemeli masalların pek çoğunda kahramanlar hayvanlardan oluşur; asıl hayvan masallarından onları ayıran özellikler, ilki masalın inşasının nitelikleri, ikincisi de bir ders verme amacıyla olmayıp yalnızca eğlendirmek, şaşırtmak gayesiyle kurulmuş olmalarıdır. Bilhassa küçük yaştaki çocukların keyifle dinledikleri ve birbirlerine de en çok anlattıkları masallardandır (Boratav, 2003, s. 115).

Zincirleme masalların hayvan unsurları dışında insan unsurunu da barındırmaktadır. Zincirleme masallarda insanın başından geçen şey genellikle basit bir olaydır. Bunun dışında olay çoğunlukla kişiler arasında aktarımla ilerler. Nilay Özer yaptığı çalışmada zincirleme masalların halkalar arasında sıkı bir mantıkla bağlı olduğunu ve anlatılan olayın bu halkalardaki sayıyla birlikte uzadığını söylemiştir (Özer, 2004, s. 5).

Zincirleme masallar yapı türüyle birlikte iki farklı şekilleniş göstermektedir. İlk şekilleniş kahramanın başından geçen olaylar yan karaktere geçirilir böylece halk sonuca ulaşır. İkinci şekilleniş halka kırıldıktan sonra masal ters kronolojik bir biçimde yapılanmaya başlar (Özer, 2004, s. 5).

Bu bağlamdan hareketle zincirleme masalların ilk örnekleri Keloğlan masallarında görülür. Masalın kahramanı Keloğlan kimi zaman dev kimi zaman zalim ruhlu insanlar ve padişahlarla karşılaşır belli bir olay örgüsü durum sonuçlanır. Anadolu

masallarında da durum benzer bir şekilde gitmektedir. Sivas yöresinden Hulusi Kılıçer'in anlatımıyla “Kara Vezir” adlı masal şu şekildedir.

Kara Vezir

Vaktiyle ülkenin birinde, bir padişah yaşarmış. Bir gün bu padişahın yanına bir derviş gelmiş. Padişaha misafir olmuş. Padişah dervişi ağırlamış, izzetle ona para vermiş, yolcu etmiş. Derviş giderken padişaha şöyle demiş:

- Padişahım, herkes ne yapar, kendine yapar; döner, dolaşır yine kendine yapar.

Derviş, o günden sonra her gün gelip aynı sözü söyler, gidermiş. Padişah da i her seferinde ona bir akçe verirmiş.

Padişahın bir de kara veziri varmış. Bu kara vezir çok kötü kalpliymiş. Derviş ile padişahın dostluklarını kıskanmaya başlamış. Her gün gelip dervişi padişaha kötülermiş. Sonunda padişahı inandırmış. Padişah, dervişten kurtulmaya karar vermiş. Hemen bir plan hazırlamış. Eline kâğıdını kalemini almış, kâğıda bir şeyler yazmış.

Padişah adamlarını çağırtmış, dervişi getirmelerini söylemiş. Derviş, padişahın huzuruna çıkmış;

- Derviş baba sen bu kâğıdı al, fırıncıya götür. Fırıncı senin ömrünün sonuna kadar rızkını temin edecek, demiş.

Derviş; gâh düşüne, gâh sevine saraydan ayrılıp yola koyulmuş. Yolda giderken kara vezire rastlamış. Kara vezir, derviş babaya:

- Nereye gidiyorsun, diye sormuş.

- Padişah bana şu kâğıdı verdi. Ben bu kâğıdı fırıncıya götüreceğim. O da ben ölene kadar rızkımı temin edecek, demiş. Kara vezir hemen bir şeytanlık düşünmüş. Derviş babaya:

- Sen o kâğıdı bana ver. Benim çocuklarım aç. Fırıncı bizim rızkımızı temin etsin, demiş.

Derviş baba, kâğıdı kara vezire vermiş. Kara vezir, kâğıdı kaptığı gibi soluğu fırında almış. Kâğıdı firmaya vermiş. Fırıncı, kâğıdı okur okumaz adamlarına seslenmiş:

- Bu adamı tutun, hemen firma atın, demiş.

Adamlar kara veziri firma atmışlar. Meğer o kâğıtta:

- Bu kâğıdı getireni hemen firma atın, diye yazıyormuş.

Padişah, ertesi gün kara veziri ortalıkta görememiş, merak etmiş. Derviş çıkagelmiş, padişah onu karşısında görünce çok şaşırılmış.

- Sana verdiğim kâğıdı götürüp fırıncıya verdin mi, diye sormuş. Derviş de o kâğıdı kara vezir elimden aldı, firmaya o götürdü, demiş.

Padişah o anda, ne olduğunu anlamış. Dervişe:

- Derviş baba, sen haklıymışsın. "Herkes ne yapar, kendine yapar; döner, dolaşır yine kendine yapar demiştin." Beni çok utandırdın. Hakkını helal et, demiş.

Kötüler her zaman cezasını bulur, bizim masalımız da burada biter (Demir, 2018, s. 219-220).

Zincirleme masal örneğinin bir özelliği olan olayların akış sırasına göre gitmesi bu masal örneğinde de görülmektedir. Padişah önce derviş ağırlar ve ardından para verip yolcu etmiştir ve bu ilişki günler boyunca aynı şekilde sürmüştür. Padişah bir gün yine Derviş çağırıp ona kâğıt verip fırıncıya göndermiş olay bu aşamaya üçüncü bir kişi olan Vezir ile bağlanmıştır. Bu olay örgüsü bir halka şeklini almıştır.

2.2.5 Anadolu Sınıflamaya Girmeyen Halk Masalları

Sınıflamaya girmeyen masallar haklarında bir bilgiye ulaşılammış masallardır. Bu masalların derlemesiye nerede ne zaman ne şekilde olduğu, eğer işlenmişse kim tarafından nerede olduğu belirsizdir. Bu bağlamda Türk edebiyatının bilinen yazarı Ahmet Köklügiller'in Köy Postası adlı dergide yayınladığı "İyilik Asla Kaybolmaz" (1954), "Uğurlu Keçi" (1955), Zeki Keçi (1956), "Prensesle Cüce Şeytan" (1959), "Kaz Çobanı" (1960), "Dengi Dengine" (1960), "Deli Osmanla Aslan" (1961) ... ve birçok masalı sınıflamaya girmeyen masallara örnek oluşturmaktadır. Bunun dışında önemli bir isim olan Türk tarihçi Enver Behnan Şapolyo'nun Köy Postası dergisinde yayınladığı "Periler Padişahı 1-2-3" (1956), "Altıbacak 1-2" (1955), "Gülbahar Sultan" (1956), "Balıkçı ile Sultan" (1957), "Umay" (1958), "Mutluluklar Memleketi" (1961) sınıflamaya girmeyen masallara örnek teşkil etmektedir.

Üzeyir Gündüz'ün 1989 Çocuk Edebiyatı Yıllığındaki Koca Dev ile Peri Masalı bu türe örnek olarak gösterilebilir. Masal şöyledir:

Koca Dev ile Peri Kızı

Bir zamanlar Kafdağı'nın ardında kocaman bir dev yaşarmış. Boyu o kadar uzunmuş ki minareler onun yanında hiç kalarmış. Elleri kürek gibi geniş, gözleri otomobil farları gibi iriymiş. Su kuyusunu andıran çizmelerine, ayakları zor sığarmış. Pazuları çelik gibi kuvvetli, kafatası beton bir gülle gibi dirençliymiş.

İnsanların çoğu, böyle bir güce sahip olabilmek için, belki de bütün servetlerini ortaya koyarlar. Oysa bizim dev, güçlü kuvvetli o iri gövdesinden yakını dururmuş. Ne yatak bulabilirmiş girmeye ne bir mağara bulabilirmiş sığınmaya... Karnını

doyurabilmesi ise ayrı bir dertmiş. Her öğünde, iki sığır az gelirmiş. Ama devin asıl yakınması bundan değilmiş.

İri gövdesini ve kocaman başını çok çirkin bulur, herkesin kendisinden nefret ettiğini düşünürmüş. "Allah'ım, ben ne çirkin ve korkunç bir yaratığım." diye üzülür dururmuş. Aslına bakılırsa, bu düşünceler onun iyi yürekli oluşundan kaynaklanıyormuş. Dağın çevresini saran rengârenk çiçeklere o kadar saygı duymuş ki onları kocaman ayaklarıyla çiğneyeceğim diye ödü koparmış. Parmaklarının ucuna basa basa yürümek zorunda kalmış. Sadece çiçekleri mi çiğnemekten korkarmış? Hayır... Kurbağaları, balıkları, sinekleri ve daha bir yığın küçük yaratığı...

Bunları düşündükçe huzuru kaçır, koca gövdesinden nefret edermiş. "Ne olur ben de diğer insanlar gibi küçücük olsaydım. O zaman ne çiçeklere basardım ne de kurbağaları ezerdim." diye geçirirmiş içinden.

Bizim koca dev, yine bir gün, sırtını dağa verip derin derin düşünürken, tepedeki bir kulübe dikkatini çekmiş. Kalkmış, oraya kadar yürümüş. Meğer bu kulübe, bir peri kızına aitmiş. Koca dev, kulübenin çevresinde ürkek ürkek dolaşırken, peri kızı onu görüp içeri davet etmiş. Kızın önünde, altında ateş yanan koca bir kazan duruyormuş. Peri kızı hem deve karşı gülümsüyor hem de elindeki kepçeyle kazanı karıştırıyormuş. Dev, meraklanarak sormuş:

- O kazanda karıştırdığın şey nedir?
- İyilik büyüsü yapıyorum, demiş kız.
- Ne işe yarar bu?
- Yardıma ihtiyacı olanlara bundan bir yudum veririm, bütün dilekleri yerine gelir.

Dev, az kalsın sevincinden dilini yutacakmış.

- Bir yudum da bana verir misin? demiş.
- Elbette veririm. Ama onu ne amaçla kullanacağını bilmem gerek.
- O hâlde söyleyeyim. Bu koca ve çirkin gövdeden kurtulup küçük biri olmak istiyorum. Çünkü kendimden nefret ediyorum.

Bir yudum iyilik büyüsü alabilmek için, niçin küçülmek istediğini peri kızına uzun uzun anlatmış. Ama peri kızı, devin ileri sürdüğü bahanelerin hiçbirini akılcı bulmamış:

- Çok yanılıyorsun dev kardeş, demiş. Her şeyden önce hiçbir varlık çirkin değildir. Sen de çirkin değilsin. Çünkü altın gibi bir kalbin var. Üstelik sen, çoğu insanın sahip olamadığı bir güce sahipsin. Eğer bu gücünle, senden küçük yaratıklara yardım

edersen, onların seni ne kadar sevdiklerini göreceksin. Hayattan zevk alacaksın ve bu gövdenle yaşamayı seveceksin.

Peri kızını ne kadar dil döktüyse de dev i kna edememiş. Sonunda bir yudum iyilik büyüsu vermeye razı olmuş ama şöyle bir şart koşmuş:

- Sana bu iyilik büyüsunü veriyorum fakat karşı dağın yamacına geçmeden içmeyeceksin. Ayrıca, yolda işittiğin her sese kulak verip onunla ilgileneceksin.

- Koca dev, peri kızına namus sözü verip ayrılmış. Elindeki büyü şişesini sımsıkı tutuyormuş. Fundalıkların arasında, kocaman adımlarla ilerlerken kulağına bir arı vızıltısı gelmiş.

Durup dinlemiş. Küçük bir arının kendisine yalvardığını duymuş:

- Dev kardeş, ne olursun bizi kurtar. Kovanımızı bu ağaca kurmuştuk. Dün gece çıkan fırtına onu yerle bir etti. Kovanın ağzı toprağa yapıştı. Kraliçemizle diğer kardeşlerim içeride hapis kaldılar.

Kendinden yardım istenmesi devin hoşuna gitmiş. Kocaman ağacı, parmağının ucuyla şöyle bir doğrultup yerine dikivermiş. Arılar, sevinçten kanat çırpıp en güzel bal peteğini ona ikram etmişler. Bir taraftan da Allah senden razı olsun dev kardeş, sen olmasan biz ne yapardık diye onu övmüşler.

Koca dev, vadinin ortasına geldiğinde başka bir ses duymuş. Bir kuş sesiymiş bu. Eğilip bakmış. Küçük bir kırlangıç, yerdeki yavrusunun başucundan ona sesleniyormuş:

- Oh! İyi yürekli dev, çok şükür geldin... Bütün gün yolunu bekledim. Yavrum yuvadan düştü. O kadar ufak ki uçmayı beceremiyor. Yerine koyar mısın? Bunu senden başka kimse yapamaz.

Kırlangıcın sözleri, dev i o kadar gururlandırmış ki böyle bir vücuda sahip olduğuna sevinmeye başlamış. Yavru kuşu kaptığı gibi ağacın tepesindeki yuvaya bırakıvermiş. Anne kırlangıç da tıpkı arıların yaptığı gibi, ona övücü sözler söyleyip teşekkür etmiş.

Koca devin işittiği son ses, bir dereden geliyormuş. Su zambaklarının yalvaran bakışlarını görmüş. Çünkü derenin ortasına düşen koca bir kaya, suyun akmasını engelliyor ve zambakların rengini solduruyormuş. Dev, koca kayayı bir çakıl taşı gibi tutup kenara fırlatıvermiş. Zambakların duası ona yetiyormuş. Küçük bir dev olsaydım, bunların hiçbirini beceremezdim, küçük peri kızını çok haklıymış, demiş kendi kendine. Daha sonra da elindeki büyü şişesini yere çalmış. Artık hiçbir şikâyeti kalmamış. Mutlu bir hayat sürmeye başlamış.

2.3 Kırgız Halk Masalları

Kırgızların tarihi M.Ö 145. yıllarına kadar dayanmaktadır. Çin yıllıklarından anlaşıldığı üzere Kırgızlar bazı boyları kendi egemenliklerine alarak geniş bir alana yayılmışlardır. M.S ise 840'a kadar Karluk, Hunlar ve Göktürklerin hakimiyetinde yaşamış ve en son Uygurların hakimiyetini bitirerek Kırgız Kağanlığını kurmuşlardır. Kırgızlar bundan sonra iki parçaya ayrılıp 1207'de Moğolların egemenliğine girmişlerdir. 1399 yılında Moğollardan ayrılıp bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da 1425 yılında Özbeklerin, 1867 yılında Hokand Hanlığının hakimiyetine girmiş, 1800'ün sonlarından 1991 yılına, Kırgızların kendi bağımsızlıklarını kazanana kadar Rus hakimiyeti altında yaşamışlardır.

1940'lı yıllardan itibaren Sovyet Rusya'nın mankurtlaştırma politikası çerçevesinde Ruslar Kiril alfabesini uygulamaya koymuştur. Geniş bir coğrafyaya sahip olan Kırgızistan çevre komşuları bakımından da zengindir. Çin Halk Cumhuriyeti, Tacikistan, Özbekistan ile komşudur ve coğrafi bakımından da Issık Gölü ve Altay ve Tanrı dağlarına sahiptir. Gerek alfabe gerekse coğrafi ve jeopolitik konumu Kırgızistan'ı önemli bir kültürel başkent yapmaktadır. Bu bağlamda Kırgızlar oldukça geniş ve zengin folklorik kaynaklara sahip Türk topluluklarından biridir. Kırgızların geçmişten günümüze tüm dünyaca tanınan bir eseri olan Manas Destan'ında birçok masal, hikâye ve destanlara ulaşılmaktadır. Bu bakımdan oldukça geniş bir içerik ve zengin bir kültür taşıyıcısı olan Kırgızlar dünden bugüne hatırı sayılır bir halk edebiyatı kaynağını oluştururlar.

Kırgızlar zengin kültürel bir coğrafyaya sahip olduklarından ötürü bu bölgede edebiyat ve sanat oldukça gelişmiştir. Kırgızlar meydana getirdikleri edebi eserleri kişileştirme bağlamında halka sunarak bir nevi ideal insan tipini yaratırlar. (Kundakçı, 2009, s. 197). Kırgızlar kendi toplulukları içindeki tüm günlük yaşayışlarını acılarını, kederlerini ve mutluluklarını edebi eserler ve özellikle masallar yoluyla aktarmışlardır. Bu durum aynı zamanda Antik Yunan zamanında kullanılan ve günümüzde psikoterapi uygulamasında da kullanılan Katarsis yöntemidir. Günümüz Türkçesinde kullanılan masal terimi Kırgızlarda destan ve efsanelerle birlikte “comok cöö comok” ve özellikle destanlar için epos terimini kullanılmaktadır (Karadavut, 2006, s. 3).

Kırgız Sovyet Ansiklopedi comok tanımını Kırgız sözlü edebiyatının bilinen en eski türlerinden ve düzyazı yani nesir şeklindeki sözlü hikayeler olarak tanımlamış ve ardından da Rus ve Kazak coğrafyalarındaki karşılığını belirtmiştir (Karadavut, 2006, s. 3). Kırgızların Manas Ansiklopedisinde ise bu terim masal ve efsanelerle bir

tutulmuştur. Ansiklopedide comok ve epos bir anlam olarak verilmiştir (Manas Ansiklopedisi, 1995, s. 223, 226- 227).

Bir diğer Kırgız Ansiklopedisi olan Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sөzdüğü ise masal comok terimi için: Hayali konuları abartı ve fantastik öğeleri de katarak halk edebiyatının bir türü olduğunu yazmaktadır. Yine masal ve efsane(destan) anlamına gelen Cöө Comok terimi için de insanın insanlarla, hayvan toplum ve doğayla toplumun her çeşidiyle olan davranışını ve ilişkisini düzyazı ve iç uyaklarla anlatan öykü(hikâye) olarak tanımlanmıştır (Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sөzdüğü, 1969, s. 215, 219).

Başka bir tanım da Kırgız edebiyat araştırmacısı Raise Kıdırbeyava'a aittir. O Comok terimini Rusça, masal, peri masalı, fabl anlamına gelen Shazka sözcüğünün içinde tanımlamıştır (Kıdırbayeva, 1963, s. 128).

Bir başka araştırmacı Cerah Şeriyev Comok kelimesini fantastik ve olağanüstü unsurların içerdiği eserler ve anlatılar olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda Comok'un şiirden bağımsız olmadığını da eklemiştir (Şeriyev, 1994, s. 34).

Bu sözcük tanımlarından hareketle Comok kelimesi efsane masal ve halk anlatılarını çine alan geniş kapsamlı bir kelimedir. Cöө Cömök ise masal anlatı türüne daha yakın bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadavut'a göre Comok sözcüğü Anadolu halk anlatılarına anımsatan türler için de kullanılmıştır. Halk masalları için de Cöө Comok ya da Comok kullanılmaktadır (Karadavut, 2006, s. 5).

Masallar bir toplumun her ferdinden her alanından ve çevresinden çeşitli izler taşımaktadır. Bu tespitten hareketle Kırgız masalları da halk kültürünün her alanından beslenmiş ve bu alanlardan daha çok düzyazı şeklinde "hikayeler" anlatılmıştır. Bu bağlamda Kırgız masallarındaki öğeler, Kırgızların günlük hayatlarından izler taşımakla beraber, onların hayat felsefelerini de yansıtmaktadır.

Kırgızlarda masal türü çoğunlukla anne figürüyle özdeşleştirilmektedir. Anne anlatıcı anlattığı hayali ve gerçek masal karakterleriyle çocuğu teskin ederken aynı zamanda da çocuğa bir nevi eğitim vermektedir. Bu durum sonucunda ailedeki eğitim ve eğlence unsurları bir araya gelerek bir mesleği oluşturmuştur. Bu işi yapan Comokçular kasabadan kasabaya dolaşarak bir nevi kültür aktarıcısı rolünü üstlenirler (Aslan, vd., 2017, s. 41). Bu durumda yeni neslin milli öğeler etrafında birleşmesi amaçlanır, bunun nedeni Kırgızların edebi öğeleri bir toplumun yaşayan öğeleri olarak benimsemesidir. (Kundakçı, 2019, s. 117).

Kırgızlarda edebi öğeler ilk önce sözlü kültür yoluyla oluşmuştur. Sözlü kültür taşıyıcısı olan bu masal anlatıcıları nesilden nesile aktarılmıştır, daha sonraları bu sözlü kültür öğeleri derlemelerle yazıya aktarılmıştır. Kırgızların en büyük eserlerinden biri olan Manas Destanı Kırgız edebi kültüründe çok önemli bir yeri olmuş ve bu nedenle de masallar destan ve efsanelerin gerisinde kalmıştır.

Kırgız masalları genel itibariyle şu özellikleri taşımaktadır:

1. Kırgız masalları, efsane ve destanlara göre daha kısadır. Sıykırdıuu (Sihirli) ve turmuşuk (gerçekçi) Masallar hayvan masallarına ölçekle daha uzundur.

2. Kırgız masalları çoğunlukla düzyazı şeklindedir. İstisna durumlarda kimi masallar nazım nesir karışık şekilde de olmaktadır. Bu karışımın başlıca nedeni anlatıcıların kendine özgü tarzları olmasındandır. Ayrıca usta masal anlatıcı olan Comokcular masalların bazı yerlerinde şiir kullanmaktadırlar.

3. Kırgız masallarının biçimi kompleks bir yapıda değildir. Masallar genelde sade ve kısadır (Karadavut, 2006, s. 12).

Ayrıca Kırgız masalları içerik olarak devler, periler, şeytanlar, melekler ve sihir gücüne sahip nesneler sıklıkla bulunmaktadır. Bu nesneler olayların akışına birincil dereceden etki etmektedir. Özellikle sihir özelliğine sahip nesneler olayların akışını, örneğin sihirli bir suyla ölü bir kişiyi diriltmesi gibi özellikler barındırmaktadır. Bunun dışında karakterler yapı olarak kahramanlık öğeleri taşır ve bu bakımdan Kırgız destan ve efsanelerine benzemektedir.

2.3.1 Kırgız Masalları Üzerine Yapılmış Çalışmalar ve Derlemeler

Kırgız halk edebiyatıyla ilgili ilk çalışmalar 19.yy'ın yarısından sonra başlamış, Kazak folklorist Çokan Velihanov Isıklı Göl etrafında yaşam süren Bugu boyundaki kişilerden Kırgız halk kültürüne ait folklorik malzemeleri derlemiş ve diğer bir araştırmacı Radlov ise 1862 yılında Bugu boylarından Sarıbağış ve Tokmok şehirlerinin Güneydoğusundaki Solto boyundan bir araya getirdiği halk kültürüne ait malzemeleri Proben'in 5.cildinde yayınlamıştır (Karadavut, 2006, s. 6).

20. yüzyılın sonlarında F. Payarov, Kırgızistan'ın Narın, Cumgal, Bişkek ve Anciyan gibi bölgelerine gitmiş ve burada Kırgız gelenek ve göreneklerinden esinlenmiş masalları derleyerek 1889 yılında bir kitap yayımlamıştır (Karadavut, 2006, s. 6).

Başka bir masal araştırmacısı olan Ebubekir Divayev de özellikle Sır-Derya alanı Kırgızlarından derlediği halk kültürü malzemeleri arasından masal içeren edebi türler

de vardır. Bu eserlerden bazıları Tazça, Ayı ile Fare, Dört Arkadaş, Yedi Kardeş, Budayık'tır (Radlov, 1885, Akt. Karadavut).

1900'lü yıllara geldiğimizde ise karşımıza Kayum Miftakov, Ömürallı Maanayev, Nasirdin Baytemirov, Iymanbek Şemenov, Cuma Camvirginov gibi isimler çıkmaktadır. Bu kişiler derleme masal çalışmalarına oldukça geniş katkıları olmuştur (Aslan, vd, 2017, s. 52).

1920'lu yıllarda da derleme faaliyetleri hızla devam etmiştir. 1921 yılında Kayum Miftakov Kırgız halk kültürünü derlemek için bir dernek kurmuş ve Kırgızistan'ın bütün bölgelerinden halk öğelerini toplamıştır. Elde ettiği bu folklor malzemeleriyle *Kırgız Halk Edebiyatının Cıynoo Coldoru, Kırgız Folkloru Boyunça Tüşünük ve Kırgız El Adabiyatının Tartipke Sahuu* adlarında üç kitap yazmış ve bu kitaplarla İlimler Akademisine katkıda bulunmuştur. 1930 yılında derleme faaliyetlerine hızla devam edilmiştir. Bu yıllarda A. Adırahmanov, L. Koşeyava, C. Beyşekeyev ve M. Aalıbayev gibi isimler öne çıkmıştır. B. Abdırahmanov 1939 yılında Baldar Comoktoru'nu M. Aalıbayev ise yine 1939 yılında Comokçu Mergen'i Frunze'de yayımlamıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde ise karşımıza 1957 de yayımlanan *Kırgız El Comoktoru (Frunze)* ve 1958 yılında *Kırgız El Comoktoru* 1960 yılında da *Kırgız El Comogu* çıkmaktadır (Karadavut, 2006, s. 7).

Bu derlemeler özellikle Kırgız edebi ve kültürel alanına büyük bir katkı sağlamıştır. Kırgızistan'ın farklı bölgelerinden derlenen bu halk unsurları bir araya getirilerek dağınık haldeki edebi kültür öğelerinin bir yerde toplanılmasını sağlamış hem de halk edebiyatı alanında çalışacak akademisyenlere ve araştırmacılara büyük yararı olmuştur.

Kırgız masalları üzerine ilk bilimsel çalışmalar 1940'lı yıllardan sonra başlamıştır. Miftakov'un çalışmaları bu anlamda önemlidir. O ve öğrencileri Kırgız halk kültürünün örneklerini Kırgız Edebiyatının Türleri adlı çalışmasında işlemiş ve değerlendirmiştir. Ayrıca Kırgız İlimler Akademisi El Yazmaları bölümünde el yazması olarak bulunan *Kırgız Bakçası* adlı eserde temsil, akaya ve cöö comokler karşımıza çıkmaktadır (Tokombayeva, 1991, s. 38-40).

Kırgız Masalları üzerine yapılmış ilk bilimsel çalışma Medine Bogdanova'ya aittir. Kırgız araştırmacı Kırgız halk eserleri hakkındaki görüş ve düşüncelerini *Kırgız Folklorunun Oçerkteri* isimli kitabında yayımlamış ve daha sonra 1943 yılında da *Kırgız Folkloru Hrestomatiya II* adlı bir makale yayımlamıştır (Karadavut, 2006, s. 8).

Bu isimlerin dışında diğerk önemli iki isim de Z. Bektenov ile T. Bayciyev'dir. 1949 yılında yayıma çıkan eserlerinde Kırgız masal terimleri comok ve cöo comok üzerine inceleme yapmış ve bunları masal türüne en yakın olan destanlar karşılaştırmışlar ve ayrıca masalların konularını ayırmışlardır (Bektenov- Bayciyev, 1993, s. 87).

Kırgız Masalları hakkında ilk bilimsel çalışmayı yapan M. Bogdanova'dan sonra, gerçek bilimsel temeller üzerine yapılmış ilk çalışma 1973 yılında yapılmıştır. Bu çalışmayla birlikte masallar kategorik, üslup ve şekil açısından çeşitlendirilmiştir. Masallar çeşitli özelliklerine göre farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Masallar, hayvan masalları, sıykurdu veya keramettü (sihirli) masallar ve gerçek öğeleri baz alan turmuştuk (gerçekçi) masallar olarak kategorilere ayrılmıştır (Karadavut, 2006, s. 9).

1970'li yıllara gelindiğinde karşımıza Alımkul Üsonbayev çıkmaktadır. Onun 1976 yılındaki Kırgız masalları üzerine ilk akademik çalışması olan *Turmuştuk Cöo Comoktor (Gerçekçi Masallar)* adlı doktora çalışmasıyla Kırgız edebiyat literatüre girmiştir (Usanbayev, A. 1976).

Toktobek Bolçurov Kırgız El Comoktoru (1997) adlı çalışması Kırgız masalları açısından önemli bir kaynak eserdir.

Anadolu sahasında yapılan Kırgız Masal araştırmaları bulunmaktadır. Bu araştırmaların ilki Mehmet Yılmaz'ın 1994 yılında 30 masalı hem Türkçe hem Kırgızca verdikten sonra masallar üzerinde motif unsurlarını tespit etmiştir (Yılmaz, 1994).

1997 yılında Zeynep Dalkara'nın *Kırgızca On İki Masal* yüksek lisans tezi bu alanda yapılmış ilk çalışmalardan biridir. Masallar ilk önce Latin harfleriyle verilmiş daha sonra da Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. (Dalkara, 1997)

Bir başka çalışmada Kırgızca masalların dil bilgisel yönü işlenmiştir. Masallardaki fiiller Sadullah Karayanık tarafından tespit edilip incelenmiştir. (Kaynak, 2001). Kırgızca hayvan masallarının incelendiği bir çalışma da Nedim Bakırcı tarafından yapılmıştır. Doktora tezinde on Kırgız masalını Türk masallarıyla tip ve motif üzerinden karşılaştırmasını yapmıştır. Aynı zamanda da kişi ve motif yönüyle masalları incelemiştir (Bakırcı, 2004).

Türk masal araştırmacısı Saim Sakaoğlu da Kırgız masalları üzerine inceleme yapmıştır. Onun *Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi* adlı eserinin ikinci cildinde Kırgız masallarını konu edinmiş ve bu masalların sınıflamasını ve kalıplaşmış sözlerini incelemiştir. (Yılmaz, 1996, s. 29-31)

Zekeriya Karadavut da 2006 yılında *Kırgız Masalları* adlı eseriyle Kırgız masallarının tip, motif ve sınıflandırmasına geniş bir şekilde incelemiştir.

Bunun haricinde Ali Abbas Çınar (Çınar 1996), Ahmet Güngör (Güngör, 1997), Zeynelabidin Makas (Makas, 2000) çalışmaları bulunmaktadır (Karadavut, 2006, s. 10).

Günümüz yıllarına gelindiğinde de Sabri Doğan'ın *Kırgız Masalları (Metin-İnceleme)* çalışması Gazi Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır (Doğan, 2009).

2019 yılında da Gülcan Çaymaz'ın *Kırgız ve Anadolu Masallarındaki Hayvan Motifleri ile Bu Masalların Dil ve Üslup İncelemesi* adlı çalışması yayımlanmıştır. Çaymaz Yüksek Lisans Tezinde Kırgız ve Anadolu masalları incelenmiş ve hayvan masalları üzerinde bir karşılaştırma yapmıştır (Çaymaz, 2019).

2.4 Kırgız Halk Masallarında Sınıflandırma

Kırgız Masallarının derlenmesi Kırgızistan'ı da etkileyen Bolşevik devriminden sonra Miftakov, Abdırakmanov, Kıştobayev gibi kişiler derlemelere öncülük etmişlerdir. 1944 yılında ilk kez Rusça olarak yayımlanan Kırgız masalları, 1957 yılında ise Kırgızca olarak yayınlanabilmiştir. Bu çalışma derlemeleri (Akçay, 2017, s. 3)

-Hayvan Masalları

-Sıykırduu (Olağanüstü Masallar)

-Turmuştuk (Realist/Gerçekçi Masallar (Taştemiroy ve Zakirov, 1973, s. 166).

2.4.1 Kırgız Hayvan Masalları

Masallar bir toplumun her ferdinden her alanından ve çevresinden çeşitli izler taşımaktadır. Bu tespitten hareketle Kırgız masalları da halk kültürünün her alanından beslenmiş ve bu alanlardan daha çok düzyazı şeklinde “hikayeler” anlatılmıştır. Bu bağlamda Kırgız masallarındaki öğeler, Kırgızların günlük hayatlarından izler taşımakla beraber, onların hayat felsefelerini de yansıtmaktadır.

Bu tanımlardan hareketle hayvan masalları insanlık tarihinin en eski masal türünden biridir. İnsanlar Antik çağlardan bu yana etraflarıyla sürekli bir temas halinde olmuş ve çevrelerini tanımaya çalışmışlardır. Böylece insanlar hayvanlarla ve hayvanların kendilerine özgü çıkardıkları seslerle bağ kurmuşlardır. Zaman zaman da bu hayvanlara kutsallık addetmişlerdir. Kırgızlarda da masal bu tanımlarla benzer özellikler taşımaktadır. Onlar da hayvanları kutsallaştırmış ve masalın akışına göre farklı özellikler de eklemişlerdir. Kırgız Hayvan masalları ilkel insanların çevrelerini

algılama ve anlamlandırma sonucuna bağılı hayali ve fantastik ögelerin birleşmesiyle ortaya çıkan bir tür olduğunu tespit etmiştir (Karadavut, 2006, s. 11).

Kırgız Hayvan masallarında iletmek istenen mesajlar, okuyucuya bazen direkt bazen de endirekt şekilde verilmektedir. Eğitici ve düşündürücü bilgiler bu masallarda yer alır ve hayvanların özellikleri ve temsil ettiğı güçler masallarda detaylı bir biçimde verilmektedir (Bolçurov, 1997, s. 9).

Kırgızlar Kırgız adını bir efsaneden almışlardır. Kırk genç kız ve kızıl köpeğın birleşmesiyle Kırgızların türediğı söylenmektedir. Bunun sonucunda Kırk Kız'dan gelen nesiller atalarına hürmet için Kırgız adını almışlardır (Karayev,).

Kırgızların hayvanları kutsallaştırıp işlediğı bir başka önemli eser de Kococoş destanıdır. Bu destanda Çinlilerin Bugu kabilesine saldırıp herkesi kılıçtan geçirerek öldürmesi fakat sağ kalıp kurtulan iki kardeşın geyik sayesinde büyüyüp türemesi anlatılır (Kaya, 2015, s. 19).

Bu bağlamda avcılık, toplayıcılık ve göçebeliğı esas olan ilk masal özellikleri taşıyan eser Kocobaş Destanı'dır. Bu destanda Çinlilerin Bugu kabilesine saldırıp herkesi kılıçtan geçirerek öldürmesi fakat sağ kalıp kurtulan iki kardeşın geyik sayesinde büyüyüp türemesi anlatılır. Kırgızlar çevreyle ilişkilerini bazı hayvanlarla sembolleştirmişlerdir. Bu sembolleştirmenin sonucunda bazı hayvanları koruyucusu olduğuna inanılmaktadır. Örnek olarak kuşların koruyucusu olarak Buudayık, köpeğın piri Kumayık, devenin koruyucusu Oysul Ata, ineğın koruyucusu Zangi Baba ve yılanın koruyucusu Kambar Atadır.

Zekeriya Karadavut'a göre Kırgız Hayvan masalları başlangıçta ilkel bir özellik göstermiş fakat zaman içinde gelişen toplum yapısıyla masallara günümüz halini almıştır. Günümüz halini alan hayvan masalları da hayvanların ve toplumun bir örneğini yansıtmaktadır. Örneğın güçlü ile güçsüz mücadelesi, iyiliğe karşılık vermeme nankörlük etme, kurnazlık, kandırma/ihanet gibi özellikler masallarda ders verici bir şekilde işlenmektedir (Karadavut, 2006, s. 16).

Buna göre tilki kurnazlıkla, kurt açgözlülükle, aslan cesaretle anlatılırken bazen de hayvanların kötü yönleri sembolize edilmiştir. Evrensel masallarda aslan ve kaplanlar gücü ve sağlamlığı simgelerken, Kırgız masallarında aslan ve kaplan kimi zaman zalim ve acımasız bir şekilde işlenmiştir. Aynı zamanda hayvanlar arasındaki mücadele, toplumumuzun günlük hayat kavgaları gibidir (Doğın, 2009, s. 9).

Bu analizden hareketle Kırgız hayvan masallarında, at, geyik, alp karakuş, yılan, kurt gibi hayvanlar yer almış ve bu hayvanlardan her biri belirli bir gücü sembolize etmiştir.

Toktobek Bolçurov'un Kırgız El Comoktoru adlı eserinden Aldangan Bürküt "Aptal Kartal" masalı, hayvan sembolleştirilmesi açısından örnek bir masal olarak verilebilmektedir (Bolçurov ,1997, s. 51-52).

Aldangan Bürküt "Aptal Kartal"

Kurnaz bir tilki dolaşırken bir köyün kenarındaki tepeye varmış. O tepenin batı tarafında köstebeklerin yuvaları varmış. Onları gören tilki sevinerek uygun bir yer bulup saklanmış. Bir ara güneşlenmek isteyen köstebekler birbirlerine haber verircesine ses çıkarak dışarı çıkmışlar. Bunu bekleyen kurnaz tilki, bir iki sıçramayla iki köstebeği yakalayıp yiyerek kursağını şişirmiş ve güneşe doğru yatmış. Bu sırada diğer tepeden çıkagelen ava tilkiyi görüvermiş. Hemen kolundaki kartalını tilkiye doğru salmış.

Hızlıca tepeyi dolanıp kaçan kızıl tilkiyi gören kartal, onun peşine düşmüş. Kartalı gören tilki de çaresizlikten nereye gideceğini bilmeden sağa sola kaçmaya başlamış. Sonunda eski yaşadığı yere varmış. Kartaldan nasıl kurtulacağını düşünürken birden eski yurdunun kenarındaki kazığı görüvermiş. Beni ecelden kurtaracak nesne bulundu, der gibi sevinerek doğru kazığın yanına varmış ve kazığı iki arka ayağının arasına sıkıştırarak oraya çökuvermiş.

Kurnaz tilkinin planını anlamayan cesur kartal, biraz yükselip tilkiye doğru ok gibi fırlamış. Tilki, hiç kımıldamadan kartalın zıpkın gibi gelişini seyretmiş. Kartal, iyice yaklaşıp pençelerini uzatınca, tilki kazıktan çıkıvermiş. Hızla gelen kartal, tekrar havalanmak isterken kazığın ucu göğsüne saplanarak hemen oracıkta ölüvermiş. Kurnaz tilki, koşarak gelen kartalın sahibine, alay edercesine dikilip şöyle bir baktıktan sonra, aşağıdaki ormana doğru gitmiş. Böylece kurnaz tilkinin düşüncesini anlamayan kartal boşuna ölmüş imiş (Karadavut, 2006, s. 187).

Bu masal örneğinde görüldüğü gibi kurnazlığıyla bilinen tilki karnının da acıkması sonucu ava çıkmış ve bir köstebekleri yemiştir. Ummadığı düşmanla karşılaşan tilki kartalı tuzağa düşürmek isterken kendi tuzağına kendi düşmüştür. Masalarda Tilki kurnazlıkla sembolize edilirken bu örnekte tam tersi olarak aptallık ile sembolize edilmiştir.

Bir diğerk masal da yine Kırgız El Comoktoru adlı eserden orijinal adı T÷lk÷, Taşbaka Cana Çapkene olan Tilki, Kaplumbağaya ve Kene masaldır Bolçurov,1997, s.31-32).

T÷lk÷, Taşbaka Cana Çapkene “Tilki, Kaplumbağaya ve Kene”

Kaplumbağaya ve kene ortak olup ekin ekmeye karar vermişler. Tilki yaylaya çıkıcı, kaplumbağaya ekin bakıcı ve kene de ekin biçici olmuş. Tilki, ekin biçilip ürün hazır olunca yayladan inip: "Bunlara ekinin ne gereğı var bunları kandırıp ellerinden ekini alayım", diye düşünmüş ve:

"Ortaklar! Bu kadar ekinin nesini paylaşıp vakit kaybedeceğiz, haydin yarışalım, hangimiz birinci olursa, ekinin tamamını o alsın," demiş.

Tilki aksakalın teklifini kaplumbağaya ve kene kabul etmişler. "Yarışalım" deyip anlaştıkları yere varıp sıralanmışlar. O sırada kene tilkiye yapışıp kulağına kadar çıkmış. Yarış başlamış.

Tilki çeçin kenarına gelip silkinince kene yere düşmüş. Hemen buğday yığının üzerine çıkıp oturmuş. Tilki, "buğday benim oldu," diye çeçe şöyle bir bakmış ki, kene buğdayın üstünde oturuyormuş.

Tilkinin yüreğı hop edip: "Ne zaman geldin?" diye sormuş. "Ben geleli çok oldu. Çeçin tepesine çıkıp sizleri gözlüyorum," demiş kene rahat bir şekilde. Böylece öd÷lü, küçük olsa da kene alıp gitmiş. Tilkinin amacı gerçekleşmemiş (Karadavut, 2006, s. 137).

Kurnazlık ve hile ile yapılmaya kalkılan işler sarpa sarıp kişiye zarar verebilmektedir. Bu masal örneğinde de gör÷ldüğü gibi tilki kurnazlığıyla büyük payı kapmak istemiş fakat bu isteğine ulaşamamıştır. Tilki bilinenin aksine Kırgız masallarının büyük bir kısmında ahmak ve aptal bir özellikle tanıtılmıştır. Kırgız El Comoktorun'dan başka bir hikâyede ise tilki kurnaz rolündedir. Bu masal özetle şöyledir:

Aldangan Karışkır “Ahmak Kurt”

Çok önceleri bir tilki bir dağ geçidindeki çakıl taşlarının arasına inini yapıp yıllarca orada yaşamış. Dar inine başka canlılardan gelip giden olmamış. Tilki, çok soğuk bir gün ininden çıkarak yiyecek aramaya gitmiş. O gider gitmez de aç, zayıf bir kurt, tilkinin inine girerek onun gelmesini beklemeye başlamış.

Kursağını şişene kadar dolduran tilki, akşama doğru mutlu bir şekilde sıcak inine gelmiş. Bakmış ki kurdun izi... Hemen düşünmeye başlamış. Eğer kurt inde yatıyorsa, beni sağ bırakmaz, bir çare bulayım," demiş. İnin ağzına gelip olanca gücüyle: "İnim,

inim! Sen sağ değilsin herhalde, her zaman, ben gelince cevap verirdin. Şimdi ne oldu!" diye bağırması.

Kurt onun tilki olduğunu anladıktan sonra: "Uuu, uuu" diye uluyarak cevap vermiş. Tilki ise inde kurdun olduğunu anlamış ve: "Eskisi gibi cevap vermiyorsun. Ben karda ağnayıp temizlenip geleyim" diye yalan söyleyerek karda ağnıyormuş gibi ses çıkarıp hemen kaçırvermiş. Öbür taraftan aç ahmak kurt, 'şimdi tilkiyi yiyip kursağımı doyuracağım' diye düşünüp ağzını şapırdatarak tilkinin ine girmesini beklemiş. Bu sırada avdan eli boş dönen avcılar ini görüp oraya tuzak kurmuşlar. Kurt tuzağa düşmüş. Böylece tilki kurnazlığıyla ölümden kurtulmuş, kurt ise aldanıp ölmüş (Bolçurov, 1997, s. 13).

Sonuç olarak Kırgız masalları insanlığın kendini bilip çevresini anlamlandırma çalışması sonucunda ortaya çıkan bir tür olduğunu sonucuna ulaşılabilir. İnsanlık tarihi boyunca çeşitli toplumsal olayların da etkisiyle hayvan masalları bir ders verme amacı da edinmiştir. Kırgızların da hayvan ve insan ilişkilerine geniş ölçüde değer verdiği ve Kırgız halk edebiyatında sıklıkla işlendiği bu örneklerden anlaşılmaktadır (Doğan, 2009, s. 8).

2.4.2 Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masalları

Masallar yapı ve doğası gereği hayalî unsurlar barındırır. Söylenme amacı zaten büyümlü bir evren yaratıp dinleyicisini o uçsuz bucaksız evrenin içerisinde yolculuğa çıkarmaktır. Masallar ait olduğu toplumun bir nevi hayal gücü analizcileridir. Bilinçaltında var olan, gerçek dünyada bulunamayanları bir varmış bir yokmuşlarla var eden güçlü anlatılardır. Eski insanlar için özellikle doğa, bugünkü kadar bilimsel açıklama olmadığından, oldukça güçlü ve insan aklının üzerinde eylemlerde bulunurdu. Volkanik patlamalar, depremler, gezegen olayları, bilumum evren hareketi onları korkutuyor akabinde içgüdüsel olarak korunma dürtüsü baş gösterir. İşte bu noktada devreye daha güçlü olan büyümlü gerçeklik, sihirler, doğanın güçlü hamlelerine karşı doğaüstü gücü olan masal kahramanları girer. İyilerin kazandığı kötülerin cezalandırıldığı bu ütöpik evrene Kırgız masallarında da rastlanılmaktadır. Gerçek dünyadaki basit nesneler; yiyecek, içecek, kıyafet, takı, taşıt vb. masal evreninde sihir gücü vasıtasıyla yeni bir anlam ve önem kazanabilir. Nesnelerin kazandığı anlam ve önem onu kullanan masal kahramanın özellikleriyle bağdaşır.

Örneğin Kırgızların masallarında birçok farklı ve olağanüstü özelliğe sahip nesneler kullanılmıştır. Günlük hayattaki en sıradan nesneler bile olağanüstü masallardaki sihirli özelliklerle, farklılaşmış ve sihir gücü kazanmıştır. Kırgız

masallarında da sihirli objelerin kullanımı yaygındır. Bu sihirli objeler masalın konusuna göre, saadet, iyilik ve zenginlik için kullanıldığı gibi olumsuz durumlar için de kullanılmaktadır. Bu objeler masalın kahramanını yüceltip güç kattığı gibi onu olumsuz ve aciz bir duruma da düşürebilmektedir.

Sihirli masallar Kırgız halk edebiyatında “sıykırduu cöö comoktor” başlığıyla ele alınmıştır. Karadavut bu masalları ilkel dönem insanların hayatı anlayış felsefesiyle olağanüstü ve fantastik bir şekilde yorumlamanın sonucu olduğunu belirtmiştir (Karadavut, 2010, s. 73).

Kırgız sihirli masallarında iyiliği ve kötülüğü sağlayan olağanüstü nesneler aynı zamanda da karakterlerin bakış açısını yansıtmaktadırlar. Masalın genel çerçevesine bakıldığında kötü giden bir durum sihirli nesneler sayesinde daha da kötüleşebilmekte ya da iyiye doğru evirilmektedir. Sihirli masalların genelinde olay ne kadar kötüleşirse kötüleşsin sonunda mutlaka aracı nesneler sayesinde iyilik kazanmaktadır. Ayrıca sihirli masallarda iyi karakterlerin her zaman bir yardımcıları vardır. Olaylar zorlaşsa da bu zorluğun içinden yardımcı karakterler vasıtasıyla kolayca çıkmaktadırlar. Bu yardım ediciler ejderhalar, devler ve diğer kötü kahramanlardan oluşmaktadır. Bu olağanüstü yardımcı kahramanların dışında cezkempir gibi farklı kahramanlar da bulunmaktadır (Bolçurov, 1997, s. 205)

Bu durum Hz. Musa döneminde yaşamış iyilik ve bolluğu temsil eden Hz. Hızır'ı hatırlatmaktadır. Hz. Hızır darda ve zorda kalan insanlara yardım etmiş ve onları kolaylığa ulaştırmıştır.

Bu tespitlerden hareketle Kırgız halk edebiyatının önemli bir eseri olan Kırgız El Comoktoru'ndan “Altın Kuş” adlı eseri bu analizlere örnek oluşturmaktadır. Masal şöyledir:

Altın Kuş “Altın Kuş”

Eskiden yaşlı bir adamın üç oğlu, büyük bir de elma ağacı varmış. Her yıl onun meyvesini yiyip gençleşirmiş. Yılın birinde, daha meyve olgunlaşmadan biri gelip elmayı yiyip gitmiş. Bir sonraki yıl ihtiyarın büyük oğlu elmayı beklerken gece yarısı uyuyakalmış ve elmayı birine yedirmiş. Ondan sonra ortancası beklemeye başlamış. O da uyuyakalmış, ihtiyar üçüncü yılı küçük oğluna bekletmiş. O uyumadan kuuray* çalarak beklemiş. Bir zaman sonra altın kuş gelerek elmaya konup yemeye başlamış. Çocuk yavaşça varıp kanadından tutunca kuş uçup gitmiş. Kanadından bir telek kopup oğlanın elinde kalmış. Çocuk sabahleyin teleği babasına getirmiş.

Babası: "Kanadını, teleğini bulmuşsun; kendini de bul!" demiş. Kuşu aramaya niyetlenen ihtiyarın iki oğlu iyi cins atlara binip, işe yarar silahlar alarak yola çıkmışlar.

O zaman küçük oğlu: "Ben de gideceğim," diyerek babasından izin istemiş. Babası razı olup üç yaşındaki san tayını çocuğa vermiş.

Çocuk az gitmiş, uz gitmiş yol üstündeki kara taşa ulaşmış. Kara taşta:

"Sol tarafa gidenin kendi, sağ tarafa gidenin atı ölür," diye kara bir yazı varmış. O zaman üç yaşındaki sarı tay dile gelmiş ve: "Ölürsem ben öleyim, sağ tarafa gidiver," demiş. Çocuk sağ tarafa yönelip gitmiş. Bir ormanın içine geldiğinde karşısına bir kurt çıkmış. Çocuk attan inip kaçmış. Kurt, atı basıp yemiş. Kurt, bir ağaca saklanarak ağlayan çocuğun yanına varıp: "Korkma, ben senin atını yedim, fakat dileğini yerine getireceğim," demiş. "Altın kuşu arıyorum," demiş çocuk.

O zaman kurt: "Şimdi sen benim sırtıma binip gözünü yum," demiş Çocuk kurdun sırtına binip gözünü yummuş. Bir nice dağları aştıktan sonra:

"Gözünü aç" demiş kurt. Çocuk gözünü açmış ki, bir şehre gelmişler

O zaman kurt: "Kuş işte bu evde. Yavaşça var, ayaklarından değil, kanadından yakalayıp çık" demiş. Çocuk içeriye girince kurdun söylediklerini unutmuş kuşun ayaklarından yakalayınca, ayaklarındaki zil şingirdayıvermiş. Hanın yiğitleri uyanıp çocuğu yakalamışlar. Sabahleyin hana götürmüşler.

Ham "Kuşu niçin çalıyordun?" demiş.

O zaman çocuk: "Babamın bir elma ağacı vardı, babam onu yedikçe gençleşiyordu, kuşunuz üç yıldan beri o elmayı yiyor. Bu yüzden de babam ihtiyarlayıp gidiyor," demiş.

Han: "Babanın emrini yerine getiren çocukmuşsun, seni bağışladım.

Şu tarafta bir hanın altın yeleli, altın kuyruklu bir atı var; onu alıp getirirsen altın kuşu sana veririm," demiş. Çocuk kurda gelip: "Han, bir hanın altın yeleli, altın kuyruklu atı var, onu getirirsen altın kuşu sana vereceğim, dedi" demiş.

O zaman kurt: "Korkma, sırtıma bin de gözünü yum" demiş. Kurt bir zaman sonra "Gözünü aç!" deyince, çocuk gözünü açsa ki, yeni bir şehre daha gelmişler.

O zaman kurt: "Kırk ahırdan sonra bir ahır daha var, o ahırın içinde altın yeleli at var. Yularına dokunmadan yavaşça yelesinden yakalayıp yedeğinde çıkarıver," demiş.

Çocuk içeri girince kurdun söylediklerini unutmuş. Atın yularından tutup çıkarırken tekrar yakalanmış. Ertesi gün hanın karşısına götürdüklerinde çocuk niçin geldiğini söylemiş. O zaman han:

"Sen babanın emrini tutuyormuşsun, seni cezalandırmayacağım.

Şu tarafta Bança adındaki hanın güzel bir kızı var, onu getirirsen altın yeleli altın kuyruklu atımı veririm" demiş. Çocuk hanın dediklerini kurda anlatmış. O zaman kurt:

"Tekrar bin üstüme" demiş. Çocuk kurda binip gözünü yummuş. Bir müddet sonra kurt:

"Aç gözünü" deyince gözünü açıp iki tarafına bakmış ki, şafak sökmüş. O zaman kurt: "Sen alamıyorsun, bu sefer ben gideceğim," diyerek çocuğu oraya bırakıp kendi gitmiş. Hanın kızı sabahleyin önüne kırk kız arkasına kırk kız, sağına kırk kız ve soluna da kırk kız alarak bağ içinde gezmeye çıkmış. Kurt damdan aşağı inerek elma ağacına saklanmış. Kızlar yanından geçtiği sırada hanın kızını alıp kaçmış. Yolda giderlerken kız ile oğlan birbirine âşık olmuşlar. Çocuk kurda: "İkimiz ayrılmamalıyız, buna bir çare buluver," demiş.

Böylece şehre gelmişler. Kurt, kız şekline girip o kızdan da güzel bir kız olmuş. Çocuk hana, "işte söylediğin kız" diye kız şekline giren kurdu getirmiş. Han çocuktan razı olup atını vermiş.

Kız ile oğlan oradan ayrılıp yurtlarına doğru yola koyulmuşlar.

Hân, kızı bir odaya koymuş. Bir müddet sonra yanına varıp oturayım diye içeri girse ki, kızın yerinde bir kurt oturmaktaymış. Hanın aklı başından gitmiş, korkup sırt üstü yere düşmüş. Kurt da dışarı çıkarak yola koyulmuş. O zamana kadar kurt, kız ve çocuğun arkasından yetişmiş. Üçü, altın kuşu olan hanın şehrine doğru yola devam etmişler. Yolda çocuk kurda:

"Bu attan da ayrılmak istemiyorum, buna da bir çare bul," demiş.

Kurt:

"Olur" diyerek o anda çok güzel bir ata dönüşüvermiş. Çocuk bu atı götürüp hana vermiş ve handan altın kuşu almış. Çocuk, altın kuşunu koluna kondurup, altın yeleli atma binip güzel kızı da yanına alarak kendi yurduna doğru yola çıkmış. Han o gün avcılarını toplayıp çocuğun getirdiği ata binerek dağa ava gitmiş. Avcılar allarını bir ovaya köstekleyip kendileri geyik peşine düşmüşler. Onlar gider gitmez at şekline dönen kurt, tekrar eski hâline gelerek bütün atları yemiş ve çocuğun arkasından yetişivermiş. Üçü az gitmişler, uz gitmişler; kurdun çocuğun atını yediği ormana gelmişler. Orada vedalaşmışlar. Bu arada kurt çocuğa bıyığından bir kıl vermiş.

Kız ile oğlan oradan yola devam etmişler. Bir ara kız:

"Şurada hem atımızı dinlendirip otlatalım hem de biz geceleyeli" demiş. Çocuk da uygun görmüş, orada gecelemişler. İkisi uyurken çocuğun ağabeyleri gelip: "Babamız:

"Bu buldu, siz bulamadınız diyerek bizi sevmez," diye birbirleriyle fikirleşip küçük kardeşlerini öldürüp kızı, kuşu ve atı da alıp gitmişler.

Günlerden bir gün, o eski ormanda dolaşan kurt, rüzgâr vasıtasıyla çocuğun kokusunu alarak onu bulmuş. Dostunun cesedini kargaların yediğini görmüş. Kurt, orada kargaların padişahım yakalamış ve:

"Ölümsüzlük suyunu getir, yoksa bırakmam," demiş. Kargaların padişahı kargaları ölümsüzlük suyuna göndermiş. Onlar ölümsüzlük suyunu ağızlarına alarak gelip yetişmişler. Kurt kargaların yaşlısının kanını su ile karıştırıp çocuğa sürmüştü. Çocuk: "Çok uyumuşum," diyerek ayağa kalkmış. Kurt çocuğa:

"Seni ağabeylerin öldürüp gitmiş. Üstüme bin evine götüreyim," demiş.

Çocuk eve varmış ki kızı büyük ağabeyi almak üzereymiş.

Çocuk: "Eve girip çoor çalmama izin iste," diyerek yaşlı bir kadını babasına göndermiş.

Yaşlı kadın gelip: "Bir delikanlı çoor oynamak için izin istiyor," demiş. O zaman babası:

"Girsin belki benim küçük oğlumun ezgisini oynar, girsin," demiş. Çocuk eve girip çoor çalmış. O sırada kız:

"Beni alan çocuk bu. Şu ikisi bunu öldürüp beni buraya getirdi," demiş. Babası işin doğrusunu anlayıp kızı küçük oğluna vermiş.

Günlerden bir gün, o eski kurt, divane şekline dönüp çocuğun yanına gelmiş. Çocuk onu tanımış. Hürmet edip iyi ağırlayıp yolcu etmiş. İhtiyar adam her yıl o elmanın meyvesini yiyerek yıldan yıla gençleşiyormuş (Karadavut,2006, s. 200-209).

Masalda birçok fantastik öge ve anlatı görülmektedir. Bunlar, altın kuş, altın kuyruklu at, kurdun kimi zaman kıza, kimi zaman ata dönüşmesi, ölen çocuğa ölümsüzlük iksiri içirilerek diriltilmesi gibi unsurlardır. Olayın mağdur kahramanı küçük çocuk birçok zorluklara karşılaşmış olmasın rağmen onun yardımcısı kurtla bu zor engelleri aşabilmiştir. Bu kurt Kırgız sihirli masallarının özelliklerinde bahsettiğimiz "gizli yardımcı karakter" sıfatını taşımaktadır. Çaresiz kahramana en zor durumlarda bile bu gizli güç yardım etmiş ve öldükten sonra dahi ona ölümsüzlük şerbeti içirerek masal akışını güçlüden yana değil, zayıftan yana doğru çevirmiştir.

Olağanüstü ve sihirli öğeleri taşıyan bir diğer masal da Kuluke, Turuke, Bereke'dir. Bu masal şöyledir:

Kuluke, Turuke, Bereke

Çok çok eski zamanlarda bir yaşlı karı koca yaşırdı. Onların üç oğulları vardı. Büyüğü Kuluke, ortancası Turuke ve en küçüğü Bereke idi. Bir gün yaşlı anne baba oğullarını çağırıp: "Çocuklarım, biz artık yaşlandık, güçsüz düştük, çalışmıyoruz ve ölmeden önce evlenmenizi istiyoruz," dediler.

İlk olarak büyük oğulları Kuluke'yi eş aramaya gönderdiler.

Kuluke uzun süre dolaştı; fakat bir türlü eş bulamadı.

Yorgun argın geri dönerken bir ihtiyara rastladı. Bu, sakalı kendisinden büyük bir cüce idi. Kuluke korkarak kıyıya çekildi.

İhtiyar, "Korkma oğlum. Bakıyorum çok yorulmuşsun. Ne arıyorsun?" dedi.

Kuluke kendine eş aradığını; fakat bulamadığını söyledi. "Ardıma düş, aradığını bulacağız," diye cevap verdi ve delikanlıyı batıya doğru götürdü.

Uzun süre yürüdükten sonra bir yol ağzına ulaştılar. İhtiyar, Kuluke'ye büyük bir taş gösterdi ve: "Bu taşı yerinden kaldırıabilirsen aradığına kavuşursun," dedi.

Kuluke bütün gücünü toplayarak taşı kaldırmaya uğraştı; fa-B kat taş yerinden bile kıpırdamadı.

İhtiyar, "Bu kadar güçsüzsen sen kendine eş bulamazsın," dedi ve bir anda kayboldu.

Kuluke çok üzüldü, zar zor eve dönüp anne ve babasına her şeyi anlattı.

O zaman yaşlı adam ve karısı ortanca oğulları Turuke'yi eş aramak üzere gönderdiler. O da çok gezdi; fakat eş bulamadan döndü.

Anne babaları, "Bereke sen en küçüklerisin, sen de gitmelisin," dedi.

Bereke eş bulmak için gece gündüz yürüdü ve bir gün o ihtiyara rastladı. Bereke ondan hiç korkmadı, onu selamladı. Yaşlı adam da ona şöyle sordu:

"Oğlum çok yorgun görünüyorsun. Ne arıyorsun?"

Delikanlı, "Baba kendime layık bir eş arıyorum," dedi. "Ardıma düş. Aradığın bulunur elbet," dedi ve çocuğu batıya doğru götürdü. Yol ağzına ulaştıklarında ihtiyar, büyük taşı gösterdi ve: "Bu taşı yerinden kaldırıabilirsen aradığım bulursun," dedi.

Bereke bütün gücünü topladı ve taşı yerinden kaldırdı. Taşın altında büyük ve derin bir kuyu gördü. Girişi ağaçtan yapılmış bir kapı ile kapalıydı. Bu kapıda uzun bir ip bağlıydı. İhtiyar kapıyı açtı ve: "İpi tut ve aşağı in," dedi. "Ayakların yere değdiğinde,

korkmadan ilerle. Yolda üç han ile karşılaşacaksın. Onların her birinin birer kızı var. Onlardan birini seç.”

Bereke yaşlı cüceyi dinledi. Yer altına indi. Uzun zaman yürüdükten sonra, ilk hanlığa ulaştı. Hanın sarayında güzel bir kız vardı. Kız Bereke’ye selam vererek sordu:

“Delikanlı nereden geliyorsun? Kendini tanıtır mısın? Adın ne, baban kim?” “Niçin acele ediyorsun güzel kız, misafir önce doyurulur, sonra soru sorulur; yoksa sizin âdetleriniz başka türlü mü?” dedi.

Kız çok utandı, özür dileyip onu baş köşeye oturttu ve güzel bir sofraya hazırladı. Çeşitli yemekler ikram etti. Bereke acele etmeden yemeği yedi. Doyduktan sonra, kıza kendisine eş aradığını söyleyip,

"Benimle evlenmek ister misin?" diye sordu.

Kız, "Neden acele ediyorsun?" dedi. “Buradan biraz ileride başka bir han var, onun da bir kızı var. O benden daha güzel. Onu bir gör, belki onu beğenirsin.” Kız parmağındaki bakır yüzüğü çıkardı ve delikanlıya hediye etti.

Bereke yedi gün yedi gece gittikten sonra ikinci hanın yanına geldi.

Hanın sarayındaki o kızla karşılaştı. Kız, güneş gibi güzeldi.

İlk önce delikanlı selam verdi. Kız yerinden kalkıp selamını aldı.

“Delikanlı nereden geliyorsun? Kendini tanıt; adın ne, baban kimdir?” diye sordu.

Bereke, "Neden acele ediyorsun, güzel kız? Misafir önce doyurulur, sorular sonra sorulur; yoksa sizin âdetleriniz başka türlü mü?" dedi.

Güzel kız yaptığından utandı ve özür diledi. Delikanlıya sofraya hazırladı, onu baş köşeye oturttu ve çeşitli yemekler ikram etti.

Bereke acele etmeden yemeğini yedi. Doyduktan sonra kıza eş aradığını anlattı ve: "Benimle evlenir misin?" diye sordu.

Kız, "Neden acele ediyorsun? Biraz ileride bir han daha var. O hanın bir kızı var. O benden daha güzel, onu gör, belki onu daha çok beğenirsin" dedi.

Parmağından gümüş yüzüğünü çıkartıp delikanlıya hediye etti. Bereke yola çıktı. Yedi gün yedi gece sonra üçüncü hanın yanına geldi. Hanın kızının eşsiz güzelliği karşısında gözleri kamaştı. Bereke kızla selâmlaştıktan sonra, kız hemen: "Nereden geliyorsun? Kendini tanıt; adın ne, baban kim?" diye sordu.

Bereke, "Neden acele ediyorsun, güzel kız? Misafir önce doyurulur, sorular sonra soru sorulur; yoksa sizin âdetleriniz başka türlü mü?" dedi.

Bereke acele etmeden yemeğini yedi. Yemeğini bitirdikten sonra, kıza eş aradığını anlattı. "Benimle evlenir misin?" dedi.

Bu defa Bereke'yi reddetmediler. Kız ona altın yüzüğünü hediye etti. El ele tutuşup delikanlının evine doğru yola çıktılar.

İlk olarak gümüş yüzüğü hediye eden kızın yanına geldiler.

Sonra onu da alıp balar yüzüğü hediye eden kızın yanına geldiler. Sonra dördü birlikte delikanlının yer altına indiği girişe ulaştılar. Orada onları, kaybolan kardeşlerini aramak üzere yola çıkan Kuluke ve Turuke bekliyordu.

Kuluke ve Turuke ipi aşağı sarkıttılar ve üç güzel kızı yukarı çektiler. İpi dördüncü defa aşağı sarkıttıklarında küçük kardeşlerini çıkardıklarını gördüler. Bu üç güzel kızdan birini dahi kendilerine vermeyeceğinden korkup ipi kestiler. Bereke yer altında kaldı,

Bereke ne yapacağını bilmiyordu, kalktı ve birinci hanın yanına götüren yolda ilerledi. Yolda bir ihtiyarla karşılaştı; buna sevindi, ihtiyarı selamladı ve ona başından sonuna kadar her şeyi anlattı.

Önemli değil üzülme oğlum,” dedi ihtiyar. “Yoluna devam et, yolda başka ihtiyarla karşılaşacaksın. Ona yukarıya nasıl çıkabileceğini sor. O sana yukarı çıkman için bir yol gösterir,” dedi.

Bereke yoluna devam etti. Yedi gün yedi gece gittikten sonra o ihtiyarla karşılaştı. Onu saygıyla selamladı ve nasıl yukarı çıkacağını sordu.

“Oğlum, durumun çok kötü,” dedi ihtiyar. “Fakat sana yardım edeceğim. Beni dikkatle dinle. Buradan bir ay yürüyeceksin, yolda bir cadıya rastlayacaksın. Onun Alp Karakuş'u var. O kuş seni yukarıya çıkarabilir. Bunu ondan başkası yapamaz.

Bereke cadının yanına varana kadar gece gündüz yürüdü.

Cadı onu görünce gözleri kanla doldu, dişlerini gösterdi ve kızgın kızgın şöyle sordu:

“Sen de kimsin? ölmek mi istiyorsun?”

Bereke şöyle cevap verdi: “Acımasız cadı, bana bağırma. Yolda senden daha güçlü bir ihtiyara rastladım. O beni sana yolladı. Bana Alp Karakuş'u ver, yukarı çıktıktan sonra onu salıveririm,” dedi.

“Öyleyse bu anahtarları al ve ambarları aç. Benim otuz ambarım var. Otuzuncu ambarda Alp Karakuş'u bulacaksın. Ambara ulaşırsan kuşu al ve istediğin yere git.”

Bereke anahtarı aldı. Birinci ambarın kapısını açtı, altı başlı bir yılan gördü. Yılan Bereke'yi gördüğünde kuyruğunu şingırdatarak yere vurdu ve onun üzerine atıldı. Bereke eline kılıcını aldı ve bir vuruşta yılanı öldürdü. İkinci ambarda kaplan vardı. Üçüncüsünün de arslan, dördüncüsünde pars ve Bereke hepsini yendi.

Öbür ambarlar altın ve gümüşle doluydu. Otuzuncu ambarda Alp Karakuş'u buldu.

Bereke Alp Karakuş'un sırtına bindi ve kolayca evine ulaştı.

Kardeşleri onu görünce korkularından kaçtılar.

Bereke altın yüzüğü hediye eden kız ile evlendi. Mutluluk ve sevgi içinde ölene kadar birlikte yaşadılar (Brundy, Eşmambetov, 2017, s. 33-36).

Bu masalda da olağanüstü unsurların kullanımı görülmektedir. Masalın kahramanları ve olayları kaybolan cüce ihtiyar, Alp Karakuş ve kahramanın aslanla ve parsla savaşıp onları yenmesi gerçekliğin dışındadır.

Genel olarak masal örneklerinden de görüldüğü gibi sihirli masallar insanüstü öğelerin fazlasıyla ortaya çıktığı bir masal türüdür. Sihirli masallarda sihirli unsurlar insan ve hayvanlara yüklenmiş, onları kurtarıcı kahraman rolüne bürümüşür. Bu masallar sihir ve fantastik öğelerin yanı sıra Kırgız toplumunun da bir portresini yansıtmaktadır. Ata kültürünün temeli olan, sözlü kültürden etkilenen toplumun yapıtaşını da oluşturmaktadır.

2.4.3 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masalları

Evensel bir anlatı türü olan masalların büyük çoğunluğu Kırgızlarda da gerçekçi masallardan oluşmaktadır. Bu kategorideki masallarda olağanüstü özellikler var olsa da büyük çoğunluğu gerçek kişi ve kahramanlara dayanmaktadır. Masalların teşekkül süreci, teması, olay örgüsü ve edebî nitelikleri de gerçekçi masalları hayvan masalları ve sihirli masallardan ayıran temel özelliklerdir. Masallar günlük hayattaki olaylardan, tipler de gerçek kişilerden seçilir; çoban, avcı, keloğlan, açıkgoz hanım, aldatıcı tüccar, adaletsiz han, kurnazlar, akıllı insanlar, ihtiyarlar, yetimler, kadınlar, fakir ve kimsesiz çocuklar, çiftçiler... Masallardaki konular, sosyal hayatta karşılaşılan, huzuru kaçıran ve çözülmesi gereken sorunlardır. Lakin bu sorunlarla mücadelede kahramanların yardımcısı sihirli masallarda var olan doğaüstü güçler değil akıl ile zekâ gücüdür. Yok denemeyecek kadar var olan fantastik unsurlar, kahramanın akıllı ve zekâsını kullanmada yardımcı öğeler olarak kalır.

Gerçekçi masallar üslup bakımından da diğer kategorilerden ayrılır. Mevzu bahis masallarda statü farkı olan tipler, han ile çoban, zengin ile fakir, aç ile tok, masalların hemen hepsinde var olan zenginlerle fakirler arasındaki sosyal ilişkiler, zıtlıklar ve mücadeleler ironik bir üslupla yer yer yergiye kayarak anlatılmaktadır. Konu ve tema bakımından da zengin bir külliyata sahip olan Kırgız gerçekçi masallarına birkaç örnek verecek olursak bizim masallarımızda sıkça işlenen konulardan Keloğlan'ın

kurnazlıkları, çocuk isteği ve akabinde gerçekleşen olaylar, bir çocuğun hırsızlık üzerindeki ustalıkları vb. gerçek dünya esintileri bu masallarda görülür.

Kırgız gerçekçi masallarında en çok rol üstlenen tiplerden biri handır, genellikle olumsuz kahraman olarak masallarda karşımıza çıkar. Onun gülünç duruma düşmesi, akılsızlığı, açgözlülüğü bazı masalların Sovyet Dönemi ideolojisi doğrultusunda şekillenmesi ile de ilgilidir. Bu ve benzeri masallarda anlatıcı padişahın yüksek otoritesini statü olarak ondan daha düşük seviyedeki zeki kahramanla sarsar çünkü adalet ve akıl ile bezenmeyen otorite değersizdir, bir gün yok olmaya mahkûmdur. Sosyal güç savaşı temasını işlemeyen gerçekçi masallarda ise iyi ile kötünün mücadelesinde iyi olan, akıllı ile akılsızın karşılaştırılmasında akıllı kahraman muvaffakiyete ulaştırılır.

Sıkça karşımıza çıkan Taz (Keloğlan) Kırgız gerçekçi masallarında ideal tip olarak işlenmemiştir. Nakledilen metnin başlarında fizikî bağlamda kusurları olan Keloğlan, görünüş olarak daha kusursuz tipler tarafından alay ve dalga konusu olsa da masalın ilerleyen bölümlerinde akıllı ve kurnazlığı sayesinde ideal tip konumuna geçer.

Elbette ki dünyanın her yerinde var olan kadınlar Kırgız gerçekçi masallarında ana fikir olan tiplerin olumlu ya da olumsuz özelliklerini gün yüzüne çıkarma görevinde rol üstlenirler. Bu tespitleri örneklendirecek olursak bu bağlamda Yalnız Keloğlan ile Yedi Keloğlan adlı masalı vermek gerekmektedir.

Ceke Taz Menen Ceti Taz “Yalnız Keloğlan ile Yedi Keloğlan “

Eskiden yalnız Keloğlan ile Yedi Keloğlan varmış. Yedi Keloğlan'ın yedi kara tosunu, Yalnız Keloğlan'ın biricik kara tosunu varmış. Yedi Keloğlan'ın yedi annesi, Yalnız Keloğlan'ın bir annesi varmış. Yedi Keloğlan Yalnız Keloğlan'ın üzerine yürür, onu döver kelini sıvazlarmış.

Yalnız Keloğlan, bu Yedi Keloğlandan nasıl kurtulacağını bir türlü bilememiş. Bir gün zengin çocuğunun biri yedi öküz otlatıp geliyormuş. Yalnız Keloğlan:

"Ey Bey çocuğu, yedi öküzü nereye götürüyorsun?" diye sormuş.

"Otlatıyorum, Keloğlan yiğit," diye cevap vermiş.

"Bey çocuğu, ben yerin beynini, bağırsaklarını vurup çıkarırım, şu yedi öküzüne bahse girer misin?" demiş.

"Peki, sen dediklerini yaparsan yedi öküzümü sana vereceğim, ya yapamazsan sen ne vereceksin?" demiş bey çocuğu...

"O zaman ben her şeyimle ile size köle olurum," demiş Keloğlan. "Sen yarın da öküzlerini otlatarak buraya gel. Ben de yarın çıkarayım. Bey çocuğu, "olur", diyerek

Keloğlan ile anlaşp gitmiş. Yalnız Keloğlan biricik tosununu kesip beynini bir tarafa, bağırsaklarını ise başka bir tarafa gömmüş. Etini de evine götürmüş. Ertesi gün bey çocuğu öküzlerini otlatarak çıkıp gelmiş.

"Evet yiğit Keloğlan, yerin beynini ve bağırsaklarını çıkaracağım, demiştin, hadi çıkar," demiş. Keloğlan yerde bir şeyler alıyormuşçasına sağa sola baktıktan sonra, beyni gömdüğü yeri kazmış, oradan beyin çıkmış; bağırsakları gömdüğü yeri kazmış, bağırsak çıkmış. Bahsi kazanarak zengin çocuğunun yedi öküzünü almış. Keloğlan öküzleri otlatarak akşamleyin Yedi Keloğlanın yanına gelmiş. Bunu gören Yedi Keloğlan:

"Ey Keloğlan, bu öküzleri nereden aldın?" diye sormuş. "Biricik tosunumu kesip yedi parçaya ayırarak yere gömdüm. Her parçanız bir öküz olsun, dedim ve gerçekten her bir parça ayrı ayrı öküz oldu," demiş Keloğlan.

Keloğlan gittikten sonra:

"Vay anasını, biz de yedi tosunumuzu kesip öyle yapsak, her birimizinki yedişer öküz olsa, çok öküzümüz olmaz mı diyerek tosunlarını kesip yediye ayırdıktan sonra toprağa gömmüşler.

"Öküz ol," demişler, fakat hiçbir şey olmamış. Yedisi yedi tosununu kaybederek doğruca Keloğlan'ın yanına gelmiş ve: "Niçin bizi aldattın," diyerek dövüp kel kafasını taşa sürmüşler, öküzlerini de elinden alarak gitmişler.

"Sizler görürsünüz, ben size yapacağımı bilirim," diye Keloğlan düşünmeye başlamış. Bir gün, 'kömür taşıyacağım,' diyerek zengin birinden deve kiralamış. Devenin bir tarafına kömür, bir tarafına da kül yükleyip hanın sarayına varmış. Saraydaki kızlar.

"Ey yiğit Keloğlan, yükün nedir?" diye sormuşlar.

"Oy, bunlar harım altın ve gümüşü. Dolaştırmaya çıkartıp istediğin yere götür, dedi" diye cevap vermiş. "Ey yiğit, izin verirsen şunu bir görelim. Hanın altını, gümüşü nasıl oluyormuş?" demiş kızlar. O zaman Keloğlan:

"Olmaz, göstermem, görürseniz kömür, gülerseniz kül olur," demiş.

"Bırak yiğit, balonca kül, kömür olursa bizde de altın gümüş var, sana veririz," diyerek deveden indirmişler. Kömür olan tarafı açıp:

"Görürseniz kömür olur dememiş miydin? İşte kömür olmuş.

Şimdi ben ne yapacağım?" diye dizini başını döverek pöçüğünün üstüne yere oturup ağlamaya başlamış. Kızlar Keloğlan'ın hâline kıkır kıkır gülmüşler. Keloğlan:

"Gölüyorsunuz, o kömür oldu. Şimdi beni öldürün, yutun," diyerek ağlamaya devam etmiş. Hanın kızları kömür yerine altın, kül yerine de gümüş doldurarak getirip Keloğlanca vermişler.

Keloğlan altın ve gümüşü deveye yükleyip Yedi Keloğlanların yanına varmış. Yedi Keloğlan: "Ey Keloğlan, bu yükleyip götürdüğün şey nedir?" diye sormuşlar.

"Yüküm altın ile gümüş"

"Bunları nereden aldın?"

"Bunu hanın kızlarından aldım. Eski kulübemi ateşe verip külünü bir tarafa, kömürünü de bir tarafa yükleyerek: "Küle gümüş, kömüre altın verir misiniz? dedim, verdiler," demiş. "Hani yiğit altınlarını ve gümüşlerini gösterir misin?" demişler Altınları ve gümüşleri gören Yedi Keloğlan:

"Biz de öyle yapalım," diyerek kulübelerini ateşe vermişler. Yedisi yedi öküzünü yükleyip hanın kızlarının yanına vardıklarında, kızlar:

"Yedi Keloğlan, bunlar ne?" diye sormuş.

"Küle gümüş, kömüre altın verir misiniz?" demişler.

"Bunlar delirmiş mi?" diyerek kızlar kelleri yakalayıp ellerini kel başlarına sürmüşler.

Yedi Keloğlan geri gelip: "Sen bize yalan söylemişsin," diyerek Keloğlan'ı dövüp altın ve gümüşünü almışlar.

Keloğlan:

"Anlaşıldı, bunlar beni daima dövüp yok edecekler. Bunları öldürmezsem rahata kavuşamayacağım," demiş.

Günlerden bir gün Keloğlan'ın anası ölmüş. Anasını beze sarmış. Zengin birinin atını kiralayarak binmiş ve anasını da kucağına alarak doğru hanın kızlarının yanına gitmiş.

"Ey yiğit Keloğlan, bu sarıp sarmaladığın nedir?"

"Bu hanın kızı, gezmeye gitmek için sarıp sarmalandı," demiş Keloğlan.

"Lütfen, bize göster yiğit Keloğlan," demiş kızlar.

"Vay vay, atım vahşi, ürküp kaçarsa hanın kızı ölür, benden onun kan parasını veya intikamını almazlar mı?" demiş.

"Hey, Ölürse bizde de güzel, hoşla gidecek kızlar var, getir görelim," demiş kızlar.

"Hey, sizler her zaman böyle yapıyorsunuz, şimdi atım ürküp öldürür," demiş Keloğlan. "Hey kahrolasınca, o gün de gümüşünü, altının ödemedik mi, ölürse bunu da öderiz," demişler. Böylece kızlar atın etrafını sarıp, sarmalanmış şeyi indirmeye

çalışırlarken Keloğlan topuğundaki bizi ata batırmış. At sıçrayıp şaha kalkmış ve üstündekini götürüp yere vurmuş.

"Eyvah, tüh lanet gün, hanın kızı öldü. Şimdi ben ne yapacağım?" diye Keloğlan hüngür hüngür ağlamış.

"Hadi, şimdi buna bir kız verelim," diyerek saraydaki kızlardan bir kız vermişler.

Keloğlan anasını gömüp kızı da önüne bindirerek doğru Yedi Keloğlanın yanına gitmiş.

"Ey yiğit Keloğlan bu önünde oturan da kim?"

"Bu önümde oturan hanın sarayındaki kızlardan biri. Anamı öldürdüm, "ölü kıza diri kız verir misiniz" deyince, anamı alıp bunu verdiler" demiş.

"Vay be, biz de anamızı öldürüp öyle yapıp birer hanım alsak olmaz mı," diyerek yedisi analarını öldürmüş ve:

"Ölü kıza diri kız verir misiniz?" diyerek hanın kızlarının sarayına varmışlar. Hanın kızları: "Ölü kıza diri kız da verilir miymiş?" diyerek kellerini kaşıyıp yüzlerini çizerek göndermişler. Oradan öfkelenerek gelen Yedi Keloğlan:

"Sen bizi aldatıp analarımızı öldürttün, bizi dövdürttün," diyerek Keloğlan'ı öldürmek istemişler. Keloğlanın boynuna kementi geçirip sürükleyerek ormanın kenarındaki çınar ağacının yanına götürmüşler. Sıkıca bağladıktan sonra, yakmak için odun toplamaya gitmişler. O sırada gök kır yorgaya binmiş, suusar derisinden yapılma tebetey giymiş bir gözü kör, önünde otlattığı otuz kadar alaca atı olan zengin birinin oğlu geliyormuş. Onu gören Keloğlan, bağlandığı çınarı süzerek:

"Gözümü ver, gözümü ver," diye bağırmaya başlamış Zengin çocuğu şaşırıp duruvermiş. O zaman, sanki yeni görüyormuş gibi:

"Hey, bey olacak, gözüm yerine geldi mi, bir bakıver," demiş. "Gözünüz yerinde duruyor, ne olmuştu da?" demiş. "Lânet olsun, gözüm şaşmış olmuştum, göremiyordum, şimdi görüyorum, kutsal çınar diyorlardı da" demiş.

"Oy kurban olayım ağabey benim de bir gözüm kör, yardım et"

Keloğlan, istemeyerek:

"Peki, benim elbiselerimi giy. Urgan ile bağlayayım. Bir çay kaynatayım zamanda gözün iyileşir. Ağacı üç defa, gözümü ver diye süz" demiş. Keloğlan bey çocuğunu ağaca bağlamış. Onun elbiselerini giyerek yorgasına binip alaca yıkları otlatarak yola düşmüş.

O sırada Yedi Keloğlan odundan gelmişler. Ağacın dibine odunu yığıp, "öl semiz kel, öl!" diye ateşlemişler.

"Oy, kurban olayım ağabeyler, ben o değilim, beyin oğluyum, beni öldürmeyin. İstediginizi vereyim," diye yalvarmaya başlamış.

"Hıı, uyanık, yine aldatmak istiyorsun ha," diyerek razı olmamışlar. Sucuk gibi çıtırdatarak bey çocuğu yanıp bitmiş. Onun küllerini kuyuya koymuşlar. Gönülleri neşeli olan Yedi Keloğlan, "Keloğlan'ın hanımını alıp getirelim," diye evine gitmişler. Varsalar ki, Keloğlan suusar ve tebeteyi giymiş törde oturmaktaymış. Evin etrafı alaca yılık doluymuş. Yedi Keloğlan şaşırıp kalmış.

"Ey yiğit Keloğlan, bu mallar neyin nesi?"

"Ee, nereden olduğunu ne yapacaksınız. Ben sizlerden memnunum. Sizler beni öldürüp külümü kuyuya koymasaydınız, ben böyle zengin olamazdım. Kuyunun dibi mal dolu. Orada ninemle karşılaştım. Dedeleriniz selâm söyledi."

"Peki, biz ne yapıp da onlarla buluşalım?" diyerek Yedi Keloğlan yalvarmaya başlamış.

"Çok basit, elinize uzun çubuklar alarak kuyuya salınız. Çubuklar bükülürse çağırıyorlar demektir, hemen girin.

Yedi Keloğlan ellerine uzun çubuk alarak kuyuya varmışlar. En büyükleri kuyuya düşünce elindeki çubuk bükülmüş. Bizi çağırıyorlar diye kalanları da suya girmiş. Böylece Keloğlan bir hileyle düşmanlarından kurtulmuş (Karadavut, 2006, s. 349-357).

Keloğlan masalları Orta Asya ve Altay toplumlarında farklı varyasyonları olan bir masaldır. Bu masal örneğinde görüldüğü gibi olay akışı ve gerçek hayatta gerçekleşemeyecek kadar zor olsa da içerdiği öğelerle reel hayata yakındır. Keloğlan kendisiyle alay edilip küçük duruma düşürülürken aklı ve hinliği sayesinde bu durumdan hızlıca kurtulup, alay edenlere dersini vermiştir.

Bu bağlamda gariban, zeki ve mağdur sıfatlarıyla bilinen Keloğlan genelde fakir bir ailenin oğludur. Toplumda kaderlerine boyun eğmiş ve ezilmiş insanlara yol göstericidir ve onlara yardım eder. Zekiliği, kurnazlığı ve kimi zaman hilekârlığı onun zalimler karşısında güçlü ve başarılı kılmaktadır. Bu başarıyı kimi zaman sihirli özellikler sayesinde kazanır (Çakmak Güleç vd., 2005, s. 44).

Kırgızların bir diğer gerçekçi masalı ise Kurnaz Çocuk 'dur. Masal şu şekildedir:

Kurnaz Delikanlı

Bir zamanlar bir han yaşıyordu. Utanmadan halkını aidatı-yor ve onlara zulmediyordu.

Bir gün han, hizmetçilerinin arasında herkesi rahatlıkla kandırabilecek bir delikanlının olduğunu öğrendi.

Han kendisinden daha kurnaz birinin olduğuna inanamadı. Atına bindi ve bu kurnazı bulmak üzere yola koyuldu.

Uzun süre ilerledi, sonunda aradığı delikanlıyı gördü. Kurnaz delikanlı büyük bir kavağı sıkıca kucaklamıştı.

“Kavak ağacını niye kucaklıyorsun?”

“Hanım, bu ağacı daha yeni diktim ve rüzgârdan eğilir diye korkuyorum. Toprağa kök salana kadar tutmam gerekiyor.”

Han “Seni gidi yaramaz!” diye düşündü ve ne olursa olsun onu alt etmeye karar verdi.

Han “Beni kandırıyorsun,” dedi. “Sen kurnazlığınla ünlüsün, beni de kurnaz bir han olarak herkes tanır. Hadi kim kimi kandıracak, deneyelim.”

Delikanlı hanın atından inmesine yardım etti. Kavak ağacının gölgesine oturttu, kurnazlık kitabını evde unuttuğunu söyleyip onu getirmek için handan atını istedi.

Han atını verdi ve gölgede dinlenmek üzere yattı.

Delikanlı hanın atı ile hanın yanına gitti ve şöyle dedi.

“Hanımız bin altın istiyor.”

Hanşa kocasının atını görünce delikanlıya inandı ve bin altın verdi.

Delikanlı evine gitti, kız kardeşini sakladı, onun kıyafetlerini giydi, başına uzun örgüler taktı ve güzel bir kıza benzedi.

Han uzun süre kavağın yanında yatarak bekledi. Sonunda bıktı. Kalktı ve kurnazın yurduna gitti. Orada güzel bir kız oturuyordu

Han, "Ağabeyin nerede?" diye sordu.

Kız, “Bilmiyorum,” diye cevap verdi.

Han kandırıldığını ve atsız kaldığını anladı, öcünü almak için güzel kızı yanına aldı.

Eve döndüğünde karısı, delikanlıya bin altın verdiğini söyledi.

Han kızdı ve kızı kendi üç kızına hizmetçi yaptı.

Hanın kızları, “Ağabeyinin çok kurnaz olduğunu söylüyorlar,” dedi. "Ondan hiçbir şey öğrenemedin mi? Bize nasıl kabiliyetlerin olduğunu göster bakalım.”

Kurnaz delikanlı onları derin bir kuyuya götürdü. "Bu kuyuya atlayan erkek olur. Erkek olmak isteyen var mı?" diye sordu.

Hanın büyük kızı kuyuya atladı.

Uzun süre oturdu ve erkek olmayı bekledi. Sonunda sabrı tükendi ve yukarıya çıkarmalarını istedi.

Sonra hanın ortanca kızı, ardından da küçüğü kuyuya atladı. Onlara da bir şey olmadı.

Kızdılar ve hizmetçiyi dövmeye başladılar.

Delikanlı dayanamadı ve şöyle bağırdı:

"O kadar beceriksizsiniz doğru dürüst atlamayı bile beceremiyorsunuz. Şöyle atlamalısınız." Bu sözleri dedikten sonra kuyuya atladı. Orada örgülerini çıkardı, yüzündeki boyaları sildi ve kızların karşısına bir delikanlı olarak çıktı.

Hanın kızlarının üçü de ona âşık oldular ve kendi aralarında kimin onun karısı olacağını tartışmaya başladılar. Sonunda kavga ettiler ve delikanlının tekrar kıza dönüşmesini istediler. Eve döndüler ve hizmetçiyi babalarına şikâyet ettiler. Hiç olmayacak sözler söylediler ve babalarından onu zengin bir beye satmasını istediler.

Bey kızın güzelliğine hayran kaldı ve onunla evlenmeye karar verdi.

Düğün esnasında kız yurttan çıkmak için izin aldı. Bey ise onun hiçbir yere gitmesini istemiyordu. O zaman uzun bir urganı aldı, bir ucunu eline bağladı, öbür ucunu da beye verdi ve çıktı.

Yurdun yanında bir keçi duruyordu. Kız urganı elinden çöz-di ve keçinin boynuzlarına bağladı.

Bey uzun süre kızın dönmesini bekledi ve sonunda dayanamadı ve urganı çekmeye başladı.

Keçi melemeye başladı. Bey yurttan çıktı ve urganın keçinin boynuzlarına bağlı olduğunu gördü. Kızın sihirli bir güçle keçiyi dönüştüğünü düşündü.

Kurnaz delikanlı ise düğün elbiselerini çıkarıp hanın yanına geldi ve şöyle dedi:

Bey ile ikiniz benim biricik kız kardeşimi keçiyi dönüştürdünüz; fakat ben de bir sihirbazım. Bana küçük kızım vermezsen seni yaşlı bir keçiyi dönüştürür dağlara salarım.

Han korktu ve küçük kızıyla birlikte ona büyük bir çeyiz verdi (Brundy-Eşmambetov, 2017, s. 239-241).

Kırgız gerçekçi masallarında konu çeşitliliği oldukça fazladır. Toplumda ahlaki bozulmuş ve hile ile kazanç sağlamış insanları da satirik bir şekilde işlemektedir.

Bu masalda örneğinde de hırsızlıkta uzmanlaşmış bir çocuk ve o çocuğu kullanan ahlaki yönden bozulmuş bir adam vardır. Bu ilişki yukarıdaki tespitten de hareketle toplumun ahlaki yönden yozlaşmış yönünü yansıtmaktadır. Gerçekçi masalların

hayvan masallarıyla iç içe olduğu bu masalda da göze çarpmaktadır. Adamın Hilekâr çocuğa kuşun yumurtasını alıp getirme görevi vermesi bunun somut bir örneğidir.

Bir diğer Kırgız Gerçek masal örneği de Han ve Delikanlıdır. Bu masal şöyledir:

Han ve Delikanlı

Bir zamanlar ünlü bir han ve fakir bir delikanlı vardı. Delikanlı yıllardır hana hizmet ediyordu; fakat onun yüzünü bir kez bile görmemişti. Bir gün bir masalcıdan hanın eşsiz güzellikte biri olduğunu duydu. Delikanlı yakışıklı hanı görmek istedi. Bir gün yurdundan çıkıp şehre yöneldi. Hanın sarayına gelip nöbetçilere isteğini anlattığında ona gülmeye başladılar. “Aptal, hanın yanına hiç eli boş gelinir mi? Hanı görebilmek, güzelliğini seyretmek için elinde güzel hediyeler olmalı.”

Delikanlı eve döndü, bütün varlığını sattı ve yine şehre geldi.

Nöbetçilere, “İşte şimdi hediye ile geldim,” dedi. “Ham görmeme izin verin.” Nöbetçiler elinden hediye aldılar ve yine gülmeye başladılar.

“Senin getirdiğin ancak bizim yanımızda durmana yeter. Hanın yanında durabilmen için bunun on kat fazlası gerekiyor.” Delikanlı, “Daha fazlasını nereden bulabilirim?” dedi; fakat nöbetçiler izin vermediler ve eli boş geri dönmek zorunda kaldı.

Aradan kısa bir süre geçti. Bu sefer delikanlı hanın biricik kızının öldüğünü ve teselli edilemeyen hanın kızını canlandırana isterse vereceğini duydu.

Delikanlı kızın nasıl biri olduğunu sordu. Sonra renkli taşların olduğu dağa çıktı, büyük beyaz bir mermer taşın hanın kızının heykelini yaptı ve ona yüreğinin yarısını verdi. Heykel canlandı, delikanlı onu elinden tuttu ve hanın sarayına götürdü.

Nöbetçiler bunu görünce hemen hana haber verdiler. Kızını derhâl yanına getirmelerini emretti.

Fakat “O bir delikanlı ile geldi,” dedi nöbetçiler. “O da saraya girmek istiyor.”

Han, “Bana yalnızca kızım gerekiyor!” diye bağırdı. “Kızıma kocayı ben kendim bulurum.” Nöbetçiler delikanlının elinden kızı almaya çalıştılar; fakat o şöyle dedi:

“Bana yakışıklı hanı göstermeden kızı alamazsınız. Bu kızın sahibi benim.”

Nöbetçiler, “Onun sahibi Allah,” diye cevap verdi. “Onu o yarattı, sahibi de odur.”

“Hayır,” dedi delikanlı. “Bu kızı Allah değil ben yarattım. Yaşamayı için ona yüreğimin yarısını verdim.”

Nöbetçiler delikanlıya güldüler. Kızı elinden aldılar ve onu da şehrin kapısından dışarı attılar.

Delikanlı üzüldü, bir taşın üzerine oturdu ve düşünmeye başladı. “Herhâlde iyilikle hanı göremeyeceğim.”

Bu arada karşıdan bir koyun sürüsü geçiyordu ve sürünün önünde sakallı bir keçi gidiyordu.

Delikanlı çobanlara “Bu sürü kimin?” diye sordu.

“Hanımızın,” diye cevap verdiler.

O zaman delikanlı sakallı keçinin yanına geldi, onu taşla tepeledi. Delikanlıyı hemen yakalayıp bağladılar ve nöbetçilere terdiler. Onlar da saraya götürdüler.

Tam kapıdan girerken küçük, zayıf, çelimsiz, kırışık yüzlü, çenesi sallanan seyrek sakallı bir adamla karşılaştılar.

Delikanlıyı nereye götürüyorsunuz?

Nöbetçiler saygı ile cevap verdiler.

“Bu delikanlı sürünün başını, yüce hanımızın en sevdiği keçiyi” öldürdü.

Adam kaşlarını çattı ve sordu,

“Yaramaz, niçin keçiyi öldürdün?”

Delikanlı kafasını kaldırdı ve şöyle cevap verdi:

“Ben bir masalcıdan hanın eşsiz bir güzelliğe sahip olduğunu duydum. Onu görmeyi çok istedim; ama nöbetçiler bana izin vermediler. Hanın kızı öldüğünde Allah değil onu ben yeniden yalattım, bunun için yüreğimin yarısına bile acımadım; fakat yine saraya girmeme izin vermediler. O zaman düşündüm; herhalde iyilikle değil kötülük yaparak hanı görebileceğim ve hanın sevdiği keçiyi öldürdüm, şimdi muhakkak yanına götürürler ve ben de onu görebilirim.”

Küçük, zayıf, çelimsiz, kırışık yüzlü, çenesi sallanan seyrek sakallı adam, “Sen cesur bir delikanlısın,” dedi. “Hanı görebilirsin, işte o, benim.”

Delikanlı hana baktı ve gülerek şöyle dedi:

“Sen han isen keçiyi boşuna öldürdüm. Keçi senden daha yakışıklıymış.”

Döndü ve nöbetçileri geçip kapıya doğru yöneldi. Onların da an gibi ağızları açık kaldı ve zaten delikanlıya dokunmaya da hakları yoktu (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 199-201).

Kırgız gerçekçi masallarında sıkça zalim han tipiyle karşılaşırız. Han genellikle iyi niyetli ve sihirli güçleri olan kahramanların karşısına çıkar ve zalimlikle menfaat elde etmek istemektedir. Doğan masallardaki hanların açgözlülükleri nedeniyle komik ve gülünç durumuna düşmesini SSCB politikasının etkisine bağlamıştır (Doğan, 2009, s. 11).

Bunun dışında Kırgız gerçekçi masallarında kahramanlar tek boyutlu olarak verilmektedir. Han, Keloğlan, Kocakarı gibi tiplerin dış görünüşü, iç konuşmaları ve

psikolojik durumları masallarda verilmez. İyilik ve kötülük, kurnazlık, pratik zekâ, güçlü ve zengin olma hırsı bu masallarda yer almaktadır.

2.4.4 Kırgız Efsaneleri

Masallar ve efsaneler tarih boyunca içi içe olmuştur. Her iki türde sözlü edebiyat kültüründen gelmekte ve her iki türde de fantastik ve olağanüstü nesneler ve olaylar görülmektedir. Kimi zaman da bazı kahramanları ortakdır. Kırgızlarda da efsaneler ve destanlar önemli bir yere sahiptir. Bolçurov'un tespitiyle destanlar halkın duyarlı ve hassas olduğu bir konuyla ilişkilidir. Ayrıca bazı efsaneler Kırgız masalları gibi boyut olarak küçük olmasına rağmen, içerdiği öğelerle bir hayli zengindir. Kococoş ve Manas ve Kırkkız destanları halkın çok çeşitli zorluklar karşısında mücadelesine iyi birer örnek oluşturmaktadır. Bu çalışma sadece masalları kapsadığı için efsane ve destanlar yer almamıştır.

2.4.5 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masalları

Anadolu halk masallarının sınıflandırmalarından biri olan güldürücü hikayeler ve nükteli fıkraların Kırgız coğrafyasındaki karşılığı Apendi masallarıdır. Apendiler Nasreddin Hoca, Nasridin, Kojo Nasır, Molla Nasreddin, Hoca Nasreddin gibi adlarla Türk coğrafyalarında bilinmektedir (Akkuş, 2003, s. 57). Özellikle halkın içinde bulunduğu kültürel coğrafyayı ve psikolojiyi yansıtmaları bakımından Apendiler önemli bir yere sahiptir. Masalların kahramanları olaylara karşı tetiktir ve daima bir cevapları bulunur. Kahraman aynı zamanda becerikli, cimri ve inatçıdır. Dmitry Bruny Kırgız Apendileri hakkında şu görüşleri ileri sürmüştür:

“Kırgız masallarında kendisine özgü hayat tarzı, geçmişteki konargöçer hayat (yurtlarda yaşamak), genel olarak uğraştıkları meşguliyet (hayvancılık ve avcılık), yiyecek ve içecekler (beşparmak, ayran, kımız), bölgenin tabii güzellikleri (dağlar ve geçitler, şarıldayan ırmaklar, yüksek yaylalar ve verimli vadiler) bilhassa tasvir bulmuştur (Brudniy, 2017, s. 17).

Bu bağlamda apendi masalları Kırgız coğrafyasındaki edebi kültür mirasını birçok yönden betimlemektedir. Okuyucuya eğlendirirken düşündüren bir masal türü olan apendiler Kırgızların ne kadar yaratıcı olduklarını da göstermektedir. Bu masal türünün Kırgızistan'da en çok bilinen kahramanı Apendi'dir. Apendi iyi yürekli ve zeki bir kişidir. Her türlü zorluğun üstesinden kolayca gelirken aynı zamanda hiciv de eder. Bu bağlamda Apendi'nin masalları şöyledir:

Apendi'nin Cevapları

Bir gün hanın yanına üç yolcu geldi. Çok uzaktan gelen bu yolcuları han memnunlukla karşıladı.

Yolcular hanın çok hoşuna gitti ve han onlara bir teklifte bulundu: “Benimle kalın, benim topraklarımda yaşayın.”

Yolcular, “Her birimiz size birer soru soracağız,” dedi. “Sorularımıza doğru cevap verirsen, her zaman sizinle kalacağız.”

Han bunu kabul etti. Adamlarına bilginleri ve aksakalları çağırmalarını emretti.

Hiçbiri onların sorularını cevaplayamadı. Han çok üzüldü ve bağırmaya başladı:

“Benim halkımın içinde hiç mi bilgin yok?” O zaman kalabalığın arasından biri çıktı ve şöyle dedi:

“Hanım, böyle soruları ancak Apendi cevaplayabilir.”

Han o zaman Apendi’yi hatırladı ve getirmeleri için adamlarını gönderdi.

Hanın adamları Apendi’ye haber verince, Apendi değneğini aldı ve eşeğine binip hemen saraya gitti.

Kısa süre sonra saraya vardı.

Apendi, “Beni niye çağırdınız?” diye sordu.

Han, “Bu üç adam bana soru sordu; fakat benim adamlarım-ı dan hiçbiri cevap veremedi,” dedi. “Neymiş bu sorular?”

Yolculardan biri ilk soruyu sordu:

“Dünyanın ortası neresi?”

“Dünyanın ortası eşeğimin ön ayağının bastığı yerde,” dedi ve sopayla eşeğin ön ayağının bastığı yere işaret etti.

Yolcular, “Sen nereden biliyorsun bunu?” diye sordu.

Apendi, “İnanmazsanız, bütün dünyayı ölçün, benim dediğim yer çıkmazsa o zaman bana yalancı deyin,” dedi.

İkinci yolcu, “Gökyüzünde kaç yıldız var?” diye sordu.

Apendi, “Eşeğimin kaç kılı varsa, gökyüzünde de o kadar yıldız var,” dedi.

Yolcular, “Bunu nasıl ispatlarsın?” diye sordu.

“İnanmazsanız önce benim eşeğimin kollarını, gece olunca da yıldızlan sayın. Doğru çıkmazsa yenildiğimi kabul edeceğim.”

O zaman üçüncü yolcu sordu:

“Benim yüzümde kaç kıl var?”

Apendi, “Benim eşeğimin kuyruğunda kaç tane kıl varsa senin yüzünde de o kadar kıl var,” dedi.

"Bunu nasıl anlayacağız?"

Apendi hiç düşünmeden cevap verdi:

“Denemek isterseniz sizin yüzünüzden ve eşeğimin kuyruğundan birer kıl kopartarak karşılaştıralım. Benim dediklerim doğru çıkmazsa ben sizin hiçbir sorunuza doğru cevap veremediğimi kabul edeceğim.”

Yolcular Apendi’nin cevaplarını karşısında susup kaldılar ve hanın topraklarında yaşamaya başladılar (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 335- 336).

Bey ve Apendi’nin Çapanı

Bir gün cimri bir bey oğluna toy yaptı. Güzel yurttaki soylu adamları karşılıyor, eski bir yurttaki da fakir ve kötü giyinmiş adamları karşılıyordu.

Apendi de toya geldi. Apendi eski bir elbise giymişti ve ayağında da yıpranmış ayakkabılar vardı. Bey Apendi’yi görmezlikten geldi ve hizmetçileri onu fakirlerin ağırlandığı yurda götürdüler.

Zenginlere güzel yemekler veriyorlar, artıkları da fakirlere veriyorlardı.

Ertesi gün Apendi, yeni kürkünü, yeni ayakkabılarını, başına da yeni kalpağını giyip yine beyin toyuna gitti.

Apendi gelirken beyin adamları hemen onu karşılamaya çıktılar, beyin kendisi dahi çıktı. Hepsisi de Apendi’yi hürmetle karşıladılar ve zenginlerin karşılandığı yurda buyur ettiler. Apendi’nin önüne nefis yemekler koydular.

O zaman Apendi kürkünü çıkardı ve onu tabağa sokmaya başladı.

Apendi “Ye değerli misafir, ne kadar istersen ye,” dedi.

Bey şaşırıldı:

“Apendi, sen ne yapıyorsun? Çapan pilav yer mi hiç?”

Apendi şöyle cevap verdi:

“Dün, eski elbiselerle ve yıpranmış ayakkabılarla gelmiştim, beni kimse karşılamadı ve ikramda bulunmadı. Bugün yeni elbiselerimi ve yeni ayakkabılarımı giydim. İşte karşımda lezzetli yemeklerle dolu tabaklar. Demek ki ev sahibi bana değil elbiselerime saygı gösteriyor. Ye çapanımı ye!” (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 358).

2.4.6 Kırgız Zincirlemeli Masalları

A. Üsönbayev 1976 yılındaki akademik çalışmasında Kırgız Masallarını; hayvan masalları, sıykırduu(sihirli) masallar ve turmuştuk (gerçekçi masallar) olarak tasnif etmiştir. Bu bağlamda Kırgız masallarında Anadolu masallarındaki gibi müstakil bir

“Zincirleme Masallar” tasnifi yoktur. Bu çalışmada Kırgız zincirleme masalları tasnif edilirken zincirleme masalların özelliklerinden yararlanılmıştır. Özellikle olaylar arasında mantık ilişkisinin olması, olayların hızlı bir tempoyla sürmesi, olayların baştan sonra ve sondan başa doğru akışı zincirleme masalları tespit etmede yardımcı olmuştur.

Bu açıklamalardan hareketle Mert ve Namert masalı zincirleme masallara örnek olarak gösterilebilir. Masal şöyledir:

Mert ve Namert

Bir gün mert ve namert birlikte uzun bir yola çıktılar. Bir gün yiyecekleri tükendi ve namert merde şöyle dedi.

“Hadi, senin atını keselim. Et bittiğinde ben kendi atımı keserim.”

Mert razı oldu ve atım kesti. Birkaç gün soma et bitti ve namert şöyle bir teklifte bulundu:

“Hey! Arkadaş bir iyilik daha yapsana. Gözlerini ver, yiyeyim.

Sonra ben atımı keseyim.”

Mert buna da razı oldu. Namert, merdin gözlerini çıkardı, onu çukura attı ve ata binip kaçtı.

Mert uzun süre çukurda kaldı, sonunda çukurun içinde bir mağara buldu ve dinlenmek için bir köşeye yattı. Uyuyamadı, o sırada mağarada toplanan pars, kaplan ve kurdun konuşmalarını duydu.

İlk önce konuşmaya pars başladı.

“Dostlar size bir sır vereceğim. Belki size bir zaman gerek olur. Buraya yakın bir yerde bir ırmak akıyor. Bir kör o su ile yüzünü yıkarsa görür.”

Ardından kaplanın sesi duyuldu.

“Ben başka bir sır biliyorum. Zengin olmanın sim. Bu çukurun dibinde küçücük bir mağara var. Orada ata kafası büyüklüğünde bir altın külçe var. O külçeye sahip olan zengin olur.”

Araya kurt girdi.

"Benim sırrım daha önemli. Yaylada kalabalık bir koyun sürüsü yayılıyor. Ben o sürüye saldırırdım fakat onu kocaman bir boz köpek koruyor. Bu köpeğin ödü öyle bir ilaçtır ki bütün hastalıklardan kurtarır, ölüyü bile diriltir. “

Hayvanlar konuştuktan sonra dağıldılar.

Mert parsın söz ettiği ırmağı aramak üzere yola koyuldu. Onu buldu, yüzünü yıkadı ve hemen görmeye başladı. Mert sevindi ve at kafası büyüklüğündeki altın külçeyi aramak için koştu.

Altını aldı ve yoluna devam etti. Bir süre sonra tellalın sesini duydu.

“Hanın kızı hastalandı! Onu kurtaran kız ile evlenecek.” Mert, hanın kızını kurtarmaya karar verdi; fakat bunun için kurdun anlattığı boz köpeği bulması gerekiyordu. Mert yaylaya gitti, çobanı buldu, ona at kafası büyüklüğündeki külçeyi verdi ve boz köpeği aldı. Köpeği kesti, ödünü çıkardı ve kuruttu.

Mert, hanın sarayına geldi ve şöyle dedi:

“Ben hanın kızını kurtarabilirim.”

Onu hastanın yanına getirdiler. Kuru ödü havanda ezdi ve kızı yedirdi.

Kız iyileşti. Mert onunla *evlendi* ve hanın sarayında yaşamaya başladı.

Bir gün namert, merdin yanına *geldi* ve şöyle sordu:

“Hanın kızı ile evlenmeyi nasıl başarabildin?” Mert, “Bunun için sana teşekkür etmeliyim,” diye cevap verdi. “Çukurun dibinde bir mağara var. Bir günü orada geçir, birçok sır öğreneceksin.”

Namert sevindi. Çukura koştu, mağarayı buldu, içine *girdi* ve 9 yattı. Gece olduğunda mağarada pars, kaplan ve kurt toplandı, w Kurt sevinerek şöyle dedi:

“Boz köpek artık sürüyü korumuyor ve ben rahatlıkla koyunları yiyebiliyorum.”

Kaplan ise üzülerek şöyle dedi:

“Birisi at kafası büyüklüğündeki altın külçeyi götürmüş.” Pars sinirlendi ve şöyle dedi:

“Yoksa bir insan konuşmalarımızı dinleyip sırlarımızı mı öğrendi? Belki şimdi de bizi dinliyordur? Hadi çevreye bir bakalım.”

Üçü de aramaya başladı. Pars namerdi gördü. Üzerine atıldılar ve onu parçaladılar.

Böylece namert hayvanlara av oldu, söylentilere göre mert hayatından memnun bir biçimde hâlâ yaşıyor (Brundy, Eşmambetov, 2017, s. 171-172).

Mert, namerdin iyi niyetine inanır ve ona yardımcı olur. Bu yardım merde zarar verir. Zincirleme şekilde mert kuyudan kurtulur ve refaha kavuşur. Bu sefer de namerd ağgözlülükle mertin düştüğü kuyuya düşer ve orada cezasını çeker. Görüldüğü gibi olaylar baştan sonra olay örgüsü içinde ilerlemektedir. Namerd başta karlı çıkar, fakat olaylar ilerlediğinde bu sefer olaylar namerde olumsuz bir şekilde tesir eder.

2.5 Anadolu Türk Halk Masal Metinleri

2.5.1 Anadolu Hayvan Masal Metinleri

Tilki ile Kurt

Bir tane tilki, bir tane kurt harmana gitmişler. Tarla da bir bal küpü bulmuşlar. Edinin altına koymuşlar. Kuşluk vakti olmuş. Kuşluk vakti olunca bir horoz ötmüş. Tilki:

- Kardeşimin çocuğu oldu, ben onun adını koymaya gidiyorum, demiş.
- Oraya gidip balı yemiş, yemiş ve oradan ayrılmış.

Kurt:

- Çocuğun adını ne koydun, demiş.

Tilki de:

- Eşik koydum, demiş.

Az daha ekin biçmişler. Yatıp kalkmışlar, bir gün olmuş. Horoz ötmüş, horoz ötünce tilki:

- Halam, hasta oldu. Oraya gitmem gerekiyor, demiş.

Tilki yine gitmiş, küpteki balı yiyip gelmiş.

Kurt:

Hastana baktın mı? Ne yaptın, demiş.

Tilki:

- Silip süpürdüm, geldim, demiş.

Yani bal küpünün hepsini yemiş, silmiş süpürmüş, koymuş. Az zaman daha geçince gitmiş, bakmışlar ki bal küpü boş. Tilki ne kadar uyanık ise:

- Ben ad koymaya gidince sen yedin, demiş kurda.
- Hayır Ben yemedim, demiş.

Derken birden kavga etmişler.

Tilki:

- Burada yatacağız. Buraya ilk kim tuvaletini yaparsa o yemiştir, demiş.

Biraz zaman geçmiş, yatmışlar. Tilkinin tuvaleti gelmiş. Kurda bakmış, kurt uyuyormuş. Oradan kurdun yanına tuvaletini yapmış. Gelip yerine yatmış.

Sonra kurt uyanmış. Kalkmış, bakmış ki kendi yattığı yer ıslakmış. Tilkiye bir şey diyememiş. Tilkinin dediklerini kabul etmek zorunda kalmış.

Tilkinin balı yediğini ayı görmüş. Tilki ile kurt arasında da bu konuşmaları duyunca hemen kurda gidip olanları anlatmış. Kurt kandırıldığını öğrenince tilkiye ders vermek istemiş.

Bir kovanın içine ayının da yardımıyla arı doldurmuş. Kovanın kapağını kapatmış

- Kurt, tilkiye:

- Ben de bir kovan daha taze bal var. Yine bunu saklayalım, demiş. Tilki kabul etmiş ve bir tarlaya gömmüşler.

Kurt:

- Ben yoruldum. Gidip biraz uyuyacağım. Balı daha sonra birlikte yeriz, demiş oradan uzaklaşmış. Bir ağacın arkasına saklanmış. Tilkiyi seyretmeye başlamış.

Tilki, kurdun gittiğini görünce hemen kovanı gömdükleri yerden çıkarmış.

Kapağını açmış. Balı almak isterken birden arılar tilkinin her yerini sokmaya başlamışlar. Tilki kovanı bırakmış, arılardan kurtulmak için bir o yana, bir bu yana koşuyormuş.

Tilki:

- İmdaaat! Yardım edin, diye bağıırıyormuş. Bu sırada kurt ve ayı ortaya çıkmış, anları göndermişler ve tilkiye:

- Balı bu sefer yiyemedin mi, diye sormuşlar.

Her taraf şişlik içinde olan tilki durumu anlamış, yaptığından çok utanmış.

Bir daha yalan söylemeyeceğine dair arkadaşlarına söz vermiş.

Mutlu mesut yaşamışlar (Demir, 2018, s. 833-834).

Tilki ile Yılan

Vaktiyle yılan ile tilki arkadaş olmuşlar. Beraber yatar beraber kalkar; yedikleri dahi ayrı gitmezmiş.

Yine günlerden Bir gün, tilki ile yılan kırlarda dolaşırken derenin karşısında bir üzüm bağı görmüşler. Tilki:

- Haydi yılan kardeş, karşıya geçelim de ben biraz üzüm yiyeyim; sen de oralarda bir şeyler bulursan yersin, demiş.

Yılan da aslında tilkinin bu arkadaşlığından artık sıkılmaya başlamış. Yılan:

- İyi ama ben yüzmeyi bilmem. Beni boynunda karşıya geçirirsen gelirim, demiş.

Tilki de:

- Tamam, haydi dolan boynuma, demiş.

Bunun üzerine yılan, tilkinin boynuna iyice dolanmış tam derenin ortalarına doğru geldiklerinde yılan, tilkinin boynunu sıkmaya başlamış. Tilki, yılanın kendisini boğarak öldüreceğini anlamış. Tilki, yılanı:

- Yılan kardeş, sen beni öldüreceksin, öldürmeye. Ancak uzat şu kafanı da eski günlerimizin hatırına bir öpeyim, demiş.

Yılan kafasını tilkiye uzatır uzatmaz, tilki yılanın kafasından ısırıp yılanı öldürmüştü.

Tilki, yılanı sürüye sürüye kenara çıkarmış. Yılanın cansız bedenini boylu boyunca yere sermiş ve:

- Benim dostum, işte böyle dosdoğru olmalı, demiş

(Demir, 2018, s. 378).

Aç Kurt

Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Çok söylemesi günahmış; hikâye söylemesi sevapmış. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir kurt yaşamış. Köyün kıyısında kışları açlıktan kıvranıyormuş. Yine böyle bir gün:

- Köye gideyim de oradaki inekten, koyundan yiyeyim, demiş.

Köye gitmiş, bir ineğe rast gelmiş:

- İnek, ben öyle acıktım ki seni yiyeceğim, demiş.

- Dur, beni şimdi yeme. Şuraya kadar sırtıma bin, in; birbirimizi gezdirelim de beni öyle ye, demiş.

Kurt kabul etmiş ve o sırada da inek kaçmış. Kurt bir ahırın önüne gitmiş.

Ahırdan bir katır çıkmış. Katıra:

- Açlıktan ölüyorum, katır seni yiyeceğim, demiş.

- Benim etim sert, sen beni yiyemezsin. Gideyim, baltayla satın getireyim de beni öyle ye, demiş.

Baltayla satıra gidiyorum diye katır da kaçmış. Kurt, av aramaya devam etmiş. Bir koyuna rastlamış:

- Koyun, açlıktan ölüyorum, seni yiyeceğim, demiş.

- Yok, beni şimdi yeme. Gel, seninle şu tarafa doğru gidelim de orada bir oynayalım, demiş. Kurdu kandırıp kaçmış. Sonra kurt, keçiyle karşılaşmış. Keçiye:

- Seni yiyeceğim keçi, çok açım, demiş. Keçi:

- Benim karnımda iki tane yavrum var. Bizi üç olunca ye, demiş.

Sonra o da kaçmış. Kurt harmanlığa doğru yoluna devam etmiş. Bir ata rast gelmiş.

Ata:

- At, açlıktan ölüyorum. İmkânı yok, kaçırmam seni; seni yiyeceğim, demiş.

At:

- Yok, beni şimdi yeme. Gel, sırtıma bin de bir cirit oynayalım. Beni ondan sonra ye, demiş.

Böylece at da kaçmış. Kurt bütün avlarını kaçırmış. Bu sefer düşünmeye ve kendi kendine söylenmeye başlamış:

- Be hey kurt! Eline geçti bir inek, ye de boynuzlarım dinelt. Sen ne yapacaksın inmeyi, binmeyi? Kâtip mi olduydun, demiş. Katır düşünmüş:

- Eline geçti bir katır, yesene hatır hatır. Sen ne yapacaksın baltayı, satın?

Kasap mı olacaktın, demiş. Sonra koyunu düşünmüş:

- Hey kafasız! Sen ne edeceksin oyunu moyunu, yesene koyunu. Oynayıp da köçek başı mı olacaktın, demiş. Oradan keçi gelmiş aklına:

- Eline geçti bir keçi, ne yapacaksın ikiye, üçü; kessene keçiyi. Sürü başı mı olacaktın yoksa, demiş. Sonra atı düşünmüş:

- Eline geçti bir at, ye de yanında yat. Sen ne yapacaksın cirit oynamayı?

Cirit başı mı olacaktın, demiş.

Bütün avlarını kaçıran kurt, açlıktan ölmüş (Demir, 2018 s. 25-26).

2.5.2 Anadolu Olağanüstü Masal Metinleri

Büyücü ile Çırağı

Bir zamanlar oğluyla beraber yaşayan bir kadın varmış* Kadın oğlunu hangi okula gönderirse göndersin, çocuk her defasında bir yolunu bulup oradan kaçarmış. En sonunda akli karışan kadın, oğluna:

"Söyle bana, seni nereye göndereyim?" diye muş.

Çocuk da: "Beni bir yere gönderme, benimle beraber gel. Eğer gideceğimiz yer hoşuma giderse kaçmam, orada kalırım" demiş. Böylece oğlunu koluna takmış kadın, beraber çarşının yolunu tutmuşlar.

Çeşitli el işleriyle uğraşan birkaç zanaatkârı seyre dalmışlar ve bunların arasında, yaptıklarıyla herkesi kendine hayran bırakan bir de büyücüye rastlamışlar. Çocuk, bu büyücünün çekiciliğine kapılmış ve onun çırağı olabilmek için annesinin rızasını istemiş. Adamın yanına gidip oğlunun arzusunu ileten kadın, büyücü işittiğinden pek memnun kalınca oğlunu bundan böyle ustası olacak bu adamın yanında bırakıp evine dönmüş.

Delikanlı zamanla büyücünün kendisine öğretebileceği ne var ne yoksa hepsini yalayıp yutmuş. Sonra bir gün ustası:

"Şimdi kendimi bir koça dönüştüreceğim, o vakit Şen de beni çarşıya götürüp satacaksın. Yalnız ipim sende kalacak, onu kimselere vermeyeceksin." demiş.

Delikanlı, büyücünün dediğini yapacağını söyleyince büyücü de söylediği gibi kendisini bir koça dönüştürüvermiş. Genç adam da hayvanı alıp çarşı da satış yapan bir mezatçıya götürmüş. Bir adam beş yüz kuruşa satın almış koçu. Delikanlı, koçu adama teslim edip ipi de ustasının nasihatine uyarak cebine atmış. Akşam olunca büyücü yeniden insan haline dönüşmüş, adamın ahırından kaçmış ve soluğu kendi evinde almış.

Ertesi gün ustası çırağına:

"Bugün de kendimi bir ata dönüştüreceğim, sonra yine götürüp satacaksın beni, lâkin evvelki gibi ip sende kalacak." demiş.

"Peki, anladım." diye cevap vermiş delikanlı.

Sonra atı yine mezatla bin kuruşa satıldığı çarşıya götürmüş. Onu yeni sahibine verdikten sonra ipi yine cebine atıp evinin yolunu tutmuş. O vakit zihninde bir fikir parlamış:

"Bakalım." demiş kendi kendine, "Kendime bir yararım dokunacak mı?"

Çıkıp annesinin yanına gitmiş. "Anacığım." demiş kadının yanına varınca, "Öğrenilecek her bir şeyi öğrendim. Büyücüye de beni çıraklığa kabul edip yetiştirdiği için pek müteşekkirim. Artık bundan böyle kendi başımın çaresine bakıp büyük bir servet kazanabilirim."

Kadıncağz oğlunun söylediklerine bir anlam veremeyip: "Evladım, ne yapacaksın? inşallah şu giriştiğin işi de yarım bırakıp kaçmazsın ve başımıza yeni belalar açmazsın demiş.

"Hayır. Yarın kendimi bir hamama dönüştüreceğim, sen de beni satacaksın. Yalnız kapının anahtarını da hamamla birlikte satmadığından emin ol, yoksa beni bir daha göremezsın." diye cevaplamış oğlan.

Delikanlı kendi hanesinde annesiyle yapmayı istedikleri üzerine konuşa-dururken büyücü at suretindeyken satıldığı adamdan kaçıp evine dönmüş.

Çırağının ortalıkta olmadığını görünce de sinirlenip: "Seni işe yaramaz! Görürüm ki bu sefer beni büsbütün kazıklayıp gitmişsin! Ama sen dur, elbet yakında yeniden elime düşersin!" demiş.

O geceyi evinde geçirmiş, ertesi sabah dışarıya çıkıp kaçak çırağını aramaya koyulmuş.

Delikanlı kendisini, annesinin mezarla satışa çıkardığı harika bir hamama dönüştürmüş.

Tüm ahali hamamın güzelliğine hayran kalmış ve kadının etrafına taliplerden oluşan büyük bir kalabalık toplanmış. Büyücü de bu kalabalığın arasındaymış ve doğrusu bu ya, bu heybetli yapının gerçekte o alçak çırağı olduğunu bir bakışta anlamış. Ne var ki bu gizi kendine saklamış. Tüm paşalar, beyler ve diğer talipler ödeyebilecekleri en yüksek fiyatı teklif ederken o hepsinin de üstüne çıkmış ve nihayet çekiç vurulmuş.

Bu muazzam güzellikteki hamam en son fiyatı veren büyücünün olmuş.

Kadın çağrılmış ve büyücünün yanına varmış. Adam parayı uzattığı sırada hamamı alabileceğini, lâkin anahtarı veremeyeceğini izah etmiş. Büyücü de anahtarı almadan parayı ödemeyeceğini söylemiş. Kadına yığınla parası olduğunu gösterip:

“Bu kadar paranın yanında bir anahtarın lafı mı olur?” demiş, eğer çok gerekliyse bunca altınla pekâlâ kendisine yenisini alabilirmiş. Kenarda durup satışı izleyenlerin çoğu kadınla müşterisi arasındaki pazarlığa kulak misafiri olmuş ve nihayet kadın, anahtarı elinde bulundurmanın önemini bilmediğinden onu büyücüye hamamın de geri kadar bir bedele satmaya razı olmuş.

Delikanlı, annesi anahtarı büyücüye teslim ettiğinde artık işinin bittiğini düşünmüş, bu yüzden kendisini bir kuşa çevirip hemen oracıktan uzaklaşıp yok olmuş. Ustası durur mu hiç? O da bir şahine dönüşerek çırağının peşine düşmüş. Biri önde, diğeri arkada sarayının bahçesinde kendisini eğlendiren bir padişahın olduğu başka bir diyara varana dek uçmuşlar.

Delikanlı, artık son çare olarak kendisini güzel kokulu bir güle dönüştürüp padişahın ayaklarının dibine düşmüş.

Hünkarın, çiçeği gördüğü vakit yaşadığı şaşkınlık yüzünden okunmuş, zira mevsim gül mevsimi değilmiş.

“Allah'ın bir lütfu işte.” demiş hünkâr, “öyle tatlı ki kokusu, gül mevsiminde dahi böylesini bulmak mümkün değildir.” Büyücü de insan suretine geri bürünmüş ve eline udunu alıp bir ozan kılığında padişahın bahçesine girmiş. Mızrabını çalgısının tellerine dokundurduğu vakit, padişah tarafından fark edilmiş. Hünkâr öyle uzakta değil, yanı başında çalıp söylemesini emretmiş. İrticalen dillendirdiği bir türküyü, padişahın elinde tuttuğu gülü kendisine vermesini istemiş.

Bunu işiten hünkâr öfkelenmiş ve:

Ne dersin sen be adam! Bu gül bana Rabbimin bir hediyesi, güzel bir lütfudur! Nasıl olur da senin gibi bir gezgin bana ait olanı benden isteme densizliğini dillendirir? Bu ne cürettir?" demiş.

"Ah şahım." Diye karşılık vermiş ozan, "Söylemeye çalıştığım şey besbellidir. Uzun zaman var ki şu sahibi olduğunuz güle sevdalıyım. Yıllardır her yerde onu arar dururum, lâkin bugüne kadar hiçbir yerde bulamadım. Eğer gülü bana vermezseniz şuracıkta canıma kıyarım. Yazık olmaz mı bana? Onu sizin şu nazik ve kibar ellerinizde bulmak uğruna dağları aştım, diyar diyar kırları dolaştım. Benim gibi aşkını, ışığını, saadetini kaybetmiş bir zavallıya hiç mi merhamet göstermezsiniz, hiç mi acımazsınız? Reva mıdır bana şu çektiğim ıstırap? Vallahi de billahi de gülü bana vermezseniz şuradan şuraya adımımı atmam!"

Padişah hafifçe kımıldayıp kendi kendine: "Zaten gülün bende kalmasının ne ehemmiyeti vardır ki? Çiçek dediğin solar gider zamanla, şu bahtsız adamı mutlu edeyim hiç olmazsa." demiş.

Bu sözlerin ardından oturduğu yerden kalkıp ozana yaklaşmış ve çiçeği kendisi için daha manalı olduğuna ikna olduğu adama vermiş. Lâkin ozan henüz tutmayı becerememişken gül yere düşüp bir darı hamuruna dönüşmüş. Büyücü de hızla kendini bir horoza dönüştürüp hamutu bir lokmada midesine indirmiş. Gel gör ki padişahın ayağının dibine düşen bir darı tanesi horozun gözünden kaçmış. Bu tane de aniden delikanlıya dönüşmüş ve genç adam horozu yakalamış, boynunu büküp kırmış. Velhasıl oracıkta ustasının canını almış.

Padişah gördükleri karşısında hayretler içinde kalmış ve delikanlıya derhal olup bitenler hakkında kendisine izahat vermesini buyurmuş. Genç adam hünkâra baştan sona her şeyi açık açık anlatmış. Sihirdeki meziyetleri kendisini pek hoşnut eden padişah da genç adamı baş veziri tayin etmiş ve kızını onunla evlendirmiş. Büyücü oğlan hem yüksek bir mevkiin hem de artık annesinin de tüm ihtiyaçlarını karşılayacak büyük bir servetin sahibi olmuş. Böylece herkes sonsuza dek mutlu ve mesut bir yaşam sürmüştür (Kúnos, 2016, s. 312-316).

Gül Güzeli

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal, pireler berber iken; guguk kuşu terzi, kaplumbağa fırıncı, eşekler de hamal iken; ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken, siyah kedisi ile bir değirmenci yaşarmış. Yine aynı günlerde biri kırk, biri otuz, biri ise yirmi yaşında üç kızı olan bir padişah varmış. Günlerden bir gün en küçük kızı babasına bir mektup yazmış: "Sevgili babacığım! Büyük ablam kırk,

küçük ablam otuz yaşında ve ikisinin de henüz bir kocası yok. Ben koca beklerken saçlarıma aklar düşmesini istemiyorum”

Padişah mektubu okuyunca üç kızım da huzuruna çağırıp şunları söylemiş: “Dinleyin beni. Her birinize bir ok ve yay vereceğim.

Oku fırlatacak ve nereye düşerse evleneceğiniz kişiyi orada arayacaksınız/'

Üç kız yaylarını almış. En büyük kızın oku, vezirin oğlunun sarayına düşmüş; oğlan da kızı eş olarak almış. Ortanca I kızın oku şeyhülislamın oğlunun yaşadığı saraya düşmüş, j onlar da evlenmişler. Üçüncü kız da okunu fırlatmış ve ok genç ve fakir bir köylünün kulübesine düşmüş. “Sayılmaz, sayılmaz!" diye bağırarak herkes. Küçük kız oku bir kez daha atmış, yine aynı kulübeye denk gelmiş. Üçüncü kez attığında da ok aynı fakir gencin kulübesine saplanmış. Padişah öfkelenerek kızına bağırarak: “Görüyor musun işte? Hak ettin sen bunu. Ablaların sabırla bekledikleri için kalplerinden geçene kavuştular. Sense en küçükleri olarak bana o küstah mektubu yazmaya cüret ettiğin için cezalandırıldın. Seni de kocanı da gözüm görmesin. Onun sana verebilecekleri Arşında hiçbir şeyin olmayacak!" "Böylece zavallı kız köylünün kulübesine giderek adamla evlenmiş.

Aradan zaman geçmiş, genç kadının karnında taşıdığı çocuğu doğurma zamanı gelmiş. Köylü, ebeyi çağırmaya gitmiş. Kocası gittiğinde genç kadın bu soğuk kış gününde ne yatacak bir yatağı ne de onu ısıtacak, bir ateşi olduğunu düşünerek kederlenmiş.

Derken kulübenin duvarları birden bir ileri bir geri sallanmış, üç güzel peri içeri girmiş.

Biri genç kadının başında, diğeri ayak ucunda, üçüncüsü ise yanında durmuş. Üçü de ne yaptığını biliyor gibi görünüyormuş. Birdenbire kulübedeki her şey bir düzene girmiş. Prenses artık, güzel mi güzel, yumuşak mı yumuşak bir kanepede yatıyormuş. Gözünü kapayıp açmasıyla yanında yeni doğmuş güzeller güzeli bir bebek belirmiş. Her şey bitince periler gitmek, için hazırlanmış. Gitmeden önce de teker teker Prenses in yattığı kanepeye yaklaşmışlar. Birincisi şöyle demiş:

“Gül Güzeli olacak kızının adı ve ağladığında gözyaşı değil inciler dökülecek gözlerinden!” ikinci peri yaklaşmış ve şöyle demiş:

“Gül Güzeli olacak kızının adı ve gülümsediğinde güller bitecek yanaklarında!”

Üçüncü peri ise şunları demiş:

“Gül Güzeli olacak kızının adı ve ayağını bastığı yerde yemyeşil otlar bitecek!”

Sonra üçü birden gözden kaybolmuş.

Onca zaman her yerde ebe arayan kocası ise kimseyi bulamamış. Eve dönmekten başka ne yapabilirmiş ki? Ama eve döndüğünde o perişan kulübesinde her şeyin güzelleştiğini ve karısının harika bir yatakta yattığını görünce çok şaşırmış. Genç kadın ona üç perinin hikâyesini anlatınca adam hayret etmiş. Günler günleri, haftalar haftaları kovalarken küçük bebek günden güne serpilip güzelleşmiş. Bütün dünyada onun gibi biri daha yokmuş. Ona bir kez bakan gönlünü kaptırmış. Ağladığında gözlerinden inciler dökülür, güldüğünde yanaklarında güller açarmış. Bastığı yerden yeşillikler fışkırırmış. Onu görenin ruhu çekilirmiş. Gül Güzeli'nin şöhreti dilden dile yayılmış.

Sonunda o diyarın padişahı da genç kızın ününü duymuş ve oğlunu onunla evlendirmeyi kafaya koymuş. Oğlunu çağırıp ona kasabada güzelliği dillere destan olan, ağladığında gözlerinden inciler dökülen, güldüğünde yanaklarında güller biten, ayak bastığı her yerden yeşillikler fışkıran bu kızdaki bahsetmiş. Oğluna o kızı bulup evlenmesini söylemiş.

Meğer periler, genç adama rüyasında bu genç kızı göstermişler. Şehzade'nin kalbinde aşk ateşi yanmaktaymış ama babasının bunu görmesinden utandığı için isteksiz davranmış. Bunun üzerine babası ona daha çok baskı yaparak bir an önce gidip kızla evlenmesini söylemiş. Saraydaki kadınlardan birini de köylünün kulübesine kadar ona eşlik etmekle görevlendirmiş.

Kulübeye gidip ziyaretlerinin sebebini söylemiş, genç kızı Allah'ın emriyle şehzadeye istemişler. Hane halkı başlarına konan bu talih kuşuna çok sevinmiş ve hemen hazırlıklara başlamışlar.

Ancak sarayda çalışan kadının da güzel bir kızı varmış ve ona göre Gül Güzeli'nden aşağı kalır bir yanı yokmuş.

Bu kadın, Şehzade'nin onun kızını değil de fakir bir köylünün kızını almasına çok üzülmüş. Herkesi kandırıp Gül Güzeli'nin yerine kendi kızını geçirmek için hemen bir plan yapmış. Şölen günü zavallı kıza bir sürü tuzlu et yedirmiş.

Sonra da bir testi su ile büyük bir küfe getirip gelin arabasına koymuş. Arabada Gül Güzeli ile kadının kızı varmış. Saraya doğru yola çıkmışlar. Yolda giderken (ki çok uzun zamandır yoldalarmış) genç kız susamış ve saraylı kadından su istemiş. "Bana bir gözünü vermezsen olmaz," demiş saraylı kadın. Zavallı kızcağız ne yapsın? Susuzluktan ölüyormuş. Bir gözünü çıkarıp kadına vermiş, karşılığında suyu alıp içmiş.

İlerlemeye devam etmişler. Bir süre daha gittikten sonra genç kız yine susamış ve biraz daha su istemiş. "Diğer gözünü de vermeden olmaz," demiş saraylı kadın. Zavallı kızcağız susuzluktan öylesine yanıp kavruluyormuş ki su içmek için diğer gözünü de vermiş.

İhtiyar kadın iki gözünü de aldığı âmâ kızı küfeye koyarak bir dağın tepesinde bırakıvermiş. Üzerindeki o güzel gelinliği kendi kızına giydirerek Şehzade'ye götürmüş ve "İşte eşin!" demiş. Büyük bir şölen düzenlenmiş. Şölenin ardından genç kızla odasına çekilip duvağını açan Şehzade, karşısındakinin rüyalarındaki kız olmadığını anlamış. Ama hafiften de olsa onu andırdığı için kimseye bir şey söylememiş.

Öylece uyumuşlar. Ertesi sabah erkenden uyandıklarında Şehzade birden rüyalarındaki kızın gözlerinden inciler döküldüğünü, güldüğünde güller açtığını, bastığı yerde güzel otlar bittiğini ama bu kızda ne inci ne gül ne de güzel bitkiler olduğunu hatırlamış. Genç adam bu işte bir işler olduğunu hissetmiş. Evlenmek istediği kız bu değilmiş. "Bu işi nasıl çözeceğim?" diye düşünmüş kendi kendine. Yine de kimseye bir şey söyleyememiş.

Sarayda bunlar olurken zavallı Gül Güreli de dağın tepesinde ağlıyormuş. Gözlerinden dökülen inciler o kadar çoğalmış ki küfeye sığmaz olmuş» O sırada arabasıyla çamur taşıyan bir arabacı yakınlardan geçiyormuş. Bir genç kızın acı acı ağladığını duyunca, "Kimsin sen? İn misin cin misin?" diye sormuş.

"Ne inim ne cinim," demiş genç "Bir faniden kalanlarım yalnızca."

Bunun üzerine cesaretlenen arabacı küfenin kapağını kaldırmış. Zavallı kızcağız içeride hıçkırığa hıçkırığa ağlıyor, gözlerinden inciler dökülüyormuş. Arabacı genç kız elinden tutup kulübesine götürmüş. Bu ihtiyar adamın kimsesi yokmuş. O da genç kız kendi kız gibi sahiplenip ona göz kulak olmuş. Ama zavallı kız yitip giden iki gözü için ağlayıp durmaktan başka bir şey yapmıyormuş. İhtiyar adamsa fazın gözünden dökülen incileri toplayıp paraya ihtiyacı oldukça satıyormuş. Böylece yaşayıp gidiyorlarmış.

Zaman geçip gitmiş. Sarayda neşe ve sevinç, arabacının kulübesinde sefalet ve keder hüküm sürüyormuş. Günlerden bir gün Gül Güzeli kulübede otururken bir şeyler onu gülümsetmiş ve anında bir gül bitivermiş orada. Genç kız onu evlat bilen arabacıyı çağırmış. "Bu gülü al, Şehzade'nin sarayına götür baba. Sonra da dünyada eşi benzeri olmayan bir gül sattığını haykır herkesin duyacağı şekilde. Saraylı kadın gelirse, ona gülü para karşılığı satmadığını, ancak bir insan gözü karşılığında vereceğini söyle."

Adam da ona söyleneni yapmış, gülü alıp sarayın önünde dikilmiş ve bağırmaya başlamış: “Satılık gül! Satılık gül! Hiçbir yerde bulamazsınız böylesini.” Güllerin mevsimi bile değilmiş henüz. Saraylı kadın adamın birinin gül sattığını duyunca, “Kızımın saçma koyarım, şehzade de onu gerçek gelin zanneder,” diye düşünmüş. İhtiyar adamı çağırarak gül için ne kadar istediğini sormuş. “Para istemem,” demiş adam. “Bir insan gözü karşılığında satılıktır.” Saraylı kadın gidip Gül Güzeli’nin gözlerinden birini getirmiş ve gülü almış. Daha sonra bu gülü kızının saçma takmış. Şehzade gülü görünce aklına rüyalarındaki peri düşmüş. Birdenbire nereye kaybolduğunu anlayamamış bir türlü. Yine de onu bulmak üzere olduğunu düşünerek kimseye tek söz etmemiş.

Bu sırada ihtiyar adam aldığı gözü kulübesine götürüp Gül Güzeli ne vermiş. Gül Güzeli gözünü yerine takarak her şeye kadir olan Allah’a kalpten bir dua etmiş. Derken tek gözüyle yeniden görmeye başlamış. Zavallı kız öylesine mutluymuş ki gülümsemeden edememiş ve birden bir gül | daha bitmiş oracıkta. Kız onu da babasına vererek sarayın önüne gitmesini, bu gülü de insan gözü karşılığında satmasını söylemiş. İhtiyar adam gülü alıp yola koyulmuş. Sarayın önüne gelip de bağırmaya başlar başlamaz saraylı kadın onu duymuş. “Tam zamanında geldi,” diye düşünmüş. “Şehzade güllerle süslediğim kızımı sevmeye başladı. Bu gülü de alabilirsem kızımı daha da çok sever ve o hizmetçi aklından tamamen çıkıp gider.”

Böylece arabacıyı çağırıp gül için kaç para istediğini sormuş ama adam yine gülü para karşılığında satmayacağını, ancak bir insan gözü karşılığında vereceğini söylemiş. Saraylı kadın da ona Gül Güzeli’nin diğer gözünü vermiş. İhtiyar adam gözü aldığı gibi aceleyle evine dönüp kızına ikinci gözünü vermiş. Gül Güzeli ikinci gözünü de yerine takıp Allah’a şükretmiş. Yaşam ışığı saçan iki parlak gözü olduğu için öylesine sevinmiş ki bütün gün gülümsemiş ve her tarafında güller bitmiş. Artık her zamankinden daha güzelmüş kız. Derken bir gün Gül Güzeli yürüyüşe çıkmış. Yürürken durmadan gülümsüyormuş ve etrafında sürekli güller bitiyor, ayağı bastığı yerde taptaze otlar yeşeriyormuş. Saraylı kadın onu görüp dehşete kapılmış. Bu kıza yaptıklarını ortaya çıkarsa başına neler gelir diye düşünmüş. Yoksul arabacının nerede yaşadığını biliyormuş. Tek başına yollara düşüp kulübeye varmış ve adama bu evde kötü bir cadı olduğunu söyleyerek onu korkutmuş. Zavallı adam daha önce hiç cadı görmediğinden ölesiye korkmuş ve saraylı kadına ne yapması gerektiğini sormuş. “Önce gücü nereden gelirmiş, onu bul,” demiş saraylı kadın. “Ben gelir gerisini hallederim.”

Gül Güzeli eve döndüğünde ihtiyar adam ilk iş nasıl olup da sıradan bir fani olduğu hâlde bunca esrarlı gücü olduğunu sormuş ona. Kız hiçbir şeyden şüphelenmeyerek gücünü üç periden aldığı; tılsımı canlı olduğu sürece incilerin, güllerin ve taze otların kendisine eşlik edeceğini anlatmış.

“Nedir bu tılsım?” diye sormuş ihtiyar adam.

Genç kız, “Tepede yavru bir geyik yaşar. Ne zaman ki o ölür, ben de ölür kalırım.” diye yanıtlamış.

Saraylı kadın ertesi gün gizlice çıkıp gelmiş, arabacıdan her şeyi öğrenmiş ve büyük bir mutlulukla saraya dönmüş. Kızına yakınlardaki tepede bir yavru geyiğin yaşadığını, kocasından o geyiği istemesini söylemiş. Sultan hiç zaman yitirmeden kocasına gidip tepedeki yavru geyikten bahsetmiş ve o geyiğin kalbini getirip ona yedirmesi için yalvarmış. Şehzade'nin adamları kısa sürede geyiği yakalayıp öldürmüşler ve kalbini çıkarıp Sultan'a vermişler. Geyikle aynı anda Gül Güzeli de ölmüş. Arabacı genç kızı gömmüş ve derin bir yasa gömülmüş.

Küçük geyiğin kalbinde kimsenin fark etmediği küçük, kırmızı bir mercan parçası varmış. Sultan geyiğin kalbini yerken o mercan düşüp yuvarlanmış ve sanki gizlenmek istemiş gibi merdivenlerin arasına sıkışmış.

Aradan dokuz ay on gün geçmiş, Şehzadenin karısı, ağladığında gözünden inciler dökülen, güldüğünde yanaklarında güller biten, bastığı yerde otlar yeşeren küçük bir kız bebek doğurmuş.

Şehzade derin düşüncelere dalmış; zira küçük kız onu doğuran kadına benzemiyormuş, Gül Güzeli'nin ise bir kopyasıymış âdeta. Bir gece Gül Güzeli rüyasına girene kadar hiçbir gece huzurlu bir uyku çekememiş. O gece rüyasına giren Gül Güzeli, “Ah, şehzadem! Ah, sevgilim? Ruhum bu sarayın basamaklarında, bedenim mezarda, senin kızın aslında benim kızım ve tılsımım küçük mercan taş,” demiş.

Şehzade uyanır uyanmaz merdivenlere koşmuş ve her k yeri köşe bucak aramış. Bir aralıkta ne görsün? Küçük mercan bir taş! Taşı alıp odasına götürmüş ve masanın üzerine koymuş. Bu sırada küçük kızı da odaya girerek mercanı görmüş. Taşı eline alır almaz sanki hiç var olmamış gibi yitip gitmiş. Üç peri, küçük kızı alıp annesinin mezarına götürmüş. Küçük kız mercanı ölü kadının ağzına koyar koymaz Gül Güzeli yeni bir yaşama uyanmış.

Fakat Şehzade'nin içi hiç huzurlu değilmiş. Mezarlığa gidip bir tabutun içinde kollarında kızıyla Gül Güzeli'ni bulmuş karşısında. Hem ağlayıp hem gülerken

ikisinin de gözünden inciler dökülüyor, dudaklarından yere güller saçılıyormuş. Şehzade ye doğru ilerlerken bastıkları her yerden yemyeşil otlar fışkırmış.

Saraylı kadın ve kızı yaptıklarının cezasını çekerken Gül Güzeli, babasıyla ve sultanın kızı olan annesiyle yeniden bir araya gelmiş. Bunun şerefine kırk gün kırk gece davullar çaldırmışlar (Kúnos, 2019, s. 36-44).

Kuyudaki İblis

Şimdi anlatacağım hadise bundan uzun uzun zaman evvel meydana geldi. Günlerden bir gün bir yolculuğa çıkmıştık. Tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi gittik; az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik, altı ay bir güz gittik, bir de donup baktık ki bir arpa boyu yol gitmişiz. Sonra devam ettik, gide gide Çinimaçin padişahının bahçesine geldik. Bahçeye girince un öğüten bir değirmenciye rastladık.

Adamın yanı başında da boylu boyunca uzanmış bir kedi... Bir kedi ki ah, o nasıl gözler! Bir kedi ki o nasıl bir ağız! Bir kedi ki aman, o nasıl bacaklar!

Öyle bir kedi ki o nasıl bir boyun, o ne kulaklar! Bir kedi ki vay, o ne uzun bir bıyık ne uzun bir kuyruk!

Öğrendik ki bu bahçenin yakınlarında huysuz ve hırçın karısı dışında hiçbir şeyi olmayan yoksul bir oduncu yaşamış. Adamın tüm kazandığı parayı bu karısı olacak aksi kadın elinden alır, böylece zavallının cebinde kendisi için harcayacak tek bir kuruşu bile kalmazmış. Akşam önüne konan yemeği çok tuzlu bulup da ki bu çoğu zaman böyle olurmuş, kadına: "Yemeğe ne kadar çok tuz katmışsın be kadın!" demeye cüret edecek olsa, muhakkak ki ertesi gün kendini tatsız tuzsuz bir başka çanağı kaşıklarken bulurmuş» Bu sefer de ağzım açıp: "Yemeğe tuz katmayı unutmuşsun!" derse, takip eden gün kadının pişirdiği yemek yine tuzundan yenmeyecek gibi olurmuş.

Bir defasında bu fakir oduncu, kendisine yeni bir ip almak niyetiyle kazancından birkaç kuruşunu karısına fark ettirmeden bir köşeye saklayacak olmuş. Cadaloz kadın bunu öğrendiği vakit öfkesinden deliye dönüp adamı azarlamaya başlamış "Karıcığım" demiş oduncu karısı a kibarca, "Parayı yalnızca yeni bir ip almak için sakladım. Bu kadar hiddetlenme, kurbanın olayım"

Kadın ise: "Ben sana ne yaptım da benden gizli işler çevirirsin!" diye yeniden parlayıp bu defa bir de adamın üzerine atılınca bir curcuna, bir kıyamettir kopmuş.

Vallahi o hengameden ikisi birden nasıl sağ kurtulmuş, işte orasını bilmem.

Ertesi gün, karısının, sabır taşını iyice çatlatan huysuzluklarından bıkıp usanan adam katırına semeri vurup dağa çıkmaya karar vermiş. Evden ayrılmadan evvel de kadınla peşine düşmemesini tembihlemiş.

Ne var ki adam yola çıkalı pek fazla olmadan kadın, kendisine söylenene aldırmayıp kendi katırına atlamış ve kocasının ardından yola koyulmuş.

“Kim bilir?” diye mırıldanmış kendi kendine, "Ben yanında olmayınca ne işler çevirir?”

Adam az sonra karısının arkasından geldiğini fark etmiş, lâkin onu görmemiş gibi davranıp yoluna devam etmiş.

Dağın tepesine vardığı vakit katırından inip odun kesme işine koyulmuş* Kadın da kuşkulu bakışlarla, köşe bucak dört bir yanı kolaçan ederek bir o yana, bir bu yana yürüyüp durmuş* Yalnızca eski bir kuyu kaçmış o uyanık gözlerinden ve işte şimdi tam da bu fark etmediği kuyunun üzerinden geçerken:

"Dikkat et!" diye bağırması kocası," Kuyuya dikkat et! Geri gel!"

Kadın pek iyi işittiği halde adamın uyarısına kulak asmamış* Sonra bir adım daha atmış, biraz dengesi sarsılmış ve aman! Aniden kuyunun dibini boylamış* Adam da karısı için başını belaya sokmaya değmeyeceğine karar kılıp katırının üzerine bindiği gibi evine geri dönmüş.

Ertesi gün yarım kalan işini tamamlamak üzere dağa geri döndüğü vakit karısını düşünüp kendi kendine:

“Yalnızca gidip bir bakayım, bakalım ne gelmiş başına zavallı kadının” demiş.

Kuyunun başına gidip aşağıya bakmış, lâkin ne bir ses ne de kadından bir iz varmış.

“Ne kadar şirret olsa da nihayetinde kar imdir, kim bilir başına neler geldi?” diye düşünüp bir önceki gün ettiği zalimlikten pişmanlık duymuş.

Bir ip alıp kuyudan aşağı sarkıtmış ve: "İpe tutun da seni yukarı çekeyim.” diye bağırması.

Az sonra ip gerilmeye başlayınca aşağıda birisinin onun çağrısını işittiğini ve ipi yakaladığını anlamış. Tüm gücüyle asılıp onu ağır ağır yukarı çekmeye başlamış. Soluk soluğa kalsa da yorgunluktan bitkin düşse de ipi bırakmamış, çekmeye devam etmiş ve nihayet yukarıya çirkin mi çirkin bir iblis getirmiş.

Zavallı oduncu korkudan küçük dilini yutacak gibi olmuş.

"Korkma benden.” demiş iblis, "Allah senden razı olsun. Beni büyük bir tehlikeden kurtardın, bu iyiliğini hiç unutmayacağım.”

Hayretler içinde kalan adamcağız bir an durduktan sonra iblisi tesadüfen kurtardığı bu tehlikenin ne olduğunu öğrenmek istemiş. "Yıllar boyunca" diyerek anlatmaya başlamış iblis:

"Bu eski kuyunun içinde rahat ve sakince yaşırdım. Dün geceye kadar da huzurumu kaçıracak hiçbir şeye rastlamadım. O vakit üzerime yaşlı bir kadın düştü. Bir anda üzerime atıldı, kulaklarıma öyle sıkı yapıştı ki bir türlü kurtulamadım elinden. Rastlantı bu ya, ipi aşağı sarkıttığın vakit şükürler olsun ki ondan önce ben kaptım ucunu. Bu iyiliğin için seni ödüllendireceğim!"

İblis cebinden üç yaprak çıkarmış ve bunları oduncuya vererek sözüne kaldığı yerden devam etmiş:

Şimdi gidip kimselere fark ettirmeden padişahın kızının yanına varacağım. Çok geçmeyecek ki sultan hastalanacak. Hekimler, hocalar çağrılacak saraya, lâkin kimseler derdine derman olamayacak. Bunu işittiğin vakit padişahın yanına gidecek, şu üç yaprağı kendisine gösterip kızının yanına çıkmak için müsaadesini isteyeceksin ve kızı tedavi edebileceğini bildirip onu ikna etmek için dil dökeceksin. Sultanla nihayet yalnız kalıp yaprakları yüzüne dokundurduğunda bir anda yanı başınızda bitivereceğim. Kız sağlığına kavuşacak, bunu gören padişah da seni altına boğacak"

İşittikleri aklına yatmış oduncunun ve iblisle vedalaşmış. Kuyudaki karısıysa artık tamamıyla aklından çıkmış.

İblis, oduncunun yanından ayrılır ayrılmaz doğruca padişahın sarayına girmiş ve gizlice sultanın dairesine girmiş. O vakit zavallı kızcağız çığlıklarla "Başım! Ah, başım!" diye inim inim inlemeye başlamış. Sultanın bu ani rahatsızlığından derhal haberdar edilen padişah, vakit kaybetmeksizin hasta kızının yanına varmış ve acılar içinde kıvranan evladını görünce tarife sığmaz bir tasaya kapılmış. Sayısız hekimler, hocalar çağırılmış fakat hiçbir şey kâr etmemiş sultanın acısını dindirmeye, genç kız "Ah, başım!" diye feryat etmeye devam etmiş.

Canım yavrum, demiş babası, "Şu acı çığlıklarını işitmek en az seninki kadar benim de bağırimi deler. Ne yapmalı? İyisi mi münecimleri çağıralım, belki onlar bize yardım eder."

Bunun üzerine ülkenin en meşhur münecimleri toplatılmış saraya, hepsi birden yıldızlara danışmış, hepsi kendi hünerince ayrı ayrı ilaçlar tavsiye etmiş sultana. Gel gör ki hiçbiri fayda etmemiş, kızın hali günden güne kötüleşmiş.

Şimdi dönelim oduncuya...

Adam, karısı olmadan pek güzel geçinip gitmiş, hatta bir vakit sonra kadım tamamıyla unutmuş. Az kalsın iblisle yapraklan da unutacakmış ki bir gün padişahın fermanı çalınmış kulaklarına:

” KIZIM ölümcül bir hastalığa yakalanmıştır. Hekimler, hocalar, türlü türlü falcılar, hiç kimse evladımı iyileştirmeyi başaramamıştır. Her kim ki kendine güvenir de 'Ben sultanımızı iyi ederim.' derse gelsin ve yardım etsin. Bu illetin üstesinden gelen bir Müslüman olursa kızım ile evlenecek ve ölümümde benim yerime tahtıma geçecek. Bir gayrimüslim olursa tüm zenginliğim onun olacaktır.”

Bu işittiği sözler o unutmak üzere olduğu iblisle yaprakları hatırlatmış oduncuya. Saraya gidip padişahın huzuruna çıkmış ve Allah'ın izniyle sultanı iyi edeceğine inandığını, kızın tedavisini üstlenmek istediğini bildirmiş. Padişah hiç vakit kaybetmeden onu hasta yatağında hâlâ “Başım!

Ah, başım!” diye ağlayıp sızlanan kızının dairesine götürmüş.

Yatağın başına varan oduncu yaprakları çıkarmış, önce biraz ıslatıp sonra da hastanın alnına bastırmış. Kızın günlerce çektiği acı bir anda yok olmuş, sultan sanki hiç hastalanmamışçasına yatağından doğrulup ayaklanmış. O vakit tüm saray büyük bir sevince boğulmuş. Böylece yoksul oduncu, sultanın nikâhlı eşi ve padişahın da damadı olmuş.

Padişahın komşu diyarda, bir başka hükümdarın yönettiği topraklarda yaşayan ve kızı yine bizim padişahınla gibi kuyudaki iblisin büyüyle yataklara düşen çok yakın bir dostu varmış. Bu kız da aynı dertten mustaripmiş.

Bu kız için de nice hekimler, nice hocalar çağırılmış, lâkin kimsenin elinden bir şey gelmemiş. Padişah kendi kızının başına gelenlerden arkadaşını haberdar etmiş ve Allah'ın izniyle muhakkak ki kızını bu amansız illetten kurtaracak olan damadını kendisine göndermeyi önermiş.

Padişah, arkadaşından haber gelir gelmez damadına da durumu bildirmiş. Adam önce ne yapacağını bilememiş, korkuyla karışık bir kaygıya kapılmış ama hünkârın isteğini geri çevirememiş. Böylece komşu diyarın sarayına varmak üzere hazırlıklarını tamamlamış ve yola revan olmuş- Saraya varır varmaz hasta sultanın yanına çıkarılmış ve o vakit tüm bu olan bitenin kuyudaki iblisin işi olduğunu anlamış, “Bir defasında bana bir iyilikte bulunmuştun.” demiş iblis, "Lâkin sana borcumu ödedim, seni ödüllendirdim, güzel sultan kollarına teslim etmiş. Sonra da kendim için bir başka sultan aramaya koyuldum, işte gördüğün gibi nihayetinde de buldum. Bunu da mı

benden almak niyetindesin? Eğer öyleyse bil ki sana verdiğimi senden *geri* alırım, seni sultanından ayırırım.”

Zavallı adamcağızın kafası iyice karışmış, sonra biraz düşünmüş ve iblise bir oyun oynamayı kararlaştırmış.

"Merak etme, kızı senden almak için gelmedim." demiş, "Görürüm ki onun tek sahibi sensin. Dilersen benimkini de alabilirsin."

"O halde ne diye buradasın?" diye sormuş iblis.

"Kuyudaki... O kuyudaki kadın..." diye kesik kesik konuşmaya başlamış."0 kadın benim karımdı. Karımdan kurtulmak için o kuyuya düştüğü vakit çekip gittim."

Adamın sözlerini işitince iblisin tedirgin hali yüzünden okunmaya başlamış: "Yoksa kuyudan çıktı mı?"

"Evet, ne yazık ki çıkmış!" diye iç çekmiş adam, "Dahası, şimdi nereye gidersem peşimden geliyor, her yerde beni takip ediyor. Şimdi de... Şu kapının arkasında!"

Bunu işittiği vakit korkudan yerinden fırlamış iblis. Arkasına bile bakmadan sultanın dairesinden kaçmış. Oduncunun doğruyu söyleyip söylemediğini bilme gereği bile duymadan aceleyle şehri terk edip bir daha da ortalıkta gözükmemiş. Böylece sultan iyileşmiş, her iki ülkeye de yeniden huzur gelmiş ve bundan böyle herkes kem gözlerden, kötü iblislerin şerrinden uzak mutlu bir hayat sürmüştü (Kúnos, 2016, s. 269-276).

2.5.3 Anadolu Gerçekçi Masal Metinleri

Padişahın Devesi

Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Çok söylemesi, çok günahmış. Bir karı koca varmış. Bunlar kavga etmişler. Kadın biraz safmış. Kadın küsmüş, bir kayanın dibine gitmiş oturmuş.

Sabah olmuş, horozlar ötmüş. Gıgılı Bacı, kadını çağırmış. Kadın:

- Seni benim kocam gönderdi ama vallahi billahi gelmiyorum, demiş.

Vav Vavı Bacı seslenmiş, gitmemiş. Aradan zaman geçmiş, üzeri yüklü bir deve gelmiş. Bunun adı; Tabanı büyük devler hatun, Dudağı büyük şevler atın, imiş. Kadın:

- Kocam Gıgılı Bacı'yı gönderdi, gitmedim. Senin hatırını kırmayım. Hadi o eve gidelim, demiş. Devenin ipinden tutmuş, evine gelmiş. Kocasına bağırmış:

- Aç kapıyı ben geldim, demiş. Kocası karısının tekrar dönmesine hiç de sevinmemiş:

- Neden geldin, diye kızmış. Kadın:

- Gıgılı Bacıyı gönderdin, gelmedim. Vav Vavı Bacıyı gönderdin, gelmedim. Tabanı büyük devler hatun, Dudağı büyük şevler atını gönderdin, ben de hatırını kırmadım geldim, demiş.

Kapıyı açıyor ki bir deve, üstü yüklü altın. Hemen deveyi içeri getirmiş altın, parayı saklamış. Karısına:

- Gel Hanım, seni şu kuyuya koyalım. Bugün Kör İbrahim'in gözünü kör eden dolu yağacak. Dışarıda durma. Gözün kör olur, demiş.

Karısını kuyuya koymuş. Üstünü saca kapatmış, tavukları da üstünde yemlemiş. Tavuklar yemi yerlerken tık tık ediyor ya, "Aman Hanım çıkma! Dola yağıyor." diyerek kandırmış.

Adam deveyi kesmiş, saklamış. Kadını kuyudan çıkarmış. Kuyunun birine horoz, birine de teke kesip bırakmış.

Akşam olmuş, bir komşu kapıyı çalmış. Bu arada tellâllar:

- Padişah efendimizin devesi yok, diye bağıyorlarmış. Komşu demiş ki:

- Gelinim var hamile, biraz et varsa verir misiniz?

Kadın, devenin etinden komşusuna vermiş. Komşusu eti alınca eline kan bulaşmış. Elinin kanını da kapıya silivermiş. Sonra da kadın kocasına demiş ki:

-Bir komşu geldi, gelini hamileymiş. Biraz et istedi, ben de biraz et verdim.

Kocası:

Aman hanım, böyleleri iyiliğe gelmez. Keşke vermeseydim demiş. Dışarı çıkmış. Bir de ne görsün? Bakmış ki kapıya beş parmakla kan vurulmuş. Evlerinde et olduğunun anlaşılmaması için hemen etten biraz almış. Mahalledeki bütün evlerin kapılarına bununla kan lekesi yapmış.

Sabah olmuş. Komşu kadın etin deve eti olduğunu anlayınca padişahın askerlerine haber vermiş. Askerler komşu kadına sormuşlar:

- O evi bilir misin, diye. Komşu kadın:

- Bilirim. Kapısına kanlı elimi vurmuştum, demiş.

Padişahın askerleri ile komşu kadın evin önüne gelmişler, tam kapıyı vuracakken bakmışlar ki mahalledeki bütün evlerin kapısında kan lekesi varmış.

Askerler vazgeçip dönerken dışarıdaki sesleri merak eden kadın dışarı çıkmış.

Neler olduğunu sormuş. Askerler de söylemiş. Kadın demiş ki:

- Gelin, gelin, aradığınız biziz. Ben deveyi getirdim, kocam da kesip kuruladı. Kuyulara koydu. Gelin, kuyudan çıkarayım. Kuyuya inip askerlere sormuş:

- Deveniz dört ayaklı mıydı? - Dört ayaklıydı.

- Devenizin boynuzu var mıydı?

-Vardı.

- Kılı var mıydı?

-Vardı.

- Kulağı var mıydı?

-Vardı,

- Alın öyleyse, demiş. Kuyudan çıkarmış bir teke. Askerler:

- Bu kadın deli herhalde ya da bizimle dalga geçiyor. Hadi gidelim buradan, demişler.

Kadın:

- Durun, şurada bir kuyumuz daha var, demiş. Oraya gitmiş, askerlere sormuş:

- Deveniz iki ayaklı mıydı?

- İki ayaklıydı.

- İbiği var mıydı?

-Vardı.

- Kanadı var mıydı?

-Vardı.

- Alın öyleyse, demiş. Çıkarmış ki bir horoz. Sonunda askerler:

- Bu delide bir şey yok, hadi gidelim, demişler.

Kadın ısrarla askerlere devenin kendilerinde olduğunu anlatmaya çalışmış:

- Tabanı büyük devler hatunu,

Dudağı büyük şevler atını, kocam gönderdi. İpinden tuttum, getirdim. Askerler o zaman anlamışlar, demişler ki:

- Bunun kocası deveyi kesti, anlaşılan. Biz bunun kocasını tutuklayalım.

Alıp kocasını hapse götürmüşler. Kocasını giderken demiş ki:

- Ben gidiyorum. Kapıya, pencereye sahip çık. Çünkü devenin altın yükünü eve saklamış.

Aradan iki hafta geçince kadın pencereyi kafasına, kapıyı sırtına bağlamış.

Kocasının yanına gitmiş. Onu bu hâlde görenler:

- Bu ne böyle? Neden yanına aldın kapıyı, pencereyi, demişler. Kadın:

- Niye olacak? Kocam kapıyla pencereye sahip çık, demişti. Ben de pencereyi boğazıma taktım, kapıyı da sırtıma taktım. Alıp geldim, demiş.

Kadının saflığını anlayanlar kadına acımışlar. Padişaha durumu anlatmışlar. Padişah kocasını affetmiş. Hapishaneden çıkartmış. Adam, karısı sayesinde

kurtulduğunu öğrenince çok utanmış. Evlerine birlikte dönmüşler. Yiyip, içip bir ömür boyu mutlu olmuşlar (Demir, 2018, s. 296-298).

Kuyruk Acısı

Eskiden, köyün birinde zengin bir adam varmış. Bu adamın oğlu da şımarık ve savurganmış. Adam bir gün hastalanıp ölmüş. Bütün mirası tek oğluna kalmış.

Oğlan, şımarık ve savurgan büyüdüğü için babasının bütün mirasını yediği gibi köylüye de borçlanmış. Köylüler oğlandan sürekli paralarını istiyorlarmış.

Oğlan da borçlarını ödemek istiyormuş. Fakat elinden bir şey gelmiyormuş.

Bir gün borçlularının sıkıştırmasına dayanamamış ve köyünü gizlice terk etmiş.

Oğlan az gitmiş, uz gitmiş; günlerce yol gitmiş. Sonunda yardımlaşmanın fazla olduğu bir köye gelmiş. Köyde doğruca muhtarın yanına giderek:

- Ben çok fakir bir insanım. Bana bu köyde bir ev, bir de arsa verin. Ben de yaşamıma burada devam edeyim, diye yalvarmış.

Muhtar, oğlanın yalvarmalarına daha fazla dayanamamış. Oğlanın durumunu köylüye de anlatmış. Sonunda oğlana istediklerini vermişler. Oğlan köylüden aldığı eve yerleşip tarlayı da ekmiş. Geçmiş yaşantısına da tövbe etmiş.

Hasat zamanı oğlan tarlayı biçip ürününü almış. O sene yaz çok bereketli geçmiş. Köyde herkes tarlalardan çıkan ürüne çok seviniyormuş. Oğlan tarladan çıkan ürünü satıp evlenmiş. Ertesi sene bir çocuğu olmuş. Tarlalarda da eskisi gibi verim kalmamış.

Oğlanın borçluları bir gün çıkagelmişler. Adamdan alacaklarını istemişler.

Adam köylülere geçmişini anlatıp para istemiş. Köylüler de tarlalarda verim olmadığı ve ellerinde fazla para olmadığı için yardım edememişler. Adam kara kara düşünerek köyün dışına çıkmış. Köyde karısı ve çocuğu olduğu için de köyü terk edemiyormuş. Köyün dışında bir kayanın yanına, başını iki elinin arasına alarak oturmuş.

Birkaç saat oturduktan sonra bazı çıtırtı sesleri duymuş. Adam irkilerek sağma, soluna bakmış. Etrafa bakarken bir taşın altından bir yılanın çıkağını görmüş. Yılan adama:

-Derdin nedir, insanoğlu, demiş. Adam yılanın konuşmasına şaşırmasına rağmen derdini anlatmış. Yılan, adamı dinledikten sonra adama:

- Ben, seni bu dertten kurtaracağım. Sen her gün buraya gelersen sana bir altın veririm, demiş.

Sonra da adama kafası ile bir altın uzatmış. Altını alan adam büyük bir sevinçle köye gelip altını borçlularından birine vermiş. Bir gün, beş gün derken adam bütün

borçlarını ödemiş. Alacaklılar köyü terk etmişler. Yılan, adamın bütün borçlarını ödemesine rağmen altın vermeye devam etmiş.

Aradan yirmi yıl geçmiş. Adam köyün ve civar köylerin en zengini olmuş. Zengin olunca da iyice cimrileşmiş. Artık köylüye de yardım etmez olmuş. Adamın oğlu da büyüyüp iyi bir delikanlı olmuş.

Delikanlı, babasının nasıl zengin olduğunu çok merak ediyormuş. Babası-nın bu kadar altını nereden aldığını öğrenmek için takibe karar vermiş. Artık babasını gözetliyormuş. Adam yilandan yine altın almaya gitmiş. Adam altını alıp eve gelmiş. Bütün olanları oğlan görmüş. Ertesi gün yilandan altını almak için babasından önce gitmeye karar vermiş.

Ertesi gün olunca babasından önce yılanın yanına gitmiş. Oğlan, yılan:

- Bugün babam hasta olduğu için gelemedi. Sen bugünkü altını bana vereceksin, demiş.

Oğlan, aklından yılanın deliğinde çok altın olduğunu ve yılanı öldürüp hepsini almayı geçiriyormuş. Yılan kafası ile altını oğlanın önüne koyup yuvasına dönerken, oğlan arkasına sakladığı sopayı çıkarıp yılanı atmış. Sopa yılanın kuyruğuna isabet edince kuyruk kopmuş. Yılan kuyruk acısıyla oğlanı zehirleyip öldürmüştü.

Aradan iki, üç saat geçtikten sonra oğlanın babası gelmiş. Adam oğlunun ölüsünü görünce şaşırarak, yılan:

- Burada ne oldu, demiş. Yılan, olanları aynen anlatmış. Adam da ağlayarak yılanı dinlemiş. Yılanın sözleri bitince adam:

- Olanları unutalım. Gel, eskisi gibi dostluğumuz devam ettirelim, demiş.

Yılan:

- Şen, köylüye ve bana yaptığın nankörlüğün cezasının çekeceksin. Ben de bu kuyruk acısı, sende de evlat acısı oldukça bir daha dost olmamız mümkün değil, diyerek gözden kaybolmuş. Adam da hem evlât hem de dost kaybetme acısıyla evine dönmüş. Bu acıya fazla dayanamayan adam ölmüş. (Demir, 2018, s. 264-265)

Korku

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde memleketin birinde bir kadın yaşarmış. Kadının bir oğlu varmış. Bir akşam beraber otururken anası oğluna:

“Yavrum, git de kapıyı kapat, içimde bir korku var.” demiş.

Oğlu: “Korku nedir?” diye sormuş.

“İnsanın korktuğu zaman hissettiğidir.” diye cevaplamış kadın.

“Bu korku nasıl bir şeydir?” diye düşünmeye başlamış genç, "Gidip öğreneceğim" diye söylenmiş kendi kendine. Böylece yola koyulmuş, bir dağa varmış. Yukarıda, ateşin etrafında oturan kırk harami görmüş. Delikanlı dağa tırmanmış onları selamlamış; bunun üzerine

Haramilerden birisi ona şöyle seslenmiş:

“Kuş uçmaz kervan geçmez bu yere gelmeye sen nasıl olur da cüret edersin?”

"Korkuyu arıyorum, bana onu gösterin? diye cevaplamış delikanlı.

"Korku burada, bizim olduğumuz yerde" demiş harami de.

“Hani nerede?” diye sormuş genç adam.

Ardından harami şöyle buyurmuş: “Al şu tencereyi, şu unu, yağı ve şekeri, şuradaki mezarlığı git, bunlarla bir helva yap? “Pekâlâ" diye karşılık vermiş genç ve gitmiş Mezarlıkta bir ateş yakmış ve helvayı pişirmeye başlamış. Bu sırada mezardan dışarıya bir el uzanmış ve bir ses:

"Bana hiçbir şey yok mu?" diye sormuş.

Tuttuğu kaşıkla uzanan ele vurarak alaycı bir edayla: "Üzgünüm ama ölülerden önce yaşayanları beslemeliyim." demiş delikanlı. El ortadan kaybolmuş, helvası pişen genç de haramilerin yanına geri dönmüş.

"Ne oldu? Bulabildin mi?" diye sormuşlar.

"Hayır!" demiş genç,

"Tüm gördüğüm, mezarın içinden çıkıp benden helva isteyen bir eldi. Ona kaşıkla vurdum, sonra bir daha gözükmedi."

Haramiler şaşırıp kalmış. Sonra içlerinden bir başkası: "Buradan çok da uzakta olmayan bir ev var. Bu eve git, orada muhakkak korkuyu bulursun." demiş.

Delikanlı denileni yapmış, eve gitmiş. İçeriye girerken tavana asılı salıncağın içinde ağlayan bir bebek ve odanın içinde oraya buraya koşturan bir kız görmüş. Genç kız yaklaşarak:

"Omuzlarının üzerine çıkmama izin ver. Bebek ağlıyor, onu susturmam lazım." demiş.

Bizimki razı olmuş, kızı omuzlarına almış. Kız gencin omuzları üstünde bebeği susturmakla uğraşırken, ayaklarıyla da boynuna giderek daha fazla bastırmaya başlamış; öyle ki delikanlı boğulacak gibi olmuş. Genç aniden sarsılmış, kız üstünden atlamış ve bir anda yok olmuş. Giderken de kolundan bir bilezik yere düşmüş.

Delikanlı bileziği alıp evden ayrılmış Yolda giderken bir Yahudi, bileziği görerek yanına yaklaşmış ve:

“Bu benim!” demiş.

“Hayır, benim bu!” diye karşılık vermiş delikanlı.

“Yok olamaz! Bu benim malım” diyerek çıkışmış Yahudi.

“O halde cadıya gidelim. Eğer cadı bunun sana ait olduğuna hükmederse senin olsun; gelgelelim, eğer benim olduğuna hükmederse o zaman bende kalacak” demiş genç de.

Cadının yanına varmışlar. Kadın: "Bilezik, onun olduğunu ispatla-yanındır." demiş. Fakat hiçbirisi bunu başaramamış. En sonunda cadı, taliplerden biri diğer çiftini getirene kadar bileziğin kendisinde kalacağını, eşini getirene de geri vereceğini buyurmuş. Yahudi ve genç oradan ayrılmışlar.

Bizimki sahilde yürürken deniz de bir oraya bir buraya sallanan bir gemi görmüş, geminin içinden korkunç çığlıklar işitilmekteymiş.

Olduğu yerden seslenmiş:

"Korkuyu buldunuz mu?"

"Allah'ım, batıyoruz, batıyoruz!" diye bağırmış gemidekiler.

Hemen giysilerini çıkarıp suya atlamış ve gemiye doğru yüzmüş. Güverteden birisi:

“Biri gemimizi durmadan sağa sola, savuruyor, *korkuyoruz* " demiş.

Genç, beline bir ip bağlayarak denizin dibine dalmış. Burada bir deniz kızının gemiyi salladığını görmüş. Ona saldırmış, adamakıllı dövmüş ve deniz kızını oradan uzaklaştırmış. Sonra yeniden suyun yüzeyine çıkıp:

"Korku bu mudur?" diye sormuş.

Bir cevap beklemezsizin sahile geri yüzmüş, giyinmiş ve yoluna devam etmiş.

Yol boyunca yürürken yanından pınar akan bir bahçeye rastlamış. Bahçeye girip biraz dinlenmeye karar vermiş. O sırada pınarın etrafında üç güvercin uçuşup birbirlerini eğlendirmekteymiş. Güvercinler suya dalıp çıkmış, kurulanmak için silkelendiklerinde üçü birden birer genç kıza dönüşmüş. Bir sofraya kurup bardaklarını doldurmuşlar.

Birincisi bardağı dudaklarına götürürken diğerleri, "Kimin sağlığına içiyorsun?" diye sormuşlar.

"Şu helva yaptığı sırada mezardan uzanan elin korkutamadığı gencin şerefine içiyorum" demiş. İkinci kız içmek üzereyken diğerleri bir daha sormuş: "Kimin sağlığına içiyorsun?"

"Omuzlarına çıktığımda onu neredeyse boğacakken hiç korkmayan gencin sağlığına içiyorum " diye cevap vermiş.

Üçüncüsü bardağını alıp içecekken yine diğer ikisi: "Kimi düşünüyorsun?" diye sormuşlar.

"Denizdeki gemiyi bir o yana bir bu yana sallayıp dururken gencin biri gelip bana öyle bir dayak attı ki az kalsın ölüyordum, işte onun sağlığına içiyorum"

Kız tam lafını bitirmek üzereyken delikanlı meydana çıkmış ve "O genç benim!" demiş. Kızlar hızla boynuna atılmış. Delikanlı:

"Cadıda aranızdan birinin kolundan düşen bir bileziğim var. Yahudi'nin teki onu benden almak istedi, lakın izin vermedim. Şimdi bileziğin diğer eşini arıyorum" diye sözüne devam etmiş.

Kızlar genci görkemli dehlizlerinin onu hayretler içinde bıraktığı bir mağaraya götürmüşler. Her biri altın ve diğer kıymetli eşyalarla doluymuş. Kızlar burada delikanlıya ikinci bileziği vermişler, o da bununla doğruca cadıya gidip bıraktığı bileziği geri almış ve vakit kaybetmeden mağaraya dönmüş. "Bundan böyle bizimle kalıyorsun? demiş kızlar." Çok hoş olurdu? diye cevaplamaya başlamış genç, "Fakat korkuyu bulmadan bana dinlenmek haram? Kızlar kalması için ısrarla yalvarmışlar ama delikanlı sözünü bitirip oradan ayrılmış.

Biraz sonra muazzam bir kalabalığın toplandığı bir yere varmış. "Ne oluyor?" diye sormuş genç, şahın öldüğünü söylemişler kendisine. Bir güvercin uçurulacakmış, güvercin kimin başına konarsa tahtın vârisi o ilan edilecekmış. Delikanlı meraklı kalabalığın arasında dikilmiş. Güvercin salıverilmiş, havada şöyle bir dönmüş ve sonunda gencin başına konmuş. Genç, derhal şah ilan edilmiş ama o, bu değerli mevkii kabul etmeye niyetli olmadığından havaya ikinci bir güvercin atılmış. Bu da gencin başına konmuş. Üçüncü defa da aynı şey olmuş." Sen bizim şahımızsın!" diye bağırarak insanlar.

Halkın, kendisini alıp saraya götürmesine engel olmaya çalışırken: "Ama ben korkuyu arıyorum, sizin şahınız olmayacağım?" diyerek karşı çıkmış onlara.

Sözleri dul sultana iletilmiş, sultan: "En azından bu gecelik şah olmaya rıza gösterebilirsin, yarın ona aradığı korkuyu göstereceğim? demiş.

Genç razı olmuş ama aldığı bir haber onu huzursuz etmiş, öyle ki her kim şah olursa olsun ertesi sabah saraydan ölüsü çıkmaktaymış.

Sarayın koridorlarından geçerek içinde tabutunun hazırlandığını ve su kaynatıldığını gördüğü bir odaya girmiş. Tüm bunlara rağmen sakın ce aynı odadaki

yatağına uzanmış fakat hizmetliler çıktığı vakit yerinden kalkmış, tabutu kaldırıp duvara dayamış, etrafında bir ateş yakıp onu küle çevirmiş. İşini bitirdiğinde yatağına yatmış ve mışıl mışıl bir uyku çekmiş.

Sabah olduğunda hizmetliler yeni şahın cenazesini alıp götürmek üzere içeri girmişler fakat hünkârlarının sapasağlam olduğunu görünce sevinmiş ve müjdeyle sultanlarının yanına koşmuşlar. Sultan haberi aldıktan sonra derhal aşçıyı çağırmış ve: "Bu gece yemeği hazırlarken çorba kâsesine canlı bir serçe koy." diye buyurmuş. Akşam olmuş. Genç şah ve sultan yemeğe oturmuşlar. Çorba kâsesi masaya getirildiğinde sultan:

"Kâsenin kapağını kaldır." demiş.

"Hayır." demiş genç, "Çorba içmek istemiyorum"

"Ama lütfen, kaldır kapağını." diye ısrarla yinelemiş sultan

Genç uzanıp kapağı kaldırdığı vakit bir kuş uçarak fırlamış kâsenin içinden. Hadise öylesine beklenmedikmiş ki genci bir an için korkutmuş.

"Görüyorsun ya!" diye haykırmış sultan, işte korku bu!"

"Öyle mi?" diye sormuş genç.

Sultan cevaplamış: "Sen gerçekten de korktun!"

Daha sonra büyük bir şölen tertip edilmiş, şahla sultan evlenmiş. Düğünleri kırk gün kırk gece sürmüştü. Genç şah annesini de sarayına getirtmiş ve sonsuza, dek mutlu mesut yaşamışlar (Kúnos, 2016, s. 32-37).

2.5.4 Anadolu Güldürücü Hikayeler, Nükteli Fıkra Metinleri

Ayağına Diken Batan Horaz

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde, eski hamam içinde, cinler cirit oynarken kalbur saman içinde, masal miki, mal miki, yıldız saydım on iki, on ikinin yarısı, sagımcının karım, sağır sağır getirir, çocuğunu yatırır; o gözelin sütü, yapalar kötü, horaz girer leğene tavuk gibi oturur, geyik gelir yanına, boynuzunu batırır. Horaz kimin? Ali Ağa'nın, geyik kimin? Veli Ağa'nın, derken, üç horaz çıktı bir köşeden, birisi alaca, birisi karaca, birisinin tüyü yok, alacanın kövü yok ne ele gelir ne bele, belâ mı belâ, yolda durmaz, dalda durmaz, suç işler ama hokkabaz mı hokkabaz, aman ne yaramaz ne yaramaz, şu bizim aksi horaz.

Çok eski zamanlarda horazın birisi bir çöplükte eşinirken ayağına bir diken batmış. Horaz bu dikenin çıkaramamış. Karşıda bir ev görmüş, o eve gitmiş, Orada da bir ihtiyar nine oturuyormuş. Horaz ona yalvarmış:

"Nine nine, şu ayağımdaki dikenin çıkarsana."

Nine de horazın ayağındaki dikenı çıkarmış. Horaz nineye demiş ki:

"Nine, o dikenı ateşe at, yansın."

Nine de onu ateşe atıp yakmış. Horaz biraz dolaşıp geldikten sonra nineye demiş ki:

"Dikenimi isterim."

"Ben onu ateşe attım." deyince de aksi horaz dayatmış: "Ben dikenimi isterim." diye. Sonra da ninenin ekmeklerini çalıp kaçmış. Giderken yolda çobanlara rastlamış. Onlara nineden kaptığı ekmekten vermiş. Daha sonra gelip çobanlardan ekmeklerini istemiş.

Alamayınca da bir koyunu kapıp gitmiş.

Oradan kaçan horaz bir düğüne gitmiş. Koyununu onlara vermiş.

Onlar da koyunu kesip yemişler. Aksi horaz bunlara da kafa tutmaya başlamış:

"Ben koyunumu isterim." diye.

Koyunu kestikleri için verememişler. Buna kızan horaz gelini alıp kaçmış. *Horaz* yoluna devam ederken çobanlara rastlamış. Onlara gelini vermiş ve kavallarını almış. Başlamış kavalı öttürmeye:

"Ekmek aldım,

Koyun aldım,

Gelin aldım,

Kaval aldım, Üüüürüü üüüürüü."

Kavalı öttürürken ayağına bir diken daha batmaz mı?... İşte o zaman horaz hiçbir yere gidememiş. Daha doğrusu başka yere gitmeye eli tutmamış ve bu dikenin acısını çekip durmuş (Sakaoğlu, 2015, s. 289-290).

Talih Kuşu

Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Zamanın birinde, bir padişah yaşarmış. Bu padişahın karısıyla iki oğlu varmış. Bu padişah ben bu zenginliği ne yapacağım, diye düşünürmüş. Sonra öyle bir yere gitmiş ki, pek şiddetli bir kasırganın içine düşmüş. Hiç malı mülkü kalmamış.

Padişah:

- Ya Rabbi! Ben daha bu köyde durmam. Karımı, çocuklarımı alıp başka bir köyde çobanlık ederim, demiş.

Gidip bir yerde çobanlık yapmaya başlamış. Dağda sürüleri yayarken bir de bakıyor ki bir bezirgân geçiyor.

Bezirgân:

- Çok acıktım, bir ekmeğin var mı? Bana biraz ekmek ver.

Çoban ekmeği vermiş. Bezirgân anlar ki bu çoban ekmeği değil. Bu sefer düşünür ki acaba ne yapsam da bunun karısını görsem. Bir gün gelip çobana: - Hanımına söyler misin benim çamaşırlarımı yıkar mı?

Çoban:

- Tamam, demiş.

Çoban, yıkanmış çamaşırları getirmiş.

Bezirgân yine:

- Acaba ne yapsam da bir daha çamaşır versem, demiş.

Bezirgân bir yolunu bularak çamaşırları kadına götürmüştü. Kadını da almasıyla kaçıp gitmiş, iki oğlan babasına kalmış. Çoban bir de eve gelmiş ki karısı yok Demiştik ki:

- Ben daha bu köyde durmam!

İki oğlunu da alıp başka köyde çobanlık yapmaya gitmiş. Bunlar yolda giderken bir ırmağa rastlamışlar. Çoban önce bir çocuğunu geçirmiş karşıya, diğerini de alıp gelirken kurt çocuğu alıp gitmiş. Çobanın eli ayağına dolaşmış, çocuk ırmağa düşmüş. Adam ben daha buralarda duramam, deyip gitmiş.

Yoluna devam ederken çobanlara rast gelmiş. Çobanlar toplanmış, bir koç yiyorlarmış. Etini yiyip postunu da başına geçirmiş. Bu sefer de Keloğlan olmuş. Gidip başka bir yere çoban olmuş. O zaman da talih kuşu varmış, kimin başına konarsa padişah o olurmuş.

Talih kuşu gelip gelip çobanın başına konuyormuş. Bu çobanı her yere saklıyorlarmış. En sonunda bir ahıra sokmuşlar. Talih kuşu pencereden girip yine çobanın başına konmuş. Mecbur, çobanı padişah yapmışlar. Bu padişah büyük bir eğlence düzenlemiş. Padişah:

- Falan yerlerde bezirgânlar var, onları getirin.

Bezirgân:

- Benim çadırımda ailem var gelemem.

Padişah:

- Tamam sen gel, ben senin çadırına asker yollarım.

Padişah çadırın yanına askerleri yollamış. Bu askerler hoş sohbet ederken kadın içerde bunların dediklerini duymuş. Gelip sormuş:

- Siz neredensiniz, nerelisiniz, diye.

Onlar da cevap vermiş. Bunların oğulları olduğunu anlamış, ikisini de alıp koynunda yatarmış. Bezirgân bir de gelmiş ki iki asker de karısının koynunda. Hemen padişahın yanına gitmiş. Durumu anlatmış. Bunu sen yaptın, sen çözeceksin, demiş.

Bunlar toplanıp gitmişler. Kadın durumu izah etmiş. Padişah! bunların kendi ailesi olduğunu anlamış. Bezirgânı da katırın kuyruğuna bağlamış, yollamış. Onlar erdi muradına, biz çıkalım kerevetine (Demir, 2018, s. 823-24).

Zırto

Eskiden anlattıklarına göre padişahların yanında bir sözcü dururmuş. Bunlara İncili Çavuş denirmiş. Padişah bunlara kızmaz, lâflarını dinlermiş.

Bir gün padişah ile İncili Çavuş tartışmışlar. İncili Çavuş, tartışmanın etkisi ile padişaha, “zırto” demiş. Bu söz padişahın gücüne gitmiş. İncili Çavuş ağzından çıkan bu sözün ne anlama geldiğini de bilmiyormuş. Padişah, İncili Çavuş’a:

- Üç güne kadar zırtonun anlamını bulup getirmezsen, boynunu vurdururum, demiş.

İncili Çavuş evine gelmiş. Düşünmüş, taşınmış... İncili Çavuş’un bu düşünceli hâlini gören karısı:

- Hayırdır Bey, neden böyle düşüncelisin, demiş. Çavuş, hanımına:

- Üç güne kadar boynumu cellâtlar kesecek, hanım. Padişaha zırto dedim, demiş.

Hanım:

- Padişaha öyle denir mi, demiş. İncili daha da üzülmüş, dediği sözden utanmış.

Bir gün akşam evden çıkmış. Kendi kendine:

- İnşallah, bu sözü açıklayacak bir sebep bulurum, diye düşünüyormuş.

Gide gide han gibi bir yere gelmiş. Hana-girmiş. Handa bakmış ki bir adam kocaman bir sopayı bacağıının arasına çalmış, sırtında da bir keçe, yatıyormuş.

Ağzı, burnu kapalıymış. Adam Kürt’müş. İncili Çavuş adama şöyle bir bakmış: - Hey, ya Rabbim! Şu adam benim derdime çare olur mu acaba, demiş.

Aklından bir plan kurmuş. Hemen dışarı çıkmış, dört tane hamal tutmuş. Hamallara:

- Ne isterseniz veririm. Yeter ki şu adamı uyandırmadan keçesinin dört pöçüğünden tutup dediğim yere getirin, demiş.

Hamallar götürürlerken Kürt gözünü açmış:

- Eyvah! Ben ölmüşüm. Demek ki cenazem gidiyor. Dur bakalım, bizim amel beni nereye götürecektir, demiş.

Hamallar, Kürt’ü getirip saraya koymuşlar. Kürt gözünü açmış:

- Yahu, ben bu ameli nerede işlemişim de cennete geldim, demiş. Elinde sopa, sırtında keçe padişahın kapısını açmış. - Selamünaleyküm, Allah Baba.

Padişah bağırır:

- Ulan, çık dışarı. Kürt kapıyı kapatıp:

Bu Allah değil, acaba Cebrail mi, demiş. Kapıyı tekrar açıp:

- Selamünaleyküm, Cebrail Baba. Padişah yine bağırır:

- Ulan çık! Kürt dışarı çıkmış:

- Bu da değil, acaba Peygamberimiz mi, demiş. Kapıyı yine açmış:

- Selamünaleyküm, Peygamber Baba. Padişah iyice kızmış.

- Çık dışarının! O zaman Kürt sopasını eline almış:

- Sen Allah değil, Peygamber değil, Cebrail değilsin. Ne arıyorsun benim cennetimde?

Padişah bağırır.

- İncili gel, şu zırtonu götür! Seni affettim.

İncili, böylelikle kurtulmuş (Demir, 2018, s. 911-912).

2.5.5 Anadolu Zincirlemeli Masal Metinleri

Âlim ile Tilki

Zamanın birinde, âlîm bir adam varmış. Bu adam bir gün bir diyardan başka bir diyara gidiyormuş. Atma hinmiş, kılıcını kuşanmış düşmüş yola. İlerlerken çok uzaktan bir ses duymuş:

- İmdat, imdat, diye.

Bu adam ses nereden geliyor, diye etrafına bakmış ki çok uzaktan bir yerden dumanlar yükseliyormuş. O tarafa gitmiş ve bir yılanın alevler içinde yanmak üzere olduğunu görmüş. Atını alevlerin içine sürmüş, ateş ikiye bölünmüş. Atı ateşin içine girmiş. Adam bakmış ki kocaman yılan yanıyor. Adam:

- Seni kurtaracağım belime dolan, demiş.

Yılan beline dolanmış ve adam ateşin içinden yılanı kurtarmış. Biraz uzaklaşınca adam:

-Tamam, kurtuldun. Yangından uzaklaştık, artık belimden çözül, demiş.

Yılan:

- Olmaz ben seni yiyeceğim, demiş.

Adam:

- Ben sana iyilik yaptım. İyiliğe karşı kötülük olur mu, demiş.

Yılan:

-Kurtarmasaydın, demiş.

Adam:

- O hâlde beni yiyeceksen bir şartım var, demiş.

Yılan:

- Tamam. Ne şartın varsa kabul ediyorum, demiş.

Adam:

- Üç kişiye bunu soracağız. Eğer ye derlerse yersin, yeme derlerse sen yoluna ben yoluma devam ederiz, demiş.

Yılan:

-Tamam, demiş.

Yürümüş, gitmişler. İlk olarak ata rastlamışlar, olayı anlatmışlar. At da kendi başından geçen bir olayı anlatmaya başlamış:

-Ben zamanında yarış atıydım. Sahibime birincilikler kazandırdım, ondan sonra yaşlandım beni çifte koştı, iyice yaşlanınca da beni böyle ortalığa attı. Sen de insanoğlusun, seni yesin, demiş.

Biraz yürüdükten sonra öküzle karşılaşmışlar ve olayı öküzle de anlatmış!

Öküz:

Ben zamanında insanoğluna çok çalıştım, yaşlandım. Kesip yemediler, eti işe yaramaz diye beni böyle dışarı attılar, sürünüyorum, demiş.

Yılan sormuş:

-Evet, kararın ne, demiş.

Öküz:

- İnsanoğlu olduğu için ye, demiş.

Adam:

- Bir kişiye daha soracağız o da ye derse yersin, demiş.

Biraz yürümüşler bir tilki ile karşılaşmışlar. Olayı tilkiye anlatmışlar.

Tilki:

- Bizim atalarımız iki kişiyi yan yana yargılar. Yan yana geçin, demiş. O sırada adama göz kırpmış. Adam vurduğu gibi yılanı ikiye bölmüş ve yılan ölmüş. Yılan öldükten sonra bu âlim adam:

- Tilki, sen bundan sonra insanoğlu arasında artık zekânla anılacaksın, kur-nazlığınla bilineceksin, demiş (Demir, 2018, s. 472-473).

Nine ile Tilki

Bir varmış, bir yokmuş. Bir nine ile tilki varmış. Ninenin bir küçük kulübesi varmış. Bir ineği varmış. Ondan süt sağıar, onunla geçinirmiş.

Nene her gün sütü sağarmış. Sütü koyar evine, gidermiş odun toplamaya. Odundan gelirmiş ki süt yok. Ertesi günü sütü sağmış, koymuş. Yine süt yok, Nine:

- Bir saklanıp bakayım, bu benim sütümü kim çalıyor?

Kapının arkasına saklanmış, Birden tilki gelmiş. Sütü içerken nine görmüş! kapıyı örtmüş. Tilkinin kuyruğu kopmuş.

Tilki de ormana öteki hayvanların yanına gitmiş. Tilkiyi görenler başlamışlar:

- Kuyruksuz tilki, kuyruksuz tilki, demeye.

Böyle söyler, gülerlermiş. Tilkinin çok zoruna gitmiş. Dönmüş geriye, ninenin yanına gelmiş:

- Nine. İlla bana kuyruğumu ver, demiş. Nine de:

- Yok. Sen bana sütümü getir, öyle vereyim, demiş; Tilki:

- Ben sana nereden süt bulayım, demiş.

Tilki de gitmiş, bir koyun bulmuş. Koyundan süt istemiş, nineye götürüyim| diye. Koyun:

-Benim karnım aç. Ot bul, ben yiyip sana süt vereyim, demiş. Oradan tilki gitmiş, çayıra. Çayır:

- Otlarım küçük. Git, sen Allah’a dua et; bulutlarına yağmuru yağdırın.

Yağsın ki otlarım büyüsün, sana vereyim.

Oradan gidip Allah’a dua etmiş. “Yağmur yağsın otlar büyüsün ben koyuna ot götürüyim” diye. Bulutlar toplanıp yağmur vermiş, çayıra. Yağmur yağınca, otlar büyümüş. Tilki otları toplamış, koyuna götürmüştü. Koyun otları yemiştir, Koyun, tilkiye süt vermiştir. Tilki de sütü nineye götürmüştü. Nine de demiştir ki:

-Söz ver, bir daha hırsızlık yapmayacaksın.

Tilki de söz vermiş, bir daha hırsızlık yapmayacağına. Tilki de almış, kuyruğunu sevinerek girmiş ormana ve diğer hayvanların yanında mutlu bir şekilde yaşamaya devam etmiş (Demir, 2018, s. 286).

Çitlembik Kız

Çitlembik Kız Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur zaman içinde bir Çitlembik Kız varmış. Annesi pazara giderken Çitlembiğe:

"Aman Çitlembik, ocağın üstünde süt tenceresi kaynıyor. Sakın tencerenin kapağını açma, sütün içine düşersen, sütle beraber pişersin" demiş. Çitlembik de bu sözleri dinleyip

"Tamam anneciğim" demiş. Çitlembik oturmuş, oynamış, iş görmüş bir süre. Sonra kendi kendine,

"Şu tencerenin kapağını bir açayım da karıştırayım" demiş. Tencerenin kapağını açmış, koca kepçeyi almış eline, başlamış karıştırmaya. Karıştırırken de tencerenin içine düşüvermiş. Pazardan gelen annesi durumu görünce feryat figan etmiş, saçlarını yolmuş. Çitlembiğin babası gelmiş eve, karısının yolunmuş saçlarını görüp sebebini sormuş. Kadın:

"Ben saçımı yolmayayım da kim yolsun. Çitlembik süte düştü sütle beraber pişti" demiş. Üzüntüden harap olan babası "o zaman ben de sakalımı yolayım" deyip sakalını yolmuş. Bahçede bir ağaç varmış. Ağaç, Çitlembiğin babasının sakallarını yolup ağladığını görünce sebebini sormuş. Çitlembiğin babası: "Çitlembik süte düştü, sütle beraber pişti. Annesi saçını yoldu, ben de sakalımı yoldum" demiş.

Ağaç bunları duyunca "o zaman ben de yapraklarımı dökerim" deyip çini çıplak bırakmış dallarını. O sırada ağacın dalına konan karga, ağacın birdenbire bütün yapraklarını dökmesine şaşırıp sebebini sormuş. Ağaç, kargaya:

"Çitlembik süte düştü, sütle beraber pişti. Annesi saçını yoldu, babası sakalını yoldu, ben de yapraklarımı döktüm" demiş. Karga çok üzülmüş olanlara, "madem öyle ben de gagamı kırarım" diye karşılık vermiş.

Karga su içmek için çeşmeye varınca, çeşme karganın kırık gagasını görüp sebebini sormuş. Karga, çeşmeye:

"Çitlembik süte düştü, sütle beraber pişti. Annesi saçını yoldu, babası sakalını yoldu, ağaç yaprağını döktü, ben de gagamı kırdım" demiş. Çeşme olup bitene çok üzülmüş, feryat figan etmiş. "Öyleyse ben de suyumu kuruturum" deyip son damlayı damlatmış. Evlerine su almak için çeşmeye gelen Ayşecik bakmış ki çeşmenin suyu kurumuş, sebebini sormuş. Çeşme, Ayşeciğe:

"Çitlembik süte düştü, sütle beraber pişti. Annesi saçını yoldu, babası sakalını yoldu, ağaç yaprağını döktü, karga gagasını kırdı, ben de suyumu kuruttum" demiş. Ayşeciğin gözleri dolu dolu olmuş. "Ben de testilerimi kırayım" deyip taşa çalmış testileri, evinin yoluna düşmüş.

Ayşeciğin annesi eşikte su bekliyormuş. Kızının elindeki kırık testileri görünce sormuş. Ayşecik, annesine: "Anneciğim, Çitlembik süte düştü, sütle beraber pişti.

Annesi saçını yoldu, babası sakalını yoldu, ağaç yaprağını döktü, karga gagasını kırdı, çeşme suyunu kuruttu, ben de testileri kırdım" demiş. Annesi bunu duyunca Ayşeciği eline dolamış da bir güzel dövmüş (Özer, 2004, s. 10).

2.6 Kırgız Masal Metinleri

2.6.1 Kırgız Hayvan Masal Metinleri

Tilki ve Bildircin

Bir gün bildircin otların içerisinde oturuyor ve hüznle bozdoğanların ve tazıların ona saldırdıkları ve yaramaz tilkinin onu yemek için neler düşündüğü ile ilgili bir türkü söylüyordu.

Bu arada tilki oradan geçmekteydi. Bildircinin yanına geldi ve onu yakaladı.

"Bana nasıl yaramaz diyebilirsin? Senin için iyi biri var mı ki?

Yoksa insanlar mı?"

Bildircin korkudan şöyle dedi:

"İnsan adaletli ve merhametlidir. Bir zamanlar beni kafese koymuştu ama çok iyi besliyordu."

"Aptal. Seni niçin besliyordu? Semirmen ve daha da lezzetli olman için. O lezzetli olduğun için seni övüyor, küçük olduğun için de sana kızıyor."

"Gördüğün gibi beni yemedi. Yalnızca kafeste tuttu."

"Aptal. O seni türkü söylemen, onu eğlendirmen için, pazara götürüp başka bildircinlerle dövüştürmek için besliyordu. Siz aptallar da insanları eğlendirmek için acımadan birbirinizle dövüşüyorsunuz. Sen kazandığında ödülü sahibin alıyordu. Yenildiğinde ise sahibin seni suçluyordu."

"Herhâlde sen haklısın."

"Öyle ise seni yiyeceğim."

"Sen bilirsin."

"Tamam. Şimdi yemeyeceğim. Yolda fareler ile karnımı doyurdum. Nasıl olsa buradan bir yere kaçamazsın. En iyisi beni güldür. İnsandan öcünü al. O beni her zaman üzüyordu. Onlarla dalga geç, ben de seyredip eğleneyim."

Bildircin buna razı oldu ve tilkiyi yakındaki bir yurdun yanına götürdü.

Yurdun yanında bir kadın inek sağıyor, oğlu da oynuyordu. Bildircin kadının kafasına kondu ve türkü söylemeye başladı. Kadın bildircinin nerede olduğunu anlayamadı. Çocuk onu gördü. "Anne kıpırdama, şimdi onu öldüreceğim."

Çocuk uzun bir çubuk aldı, salladı ve annesinin kafasına vurdu.

Bildircin uçtu. Kadının eleçeği düştü. İnek korktu ve süt kovasını döktü.

Bıldırcın tilkinin yanına geldi ve şöyle sordu:

“Nasıl? İyi güldün mü?”

Tilki, “Sağ ol arkadaş,” dedi. “Çok iyi oldu, beni iyi güldürdün; ama kadının başında elençek vardı. Çocuk annesinin kafasını yarsa idi daha da iyi olurdu. Şimdilik bu kadar yeter. Şimdi beni korkut.

Herkes benim kurnaz olduğumu biliyor fakat hiçbir şeyden korkmadığımı bilmiyorlar. Hadi korkut beni! Korkma, ben senin en iyi arkadaşınım.” Bıldırcın, “Gözlerini kapa. Sana ip vereceğim, onu tut ve ardımdan gel.” dedi.

Tilki bunu kabul etti.

Bıldırcın tilkiyi dağın eteğine götürdü. Karşıdan elinde kartal ve iki tazısı ile birlikte bir avcı geliyordu. Onlara yaklaştıklarında bıldırcın şöyle dedi:

“Gözlerini aç”

Tilki gözlerini açtı ve donakaldı. Büyük kara kartal uçu, iki tazı da ona doğru koşmaya başladılar. Tilki çalılara doğru kaçmaya başladı, tüyleri dikenlere takıldı, yüzü kan içindeydi. Tilki bir ine girdi, soluk soluğa kalmış, korkudan tir tir titriyordu.

Bıldırcın inin yanına geldi ve şöyle sordu:

“Nasılsın? Tilki arkadaş. İyi korkutabildim mi?” “

Vay benim biricik arkadaşım, sen olmasam derdimi kime anlatabilirdim? Az kalsın ölecektim, kör ve sağır oldum. Yanıma yaklaş.”

Bıldırcın tam yaklaşmıştı ki tilki onu yakaladı.

"Sen beni korkutmadın, bana ihanet ettin. Beni kartal ve tazıların yanına niye götürdün? Bu yüzden seni yiyeceğim."

“Tilki kardeş, beni her zaman yiyebilirsin; ama önce beni bir dinle, insanların yanında kafeste dururken akıl ve terbiye öğrendim. Şimdi sema son bir yardımda bulunayım. Sana terbiye öğreteyim.”

Tilki, “öğret, belki hızım olur,” dedi.

“Tabii ki.”

“O zaman başla.”

“Cesur tilki ‘C’ harfini tekrarla.”

“C”

“Yürekli tilki, ‘Y’ harfini tekrarla.”

“Y”

“Hazırcevap tilki, ‘H’ harfini tekrarla.”

“H”

“Ateşli tilki, 'A' harfini tekrarlar.”

“Aaaa” Tilki ağzını açtı, bildircin da uçtu (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 314-316).

Üç Yetim

Oğlak ve kuzu yetim kaldılar. Yolda giderken buzağı ile karşılaştılar, o da yetimdi. Bu üçü birbirlerinden ayrılmamaya karar verdiler.

Bir gün yolda bir kaplan derisi buldular. Buzağıya giydirdiler ve yollarına devam ettiler.

Bir süre sonra bir mağara gördüler. Oğlak ve kuzu içine girdiler, kaplan derisini giymiş buzağı da dışarıda onları bekledi

Mağaranın içinde kaplan, kurt, ayı ve tilki eğleniyorlardı.

Oğlak ve kuzu onları saygıyla selamladılar ve girişin yanında durdular.

“Selamünaleyküm,” dediler. “Aleykümselem! Ayağımıza et geldi,” diye sevindiler.

Tilki yerinden kalktı ve yumuşak bir sesle şöyle dedi:

“Buyurun, değerli misafirler, tam zamanında geldiniz. Değerli misafirlerimizin şerefine içelim!” Tilki mağaranın sahibi idi ve misafirleri eğlendirmeye çalışıyordu. Türkü söylüyor ve kopuz çalıyordu.

Oynadı ve şöyle bir türkü söylemeye başladı:

“Oğlak, bize bir gün yeter.

Alçak gönüllü kuzu da bir gece yeter.”

Oğlak, tilkinin elinden kopuzu aldı ve cevap olarak şunları söyledi: “Tilki, bize iyi bir şapka olur.

Kurt, sıcak bir kürk olur.

Ayı, yumuşak post olur.

Kaplan ise yurdumuzun süsü olur.”

Tilki “Bu oğlağın herhâlde olağanüstü bir gücü var.” diye düşündü ve mağaradan çıktı. Kaplan derisini giymiş buzağıyı gördü, korktu ve var gücü ile kaçmaya başladı.

Öbür hayvanlar uzun süre tilkinin dönmesini beklediler; fakat geri dönmedi. Kurt onu aramaya çıktı.

Mağaradan çıktığında o da kaplan derisini giymiş buzağıyı görünce korktu ve kaçtı.

Kurt da geri dönmedi. O zaman kaplan ayıya şöyle emretti: “Git kurdu ve tilkiyi geri getir.” Ayı kalktı, mağaradan çıktı ve buzağı ile karşılaştı. O mööleyince ayının

gözleri fal taşı gibi açıldı ve önündeki kocaman acayip kaplanı görünce arkasına bakmadan kaçtı.

O zaman kaplan kendisi çıktı. Ürkek ürkek çevreye baktı, kaplan derisine girmiş buzağıyı gördü ve “Herhâlde tilkiyi, kurdu ve ayıyı o yedi” diye düşündü. O da kaçtı.

Bundan sonra üç yetim onların eğlencelerinden kalan yiyecekleri yediler ve yollarına devam ettiler. Bir gün mağaradaki tilki, kurt, ayı ve kaplan ile yeniden karşılaştılar. Hayvanlar kızgındılar ve korkunç korkunç kükrüyorlardı. Yetimler korkudan kavak ağacına çıktılar. En yukarıda oğlak, altında kuzu, buzağı da en aşağıda zor tutunuyordu.

Bu arada kaplan, kurt, ayı ve tilki dağın tepesinde tartışıyorlardı.

Kaplan vahşice kükredi.

“Siz kötü bir dostsunuz. Niye kaçtınız? Haydin gidip onların hakkından gelemim. Şimdi bir daha kaçmamanız için sizi birbirinize bağlayacağım.”

Kaplan onları üç yetimin yanına götürdü. Dört vahşî hayvan kavak ağacının çevresinde dolanmaya başladı.

Birden buzağının tutunduğu dal kırıldı ve gürültüyle yere düştü.

Ağacın tepesindeki oğlak “Kapanı yakalayın,” diye bağırdı.

Vahşî hayvanlar bu sefer öncekinden daha da çok korktular ve her biri bir yana kaçıştı.

O zamandan sonra oğlak, kuzu ve buzağı bir daha vahşî düşmanlarıyla hiç karşılaşmadılar, dağın temiz suyundan içiyor ve Yaylada başıboş ödüyorlardı (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 300-301).

Kırğıy Menen Ükü

Cem taap ceerge carabay turgan bir oorukçan ükü menen bir al-gır kırğıy taanış bolot, kucaktaşıp akırettik dos boluşat. Anan alıksa sapar tartışat. Kırğıydın estüülügü, algırlığı menen cakşı kün körüşöt.

Ükü oorusunan şakıyıp, öz tamagm özü tabuuga carap kalat.

Bir künü: "Emi ar kimibiz öz künübüzdü özübüz körölük", dep ükü menen kırğıy uuga çığışat. An uçup, beri uçup eç nesrse taba alış-pay kaytışat.

Oşondo ükü kırğıydı akınn çakınp alıp, şap karmayt da: "Men seni ceymin", deyt. Kırğıy akırettik dostugun cana kılğan köp çakşı kızmatın aytıp ıylayt. Anda ükü: "Cakşılıkka cakşılık kılğan eşektin işi, cakşılıkka camanlık kılğan eşendin işi. Düynödö çaşoo- alışmak, küröşmök, alı cetişpese ıldıylamak, ayla tapmak, işi kılıp özü çaşamak",- deyt da, kırğıydı çırkıratıp basa kalat. Temir ayn öndüü ötkür teköörü

menen kırğıydı mıap öltüröt. Anın etine toyup alıp, kagınıp uçup ketet (Bolçurov, 1997, s.30).

Atmaca ile Puhu Kuşu

Yem bulup yemeğe dahi yaramayan hastalıklı bir puhu kuşu ile bir atmaca tanışmışlar, kucaklaşıp ahretlik dost olmuşlar. Sonra uzaklara sefere çıkmışlar. Atmacanın akıllılığı ve alıcılığı sayesinde gün görüp yaşamışlar. Puhu kuşu hastalığından iyileşip kendi yemeğini kendi bulmaya başlamış.

Bir gün:

"Şimdi herkes tek başıma yaşasın," diye anlaşır ava çıkmışlar. Sağa uçmuşlar, sola uçmuşlar fakat hiçbir şey bulamadan geri gelmişler.

O zaman puhu kuşu yavaşça atmacayı çağırıp 'şap' diye yakalayıp: "Ben seni yiyeceğim/" demiş. Atmaca ahretlik dostuna yaptığı iyilikleri anlatarak ağlamaya başlamış.

O zaman puhu kuşu:

"İyiliğe iyilik yapmak eşeğin işi; iyiliğe kötülük yapmak ise şeyhin işi. Dünyada yaşamak; dövüşmek, güreşmek, gücü yetmezse alçalmak, çaresini bulmak ve sonuçta bir yolunu bularak kendinin canlı kalmasını sağlamaktır," deyip bağırıp çağırarak atmacayı altına alıvermiş. Demir anadut gibi keskin pençesiyle atmacayı parçalayarak öldürmüş. Onun etine doyup uçup gitmiş (Karadavut, 2006, s. 131).

2.6.2 Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masal Metinleri

Avcı Cail

Bir zamanlar avcı Cail diye biri vardı. Bir gün arkadaşı Emil ile avlanmak için dağa gittiler.

Sabahtan akşama kadar dolaştılar ve güneş batmak üzere iken bir arhar vurabildiler.

Çok yorulan iki avcı dinlenmeye karar verdiler. Silahlarını bırakıp ateş yakıp arhan pişirdiler.

Birden tek gözlü bir cadı ortaya çıktı. Cail'i tutup mağarasına götürdü. Emil ise kaçmayı başardı.

Cail bayıldı, fakat bir süre sonra kendisine geldiğinde çevresine bakındı. Kendisinden başka bağlanmış yaklaşık yirmi kişi daha olduğunu gördü. Mağaranın derinliklerine doğru büyük bir koyun sürüsü görünüyordu. Yaklaşık beş yüz koyun vardı.

Tek gözlü cadı her gün koyunları sayıyor, sonra otlatmaya çıkarıyordu ve mağaranın girişini kendisinden başka kimsenin kımıldatamayacağı kocaman bir taşla kapatıyordu.

Esirler cadıdan nasıl kurtulacaklarını düşünüyor, fakat bunu nasıl becereceklerini bilemiyorlardı.

Cail, cadıyı her gün takip etmeye başladı. Cadı uyurken tek gözü öyle parlıyordu ki bütün mağarayı aydınlatıyordu. Uyandığında ise gözündeki parlaklık kayboluyor ve mağaranın içini karanlık kaplıyordu.

Mağaranın ortasında büyük bir ocak vardı. Akşamları cadı bu ocağı yakıp demir şişi kızarıncaya kadar ısıtıyor ve esirlerden birisini bu şişe takıp ateşte pişiriyordu.

Cail bir gün esirlere şöyle dedi:

“Böyle beklemekle olmaz. Cadıyı öldürmeliyiz; yoksa hepimiz öleceğiz.”

“Bu baş belasından ve ölümden kurtulmak için ne yapmalıyız?” diye sordular.

“Kızgın şişle gözünü dağlamamız gerek. Koyunları çıkartmak için taşı kaldırdığında kaçarız.”

Bu şekilde anlaştılar.

Gece yansı cadı uyudu. Mağara gündüz gibi aydınlandı. Esirler Cail’i uyandırdılar.

Şimdi ben cadının gözünü dağlayacağım. Sizler iplerinizi çözüp her biriniz bir koyunun altına girin. Cadı hemen sizleri ara-I maya başlayacaktır; fakat koyunların altında olacağınız aklına b gelmez.

Esirler Cail’in sözünü tutarak birbirlerini çözüp koyunların altına saklandılar.

Cail demir şişi alıp isabetli bir atışla cadının ışık saçan gözüne sapladı. Cadı vahşî bir hayvan gibi bağırıp hemen esirlerin olduğu yere koştu. Fakat orada kimseyi bulamadı.

“Yine de benden kurtulamazsınız. Kör de olsam sizleri elim-den kaçırmam,” diye bağırdı Cadı.

Sabah oldu. Her gün aynı saatte dışarı çıkan cadı, büyük taşı yerinden kaldırıp,

“Ak keçi, çık!” diye bağırdı.

Ak keçi çıktı ve arkasından da diğer koyunlar çıkmaya başladılar. Cadı her birini tutup bacaklarını ve sırtlarını yoklayarak çıkarıyordu. Bütün hayvanlar çıktıktan sonra cadı taşı kapatıp girişe oturdu.

Esirler, cadı her gün koyunları böyle yoklayarak çıkarırsa buradan kurtulmamız çok zor diye düşünmeye başladılar.

Cail, “Üzölmeyin, ben bir kurtuluş yolu buldum. Akşam sürü geri döndüğünde ak keçiyi kesip derisini yüzeceğiz. Ben deriyi giyip ak keçi olacağım. Sabahleyin dışarı çıktığımda mağaranın dışında kalan silahımı alıp cadıyı öldüreceğim ve böylelikle sizleri kurtaracağım,” dedi.

Esirler Cail’in bu fikrini duyunca çok sevindiler. Sürü geldiğinde ak keçiyi yakalayıp bağırmmaması için de ağzını bağlayıp kestiler.

Cadı sabah mağaranın girişini açıp,

“Ak keçi çık!” dedi.

Ak keçinin derisini giyen Cail hemen dışarı çıktı. Silahını bulup döndü. Cadı koyunları sayıyordu. Cail cadıyı bu sırada vurup öldürdü ve böylece cesur avcı esirleri kurtardı. Onlar da cadının koyun sürüsünün tamamını Cail’e bıraktılar.

Cail koyunları eve getirdi. Bu ara akrabaları da onun öldüğünü düşünerek onun için yas yemeği veriyorlardı. Herkes onun döndüğünü görünce çok sevindi. Bu yas yemeğini bayram yemeğine çevirdiler (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 43-45).

Koyçu Menen Kara Döö

İlgeri ilgeri kaysı bir çerde Makmut değen koyçu ança-mınça can-dığı menen ookat kılçu eken. Al bir künü erten menen mööngö cuurat koyup alıp, koy-eçkisin cayıp ketet. Makmut koyçu abdan alsız bolot.

Ar künü bir karışkır menen tülkü almak-salmak kelişip koyçunu kıy-nap, tülkü kuyruğu menen cıga çaap mööndögü cuuratm içip ketse, karışkır açka bolgondo koy-eçkisinin kaalaganın cep ketçu bolot. Kündön küngö candığı azayıp oturup, on beştey ečkisi kalat. Özü ilmeyip arıktayt. Emne kılar aylasın tappayt.

Kündördün birinde koy cayıp cürgön koyçuga kara döö colugup kalat. Kara döö da alıştan col cürüp çarçap, kursağı açıp, Makmut koyçunun ečkilerin cemek bolup:

- Ečkilerifidi mağa ber. Kursağım açka, cakşılup toyoyun?

- Dep koyçuga cakşılık menen kayrılal. Canı kaşaygan koyçu kıcırdanıp:

- Berbeym !

- Deyt.

- Berbesen tartıp alam. Kerek bolso özündü koşo cep koyom

,- Değen döö tiginin kıcırdana karap turganın körüp, bir az sestene kalat da: -Anday bolso meldeşeli, kimibiz utsak, ečkilerdi oşonubuz alalı. Eğer bul akılga könbösön, anda seni ceymin, uktunbu?

- Deyt.

Makmut korkkonunan makul bolot. Kara döö birinçi şartın aytat.

- Birinçi, too kulatışabız. Erten men küngöydün toosun kulatam. Sen teskeydin toosun kulat. Emese ertefi uşul çerden coluguşabız,-dep kara döö dem alğanı ketet.

Ertesi ay tılğan cerge kelişet. Kara döö çeçinip alıp, küfigöydün toosun biri birine urgulap çatıp, bat ele tüz cerge aylantıp salat. Makmut bolso bir çon kara taştın түbünö barıp, tegerene basıp cürö beret. Bir maalda bışıldap Kara döö kelet da:

- Sen emne aylanıp turasıfı? Toonu kulatpaysınbı?

- dep surayt.

- Uşul kara taş çerdin borboru eken. Eğer uşul taştı bıkudatıp ele koysom, cer astın üstün bolup kete turgan,- deyt Makmut

- Koy, anday bolso üye körbö,- degen döö korkup ketet- Mööröy seniki. Emi tokoy sındınşalı. Erten men küngöydün, sen teskeydin to-koyun sındır. Erten dağı uşul çerden coluguşalı.

Makmut buga da ay lasızdan makul bolot. Ertesi Kara döö çeçinip salıp, küngöydün tokoyunun bıt-çıtın çıkarat. Makmut bolso bir uzun terektin түbünö kelip, uçun bir karap, түbün bir karap, tegerene basıp tura beret. Bir maalda adatınça başıldap Kara döö kelip:

İli, Makmut emne karap turabsın?

- dep tan kahştuu surayt,

- Kara döö, uşul terek düynödögü cıgaçtardın padışası eken. Eğer men kiçine ele balta tiygizsem, bütün düynödögü cıgaç-taldar çerdin astına kirip ketip, ot cağa albay kıynala turganbız,

- deyt.

- Kokuy, anday bolso tim koy, padışanın kaarna kalbaylı. Bul colu da mööröy sen i ki. Emi çerdi oyo tebişeli,

- deyt döö.

Makmut makul bolup, eköö bir çerdi belgileşet. Makmut üyunö kelip, ayalrna aytıp cuurattı abdan koyuu kılıp uyutkun dep aytat da özü dem alıp çatıp alat. Erten menen cuurattı mööngö kuydurup ay-lıp, bayağı belgilegen cerge ertereek kelip, bayağı mööndögü cuurattı bir cerge köömp koyot. Kara döö kelgende birinçi sen tepkin dep, tö-ögö kezek beret. Döö küç menen bir tepkende, özü kindigine çeyin kirip ketet. Ekinçi kezek Makmutta emespi, al çurkap kelip bayağı cu-urat kömülgön çerdi bir tepkende, balç etip tuş-tuşka çaçırıp caynap kaldı. Makmut döögö maktanıçtuu karap:

- Mına, kördünbü, sen tepkende cön ele kirip kettin, a men bolso çerdin meesin çığara teptim. Mööröy meninkibi?- deyt.

Kara döo şılıkıyıp ağılıp beret da, erten bizdikine meymanga kel dep, Makmuttu meymanga çakırat. Birok al çerden özün ciltürgönü catkanm Makmut bilet da, döönün sıylagan sıyın körüp, çatar maalda koroosunda turgan döngöçtü alıp kelip, özünün orduna catkınp, özii çaşınıp kalat. Bir kezde döo akınn turup, kelip, bayağı döngöçtü ay-baltası menen cara çaap:

- Makmuttu cayladım, erten menen ölüğün ırğıttımp taştayın,-dep kubanıp kayra çatıp uktap kalat. Döo uktagandan kiyin Makmut canlgan döfigöçtü orduna koyup, özü murdagı orduna çatıp alat. Er-ten menen Makmut erte turup arkı-terki basıp cüröt. Döo oygonup ti-gini körüp taü kalat. Çay içip catkanda:

- Makmut ake, tündö tuş körüp cattıfızıbı?- dep surayt.

Tuş dele körgön cökmun. Tündö moynumdu çımınbı, çırkeybi aytör birdeme çakkansıp kettir dep coop beret Makmut sır bildirbey.

"Aybalta menen çapkanımdı çimin, çırkeybi dep catat. Bul ofioy kişi emes eken. Mmdan ertereek kutulbasam bolboyt",- degen oygo kelip, Kara döo Makmuttu uzatıp, köp altın beret. Ketip çatıp:

- Kara döo, sıyga sıy degen, erten bizdin üygö meyman bolup ke-tifiiz?- dep konokko çakırat.

Döo makul bolot. Makmut koyçu üyünö kelgenden kiyin kempirine:

- Kara döo kelgende cakşılap çay bergin. Andan kiyin eşikke çı-gıp: "Makmut, bul mey manga emne et salaym?- dep kıyk'np sura.

Men arkı koktudan: "Murunku döönün başın sal, kiyinki döönün töşün sal, al az kelse, aldagı döönün san etin kesip al!"- dep kıykıram,-dep eköo akıldaşıp alıшат.

Ertesi döo kelgenden kiyin Makmuttun ayalı cakşılap çay beret.

Andan kiyin eşikke çıkıp, ünün kötörüp: "Makmut, kaysı etti salayın?

Dep kıykırat. Makmut bolso ar caktan: "Murdagı döönün başın sal, kiyinki döönün töşün sal, al az kelse, aldagı döönün sanın kesip al!" dep kıykırat. Erdi-katmdın süylöşkön sözün ukkan Kara döo korkup ketip, Makmuttun kara alaçıgm moynuna ilgen boyunça kaçın cönöyt.

Kara döo kaçıp barafap bayağı Makmuttu cıga çaap koyçu tülküğü ke-zigip kalat. Döönün şaşkanın körgön tülkü:

- Emme şaşkalaktap kaçıp baratasıfı, begim?- dep surayt.

- Oy, tiyakta Makmut değen alptan kaçıp baratam. Al meni ttrp koyo eleğinde kzdn daldoo boloyun,- deyt d.

- A kokuy kn dese, anın kenedey da alı cok. Men kuyruğum menen ele cıga aap ayrıanın içip alu elem,- deyt tülkü.

- Cok, kalp aytpa, al canda cok kt adam, - dep d bolboyt.

- Cr, anı men azır cıga aap bereyin,- dep tülkü dn eerçitip kele catkanda, Makmut aldınan ıgıp:

- Kayran dosum dese, caraysıfı içke, kakan dn aldap eerçitip kele catkan turbaysınbı?- dep kıykırat.

aşıp kalgan t tlkn başka bir aap trp, özü kaçıp bara çatıp ıza bolot da: "Uu Kara d kebetem menen Makmut değenden kaıptır değen szg kalgana, l günü m artık!"- dep biyik askanın baman sekirip ketip lt eken.

Oondon ulam, "bileği kt birdi cıgat, bilimi kt mindi a-gat" değen maka! kalsa kerek. Alı cok Makmut koyu akıl menen aman kalgan eken deyt (Bolçurov, 1997, s. 194-197).

Koyun obanı ile Kara Dev

Eskiden Makmut adındaki biri birazcık koyun ve keisiyle yaar gidermi. O bir gün sabahleyin mne* yoğurt koyarak hayvanlarını otlatmaya gtrm. oban Makmut çok gszm. Her gün bir kurt ile tilki sırasıyla gelip çobanı ciddiye almadan zarar verip giderlermi. Tilki, kuyruğu ile vurup devirdiği mndeki yoğurdu; kurt ise a kaldığı zaman gelip koyun ve keçilerden canının istediğini yermi, Makmut'un günden güne hayvanları azalıp gitmiş. On be kadar keçisi kalmış. Ne yapacağını bilemediği için kendi de sürekli zayıflıyor-mu.

Günlerden bir gün oban Makmut koyunlarını otlatırken yanına kara bir dev gelmiş. Kara Dev de uzaktan geldiği için yorgun ve açmış. Makmut'un keçilerini yemek isteyip:

"Keilerini bana ver, karnım a, iyice doayım," diyerek iyilikle Makmut'a dönmüş. fkeden kuduran oban hiddetlenerek:

"Vermiyorum!" demiş.

"Vermezsen çeker zorla alırım. Gerekirse seni de yerim," diyen dev Makmut'un fkelendiğini görünce biraz yumuayarak:

"yleyse yarışalım. Hangimiz yenersek keçileri o alsın. Eğer buna da razı olmazsan, o zaman seni yerim, duydun mu?" demiş.

Makmut, korkusundan razı olmuş. Kara Dev şartlarını söylemiş.

"Birincisi, dağ yıkacağız. Yarın ben güneydeki dağı, sen de kuzeydeki dağı devireceksin. Yarın burada buluşalım," diyerek Kara Dev dinlenmeye gitmiş.

Ertesi gün anlaştıkları yere gelmişler. Kara Dev soyunup güneydeki dağlara birkaç defa vurarak çabucak dümdüz edivermiş. Makmut ise büyük kara bir taşın dibine varmış, etrafında dolanıyormuş. Kara Dev burnundan soluyarak gelip:

"Sen niye dolanıp duruyorsun? Dağı devirmiyor musun?" diye sormuş.

"Şu kara taş yerin merkezidi. Eğer bunu kıınıldatırsam yer alt üst olur," demiş Makmut.

"Bırak, öyleyse dokunma," deyip dev korkup gitmiş. Keçiler senin. Şimdi ormanları yakıp yıkalım. Yarın ben güneyin, sen de kuzeyin ormanlarını dağıtacaksın. Yarın yine burada buluşalım." demiş dev.

Makmut çaresiz bunu da kabul etmiş. Ertesi gün Kara Dev soyunup güneydeki ormanın altını üstüne getirmiş. Makmut ise uzun bir ağacın dibine gelmiş, bir tepesine, bir köküne bakarak etrafında dolanıyormuş. Bir zaman sonra Kara Dev yine burnundan soluyarak gelmiş ve:

"Ee Makmut, sen neye bakıp duruyorsun?" diye şaşırmışçasına sormuş.

"Kara Dev, şu ağaç dünyadaki bütün ağaçların padişahıydı. Eğer ben ona küçük balta bile değdirsem dünyadaki bütün ağaçlar yerin altına girer. O zaman ateş yakamayıp zor durumda kalırız," demiş. "Eyvah, öyleyse dokunma. Padişahın kahrına kalmayalım. Bu sefer de sen kazandın. Şimdi de yeri kazalım," demiş dev.

Makmut bunu da kabul etmiş. Kazmak için bir yer belirledikten sonra, evine gelmiş. Hanımına çok koyu bir ayran yapmasını ve onu iyice ekşitmesini söyleyip dinlenmeye başlamış. Sabahleyin ayranı mööne koydurup kazmak için anlaştıkları yere erkenden gelerek ayranı bir yere gömmüş. Kara Dev gelince, "ilk sen tep" diyerek sırayı ona vermiş. Dev bütün gücüyle tepince göbeğine kadar yere batmış.

İkinci sıra Mahmut'ta değil mi... O koşarak gelip ayran gömdüğü yeri bir tepmiş, yoğurt etrafa saçılmış. Makmut, kendini beğenmişçesine deve bakıp:

"İşte gördün mü, sen tepince basit bir şekilde göbeğine kadar yere girdin. Ben ise yerin beynini çıkardım. Keçileri yine ben kazandım, değil mi?" demiş.

Kara Dev sendeleyip yıkılmış. "Yarın bize misafirliğe gel," diyerek Makmut'u misafirliğe çağırmış. Makmut misafirliğe gitmiş. Dev in orada kendisini öldüreceğini bildiği için, yatma zamanı avludaki kütüğü getirip kendi yerine koymuş ve kendi de başka bir yere saklanmış. Bir ara dev yavaşça kalkıp balta ile Makmut zannederek kütüğü ikiye bölmüş ve:

"Makmut'u öldürdüm, sabahleyin cesedini bir yere atayım," diye sevinerek tekrar yatıp uyumuş. Dev uyuduktan sonra Makmut yanlan kütüğü yerine koyup kendi yerine yatmış. Sabahleyin Makmut erken kalkıp sağı solu dolaşmaya başlamış. Dev uyanıp onu görünce şaşırıp kalmış. Çay içerlerken:

"Makmut ağabey, geceleyin düş gördünüz mü?" diye sormuş.

"Hayır, düş görmedim. Fakat geceleyin sinek miydi, sivrisinek miydi, bilmiyorum bir şey boynumdan ısınp gitti," diyerek cevap vermiş Makmut sır bildirmeden.

"Balta ile vurduğuma sinek mi, sivrisinek mi diyor. Bu basit biri değilmiş. Bundan çabucak kurtulmazsam çekeceğim var demektir," diye düşünen Kara Dev bir sürü altın vererek Makmut'u yolcu etmiş.

Makmut giderken:

"Kara Dev, hürmete hürmet, demişler. Yarın bize misafirlige gelir misiniz?" diyerek misafirlige çağırmiş.

Dev kabul etmiş. Makmut evine geldikten sonra hanımına:

"Kara Dev gelince iyi hizmet edip çay ver.

Sonra eşiğe çıkıp:

"Makmut, bu misafire ne eti vereyim, diye bağırarak sor ben arkadaki çukurdan: "önceki devin başını ver, sonraki devin göğsünü ver, onlar az gelirse yanındaki devin budunu kes!" diye bağıracağım," demiş ve böyle anlaşımlar.

Ertesi gün dev misafirlige gelmiş. Makmutun hanımı izzet ikramda bulunduktan sonra eşiğe çıkıp sesini yükselterek:

"Makmut, hangi eti vereyim?" diye bağırmiş.

Makmut ise öbür taraftan:

"Önceki devin başını ver, sonraki devin göğsünü ver, o az gelirse, yanındaki devin budunu kesip al!" diye bağırmiş. Kan kocanın konuşmasını duyan Kara Dev, korkup Makmut'un kara kulübesini boynuna alıp kaçmış. Kara Dev kaçıp giderken daha önce Makmut'un ayranını içen tilkiyle karşılaşmış. Dev in şaşkınlığını gören tilki:

"Niçin acele acele kaçıp gidiyorsun? Beyim" diye sormuş.

"Oy, şu taraftaki Makmut adındaki bahadırdan kaçıyorum. O beni Öldürmeden gözden kaybolayım demiş dev. "Eyvah, sen ne diyorsun, onun kene kadar bile gücü yok. Ben onu kuyruğumla yıkıp ayranını içerdim/7 demiş tilki. "Hayu; yalan söyleme. O, cihanda eşi benzeri bulunmayan güçlü biri," demiş dev tilkiye inanmayarak. "Yürü hadi, şimdi ben onu gidip yıkayım," diyerek tilki dev i peşine takıp gelirken Makmut

karşılarına çıkıp: "Aferin dostum, helâl olsun sana, işe yarıyorsun. Kaçan devi nasıl da yakalayıp getiriyorsun," diye bağırır.

Şaşırır dev tilkiyi öldürüp kaçırır. Sonra kendinden utanır: "Şu kara dev cüssem ile kendime, Makmuttan korkup kaçırır, "dedirteceğime ölürüm daha iyi!" diyerek kendini büyük bir kayanın başından aşağı atıverir.

İşte bundan dolayı, "bileği güçlü, bir kişiyi, bilimi güçlü, bin kişiyi yıkar," denen atasözü kalmış olmalı. Güçsüz Çoban Makmut aklı sayesinde kurtulmuş, diyorlar (Karadavut, 2006, s. 341-346).

Rum Padişa Menen Turum Padişa

İlgerki bir zamanda Turum değen padişanın balası kuş salıp keçinde üyünö kelatsa, ak taylak mingen bir kız aldman çıkart

- Kaydan kelatasıfı, atıfı kim? - dep surayt bala.

- Men Türüm padişanın Karaköz değen kızımın. Meni izdep taap al! dep ak taylakka kamçı basıp cönöp ketet.

Kara kaşka argımagım kuusa cetet, uşu kızdı karmap ele alayın, değen bala kızdı kuup cönöyt. Birok tigi çerden çan burk etip, bul çerden çan burk etipz ak taylak çurkaganda bala cetpey kalat.

Turum padişanın balası bir top cigit menen ertesi da uuga çıkıp, keçinde üyünö kayhp kelatsa, bayağı kız dağı aldman colugat Bala dağı kuup cetpey kalat. Oşondon tarta balanın oyunan çanağı kız ket-pey önünün azıp, sanaa tartıp, cüdöp ketet.

- "Menin balam önünön azıp ketti, emne bolgonun suraştırıp -gileçi?"- dep vazirlerine tapşıma beret. Alar padişanın balasına kelişip:

- Sen emne sanaa tartıp cürösün? Emnegedir öndöp azıp, cüdöp baratasın? - dep suraşıp - Rum padişanın Karaköz-ayım değen kızı mağa eki colu colu-gup, men eki colu kuup cetpey kaldım. Karaköz-ayımdı alışmkerek.

Anı atama aytkıla. Karaköz-ayımdı aluuga ıraazıcılık bersin. Men çalan oşonu oylop çatıp azıp kettim, başka oorum çok!- deyt

Balanın aytkandann vazirleri Turum padişaga tökpey-çaçpay ay-tıp kelişet. Turum padişa bir topko oyluu oturup:

- Alsa alsın! Anda colgo kamdagıla,- dep balasma kural-carakçan kırk cigit koşup berip, kırk beeni soyup, kırk töögö azık, kırk töögö pul, düynö artıp Rumdun şaanna cönötöt.

Kerben bir neçe kün col cürüp, Rumdun şaannm çetine cetip ko-not. Cigitterin küzötkö koyup, özü dem alğanı catat bala. Br ookum-da çuruldagan çuu çıgat, çoçup oygonup ketip karasa:

- Tos ele tos, karma ele karma! - dep biröönü bir neçe kiş- kubalap cüröt. Kaçıp kelatkan kişini bala karmatıp alat da:

- Sen emne bolgon cansın? - dep surayt.

Men Rum padişanın koluna tüşkön Kıraankara değan uuru elem, al emi sen kimsin?
- dep kayra baladan surayt. W

- Men Turum padişanın halasımın. Rum padişanın Karaköz-ayım değan kızın izdep kelatam,- deyt bala.

- Eğer meni tigilerden kutkarıp alsan, men sağa Karakcz-ayımdı uurdap kelip berem,- deyt Kıraankara.

- Seni kantip kutkarıp alam?

- Kırk tööndü düynö-pulu menen hersen, kutkarıp alasıfı.

Bala daroo makul bolup, kuup keligendere kırk töösün pulu, düy-nösü menen karmata berip, Kıraankaranı kutkarıp alat. Alar dem alıp 1 oturuşkan kezde Kıraankara:

- Karaköz-ayım menen Cansüyör değan kızdı özüm elr alıp kelem. ligi kırk cigitindi kayra ketirip ciber,- deyt.

Bala buga da makul bolup kırk cigitin üyünö ciberet.

Karaankara todogu tokoydu aralap cürüp, baltası menen tökoy-du kırkıp col açıp baratsa, aldman bir kız çıgat: "Kayda baratasın?"-dep surayt. Kıraankara.

- Rum padişanın Karaköz-ayım değan kızını todogu ak sarayda çaşayt. Anı kırk kız, kırk cigit bolup kaytarabız. Men ata-eneme ta-mak casap bereyin dep ketip baratamın, - deyt kız.

-Emese sağa bir sır ay tayın, - değan Kıraankara kızdı özünö tartıp: - Karaköz-ayımdın süygön cigiti alıştan keliptir. Sen anın turgan çerin ele körsötüp koy,- dep eerçitip alat.

Alar tokoydu aralap cürüp oturuşup aran cetişet. Al çerden Kıra-ankara Karaköz-ayımdı çon kurcunun közünö, Cansüyördü t kinçi közünü salıp alıp kötörüp cönöyt.

Anı baykap kalğan küzötçülör artman kuuyt. Kıraankara kanat-tuulardın, aybanattardın, ösümdüktördün tilin bilgen, bir uktasakırk kün uktap, kırk küngö çeyin takır uktabagan külük adamboluptur.

- Bgn yg cetebiz, men kırk kn uktabaymm, inenin kırk bl ml ym bar, silerge bir ayal kırk blmn birden kdırtıp ıa blmdg dynlrd krstp, kayra cıynagana kırk kndn t kn bilinbey kalat,- deyt Kırakankara.

Ol kn kuugunularga cetkirbey kurcunun ktrp alıp y-n kelgen Kırakankara bayağı z aytkanday uktayt. Bir ayal 'ıydn ar bir blmşn açıp, iindegi dynn tigilerge krst baştayt. Kırkın-ı blmn açıp krstknd, anda eki tulpar turat.

Ayal eki tulpardı Karakz menen Cansyrg ceteletip sugartat. Angıca bir kaldaygan kara bulut kelip, eki tulpar menen eki kızdı ktrp alıp ketet. Ol kn Kırakankara oygonot.

-"Eki tulpar menen eki kızdı bir kaldaygan kara bulut kelip ktrp ketti",- deyt bala.

- Bir tulpar meniki, bir tulpar alp kara kuştuku bolu. Ekbz meldeşip canşkanbız. Al asmanga uçkan, men çerde cgrgnmn.

Oşondo alp kara kuştan men ozup, anın tulparm utup alganmm. Al oşogo ii kyp alıp ketken turbaybı,- deyt da on baltasır ktrp banp, bir on terekti kıya baştayt. Krs, alp kara kuştan canı oşol çerde eken.

- Kara canım, kıyba! Oy canım ay, canım! Mina amanatın,- dep eki kızdı, eki tulpardı alıp tşp kelet.

Ertesi Kırakankara balını bir iynine, kızdı bir iynine ktrp balarım yn cnyt. Ol kn anın yn cetpey, bir tokoygo konup kalışat. Kırakankara uktamış bolup atsa, bir maalda daraktm başına  kgkn konot.

- Bul balanın atası uşul kızdı alğanına kapa bolup, balasır uulanıp lsn dep, uudan koşup kuş casap, uudan er tokumduu at kamdap, uudan taygan alıp atası erten coldon tosup ıgat,- deyt kgkn ca-nındagı coldoştoruna.

Ertesi menen turuşkanda Kırakankara balaa karap:

- Senin atan senin kelinek alıp kelatkanındı ugup, aldından to-kulgaluu at, kuş, taygan alıp ıgat. Dostuk klsafı, oşol n ten maa bergin?- dep suranıp kalat.

- Bereyin, dosum,- deyt bala. - Alar saa azdık klat. Andan da kp nerse bolot saa.

Ertesi bayağı Kırakankara aytkanday atası tosup ıgat.

- Balam, mınabu attı minip, kuştu kondurup, taygand: eerçitip uga çıgıp, knlfid akn. Senin kelinek alğanına kubanıp alıp keldim, - dep aldına tartat.

Bala atasının tartuusun alıp, dosuna beret. Dosu attı, kuştı, tay-gandı alat da tokoygo barat, anan baann örttöp turup, külün suuga salıp ciberet.

Atasının aylası ketip, bir künü balası uktap catkanda, halamdı sorup öltürgün dep, acıdaardı ciberet. Kırakankara anı bilip, uktabay k1-lıçın kamdap, andıp catat. Acıdaar eşikten cılıp, üygö belçesinen kir-gende Kırakankara anı kılıç menen bölö çabat.

Kan çaçırıp Karaköz-ayımdm betine tiyet. Karaköz-ayım uulanıp kalbasın dep anın betine cooluk caap, tamgan kandı Kırakankara soro baştayt. Bala oygonup, içinen naarazı bolup kalat.

- Dosum, men sağa cakşılık kılıp catam, sıımdı aytpaymm. Ayt-sam taş bolup kalam, cakşılıktı bilbeyt turbaysınbı?- deyt

- Cok, sen dos emes, mağa kas ekensifi!- dep bolboyt

- Emi dosum, sen üçün taş bolsom boloyun, sınmdı aytayın. Atan senin Karaköz-ayımg baş koşkonuna naarazı bolup, seni öltürüü üçün uulangan at, kuş, taygan alıp kelip tospodubu. Alar menen uuga çıkkanda sen uulanıp ölmöksün, oşonduktan men alardı alıp örttöp cogottum.

Kiyin sorup öltür dep acıdaardı ciberdi, kılıçımdı dayardap tünü menen andıp çatıp, al üygö alıp kirgende bölö çaptım. Anın kanı Ka-raköz-ayımdın betine çıçırıp kaldı ele, uulanıp kalbasın dep, sorup catkan bolçumun,- deer menen Kırakankara beline çeyin kök taş bolup katıp kalat.

- Aytkanınday ele bul köp cakşılık kıldı ele, emi munun cakşılığı-nan kantip kutulam!- dep bala Kırakankaranı kötörüp alıp cönöyt. Cü-rüp oturup, cürüp oturup bir cerge barıp çatıp kalat. Ak kiyingen, ak boz at mingen ak sakal kariya kelip:

- Oy balam, emne çatasın? - dep surayt. Anan balanı oygotup, or-dunan turguzat da:

- Sen barıp Kara toonu tap, anda kapkaluu kara bulak bar. Anı sen "kaydan tabılçu eleft, kapkagıfı kaydan açılçu ele" deptırup, Kırakankaranın birinçi buttann salgın. Butu tıbrayt, anan buhkka büt denesin malgın.

Kırakankara "uşunça uktagan ekenmin" dep tura kala*. Bargın, balam!- degen sözdü aytıp kariya közdön kayım bolup ketet.

Bala Kırakankaranı kötörüp alıp, Kara toogo cönöyt, banp kapka-luu kara bulaktı tabat.

Bayağı kariya aytkandm baarn atkanp, bulaktın kapkagm açat Andan kiyin Kırakankaranm butun salat, al tıbrayt. Anan denesin bu-lakka matıp alat.

- Öh, abdan uktagan ekenmin,- deĝen Kıraankara tura kelet Alar al cerge bir az örgüü casap, anan Kıraankara balanı kötörüp alıp, bir kündö üç aylık coldu basıp, anın eline cönöyt.

Bala ketip baratkanda: "Kıraankara murunkuga karaganda kan-day basıp kaldı eken, smap köröyün", dep tebeteyin tüşürüp dberet.

- Oy dosum, tebeteyim tüşüp ketti!- deĝiçe Kıraankara carım kündük colgo uzap ketken eken.

Alar cürüp oturuşup balanın aylına kelişet. Ayılda çoĝulgan kop eldin karaanı körünöt. Kara kementay kiygen, kara öĝüz m.ngen bir koyçu colugup kalat. Andan suraşa, koyçu: - Balam bolso öldü, anın dosu Kıraankara taş bolup kaldı dep, alardın aşm berip, emi eki kızdı özüm alam dep kan toy ötkörüp ca-tat,- dep iştin cön-cayın aytat.

- Sen koyçum,- dey t Kıraankara,- azır kanga banp ay t Akılına kel, eesi kelatat, amanatın koluna sal, deĝin,- dep koyçunu toy bolup catkan cerge, balanın atasına ciberet.

Koyçu kanga banp Kıraankaranm aytkan sözün aytat.

- Bul caman koyçu emne deyt!- deĝen kan açuulanıp, cigitterine koyçunu kubalatıp çıĝat.

Koyçu Kıraankaralar turgan cakka kaçat. Kıraankara koyçunu kuup kелgenderdin sazayın berip, çanın asmanga çıĝanp, kırgın salat.

Kandı tutkandap, dargaga asat.

Oşentip, bala kandın taaasın kiyip, takka oturup, atasının orduna kan bolot.

Çon toy berip, Karagöz-ayımga baş koşot

Al emi Cansüyör kızdı Kıraankaraga alıp berip, koş ayhşıp, anı eli-cerine uzatkan eken (Bolçurov, 1997, s. 206-211).

Rum Padişahı ve Turum Padişahı

Eski zamanın birinde, Turum padişahının oĝlu kuş salıp avlandıktan sonra, akşamleyin evine dönerken karşısına ak taylaĝa* binmiş bir kız çıkmış.

"Nereden geliyorsun? Adın ne?" diye sormuş çocuk.

"Ben Rum padişahının kızı Karaköz'üm. Beni ara da bul!" diyerek ak taylaĝa kamçı basıp gitmiş.

"Kara cins atım kovalarsa yetişir; şu kızı yakalayayım," diyen çocuk, kızı kovalamaya başlamış. Fakat bir oradan bir buradan toz kaldıran ak taylaĝa oĝlanın atı yetişememiş.

Turum padişahının oğlu bir grup yiğit ile ertesi gün de ava çıkmış. Akşamleyin evine dönerken o kızla tekrar karşılaşmış. Çocuk tekrar kovalamışsa da yine yetişememiş. Bu andan itibaren çocuğun aklından bu kız çıkmamış; düşüncelere dalıp sararıp solmuş.

Han:

"Çocuğum sararıp soldu, ne olduğunu soruşturup öğrenin?" dikerek vezirlerine görev vermiş. Onlar padişahın oğluna gelip: "Sen niçin üzgünsün? Ne için sararıp soldun, zayıflayıp gidiyorsun?" diye sormuşlar.

Rum padişahının kızı Karaköz Hanım iki defa yoluna çıktı. Ben, her seferinde onu kovaladım, fakat her ikisinde de yetişip yakalayamadım. Karaköz Hanımı almam lâzım. Bunu babama söyleyin. Karaköz Hanımı almaya rıza göstereyim. Ben sadece onu düşündüğüm için sararıp soldum, başka hastalığım yok!" demiş.

Vezirler, çocuğun söylediklerini döküp saçmadan getirip Turum padişaha söylemişler. Turum padişahı biraz düşündükten sonra: "Almak istiyorsa, alsın! Yol hazırlığı yapın," diyerek oğluna giyimli kuşandı kırk yiğit vermiş. Kırk kısırak kesip kırk deve yükü azık koymuş. Kırk deveye para yükleyip dünyalıklarıyla birlikte Rum şehrine göndermiş.

Kervan bir nice gün yol gittikten sonra Rum şehrinin kenarına gelip konmuş. Çocuk, yiğitlerini gözcü koymuş, kendi dinlenmek için yatmış. Bir ara patırtı gürültü kopmuş, sıçrayıp uyanıp baksa ki:

"Tut hele tut, yakala hele yakala!" diyerek birini birkaç kişi kovalamaktaymış. Kaçıp gelen kişiyi yakalattırmış ve:

"Sen kimsin, sana ne oldu?" diye sormuş.

"Ben, Rum padişahının eline düşen Kırakara adındaki hırsızım. Ya sen kimsin?" "Ben Turum padişahının oğluyum. Rum padişahının kızı Kara-köz Hanımı arıyorum," demiş çocuk.

"Eğer beni peşimdekilerden kurtarırsan, sana Karaköz Hanımı çalıp getiririm," demiş Kırakara.

"Seni ne yapıp da kurtarayım?" "Kırk deveni üzerindeki mallarla birlikte verirsen kurtarırım," demiş.

Çocuk derhâl kırk devesini parası ve eşyalarıyla birlikte verip Kırakara'yı kurtarmış. Onlar dinlendikleri sırada Kırakara:

"Ben, Karaköz Hanım ile Cansüyör adındaki kızı getireceğim. Kırk yiğidini geri gönder." demiş. Çocuk kırk yiğidini evlerine göndermiş. Kıraankara dağdaki ormanları baltasıyla kesip yol açarak giderken karşısına bir kız çıkmış.

"Nereye gidiyorsun?" diye sormuş Kıraankara.

"Rum padişahının kızı Karaköz Hanım dağdaki ak sarayda yaşıyor. Biz kırk kız kırk yiğit olup onu götürüyoruz. Ben aileme yemek yapmaya gidiyorum." demiş kız.

"Öyleyse sana bir sır vereyim," diyen Kıraankara kızı kendine doğru çekerek:

"Karaköz Hanımın sevdiği yiğit uzaktan geldi. Sen onun yaşadığı yeri bana göster," diyerek kızı yanına almış. Onlar ormanın içinden yol bulup güç bela kızın yaşadığı yere varmışlar. Kıraankara, Karaköz Hanımı heybesinin bir gözüne, Cansüyör'ü de diğer gözüne koyarak alıp gitmiş. Kızı bekleyen nöbetçiler peşlerinden kovalamaya başlamışlar. Kıraankara, kuşların, hayvanların ve bitkilerin dilini bilen, uyuduğu zaman kırk gün uyuyan, uyumadığı zaman da km: gün hiç uyumayan hızlı bir adammış.

"Bugün eve varırız, ben kırk gün uyumam. Benim kırk odalı evim var, bir hanım size kırk odayı da teker teker gösterecek. Odalardaki mallan gösterip tekrar toplayana kadar kırk günün nasıl geçtiğini pek anlayamazsınız," demiş Kıraankara.

O gün peşinden gelenlere yakalanmayan Kıraankara, evine geldikten sonra, dediği gibi kırk gün uyumuş. Bir hanım her gün bir odayı açarak içindekileri misafirlere göstermeye başlamış. Sır? kırkma odaya gelmiş. Kırkinci odada tulpar varmış. Hanım, iki tulpar Karaköz ile Cansüyör'e verip sulamaya göndermiş. O sırada kocaman kara bir bulut gelip iki tulpar ile iki kızı göğe kaldırıp götürmüş. O gün Kıraankara da uyanmış.

"İki tulpar ile iki kızı kocaman kara bir bulut gelip göğe kaldırıp götürdü," demiş çocuk.

"Tulparların biri benim, biri de Alp Karakuş'un idi. İkimiz bahse girip yarışmıştık. O gökyüzünde uçmuş, ben de yeryüzünde koşmuştum. O zaman ben Alp Karakuş'u geçip onun tulparımı ütmüştüm. O, buna içerleyip alıp gitmiş olmalı," diyerek büyük baltasını alıp büyük bir ağacı kesmeye başlamış. Çünkü Alp Karakuş'un canı o ağaçtaymış.

"Kara canıma kıyma! Oy canım, ay canım! İşte emanetin," diyerek iki kız ile iki tulpar alıp yere inmiş.

Ertesi gün Kıraankara çocuğu birine, kızları da başka birine yerleştirerek çocuğun evine doğru yola çıkmış. O gün oğlanın evine ulaşamadığı için bir ormanda gecelemiş.

Kıraankara uyumak üzereyken bir ara ağacın başına üç güvercin gelip aralarında konuşmaya başlamışlar:

"Bu çocuğun babası oğlunun o kızla evlenmesine razı değil, onun için de 'çocuğum zehirlenip ölsün,' diye zehirli kuş yaptırarak, zehirden at koşumu hazırlatarak ve zehirden tazı alarak sabahleyin yolda karşılayacak," demiş güvercin yanındaki yoldaşlarına.

Sabahleyin uyandıklarında Kıraankara çocuğa bakıp:

"Baban senin gelin getirdiğini duymuş. Eyerlenmiş at, kuş ve tazı alarak seni karşılamaya çıkacak. Eğer dost isen o üçünü de bana ver," diye rica etmiş.

"Vereyim, dostum" demiş çocuk.

"Onlar az olur. Daha çok şeyler lâzım sana."

Ertesi gün Kıraankara'ın söylediği gibi oğlanın babası karşılamaya çıkmış.

"Yavrum, işte şu ata bin. Kuş kondurup tayganı yanına alarak ava çık, eğlen. Senin gelin getirişine kıvanıp getirdim bunları," diyerek önüne doğru çekmiş.

Çocuk, babasının hediyelerini alıp dostuna vermiş. Dostu atı, kuşu ve tazıyı alıp ormana gitmiş, hepsini yakıp külünü suya armış.

Çaresiz kalan babası bir gün çocuk uyurken, oğlumu yutup öldür, diye ejderhayı göndermiş. Bunu anlayan Kıraankara kılıcını alıp uyumadan beklemiş. Ejderha kapıdan sürünerek yarı beline kadar eve girince, kılıç ile ikiye bölmüş. Kan sıçrayıp Karaköz Hanımın suratına düşmüş. Kıraankara, Karaköz Hanım zehirlenmesin diye onun yüzüne yağlık örtüp yüzündeki kanı emmeye başlamış. Bu arada çocuk uyanmış ve gördüklerinden hiç memnun olmamış.

Kıraankara:

"Dostum, ben sana iyilik yapıyorum. Fakat sırrımı söylemeyeceğim, söylersem taş olurum, iyiliği anlamamışa benziyorsun?" demiş.

"Hayır, sen dost değil, bana düşmanmışsın!" demiş çocuk.

"Peki dostum, senin için taş olursam olayım, sırrımı söyleyeceğim. Baban senin Karaköz Hanım ile evlenmene razı değildi. Seni öldürmek için zehirli at, kuş ve tazı getirip karşılamadı mı? Eğer onlarla ava çıksaydın zehirlenip ölecektin. Bundan dolayı ben onları alıp yakarak yok ettim. Sonra, soğurup Öldürsün, diye ejderhayı gönderdi.

Kılıcımı hazırlayıp gece boyunca tetikte bekledim. O eve girdiği sırada ikiye böldüm, Onun kanı Karaköz Hanımın yüzüne sıçradı, zehirlenmesin, diye o kanı emdim," der demez Kıraankara beline kadar mavi renkte taş kesilmiş.

"Dediği gibi, bu bana çok iyilik yapmıştı, şimdi bunun iyiliğinin altından nasıl kalkacağım!" diyen çocuk Kıraankara'yı kucaklayıp yola çıkmış. Az gitmiş, uz gitmiş bir yere varıp yatmış. Ak giyimli, ak boz ata binmiş, ak sakallı bir ihtiyar gelmiş ve:

"Ey yavrum, niçin yatıyorsun?" diye sormuş. Sonra çocuğu uyandırıp yerinden kaldırarak:

"Sen gidip kara dağı bul, orada kapılan olan kara bir pınar var. Ona: "Nereden bulunmuştur? Kapağı nereden açılırdı?" diyerek Kıraankara'nın önce bacaklarını suya sokuver. Bacakları kımıldamaya başlar. Sonra bütün vücudunu pınara batır. Kıraankara, "ne kadar uyumuşum," diyerek ayağa kalkar. Git, yavrum!" diyen ihtiyar gözden kaybolmuş.

Çocuk, Kıraankara'yı kaldırıp kara dağa doğru yönelmiş. Gidip kapılı kara pınarı bulmuş. İhtiyarın söylediklerini yaptıktan sonra pınarın kapısını açmış ve Kıraankara'ın bacaklarını suya salmış, onlar kımıldayama başlamış. Sonra da bütün vücudunu suya sokmuş.

"Öf, amma da uyumuşum," diyen Kıraankara ayağa kalkıvermiş.

Onlar orada biraz dinlenmişler. Kıraankara çocuğu kaldırmış. Çocuğun köyüne doğru yönelen iki yiğit bir günde üç aylık yol alarak ilerlemişler.

Padişahın oğlu:

"Kıraankara eskiye bakarak nasıl yürüyor, sınyayıp göreyim" diyerek tebeteyini düşürmüş.

"Ey dostum, tebeteyim düştü!" diyene kadar Kıraankara yarım günlük yolu basıp gitmiş.

Onlar gide gide delikanlının köyüne varmışlar. Köyde toplanan halkın karartısı görünmüş. Kara kementay giymiş, kara öküze binmiş bir çobanla karşılaşmışlar. Ondandır haber almışlar.

Çoban: "Han, 'oğlum öldü, dostu Kıraankara ise taş kesildi. Şimdi o iki kız ben alacağım,' diyerek hem onların ölüm yemeğini hem de o kızları alacağı için toy veriyor," diyerek olup biteni anlatmış.

"Sen, çobanım," demiş Kıraankara, "şimdi hana varıp söyle. Aklını başına topla, sahibi geliyor, emanetini eline ver de" diyerek çobanı toy olan yere, çocuğun babasına göndermiş.

Çoban hana varıp Kıraankara'ın sözlerini iletmiş. "Bu kötü çoban ne diyor!" diye öfkelenen han, yiğitlere çobanı kovalatmış. Çoban Kıraankara'nın yanına kaçmış.

Kıraankara, kovalayanların hakkından gelmiş. Tozlarını göğ'e çıkarıp hepsini kırmış. Hanı yakalayıp darağacına asmış.

Böylece delikanlı hanın tacını giyip tahta oturmuş, babasının yerine han olmuş. Büyük bir toy verip Karaköz Hanımla evlenmiş. Cansüyör kızı ise Kıraankara'ya verip vedalaşarak yurduna yolcu etmiş (Karadavut, 2006, s. 251-261).

2.6.3 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masal Metinleri

Akıllı Çiftçi

Aptal han can sıkıntısından adamlarına bir deli getirmelerini emretti. Adamları atlara bindiler ve hanın emrini yerine getirmek üzere yola koyuldular.

“Birinci adam deliyi nereden bulacağız? Tabii birini getirirsek han bizi affetmez,” dedi.

İkincisi şöyle cevap verdi: “Ne kadar aptalsın ne yapacağımızı bilmiyor musun? Karşımıza ilk çıkanı alıp hana götüreceğiz. Onun gerçekten deli olmadığını nereden bilecek ki?”

Yolda giderken urgan ile büyük bir ağacı götüren bir atlı ile karşılaştılar.

“Ağacı bırak. Bizimle hanın yanına gelmen lazım. Seni yanına çağırıyor,” dedi adamlar.

“Önce ağacı evime götüreyim, sonra hanın yanına giderim. Hem beni niye çağırıyor ki?”

Hanın adamları bağırdılar.

“Şuna bak, hâlâ konuşuyor! Hanımız seni çağırıyor ve sen gitmelisin. Deli uzaktan belli olurmuş.”

“Hayır,” diye karşı çıktı. “Ben deli değilim. Dağdan buraya kadar getirdiğim ağacı yan yolda bırakmak aptallıktır.”

Ve adam yoluna devam etti.

Hanın adamları biraz gittikten sonra bir yurdun yanında ip eğiren bir kadın gördüler.

“Teyze seni han çağırıyor.”

“Benim gibi birisiyle hanın ne işi olur?”

“Hana deli gerekiyor. Akıllı bir kadın bir soruyu birkaç defa sorar mı? Çabuk hazırlan!”

“İlkbaharda boş gezen delidir. Hanın yanına boş gezen birini götürün. Ben ise çocuklarıma bakmak için çalışıyorum. Deliyi başka yerde arayın.”

Çevreye baktılar ve tarla süren bir çiftçiye gördüler.

“Hey! Çiftçi, işini bitir. Bizimle hanın yanına geleceksin.”

“Şimdi tam çalışma havası. Hana ne diye gideyim?”

“Fazla konuşma! Bu hanın emri, işini bırak ve gel. Deli olduğun hemen belli oluyor, han da bize bir deli bulmamızı emretti zaten.”

Çiftçi kızdı.

“Burada öyle birisi yok. Gidin buradan!”

“Deli değilsen bir deli bulmamıza yardım et.”

“Beni rahatsız etmeyin. Güneşin nasıl ortalığı kavurduğunu görmüyor musunuz? Toprak kurumadan sürmeliyim.”

Fakat bu sefer adamlar onu bırakmadılar.

“Hayır,” dediler. “Ya bizimle hanın yanına geleceksin ya da bize bir deli bulacaksın. Karşılaştığımız insanlardan hiçbiri kendisinin deli olduğunu kabul etmedi. Ne yapalım?”

Çiftçi düşündü ve şöyle cevap verdi:

“Asıl deli, deli arayan handır. Deli aramak için yola koyulan adamları da delidir. Bunlardan daha delisini bulamazsınız.”

Adamlar bağırdılar.

“Sen hanımıza hakaret ettin!”

Çiftçi, “Han kendisinin deli olduğunu öğrensin,” şeklinde cevap verdi.

Adamlar saraya döndüler ve çiftçinin bu küstahlığını hana anlattılar.

Han o küstahı yakalayıp yanına getirmelerini emretti.

Adamlar geri gittiler, çiftçiye yakalayıp hanın yanına getirdiler.

Gülerek, “Demek o sensin?” dedi. “Demek ben deliyim ha? Akıllıysan tulpar atımı al ve ona bin. Yapamazsan seni öldürtürüm.”

Çiftçi hanın atma üç gün baktı, yedirdi, içirdi. Dördüncü gün ise şöyle dedi:

“Yüce Hanım! Sizin atınız tam bir koşu atı; fakat kanında eşek kanı var ve inek gibi davranıyor.”

Bu sözleri duyan han, kızdı, sinirlendi ve bu küstahı öldürtmeye karar verdi; fakat araya hanın yaşlı annesi girdi.

“Kızma oğlum. Sürüye eşekler karışmış olabilir. Senin atın annesi dağda telef oldu ve ben onu buzağısı kaybolmuş bir ineğe emzirtmişim. Atın inek sütü ile büyüdü.”

Han çiftçiye, “Bunu nasıl bildin?” diye sordu.

Çiftçi, "Üç gün atın yanından hiç ayrılmadım," diye cevap verdi. "Sudan çıktığında arka ayaklarını sallıyor. Bunu inekler yapar. Gece ot verdiğimde eşek gibi anıyor. Bu da demek oluyor ki senin atında eşek kanı var."

Çiftçinin bu cesareti hanın hoşuna gitti ve çiftçiye ekmek verdi, hanın karısı da bir altın kuruş verdi. Aradan birkaç gün geçti.

Han yeniden çiftçiye çağırdı ve şöyle dedi:

"Gerçekten bilgin isen söyle bakalım, hangimiz han çocuğuyuz?"

"Senin karın han kızı. Sen ise bir fırıncının oğlusun."

Han bu sözlerle sinirlendi ve çiftçinin başının kesilmesini emretti. Fakat öldürmeden önce yaşlı annesine sordu:

"Anne bana gerçeği söyle, ben kimin oğluyum?"

Annesi şöyle cevap verdi:

"Oğlum, ben hep kız doğurdum. Buna kocam hiç memnun olmadı. Köyümüzde fırıncının bir karısı vardı. İkimiz de hamileydik. Ona birçok hediye verdim. Ben yine kız doğurursam o da oğlan doğurursa çocukları değiştireceğimize söz verdik. Sancılarım başladığında kocamı şehre gönderdim. Kendim de yurttan kaldım ve içeriye kimseyi sokmadım. Yine kız doğdu. Bunun üzerine onu fırıncının karısına verdim. Sonra o doğurdu. Onunki oğlandı. Gece gizlice bana getirdi onu. O zaman herkese oğlum olduğunu haber verdim. Yıllar geçti, çocuklar büyüdü. Kızımdan ayrılmak istemediğim için onu seninle evlendirdim."

Annesinin anlattıklarını dinleyen han, yine çiftçiye sordu.

"Bunu nasıl bildin peki?"

"Sen beni çağırdığında bana ekmek verdin. Bundan senin bir fırıncının oğlu olduğunu anladım. Karın ise bana altın verdi. Bundan da onun bir han kızı olduğunu anladım."

Han son kez çiftçiye denemek istedi ve şöyle dedi:

"Bilgin isen cevap ver, Allah nerede bulunuyor?"

"Yüce han, ben Allah'ın nerede olduğunu kötü bir yerde anlatırsam beni cezalandırır. Allah, hanların hanı, onun hakkında konuşmak için benim han gibi olmam lazım. Benim kıyafetlerimi giy, diz çök. Ben de senin han kıyafetlerini giyeyim. O zaman senin soruna cevap verebilirim."

Aptal han buna razı oldu. Üzerindeki kıyafetleri çıkardı ve çiftçiye verdi. Onu kendi yerine oturttu, kendisi ise onun kıyafetlerini giydi, diz çöktü.

“Bu zamana kadar deli aradınız. Şimdi o, diz çökmüş önümde oturuyor. Götürün onu ve kafasını kesin.”

Adamlar aptal ham, saraydan dışarı çıkardılar ve öldürdüler.

Akıllı çiftçi ise han oldu ve halkı adaletle yönetti (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 138-141).

Dostluk Büyük Bir Mutluluktur

Bir zamanlar akıllı bir yaşlı adam yaşıyordu. Dokuz oğlu vardı. Babalarını dinlemiyorlar ve hepsi de istediklerini yapıyorlardı. Büyükleri küçüklerini dövüyor, küçükler ise büyükleri düşman gibi görüyordu.

Halk onlara gülüyor, yaşlı adamın oğullarının böyle aptal olarak büyüyeceklerini düşünüyorlardı ve onları teker teker gizlice dövüyorlardı.

Bir gün babaları ormana gitti ve sapasağlam dokuz çubuk getirdi. Oğullarını topladı ve şöyle dedi:

“Oğullarım, sizin gücünüzü denemek istiyorum. Şu dokuz çubuğun hepsini birden kırmayı deneyin.”

Oğullarının hepsi de çubukları kırmaya çalıştılar; fakat beceremediler.

Oğulları yorulduğunda babaları onlara birer çubuk verdi.

Oğulları çubukları aldılar ve hiç zorlanmadan kırdılar.

O zaman yaşlı adam oğullarını çevresine oturttu ve şöyle dedi: “Sizin geleceğinizden endişeliyim. Dostça yaşarsanız hiçbir düşman sizi korkutamaz. Bir çubuğu hepiniz kolayca kırdınız; fakat hiçbiriniz hepsini birden kıramadınız.”

Bir süre sonra yaşlı adam öldü. Oğulları dostça yaşamaya başladılar. Küçükleri büyüklerin sözünü dinliyor ve birbirlerine yardım ederek çalışıyorlardı.

O zamandan sonra Kırgızlarda bir atasözü söylenegeldi: “Dostluk büyük bir mutluluktur.” (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 281).

Dürüst Oğul

Bir zamanlar bir tek oğlu olan ünlü bir hırsız vardı. Oğlu büyüdüğünde babası onu yanına çağırdı ve şöyle dedi:

“Oğlum beni seviyorsan mutlaka hırsız olmalısın. Bu en kârlı iş.”

Çocuk, “Hayır baba,” diye cevap verdi. “Ben hırsız olursam hiç kimse bana saygı göstermez. En iyisi dürüstçe kazanmak.”

Hırsız kızdı ve öfkeyle oğluna şöyle cevap verdi:

“Olamaz, oğlu babasının yolunda gitmeli. Ben bir defa bir şey dedim mi o sözümünden asla geri dönmem. Bu gece gidip Cooşbay’ın kara öküzünü çalacaksın. Bunu yapmazsan evimden git.”

Çocuk evden çıktı, beyin yanına gitti, kara öküzü satın aldı ve öküzün karşılığı olarak güzün hasat başladığında buğday vereceğini söyledi.

Öküzü eve getirdi, babası sözünü dinlediğine sevindi, öküzü kestiler, eti kaydattılar ve yemeye başladılar.

Çocuk, “Baba, yemeden önce tartılalım,” dedi. “Eti yedikten sonra yine tartılalım ve kimin kaç kilo aldığını öğrenelim.”

Babası kabul etti ve tartıldılar.

İki hafta sonra et bittiğinde yine tartıldılar. Babasının kilosuna aynıydı, oğlu ise kilo almıştı. Babası şaşırdı ve sordu.

“Bu ne demek oluyor oğlum? İkimiz de aynı miktarda yemedik mi?”

“Şaşıracak bir şey yok,” diye cevap verdi. “Sen çalınmış öküzün etini yerken hırsızlık yaptığın için cezalandırılmalısın diye düşünüyordun. Ben ise korkusuz ve rahatça yedim; çünkü bu öküzü Cooşbay’dan satın aldım. Bu et bana yaradı.”

Babası düşündü ve şöyle dedi:

“İyi ki benim dediğimi yapmadın ve dürüst bir insan olarak kaldın. Şimdi birlikte dürüstçe yaşayalım” (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 202).

2.6.4 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masal Metinleri

Hazırcevap Apendi

Bir gün han Apendi’yi çağırdı:

“Hey Apendi! Benimle ava gel.”

Apendi bunu kabul etti.

Han ona yaşlı bir at verilmesini emretti. At ayaklarını bile zorla kaldırıyor. Bütün gün avlandılar. Akşama doğru geri dönmeye karar verdiklerinde yağmur başladı.

Han ve adamları dörtnala gittiler. Apendi yağmurun altında kaldı. Yaşlı atı yürütmeye çalışıyordu; ama at bir adım bile atmadı.

Apendi soyundu ve elbiselerini altına sakladı. Şehre geldiğinde yağmur kesilmişti. Apendi giyindi ve hanın yanına gitti.

Han Apendi’nin kupkuru olduğunu görünce şaşırdı ve sordu:

“Hey Apendi! Sen nasıl ıslanmadın? Biz rüzgâr gibi geldiğimiz hâlde ıslandık.”

“Hanım, benim atım rüzgârdan daha hızlı geldi. Ben anında şehre ulaştım ve yağmur bitince size geldim.” (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 327).

İki Eşek Yüğü

Bir gün han oğluyla birlikte ava gidiyordu. Yanlarına Apendi'yi de aldılar. Apendi yaya, öbür ikisi ise eşekte gidiyordu.

Hava çok sıcaktı. Han elbisesini çıkardı ve Apendi'ye verdi.

Bunu gören hanın oğlu da aynı biçimde elbisesini çıkarıp Apendi'ye verdi.

Yol çok uzundu, Apendi terledi ve iyice yoruldu.

Han Apendi ile dalga geçmek istedi ve şöyle dedi:

“Hey Apendi! Galiba bir eşeklik yükten hemen yoruldun.”

Apendi, “Hanım; ama ben iki eşeğin yükünü taşıyorum,” diye cevap verdi (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 349).

Ne Ekersen Onu Biçersin

Bir gün Apendi bir köyün yanından geçiyordu ve biraz ileride süslü bir yurt gördü. Yurdun yanında gençler vardı. Büyük kazanlarda et pişiyor, yemeklerin kokusu da aç olan Apendi'nin iştahını kabartıyordu. Eşeğinin bile ağzının suyu akmıştı.

Büyük kazanın başında yeni elbiseleri ile duran han, gülümseyerek etin pişmesini seyrediyordu.

Apendi, beye yaklaşarak “Selamünaleyküm,” dedi.

Bey isteksiz isteksiz selamını aldı ve hemen gülümsemeyi bıraktı.

“Bey hazretleri, yolcuya nefis kokulu çorbadan ikram etmeyecek misin?”

Bey kızgın kızgın Apendi'ye ve yanında duran zayıf eşeğe baktı. Sonra Kırgızların misafirperverliği ve misafirlere olan saygısı aklına geldi ve kazandan etsiz bir kemik çıkartıp Apendi'nin ayaklarının önüne attı.

Bey, “Bu ikiniz için!” dedi. “Aslında bu lezzetli yemeğin kokusunu kokladığın için bile şükretmelisin. Şimdi yoluna devam et.”

Bir süre geçtikten sonra Apendi bir gün yine bey ile karşılaştı.

Bey eşeğe binmiş bir yerden dönüyordu. Üstünde yine aynı elbise vardı. Apendi'nin evine gelince bey şöyle dedi:

“Apendi bize ikramda bulunmayacak mısın?”

Apendi “Evet,” dedi, “önce hayvanı doyurmak gerek.”

Apendi kuru otu çıkarttı ve eşeğe verdi.

Apendi “Başka bir şeyim yok.” dedi. “İstiyorsan bu iki kişilik. Aslında sen eşeğin yiyeğini seyrettiğin için bile şükretmelisin” (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 357).

2.6.5 Kırgız Zincirlemeli Masal Metinleri

Torgay

Bir torgoy uçup kele çatıp ermendin arasına topusun tüşürüp <j. berip: "Ermen, topumdu alıp ber", dese, anda ermen: "Topufidu alıp bermek tügöl, bürümdü kötörö albay aran turam", dep bolboy koyot. Anda torgoy: "Seni karap tur, ečkige banp aytpasambı", dep açuusu menen ečkini taap: "Oy ečki, tigi çerde bürün kötörö albay turgan etmendi banp cesen bolboybu", - deyt.

Ečki: "Ermendi cemek tügöl, kursağımdağı egiz ulağımdı kötörö albay catam", dedi. Anda torgoy:

"Seni karışkırga aytıp, cedirbesem-bi" dep karışkırga banp ayttı ele, kanşkır: "Baydın ekçisin cemek tügöl iynimdi kaza albay catamın",- dedi.

Seni cılkıçıga banp çaptınp salbasambı", dep cılkıçıga banp ayttı ele, cılkıçı: "Kanşkırđı çapmak tügöl, baydın alkışın cogotup tappay cüröm", dep koydu. "Anda seni bayga banp aytpasambı" dep bayga kelip: "Oy bay, cılkıçın cılkındı cogotup anberi çapkılap cüröt, cılkı-ga cakşılap köz sal desen bolboybu", dedi.

Anda bay: "Oy aylanaym, alkımdı teske salmak tügöl öz kaam-dı kötörö albay aran catam", dedi.

"Seni çıkanga banp aytpasambı", dep çıkanga banp ayttı ele, çıkan: "Baydın kazısın teşmek tügöl, iynimdi kaza albay catam", dedi.

"Seni karap tur, baldarga banp aytıp iynifie suu kuydurbasam-bı", dep baldarga banp aytsa: "Çııkandın iynine suu kuymak tügöl, muzoomdu kay tara albay emizip, çükömdü utturup, daakımdı tıttınp aran cüröm", deyt.

"Oy baldar, silerdi enenerge aytıp urdurbasambı", dep enesine banp aytsa, enesi: "Balıdanmdı sabamak tügöl, cünümdü sabay albay catam", deyt. "Seni kuyunga banp aytıp cünündü sapınp uçurtpa-sambı", dep kuyunga banp aytsa, anın kolu boş eken, kuyun kotadan uyulgup kelip, ayaldardın sabap catkan cünün uçurup, alar bal-darın uruptur.

Oşonu menen baldar çıkandın iynine suu koyup, çıkan baydın kazısın teşip, bay cılkıçısın sabap, cılkıçı kanşkırđı dırkırata kuup, kanşkır ekçini cemek bolup, ečki ermendi cep, ermen torgoydun topusun alıp berip, oşondon kiyin torgoy topusun başman tüşürböy kiyip cüröt deyt (Bolçurov, 1997, s. 30-31).

Turgay

Bir turgay uçarken pelin ağacının arasına takkesini düşürmüş. "Pelin ağacı takkemi ver," deyince pelin ağacı:

"Takkeni alıp vermek şöyle dursun, ben tomurcuğumu dahi taşıyamıyorum, güçlükle ayakta duruyorum," demiş.

O zaman turgay:

"Sen dur hele, gidip keçiye söylemezsem," diye öfkelenerek keçiye bulmuş ve:

"Ey keçi, orada tomurcuğunu taşıyamayan bir pelin ağacı var, gidip onu yesen olmaz mı?" demiş.

Keçi:

"Pelin ağacım yemek şöyle dursun, karnımdaki ikiz oğlağımı bile taşıyamıyorum," demiş.

O zaman turgay:

"Kurda söyleyip seni yedirmezssem," diyerek gidip kurda söylemiş.

Kurt:

"Beyin keçisini yemek şöyle dursun, kendi inimi bile kazamıyorum. Gidip yalkıcıya söyleyip seni geberttirmezsem," diyerek doğru yalkıcıya gitmiş.

Yalkıcı:

"Kurdu gebertmek şöyle dursun, beyin yalkısını kaybettim, bulamıyorum," demiş.

"O zaman gidip seni beye şikâyet etmezsem..." deyip beyin yanına gelmiş ve:

"Ey Bey, yalkıcın yalkılarını kaybetmiş. Koşarak sağı solu arıyor, fakat bulamıyor. Yalkıya iyi bak, desen olmaz mı," demiş.

Bey: "Ey kurban olduğum, yalkımı kontrol etmek şöyle dursun, kendi göbeğimi taşıyamıyorum," demiş.

Turgay:

"Seni sıçana söylemezsem," diyerek gidip sıçana söylemiş.

Sıçan:

"Beyin göbeğini deşmek şöyle dursun, kendi inimi kazamıyorum," demiş.

Turgay: "Sen baka dur, gidip çocuklara söyleyip inine su doldurmazsam...", diyerek çocuklara varmış.

Çocuklar: "Sıçanın inine su koymak bir yana, buzağımı otlatamıyorum, annesini emiyor, ayrıca aşığımı üttürdüm, kürkümü yırttım, kendi başımın çaresine bakamıyorum," demiş.

Turgay:

"Ey çocuklar! Sizleri analarınıza söyleyip dövdürmez miyim," diyerek gidip analarına söylemiş.

Anası:

"Çocuklarımı pataklamak değil, yünümü bile çırpamıyorum," demiş.

Turgay:

"Seni rüzgâra söyleyip yününü savurup uçurtmaz mıyım," diyerek kasırgaya varıp rica etmiş, onun eli boşmuş. Fırtına, çukurdan uğuldayarak gelip kadınların çırpıtığı yünü savurmuş. Kadınlar çocuklarını pataklamışlar. Çocuklar sıçanın inine su koymuş. Sıçan beyin göbeğini delmiş. Bey yilkıcısını dövmüş. Yilkıcı kurdu perişan edip kovmuş. Kurt keçiyi yiyecekken, keçi pelin ağacını yemiş. Pelin ağacı turgayın takkesini alıp vermiş. Bundan sonra turgay takkesini başından düşürmeden giyip dolaşmış (Karadavut, 2006, s. 133-135).

Abışka Menen Tülkü

Bar eken, çok eken bir tülkü bolgon eken. Al toodo çaşaptır. Bircılı kıyınçılık bolup, cey turgan ookatı tügönüp, ikinci cagmarJ gençiler köböyüp, tülkünün çaşoo-turmuşu kıyınday baştayt. Arı-be ri karasa, can bagar caydın ılayığı çok, eğer mergençilerge kabılsa kutular çarası çok, tülkünün amali kuruyt.

Tülkü çaşagan toonun eteğinde dağı bir abışka-kempir ookat kılıp turuuçu eken. Bir künü tülkü abışka-kempirge kelip:

- Menin kursağım da ceti baçığım bar. Kıştan aman-esenbagıp çı-karsanar, men cötöön ten silerge berem. Andan körö meni cakşılap bakkıla,- dep suranat.

Abışkâ-kempir akıldeşip: "aytsa-aytpasa tögünbü, ceti tülkü bir içik çıgat emespi. İygilikten erte-keçi çok, caz çakında çıga*/ tülkünü bağıp alalı", dep makul boluşat. Kempir-çal künügö tülkü gö bir az söök ök taştap koyuşat, aga tülkü kanagattanbay cüdöp ketti. Bir künü tül kü abışka-kempirge:

- Menin kursağımdağı biçikterim açkalıktan ölüp kala turgan bol du. Mağa cardam kılsanar, toodogu mıktı andardı kolunarga tüşürüp berem. Silerge terisi, mağa eti payda boloor, - dep sunuş ayttı.

- Al kaday andar?- dep suradı abışka.

- Arstan, colbors, ayuu, karışkır...

- Oo, çedireygen kaapır, bizdin tüpkö cetken cürgön tura, -değen kempir saboo menen tülkünü tumşuktan arı berip kaldı.

Birok abışka tülkünün sunuşuna köpkö çeyin oylonup, anan makul boldu. Ertesi tülkü toogo çıkıp, aşıklıkka çıkkan kandin cigitteri-nen kaçıp çaşmar cer tappay, şaşıp cürgön kamandı colukturdu.

- Tülkü dosum, meni kubalap kelatışat, cardam bergin, -deyt şaş-kalaktagan kaman.

- Tömön cakta cürgön abışkaga bargın, seni oşol aman alıp kalat,-dedi tülkü. Şaşkalaktagan kaman meni özöft ele eerçitip bar, dep su-randı. Tülkü kamandı

abışkaga eerçitip keldi. Kaman: "meni kandin cigitterinen aman alıp kal", değende, abışka makul bolup üyünö kir-gizdi. Uşunu ele kütüp turgan tülkü akefi karap turuçubu, "kapka kire koygun, men oozun baylap salayın", dep kaptın oozun aç koydu Angıça kandin cigitteri üygö kelip, kamandı tabalbay kayra ketiştı Abışka alar ketkenden kiyn: "Aydap koygon aştıktı kafttanp, cupcu-muru bolup bu kapırdın semirgenin kara, mağa paydası tiygen eme-çe artçılardan acıratıp koygun dep kelgenin kör, dep açuularup ka-mandı öltürüp, terisin sıyrıp, etin tülkügö berdi.

Ertesi colbors kelip: "Ayu uşunda keldibi?- dep suradı. Colbors-tu körüp abışka menen tülkü şaşıp kaldı. Abışka aldoogo tınştı, tülkü aktanuuga şaştı. Angıça bolboy colborstun artman arştan kuup kelip kaldı. Colbors öfldön ketip, tülkügö: "Aylanayın TükÖ, bir cakşılık kılıp caşırap kal", dep calbanp ciberdi. Tülkü kempirdin kön salgan kabın alıp kelip, oozun kenen açıp anın içine colborstu kirgizdi.

Colbors kapka kirer menen abışka oozun baylap, kempiri tura kalıp: "Bul menin agamdı öltürgön, agamdm kunun âlâmın", dep kak mandayga çoyunbaş menen tarsılatıp urup çatıp öltürdü.

Al arada arştan üygö kirip: "Colbors kayda ketti?"- dep aykındı saldı. Abışka-kempir korkup dirildep esten tandı, tülkü coypulanıp ar cak, ber çağına çıgıp, tiginin açuusun tarkata albay çebelenip kaldı.

Oşol mezgilde nayzalann calartdatıp, mıltıktann salandatıp bir top mergençiler kelip kaldı. Arştanın şaştısı ketip: "Emne kılсан da kut-kar, eki düynödö kulurt boloyun",- dep abışkaga calındı. Abışka kırk beelik sabaanın oozun tile salıp, arştandı içine kirgizip ciberdi ele, kempir oşol zamat oozun tigip saldı. Azuluunun padişası tügül, bala-ket bolsofi da emi sabadan çigar alıft çok", dep anı da çoyunbaş menen ura baştı.

Oşontıp, abışka-kempir arştandı da öltürüp, colborstun terisi eköönü teri boz üydün ortosuna kerip koyuştu. Angıça mergençiler kelip, alardm bürkütü tülkünü körüp çulundu. Tülkü korkkonunan kirerge teşik tappay büçüröp kalganda, kempir çıyıldap tura kalıp;

- Üydö catkan abışka-kempir ayuu, colbors, arştan alsa, taygan eerçitip, bürküt ağıtkan, carak-cabdık asıngan kur kayratırtarga col bolsun?! Emne, artdı menin altı kanat üyümdön izdep keldifterbi?

Uşunçalık cer caynagan andan tırmagınarga eç nerse ilinbey üydö tınç catkan Tülkü halamdın cürögün tüşürüp, bürkütüfiördü tel-pendetkenifier kanday?- dep saboosun alıp bürküttü başka çaap öl-türdü.

Munu körüp turgan mergençiler: "Colbors menen arştandı öltür-gön kempir, bizdi soo koymok bele", deşip üydön çığa kaçışıştı. Oşen-tip, abışka-kempir olcogo tunup, tülkü etke toyup, cırgap-kuunap çatıp kalışkan eken (Bolçurov, 1997, s. 22-24).

İhtiyar Adam ile Tilki

Bir varmış, bir yokmuş, dağda yaşayan bir tilki varmış. Bir yıl kıtlık olmuş, tilkinin yiyeceği tükenmiş; öbür taraftan avcılar da çoğalınca, hayat şartları iyice zorlaşmaya başlamış. Sağı solu araştırmış, yaşayacak yer bulamamış, avcıların eline düşse kurtulmanın da çaresi yokmuş, tilki çaresiz kalmış.

Tilkinin yaşadığı dağın eteğinde ihtiyar bir kan koca yaşarmış.

Bir gün tilki kan kocaya gelip:

"Karnımda yedi yavrum var. İyi bakıp kıştan sağ salim çıkarırsanız, yedisini de sizlere vereceğim. Hadi bana iyi bakın," diye rica etmiş.

Kan koca birbirine danışıp:

"Doğru, yedi tilki bir kürk etmez mi. İyiliğin azı çoğu yok, bahar yakında gelir, tilkiye bakalım," diye kabul etmişler. Kan koca her gün tilkiye bir parça kemik vermiş. Tilki onunla doymamış, güçten kuvvetten düşmüş. Bir gün tilki kan kocaya:

"Karnımdaki yavrularım açlıktan ölmek üzere, bana yardım ederseniz, dağlardaki güçlü avlan size avlattırırım. Sizlere derisi, bana eti fayda olur," diye teklif etmiş.

"Onlar hangi avlar?" diye sormuş ihtiyar adam.

"Aslan, kaplan, ayı ve kurt..."

"Oo, koca karınlı kafır, bizim kökümüze kibrit suyu dökmek istiyorsun, galiba," diyen kocakarı, yün çubuğu ile tilkinin burnuna vurmuş.

İhtiyar ise uzun müddet düşündükten sonra tilkinin teklifini kabul etmiş. Ertesi gün tilki dağa çıkmış. Avlanmaya çıkan hanın yiğitlerinden kaçan yaban domuzuyla karşılaşmış.

"Tilki dostum, beni kovalıyorlar, yardım et," demiş aceleyle yaban domuzu. "Aşağı tarafta yaşayan ihtiyara git, seni o kurtarır," demiş tilki. Acele eden yaban domuzu, 'beni sen götür' diye rica etmiş. Tilki yaban domuzunu ihtiyara getirmiş. Yaban domuzu:

"Beni hanın yiğitlerinden kurtar," deyince ihtiyar:

"Tamam," deyip evine götürmüştü. Bunu bekleyen tilki ağabeyimiz bakıp durur mu? "Çuvala giriver, ben ağzımı bağlayayım," diyerek çuvalın ağzını açıvermiş. O zamana kadar hanın yiğitleri eve gelmiş, fakat yaban domuzunu bulamadan geri gitmişler. İhtiyar, onlar gittikten sonra:

"Toprağı işleyerek elde ettiğim mahsulün altını üstüne getirerek iyice semirip yuvarlaklaşan şu kafiye bak, bana sürekli zarar verenin, şimdi, avcılardan kurtar, diye gelişine bak," diyerek öfkelenip yaban domuzunu öldürmüş, derisini kendi alıp etini tilkiye vermiş.

Sonra kaplan gelip:

"Ayı buraya geldi mi?" diye sormuş. Kaplanı gören ihtiyar ile tilki şaşırıp kalmış. İhtiyar aldatmaya çalışmış, tilki ise aklanmaya gayret etmiş. Bu sırada kaplanın ardından aslan koşup gelmiş. Kaplan önden gidip tilkiye:

"Kurban olayım tilkicik, bir iyilik yapıp beni gizle," diye yalvarmış. Tilki, kocakarının tezek koyduğu kabı almış. Ağzım genişçe açıp içine kaplam sokmuş.

Kaplan çuvala girer girmez ihtiyar ağzını bağlamış. Kocakarı ayağa kalkıp:

"Bu benim ağabeyimi öldürmüştü, ağabeyimin intikamını alacağım," deyip açık alnına topuz ile 'küf diye vurup öldürmüştü.

O sırada aslan eve girmiş ve:

"Kaplan nereye gitti?" diye kükretilmiş. Karı koca korkularından tir tir titreyip akıllarını kaybetmişler. Tilki ikiyüzlülük edip bir o tarafa, bir bu tarafa koşup aslanın kahrına dayanamayıp debelenip kalmış. O sırada mızraklarını dolandırıp tüfeklerini sallayarak bir grup ava gelmiş. Aslan çaresiz kalıp:

"Ne yaparsan yap beni kurtar; iki dünyada kölen olayım," diyerek ihtiyara yalvarmaya başlamış. İhtiyar kırk kısırtık deri tulumunun ağzım açıp aslanı içine sokmuş, kocakarı da ağzını dikip, 'azılının padişahı değil, felaket olsan da tulumdan çıkamazsın/ diyerek topuz ile vurmaya başlamış.

Böylece karı koca aslanı da öldürüp kaplanın derisiyle birlikte ikisini boz üyün ortasına sermişler. O sırada avcılar gelmiş. Onların kartalları tilkiyi görünce ileri doğru fırlamış. Tilki korkusundan girecek delik bulamamış, durup kalmış, kocakarı avcılara çağırıp bağırarak:

"Evdeki ihtiyar karı koca, ayı, kaplan ve aslan avlarsa, tazı gönderip kuş salan, silah kuşanan fakat bir şey avlayamayan gayretinize maşallah. Ne? Avı benim altı kanat evimde mi arıyorsunuz? Bu kadar avın arasından elinize hiçbir şey geçmedi de, benim evde sakın bir şekilde yaşayan tilki yavruma mı gözünüzü diktiniz? Tilki yavrumun üzerine kartalınızı salarak niçin onun korkudan yüreğini ağzına getirdiniz?" diyerek yün çubuğunu almış ve kartala vurarak öldürmüştü.

Bunu gören avcılar:

"Kaplan ile aslanı öldüren kocakarı bizi sağ bırakır mı?" diyerek evden kaçırmışlar. Böylece ihtiyar karı koca ganimete konmuş, tilki de ete doyup huzur ve refah içinde yaşamış.

Ayuu Memen Çirkey

Döbödöy bolgon çofl ayuu muştumday bolgon koyundu karmap alıp, eç cazığı çok baykuştı kulagman çoygulap kıynayt. Ölümgö cet kirbese da, esin oodarganga çeyin alparat. Oşondo canı keyigen koyon:

- Kulak cazılaar, közdün caşı kurgaar, birok uşunça korduk körö I turganday emne cazığım bar! Ayuu tokoydogu aftdardm çonu, küçtü- | sü, kanşkır menen tülkü aralannan kıl ötpögön ışıık dostor. Emi men 1 kimge banp korgoloym,- dep arman kılat.

Oşol ubakta kalıft kamış içinen:

- Mağa korgolo!- degen bir abdan içke ün çin ete tüşöt. Koyon kö- I zünün kıyığı menen akınn karasa, ün çıgargan çirkey eken.

- Sen meni korgoy alasıftı? Ayuu aftdardm çoftu, küçtüü, sen 1 bolso kiçinekey çirkey sift. Senin koluftdan emne kelet?- dey t koyon.

- Oo, colum bolgur dese! Men oşol küçtüü degen ayuufdu uktat- I pay künü-tünü tmçm ketirüügö caraymm. Oşonu bilbeysiftı?

Oşentip, caydın aptabmda tokoydo çabıttap cürgön ayuu canın 1 koyorgo cer tappadı. Tınçı ketip, büldürköndün calbıragının üstünö dem alayın dep çatsa, kulağının түbünön ızıft-ft, ızıft-fi degen dabış çı-gat. Ayuu çirekeydin dabışm ugup, taanıyt. Çirekey emi ayuunun murduna kelip konup, kanılcanna kirip ketet. Ayuu çıdabay küçünün bardıgmça aldınkı kolu menen murdun urgulap, cerge oonalaktap esi ooyt. Dıalldagan çirekeydin ünü kulagman ketpeyt. Ayuu andan cü-röksüp korkup, "emi kaysı cerime konor eken" dep uktamış bolup, kozgolboy tıftşap kalat. Çirkey ayuunun but çağında ızıldap cürüp, bir kezde ıft-cıftsız çok bolup ketet.

"Aa, çirkey uçup ketti go", dep oyloguçā bolboy ayuunun kulağının түbünö kono kalıp, "tiz" ettire çağıp alat. Ayuu közünön ot ça-gılıp, ordunan tura kalat. Oft kolu menen kulağın kagıp, öftkölöftöp kaçıp cönödü. Çirkey tokoydu kıdmp, butak, badaldardı koyboy tin-tip, dınıldap ayuunun artman tüştü. Zıftıldagan çirekeydin ünü ayuunun alapaym taptırbayt.

Cügürüp oturup bir cerge kelgende alı ketken ayuu es algısı kelip, başın badalga cölöp uktap ketse tüş köröt. Tüşündö tokoydun içi-nen aannın uyugun taap alat. Aannın uyugundagı balga butun sala bererede "zııVfl, zıfı-fl" degen ündü dağı ugat. Bayağı çirkey ayuunu dağı kuup cönöyt. Közü umaçtay açılıp, zamınlıp kaçıp cönöyt.

Ayuu kançalık kaçsa da çirkey tıncıttık berbedi. İzıldap, ızıldap ke-lip kayradan çok bolup kalat. Ayuu şektengendey tıfışap turup, cari-gak cığaçınm túbünö çaşınnat. Bir azdan son kıynalgan şordu közün cuump ürgülöp ketet. Birok çirkey murdagıday ele ızıldap ayuunun canın cay aldırbay tan atıp, kün çıktı. Uypalanıp, tüktyüp, tünü boyu uktabagan neme sendelip kele çatsa, çirkeydin ızıldagan ünü kulağına kayradan uguldu. Al selt ete tüştü.

Alıstan baykap turgan koyon çirkeyge:

- Caraysın, kayranım! - dep közünön çaşı çıkkança külüp ıraazı bolup, çirkeyge ırakmatm aytıp çattı.

Çirkey bolso ayuuga:

- Koyondun küyöörü çok dep oylogonsun go. Emi baatır akesi, aga korduk körsötkönündü koygun. Eğer koybosofi aylandı ketirip, bul düynödön tıtınıp cürüp ötüsin!- dep korkutup anan ızıldap uçup ketiptir deyt (Bolçurov, 1997, s. 27-28).

Ayı ile Sivrisinek

Dağ gibi kocaman ayı, yumruk kadar tavşanı yakalamış. Günahsız zavallının kulağından çekerek eziyet etmiş. Öldürmese de aklını başından alana kadar işkence etmiş. Canı yanan tavşan:

"Kulağın acısı diner gözün yaşı kurur, fakat bu kadar hakarete uğrayacak ne suç işledim! Ayı ormandaki hayvanların büyüğü, güçlüsü; kurt ve tilki ile aralarından su sızmayan iki dost. Şimdi ben kime varıp sığınayım," diyerek kederlenmiş.

O sırada sık kamışların içinden:

"Bana sığın!" diye ince bir ses çıkmış. Tavşan yavaşça gözünün ucuyla bakmış ki o sesi çıkaran sivrisinekmiş.

"Sen beni koruyabilir misin? Ayı hayvanların büyüğü, güçlüsü, sen ise küçücük sivrisineksin, senin elinden ne gelir?" demiş tavşan.

"Oo, bahtın açık olsun, endişelenme. Ben o güçlü dediğin ayıyı gece gündüz uyutmadan huzurunu kaçırmaya yararım. Bunu bilmiyor musun?"

Böylece baharın sıcaklığında av arayarak dolaşan ayı, şöyle rahatça dinlenebileceği bir yer bulamamış. Huzuru kaçıp dinlenmek için çilek yapraklarının üstüne yatınca kulağının dibinde 'vızzz, vızzz' diye bir ses duymuş. Ayı sivrisineğin sesini tanımış. Sivrisinek ayının bıyığına konup oradan da genzine girmiş. Ayı dayanamamış, olanca gücüyle, sağ pençesiyle birkaç defa burnuna vurmuş. Yere yuvarlanıp ağnamaya başlamış. Vızıldayan sivrisineğin sesi kulağından gitmemiş. Ayı ondan korkup 'hadi

bakalım nereme konacak' diye kımıldamadan uyuyor gibi yatmış. Sivrisinek ayının bacakları tarafında bir müddet vızıldadıktan sonra sesini kesmiş.

Sivrisinek, "Aa, sivrisinek gitti galiba" diye düşünmeye başlayan ayıya fırsat vermeden 'vızzz' diye kulağının dibine konuvermiş. Ayının gözünden ateş saçılıp yerinden fırlayıvermiş. Sağ pençesiyle kulağına vurarak yuvarlanırcasına kaçıp gitmiş. Sivrisinek dal budak demeyip ormanı dolaşarak ayının peşinden gidiyormuş. Vızıldayan sivrisineğin sesi ayıyı şaşırtmaya devam etmiş.

Koşmaktan bitkin düşen ayı, bir yere geldiğinde dinlenmek istemiş. Başı çalılara düşer düşmez uyuyakalmış. Gözlerini yumar yummaz düş görmeye başlamış. Düşünde ormanın içindeki arıların yuvasını bulmuş. İçerdeki bala kolunu uzatınca 'vızzz, vızzzz' diye vızıldayan sesi tekrar duymuş. Sivrisinek ayıyı tekrar kovalamış. Gözü fal taşı gibi açılan ayı böğürerek kaçmış.

Ayı ne kadar kaçtıysa da sivrisinek huzur vermemiş. Vızıldayarak gelip gelip gitmiş. Ayı şüphelenerek ceviz ağacının dibine saklanıp dinlemeye başlamış. Biraz sonra yorulmuş çapaklı gözünü yumarak pineklemeye başlamış. Fakat sivrisinek eskisi gibi vızıldayarak ayıya rahat vermemiş. Derken tan atıp sabah olmuş. Sabaha kadar uyuyamayan ayı, uykusuzluk ve yorgunluktan dolayı sendeleyerek dolaşırken tekrar sivrisineğin sesini duymuş ve pat diye yere yıkılıvermiş.

Uzaktan olup bitenlerin tamamını seyreden tavşan, sivrisineğe: "Helâl olsun, kıymetlim!" diyerek gözlerinden yaş gelene kadar gülüp teşekkürlerini bildirmiş.

Sivrisinek ise ayıya:

"Tavşanın kimsesi yok diye düşünürsün ha. Kahraman ağabeyciğim ona eziyet etmeyi bırak, eğer bırakmazsan seni perişan ederim, çaresiz bu dünyadan ölüp gidersin," diye korkutup vızıldayarak uçup gitmiş (Karadavut, 2006, s. 123-125).

3. ANADOLU VE KIRGIZ MASAL METİNLERİNİN İNCELENMESİ

3.1 Anadolu ve Kırgız Hayvan Masalları

3.1.2 Anadolu Hayvan Masallarındaki Temalar

Hayvan masalları genel olarak tanımlandığında, içinde öğretici, ders verici ve ahlaki unsurları barındıran bir türdür. Bu masallarda kullanılan hayvan figürleri genellikle insan özelliklerine bürünmüştür. Bu yolla iletilmek istenen mesajı kolay yoldan aktarırlar. Bu bağlamda bir metindeki temel düşünceler tema vasıtasıyla masal

dinleyicisine aktarılır. Anadolu Türk Hayvan masallarında genel olarak şu temalar bulunmaktadır:

Yaşlı Kurt masalında Kurt açlıktan köy köy dolaşmaya başlar. Sırasıyla köy köy gezerek ineği, katırı, koyunu, keçiye ve atı gözüne kestirip yemek ister. Her bir yemek istediği hayvan onu oyuna getirir ve tilki sonunda açlıktan ölür. Bu masalın teması ise açgözlülüktür (Demir, 2018, s. 420).

Tilkinin Kurnazlığı masalında tilki ile kurt birbirleriyle dövüşürler ve sonunda tilki kurdu tuzağa düşürerek dövüşten yenik ayrılmaktan kurtulur. Bu masalın teması kurnazlıktır. (Demir, 2018, s. 835).

Kurt ile Kuzu masalında karnı acıkan kurt bir bahaneyle kuzuyu yemeye niyetlenir ve kuzu ile tartışmaya girer. Kuzu kurttan kurtulmak için çeşitli bahaneler uydurur fakat bunlar kuzuyu kurtarmaz. Sonunda kurt kuzuyu yer. Bu masalın teması güçlülüktür (Demir, 2018, s. 261).

Tilki ile Kurt masalında, tilkinin kurt ve ayıyla olan münasebetlerinde bir çıkar ilişkisi görülmektedir. Tilki ile kurt bal küpü bulurlar ve tilki açgözlülük ve fırsatçılık yaparak bu balı kendi başına elde etmek ister, fakat tilkinin bahaneleri onu zor duruma düşürür ve kurnazlığının bedelini bir dersle öter. Bu bağlamda masaldaki başlıca tema kurnazlık ve fırsatçılıktır (Demir, 2018, s. 834).

Tilki ile Yılan masalında Tilki ile Yılanın karşılıklı menfaat ilişkisi vardır. Tilki yılanı karşı kıyıya geçip bir şeyler yemeyi teklif eder ve yılan da yüzme bilmediği için tilkinin boynunda olmak şartıyla teklifi kabul eder. Yılan bu iyiliği kötülüğe kullanır ve tilkiyi boğmaya çalışır. Tilki bu hainliğe yılanı bir şekilde oyuna getirip öldürerek cevap verir. Dolayısıyla bu masalın teması fırsatçılıktır.

3.1.3 Kırgız Hayvan Masallarındaki Temalar

Aptal Kartal masalında karnı acıkan tilki köstebeklerin yuvasını bulup onları yer. Bu sırada tilkiyi gören avcı, kartalını tilkinin üzerine salar ve kartal tilkiye doğru süzülür. Tilkinin aklına bir tuzak gelir ve köstebekleri avladığı yere döner oradaki iki kazığın arasına saklanır ve tam kartal hamle yaparken kazıkları kartala saplar. Böylece tilki av olmaktan kurtulur. Bu masalın teması kurnazlıktır.

Tilki ile Bıldırcın masalında karnı acıkan tilki bir bıldırcını gözüne kestirir ve onu yakalar. Bıldırcın aklını kullanarak onu çeşitli oyunlarla tuzağa düşürmeye çalışır. En sonunda bıldırcın tilkiyi kartallara yem etmeye çalışır ve tuzağı anlayan tilki bıldırcını yakalar. Tam bıldırcını yemek üzereyken bıldırcının aklına son bir oyun gelir ve tilkiye yem olmaktan kurtulur. Bu masalın teması kurnazlık ve kendini üstün görmektir.

Üç yetim masalında oğlak, kuzu ve buzağı arkadaş olurlar ve kendilerini tehlikelerden korumak için buzağıya kaplan kostümü giydirebilirler. Kaplan, kurt ve ayının olduğu bir mağara bulurlar ve içeridekilerle iletişime geçerler. Mağara içindeki hayvanlar kaplan kostümü giyen buzağından korkarlar ve kaçarlar. Mağaradaki yiyecek ve içecekler kendilerine kalır. Bir gün mağaradan korkup kaçan bu hayvanlar buzağı ve arkadaşlarıyla yine karşılaşır ve yine bir oyunla korkup kaçarlar. Bu masalın teması önyargıdır.

Atmaca ile Puhu Kuşu adlı masalda hasta puhu kuşu atmaca ile arkadaş olur. Puhu kuşu atmacanın sayesinde iyileşir ve aç karnını doyurur. Bir zaman sonra birbirlerinden ayrılan bu iki arkadaş tek başlarına hayat sürmeye başlarlar. Bir atmaca puhu kuşu ile karşılaşır ve puhu kuşuna yem olur. Bu masalın teması nankörlüktür.

3.1.4 Anadolu Hayvan Masallarındaki Temalarla Kırgız Hayvan Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması

Kırgızistan'da ve Anadolu sahasında yaşayan insanlar tarihsel süreç boyunca birbirine sosyal ve kültürel alanda yakın olmuşlardır. Kırgızistan'ın önemli bir kısmı Kırgız Türklerinden oluşması bu kültürel bağları daha da güçlendirmiştir. Bu bağlamda iki ayrı coğrafya arasındaki bu bağ masallara da yansımıştır.

İnsanlarla hayvanların ilişkileri tüm dünya üzerinde ortak benzerlikler göstermektedir. Aktarılmak istenen mesaj çeşitli hayvanlarla sembolleştirilir ve anlatımı kolay kılar. Bu bölümde karşılaştırılacak olan Anadolu ve Kırgız Hayvan masalları içerdiği öğelerle iki farklı coğrafyanın benzer paydalarını yansıtmaktadır. Bu saptamalar şunlardır:

1. Kurnazlık genellikle tilki ile özdeşleşmiştir. Elindekiden daha fazla şeye ihtiyaç duyup başkalarının payını da elde etmeyi arzularlar.
2. Kurnazlık yaparak hak etmediği bir şeyi almak isteyenler sonunda kendi kazdıkları kuyuya kendileri düşerler.
3. Bir şekilde kurnazlık ve fırsatçılıkla elde edilenler günü geldiğinde elindekilerden de olmaktadır.
4. Kibir sahibi ve karşılarındakini küçük görenler, gün gelir yardıma muhtaç duruma düşmektedirler. Sonunda iyi bir ders alırlar.
5. Akıl önemli bir meziyet olarak görülmektedir. Aklını kullanamayanlar kötülükle karşı karşıya kalırlar.
6. İyiliğe karşı iyilikle hareket etmeyenler nankörlükle anılırlar ve gün gelir bunun karşılığını alırlar.

7. Güçlü olmak her zaman kazanmak demek değildir. Güçlüler de kimi zaman akılsızlıklarının cezasını çekerler.

8. Arkadaşlıklar; yaşamayı ve ölümü belirleyen etmendir. Kurulan dostluklar kimilerine kazandırırken kimilerine kaybettirir.

9. Yalancılık günü kurtarabilir, fakat karşılaşılan bazı olaylarda kişiyi geri dönülmez bir yola sokar.

10. Bilgisizlik ve aptallık insanı aldatılmaya meyilli kılar. Bunun sonucunda da insan felakete sürüklenir.

Hayvan masallarının mesajı evrenseldir. Bu bakımdan Kırgız ve Anadolu coğrafyalarında da benzer nitelikler taşır. Kurnazlık, akılsızlık, kibir, hilekârlık, nankörlük gibi temalar her iki coğrafyada da ortaktır.

3.1.5 Anadolu Hayvan Masallarındaki Kahramanlar

Anadolu sahası hayvan masalları açısından oldukça zengindir. Masallarda çok farklı hayvanlar ve bunların ilişkide olduğu unsurlar detaylı şekilde anlatılmıştır. Bu hayvanlardan belli başlı olanlar şunlardır:

Tilki: Anadolu sahasında tilki fırsatçı bir karakter sergiler. Arkadaşlarıyla bir gün bal bulur ve balı paylaşmak yerine bütün balı tek başına yemek ister. Tilki arkadaşlarını kandırdığını düşünüp balı çalmak isterken arılar tarafından sokularak cezalandırılır. Anadolu masallarında tilki kurnaz, fırsatçı ve hilekârlıktır.

Kurt: Kurt toplumlarında güçlü bir karakter olarak bilinmektedir. Masallarda bunun aksi bir davranış sergiler. Gözü hiç doymaz ve tilki tarafından çoğunlukla aldatılır. Hataları sonucu sıklıkla kötülükle karşılaşır.

Kuzu: Kuzu genelde av unsuru olarak sergilenir. Kurt ile birlikte anılır. Akılla düşmanlarını kandırmaya çalışır ve genellikle başarısız olur.

Ayı: Masallarda güçlü bir figürdür. Gücünün etkisiyle tüm hayvanları hakimiyeti altına almaya çalışır. Kimi zaman kurnazlıklara kanar.

Yılan: Tilkinin dostu olarak görünür. Fakat menfaati gereği hainlik yapan bir hayvandır. Sonunda cezasını bulur.

Canavar: Masalda genelde kurtarıcı figür olarak kullanılır. Hayvanlara yardım eder. Kendi menfaatini düşünür.

3.1.6 Kırgız Hayvan Masallarındaki Kahramanlar

Kırgız masallarında birçok hayvan türleri bulunmaktadır. Hayvanlar insani vasıflarla donanmış olup mesaj verme amacı güderler. Çalışmada Kırgız hayvan masallarında belli başlı hayvan karakterleri tespit edilmiştir. Bu hayvanlar şunlardır:

Tilki: Tilki kurdun mağarasına girer ve karnını doyurur. Kurdun geldiğini duyunca ona bir tuzak kurmayı düşünür. Tilki bir kurnazlık ve hileyle kurdu kendi tuzağına düşürür. Tilki Kırgız hayvan masallarında hilekâr ve kurnazlıkla bilinir.

Kurt: Tilkiyi kendi ininde yakalayıp yemeyi planlar. Fakat tilkinin kurnazlığı nedeniyle avcılara av olmaktan kurtulamaz. Kırgız hayvan masallarında aç ve ahmak olarak bilinir.

Bıldırcın: Bıldırcın tilkiye yakalanır. Bıldırcının aklına tilkiyi kandırmak gelir. Bıldırcın, tilkiye çeşitli tuzaklar kurar ve en sonunda tilki bıldırcını yiyemez ve eli boş kalır. Bıldırcın Kırgız hayvan masallarında zekiliğin sembolüdür.

Ayı: Kaplan kürkü giymiş buzağıyı görünce korkar ve kaçır. Kırgız hayvan masallarında gücü ve ahmaklığı sembolize eder.

Kaplan: Buzağının kaplan kürkü sayesinde mağaradaki hayvanlara korku sağlar onları korkutup kaçırtır. Kırgız hayvan masallarında gücün sembolüdür.

Kuzu: Kaplan, kurt, ayı ve tilkinin bulunduğu mağaraya cesaret edip girerler. Ziyafetten yararlanmak isterler. Kırgız hayvan masallarında cesaret ve aklın sembolüdür.

3.1.7 Anadolu Hayvan Masallarındaki Kahramanlarla Kırgız Hayvan Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması

Yukarıda Anadolu ve Kırgız halk masallarındaki belli başlı hayvan türleri verilmiştir. Yapılan çalışmada her iki benzer kültürün ortak hayvan öğeleri tespit edilmiştir. Bu hayvan türleri her iki coğrafyada da benzer semboller taşımaktadırlar. İki kültürün de hayat felsefeleri hayvan masallarına işlemiş ve bu anlatılar toplumsal bir eleştiriyi de yansıtmıştır.

1. Hayvanlar aracılığıyla kötülüklerin iyi bir şey olmadığı
2. İyilik yap iyilik bul mesajının verilmek istendiği
3. Elindekiyle yetinmeyenin gün gelip elindekinden de olduğu
4. Güçlü karakterlerle zorlukları aşmanın kolay olduğu
5. Yardımlaşmanın önemi vurgulanmıştır.

3.1.8 Anadolu Hayvan Masallarındaki Mekânlar

1. Harman Yeri
2. Orman
3. Kayalık Yer

4. ayırılık
5. Irmak Kenarı
6. Ova
7. Köy
8. Kayalıklar
9. İn
10. Orman
11. Dere
12. am Ağacı Başı
13. Çalı Dibi
14. Ahır
15. Üzüm Bağı
16. Dere

3.1.9 Kırgız Hayvan Masallarındaki Mekânlar

1. Köy
2. Tepe
3. Dağ Geçidi
4. Mağara
5. Harman
4. Otların Arası
5. Yurt
6. Ağacın Tepesi
7. Orman
8. Pazar Yeri
9. Bir Yurt

3.1.10 Anadolu Hayvan Masallarındaki Mekânlarla Kırgız Hayvan Masallarındaki Mekânların Karşılaştırılması

Mekân masalı tamamlayıcı bir unsurdur. Hayvanlarla mekânın ilişkileriyle verilmek istenen mesaj pekişir. Yukarıda Anadolu ve Kırgız halk masallarındaki belli başlı mekânlar tespit edilmiştir. Bu mekânlar her iki coğrafyada da benzerlikler içermektedir. Tarihten günümüze iki toplumda yakın kültürel değişimler gösterdiğinden mekânlar ve bunların etkileri benzerdir. Özellikle mağara, köy, tepe, orman gibi alanların benzerliği fazladır. Aynı zamanda hayvanlar ne kadar güçlü ne kadar kurnaz olursa olsunlar mekânlar sayesinde güçleri törpülenmekte ve aciz

gördükleri hayvanlar karşısında güçsüz duruma düşmektedirler (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 15).

3.1.11 Anadolu Hayvan Masallarındaki Eşyalar

1. Küp
2. Balta
4. Yağ Derisi
5. Mese

3.1.12 Kırgız Hayvan Masallarındaki Eşyalar

1. Kazak
2. Kafes
3. Çubuk
4. Kova
5. Elençek
6. İp
7. Kaplan Derisi
8. Kopuz
9. Kürk

3.1.13 Anadolu Hayvan Masallarındaki Eşyalarla ve Kırgız Hayvan Masallarındaki Eşyaların Karşılaştırılması

Anadolu ve Kırgız hayvan masallarında eşyalar çok fazla çeşitlilik göstermemektedir. Bu masallarda eşyalar genellikle dekor olarak kullanılmış, masala etkisi çok fazla olmamıştır.

3.2 Anadolu Olağanüstü ve Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masalları

3.2.1 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Temalar

Asıl halk masalları içinde yer alan Olağanüstü masallar; periler, cinler, devler gibi hayali karakterler içerir. Bu açıdan bakıldığında temalar fantastik öğelerle ilişki içindedir. Tabiat dışı varlıklar insan suretine bürünerek dinleyiciye mesaj iletirler. Tespit edilen belli başlı temalar şunlardır:

Hacı Lebib'in oğlu Cevat Ebu Ali ile tanışır. Bilginle vakit geçiren Cevat birçok sihirli şeye şahit olur. Bir gün Ebu Ali Cevat'ı bir teste tabii tutar. Testi başarıyla geçen Cevat üstadının gözünde sır saklamayı becerebilen bir konuma ulaşır. Bu masalın teması sadık olmaktır. (Aziz Efendi, 2005, s. 79-87).

Yiğit oğlan Ak sakallı dedeyi devin esaretinden kurtarır. Daha sonra padişahın sarayına varan oğlan burada padişahın kızına musallat olan yılanı öldürür. Bu durum

padişahın kulağına gider ve oğlanı ödüllendirir. Bu masalın teması Yiğitlik ve Cesarettir. (Demir, 2018, s. 135-136)

Tembel delikanlı annesinin sözünü hiçbir zaman dinlemez ve gittiği her yerden sıkılır. Bir gün büyüünün çırağı olur ve burada sihirli öğrenir. Bir zaman sonra bu öğrendiği sihirlerle kendine çıkar sağlamaya çalışır. Bu uğurda sihir öğrendiği ustasını bile gözden çıkarır. Bu masalın teması nankörlük ve kurnazlıktır (Kúnos, 2016, s. 312-316).

Saraylı kadın Gül Güzelini kendi kızından kıskanarak onu tuzağa düşürür. Gül Güzelinin önce bir gözünü daha sonra da diğer gözünü alır ve sonunda onu öldürür. Şehzade durumu öğrenip gül güzelini diriltir ve saraylı kadın ve kızı yaptıkları işin cezasını çekerler. Bu masalda tema doğruluk ve dürüstlüktür (Kúnos,, 2019, s.36-44).

Değirmencinin karısı kuyuya düşer ve değirmenci karısını kurtarmak için kuyuya ip salar. Karısını kurtarmak isterken kuyuda mahsur kalmış iblisi kurtarır. Bunun karşılığında iblis, değirmenciye sihirli yetenek verir ve değirmenci padişahın kızını kurtarıp onunla evlenir. Bir gün şeytanla yine karşılaşır ve değirmenci bu sefer şeytanın ona oynadığı oyunu bozar. Bu masalın teması şeytana uymaktır (Kúnos, 2016, s.269-276).

3.2.2 Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masallarındaki Temalar

Babasının isteğiyle altın kuşun kanadını bulmak üzere yola çıkan çocuk bir kurtla karşılaşır. Kurt istekleri karşılığında küçük çocuğa yardım etmeyi teklif eder. Çocuk kurdun isteklerini yerine getirdikçe kuşun kanadını bulmaya daha da yaklaşır. Sonunda küçük çocuk kanadı bularak isteklerine ulaşır. Bu masalın teması dostluk ve yardımlaşmadır (Karadavut, 2006, s. 200-209).

Babanın üç oğlundan her biri evlenmek için yola çıkar fakat talihlerini bulamaz. Sonunda en küçük oğul evlenmek için yola koyulur ve bir kuyuya düşer. Burada farklı kızlarla tanışır ve yüzük takarlar. Kuyudan geri çıkacakken kardeşleri tarafından ihanete uğrar. Sonunda bir ihtiyar ona yol gösterir, küçük oğlan Alp Karakuş'u yenip yüzük taktığı kızla evlenir. Bu masalın teması ihanet ve cesarettir (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 33-36).

Cadıya eseri düşen Cail, Cadının esir aldıklarını kurtarmayı planlar. Esirler Cail'in planını başarıyla uygularlar ve Cadıyı alt ederler. Böylece tekrar özgürlüklerine kavuşurlar. Bu masalın teması cesaret ve iyiliktir. (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 43-45)

Güçsüz çoban Makmut'un hayvanlarına bir gün bir dev musallat olur. Makmut'un öfkesinden korkan dev ona yarış teklif eder. Sırasıyla tüm yarışmaları aklı sayesinde çoban Makmut kazanır. Dev sonunda Makmut gibi zayıf ve çelimsiz bir çobana defalarca yenildiği için bu durumu kaldıramaz ve kendi canına kıyar. Bu masalın teması akıldır (Bolçurov, 1997, s. 194-197).

Avdan dönen Turum Padişahının oğlu yolda Rum Padişahının kızını görür ve ona âşık olur. Padişahın oğlu bu kızı elde etmek için birçok zorlu engeli aşar. Sonunda Tulum Padişahının oğlu Hızır sayesinde refaha ulaşır ve mutlu olur. Bu masalın teması cesaret ve akıldır (Karadavut, 2006, s. 251-261).

3.2.3 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Temalarla Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması

İnsanlar geçmişten bugüne doğayı tanıma isteği içinde olmuşlardır. İnsanoğlu tüm coğrafyalarda doğa üstü güçlerin olduğuna inanmış ve bu güçleri yenmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda insanlar ve doğaüstü varlıkların mücadelesi başlamıştır. Anadolu ve Kırgız Sihirli masallarında da temalar bu tabiat üstü varlıklarla şekillenmiş. Doğruluk, dürüstlük, nankörlük, şeytanla iş birliği gibi tematik özellikler masal kahramanları arasında geçmiştir. Bu bakımdan her iki coğrafyanın tematik özellikleri bakımından büyük benzerlikler saptanmıştır. Bu saptamalar şöyledir:

1. Dostluk ve arkadaşlık sır saklamayı gerektirir. Bu bakımdan verilen sırra sadık kalmak önemli bir özelliktir.

2. İnsanlar her şeyi tek başlarına yapacak güce sahip değildirler. Kimi zaman tabiatüstü dostlarının yardımlarına ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden dostluk ve yardımlaşma gereklidir.

3. Hayatta mutluluk ve huzur zorluklara bağlı olabilir. Bu yüzden kimileri cesaretli ve yiğit olmalıdır.

4. İnsanlar yakınlarından kötülük görse dahi pes etmezler. Daima iyilik peşinde olurlar.

5. Kimi insanlar iyilik gördüğü kişiye nankörlük ederler. Bunun sonucunda kendi cezalarını çekerler.

6. Dış görünüş aldatıcıdır. Dış görünüş sayesinde zor işler başarılamaz. Önemli olan akıldır.

7. Farkında olmadan dahi şeytana uyan insanlar çevrelerine kötülük saçarlar.

3.2.4 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Kahramanlar

Dev: Dev Aksakallı dedeyi esareti altına alır. Ona zulüm eder fakat akıl karşısında yenik düşer. Aynı zamanda çocuğu tuzağına düşürmek için geyik olur fakat yine de sonuca ulaşamaz. Bu bakımdan dev güçlü ama ahmak bir kahramandır (Demir, 2018, s. 135-136)

Büyücü: Masalda büyüğü güçler sayesinde kendine çıkar sağlayan biri olarak görülür. Kadın oğluna büyü öğretir fakat bu kendine zarar verdiği için kinlenir. Büyücü masalda çıkarıcı ve kinci olarak bilinir (Kúnos, 2016, s. 312-316).

Padişah: Padişahın ayağına düşen gül onu etkiler. Emir verir, olayları gördüğü gibi anlar, sorgulamaz. Bu bakımdan padişah otoriter ama aynı zamanda bilgisizdir (Kúnos, 2019, s.36-44).

Şehzade: Gül güzeliyle evlenecekken tuzağa düşürölüp Gül güzelinin kılığına giren bir kızla evlenir. Kızın gerçekten Gül güzeli olup olmadığından şüphelenir. Şüphelerinde doğru çıkar. Gerçek gül güzelini kurtarmak ve onunla evlenmek için zorlukları aşar ve sonunda muradına erer. Şehzade masalda güçlü ve akıllı bir karakterdir (Kúnos, 2019, s.36-44).

İblis: Değirmenciye kendi menfaati için yardım eder. Günü gelip çıkarlarına ters düştüğü zaman değirmenciye cezalandırmak ister. Bu bakımdan iblis kötü ve çıkarıcı bir kahramandır.

(Kúnos, 2016, s.269-276).

Cariyeler: Cevat'ı sarayın cariyeleri karşılar ona hürmet ederler. Masalda yardımcı karakter özelliğı gösterirler (Aziz Efendi, 2005, s. 79-87).

3.2.5 Kırgız Sıykırdıu (Sihirli) Masallarındaki Kahramanlar

Kırgız Sihirli masallarında Anadolu halk masallarındaki gibi olağanüstü kahramanlar sıklıkla kullanılmıştır. İnsanüstü güce ve zihne sahip bu kahramanlar sihir büyü ve güçleri sayesinde olayların akışına yön vermişlerdir. Tespit edilen belli başlı kahramanlar şunlardır:

Kurt: Kurt küçük çocuğu sırtına bindirir ve göz açıp kapayıncaya kadar başka bir diyara varırlar. Bir süre sonra da altın yeleli bir ata dönüşür. Masal boyunca kurt olağanüstü özellikler gösterir (Karadavut, 2006, s. 200-209).

Altın Kuş: Masalda Altın Kuşun kanadı gençlik ve ölümsüzlüğün iksiri görevi görür. Babanın oğulları eksik tüyü bulmak için, birçok engeli aşarlar (Karadavut, 2006, s. 200-209).

Kargaların Padişahı: Masalda yardımcı karakter olarak yer alır. Kargalara sihriyle hükmeder. (Karadavut, 2006, s. 200-209).

Cüce: Yaşlı çiftin en küçük oğlu Bereke'yi ardına alarak taşı kaldırabilme koşuluyla kuyuya inmesini söyler. Masalda iyilik timsalidir (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 33-36).

Alp Karakuş: Bereke'yi indiği kuyudan çıkarabilecek efsanevi kuştur. Masalda yardımsever özellik taşır. (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 33-36).

Cadı: Alp Karakuş alması için Bereke'yi güçlü ve zalim hayvanlarla dolu ambara gönderir. (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 33-36). Bir diğer masalda da insanları esir alıp onlara zulüm eder. Masalda acımasız ve zalim kahraman örneği gösterir (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 43-45).

Dev: Masalda Makmut'a zarar verecekken, Makmut'un akli sayesinde yarışa ikna olur. Dev her yarışta Makmut'a yenilir. Dev masalda akılsız ve ahmak olarak bilinir (Karadavut, 2006, s. 341-346).

Ejderha: Masalda baba Kıraankara'yı öldürmesi için ejderha gönderir. Ejderha masalda zalim bir kahramandır (Karadavut, 2006, s. 251-261).

Padişah ve Han: Masallarda genelde kızlarının ve oğullarının serüvenlerinde yardımcı karakter olarak görülür. Otoriter özellik gösterir.

Kıraankara: Masalda Turum padişahının oğlunu ölümden kurtarır ve sonra Turum padişahının düşmanlarını öldürerek padişahın oğluna tekrar yardım eder. Bu masalda iyi ve yardımsever bir özellik gösterir.

Hızır: Padişahın oğlu Hızır'ın yardımıyla Kıraankara'yı bulduğu yerden çıkartarak onu eski haline döndürür. Bu masalda Hızır rahmâni bir kahramandır.

3.2.6 Anadolu Asıl (Olağanüstü) Masallarıyla Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması

Olağanüstü masallar birçok tabiatüstü olayların, eşyaların ve kahramanların bulunduğu metinlerdir. Anadolu ve Kırgız sihirli masallarında tabiatüstü kahraman sayıları oldukça fazla ve benzer özellik gösterirler. Bu bakımdan şu özellikler saptanmıştır:

1. Masallarda hayvanlar kılık değiştirir ve olayın akışına yön verirler.
2. Bazı olağanüstü karakterler zorbalıkla menfaat elde etmek ister fakat elde ettikleri şey kalıcı olmaz. Emek vererek kazanmanın önemi belirtilir.
3. Bazı hayvan karakterleri (kurt) hayvan masallarının aksine kahramana yardım eder. Böylece yardımlaşma vurgulanır.
4. Olağanüstü karakterler, masal kahramanı olan insana yardım etmek için şart koşarlar. Menfaat öne çıkar.

5. Hayvan karakterleri masalın akışı gereği olağanüstü güçlerle kuşanırlar.
6. Allah'ın vasıtasıyla gelen karakterler kahramanlara zor anlarında yardım ederler.

3.2.7 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Mekânlar

Anadolu olağanüstü masallarında birçok mekân olduğu tespit edilmiştir. Masallarda geçen belli başlı mekânlar şunlardır:

1. Saray
2. Tepe ve Dağ
3. Kuyu
4. Çarşı ve Pazar
5. Ev
6. Köy
7. Şehir
8. Yol Ağzı ve Yol Ayrımı

3.2.8 Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masallarındaki Mekânlar

1. Şehir
2. Ahır
3. Orman
4. Yol Ağzı ve Yol Ayrımı
5. Dağ
6. Mağara
7. Saray

3.2.9 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Mekânlarla Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masallarındaki Mekânların Karşılaştırılması

Masallardaki mekân unsurlarının çeşitli görevleri vardır. Masallardaki mekânlar metne işlevsellik katar ve metni bütünleştirir. Mekân aynı zamanda metindeki kahramanların bulundukları ortamı algılama, değerlendirme ve aracı olarak kullanma imkânı sunar (Narlı, 2002, s. 98).

Bu bağlamda Anadolu ve Kırgız sihirli masallarında benzer mekânlar saptanmıştır. Bu mekânlar metnin bütününe etki etmiş ve olay akışına yön vermiştir.

3.2.10 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Eşyalar

1. Hap
2. Kılıç
3. Zehirli Ekmek
4. Kazan

5. Kanlı Hançer

6. İp

7. Anahtar

8. Para

9. Çekiç

10. Mızrak

11. Mektup

12. Ok

13. Yatak

14. Kanepe

15. Testi

16. Küfe

19. Merdiven

20. Taş

21. Tabut

22. Davul

23. Çanak

24. Semer

25. Odun

26. Altın

27. Kapı

3.2.11 Kırgız Sihirli Masallarındaki Eşyalar

1. Kuury

2. Silah

3. Yele

4. Yular

5. İp

6. Bakır Yüzük

7. Gümüş Yüzük

8. Altın Yüzük

9. Ocak

10. Demir Şiş

11. Balta

12. Kütük

13. Altın

15. Taç

16. Taht

3.2.12 Anadolu Olağanüstü Masallarındaki Eşyalarla Kırgız Sıykırduu (Sihirli) Masallarındaki Eşyaların Karşılaştırılması

Anadolu ve Kırgız sihirli masallarında olayın akışı doğrultusunda sihirli yeteneklerini göstermesi için eşyaya ihtiyaç duyarlar. Bu eşyalar vasıtasıyla kahraman ya zafere ulaşır ya da yaptığı sihir kendisine kötülük olarak döner. Her iki coğrafyada da benzer eşyalar kullanılmış eşya zenginliği yönünden Anadolu masalları öne çıkmıştır.

3.3 Anadolu Gerçekçi Masalları ve Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masalları

3.3.1 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Temalar

Gerçekçi masallar insanın günlük hayatta karşısına çıkan ve çıkması muhtemel olayları ele alır. Bu bakımdan temalar çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Anadolu gerçekçi masallarında tespit edilen temalar şunlardır:

1. Keloğlan'ın şansı yaver gider ve padişahın kızının attığı gümüş topu yakalayarak onunla evlenme fırsatını elde eder. Keloğlan evlendikten sonra savaş çıkar cesareti ve iyi niyetiyle ülkeyi kurtarır ve hasta olan padişaha yardım eder. Bu masalın birden çok teması bulunmaktadır. Bunlar: şans, iyilik ve cesarettir.

2. Bir gün padişahın kızı hastalanır ve onu iyi etmek için dertsiz bir kimsenin gömleğine ihtiyaç duyar. Köy köy gezer ve bir çobana rastlar. Padişah çobanın derdi olmadığını düşünür fakat çobanın sözleriyle ülkedeki hiçbir kimsenin dertsiz olmadığını anlar. Bu masalın teması farkındalık ve bencilliktir.

3. Kocasına küsen saf kadın barışmak için evine bir deveyle döner. Kocasını devedeki altınları fark eder ve hepsine sahip olmak için deveyi keser ve kadını hapseder. Daha sonra bu devenin padişahın olduğu ortaya çıkar ve kadının kocası kan izinden yakalanır yakalandığı sırada karısına altınların yerinin pencere ve kapı arasında olduğunu söyler. Karısı saflıkla kocasını kurtarmak için saraya sırtına ve kafasına kapıyı ve pencereyi bağlayarak gider. Padişah durumu görüp adamı affeder. Kocasını yaptığandan pişman olur. Bu masalın teması pişmanlıktır.

4. Babasından miras düşen adam bu parayı kısa sürede bitirip köylüye borçlanır. Borcunu da ödeyemeyince başka köye gider ve buradaki muhtarla konuşup borç karşılığı ev ve arsa alır. Hasat zamanı bolca para kazanır ve bu sırada da bir çocuğu olur. Parasını yine çarçur eden adama dağ başındaki yılan altın vererek yardım eder. Bir gün adamın oğlu yılanı bulur ve daha fazla altın elde etmek için yılanı öldürmeye kalkarken ölür adam hem oğlundan hem de zenginliğinden olur. Bu masaldaki tema açgözlülük ve nankörlüktür.

5. Bir gün kadının oğlu korkunun ne olduğunu öğrenmek ister. Çocuk korkunun nasıl bir şey olduğunu öğrenmek için haramilerin yanına gider ardından da cadının yanına gider fakat buradaki deneyimlerinden korkunun ne olduğunu öğrenemez. En sonunda padişah sarayında ani gelişen olay karşısında ürperir ve korkunun ne olduğunu öğrenmiş olur. Bu masalın teması beklentidir.

3.3.2 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Temalar

1. Yedi Keloğlan Yalnız Keloğlan'a sürekli eziyet eder. Yalnız Keloğlan hile ve kurnazlıkla Yedi Keloğlan'ı oyuna getirir. Onun malın ve mülkünün ziyan olmasına neden olur. Yedi Keloğlan kaybettiği ve malı tekrar elde etme umuduyla Yalnız Keloğlan'ın sözüne tekrar inanır ve indiği kuyuda ölür. Bu masalın teması hilekârlık ve kurnazlıktır.

2. Kurnaz delikanlı ve han birbirleriyle karşılaşır ve kurnazlıkta iddialaşırlar. Delikanlı hanı kandırarak atını ve altınlarını ele geçirir. Kadın kılığına girip hanın kız kardeşlerini oyuna getirir. Hanı korkutarak, hanın küçük kız kardeşiyle evlenerek amacına ulaşır. Bu masalın teması kurnazlık ve hilekârlıktır.

3. Delikanlı, ünlü hanı görmek ister fakat eli boş olduğu için hanı göremez. Hanın hasta olan kızının heykeline can verir ve onu hana getirerek hanı görmeye çalışır yine göremez. Hanın en sevdiği keçisini öldürür fayda etmez. Bu yaşadıklarını aksakallı dedeye anlatır ve onun sonradan han olduğunu öğrenince, hayal kırıklığına uğrar. Bu masalın teması hırs ve beklentidir.

4. Han can sıkıntısını gidermek için adamlarına bir deli bulup getirmelerini emreder. Adamları köyde bir atlı ve bir kadınla karşılaşır fakat ikna edemezler. Sonunda bir çiftçiye zorla hana götürürler. Akıllı çiftçi, hanın sorunları karşısında akıllıca cevap verir. Han her seferinde şaşkınlığa uğrar. Han'ın Allah nerede? sorusu

üzerine hanın kıyafetlerini alan çiftçi han olur ve ülkeye hükmeder. Bu masalın teması akıl ve kurnazlıktır.

5. Yaşlı adam birbirleriyle geçinemeyen dokuz oğluna bir ders vermek ister. Dokuz oğlunu yanına toplar ve onlara dokuz çubuğu bir arada verir. Çocuklar çubukları kıramaz, bu sefer de babası çubukları teker teker verir böylece çocuklar çubukları kolayca kırarlar. Böylece, baba dokuz oğluna birlik olmanın önemini ve gücünü gösterir. Bu masalın teması birlik ve dostluktur.

6. Ünlü hırsız oğlunun da kendi gibi hırsız olmasını ister. Oğlundan Coobay'ın öküzünü çalmasını ister. Oğlu bu fikri benimsemez ve babasına söylemeden öküzü Coobay'dan satın alır. Çocuk akşam eve geldiğinde öküzü kesip pişirirler. Et yendikten sonra tartılırlar ve etin çocuğa yaradığı ortaya çıkar. Çocuğun dürüstlüğü ve kötü işlerden uzak durması yüzünden iyi geldiği anlaşılır. Baba bundan sonra dürüst yaşamaya karar verir. Bu masalın teması dürüstlüktür.

3.3.3 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Temalarla Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması

Gerçekçi masallar, günlük hayatta karşımıza çıkması muhtemel olaylardan oluşur. Bazı durumlar olayın akışı içinde sihirli ve olağanüstü kullanılır. Anadolu ve Kırgız masallarında olaya bağlı olarak birçok benzer ve farklı tema tespit edilmiştir. Bu temalar şunlardır.

1. İyiliğe karşı iyilikte bulunmak gereklidir. Böylece insanlar rahata ererler.
2. İnsanlar sadece kendi dünyalarında yaşamamalı ve diğer hayatların da farkında olmalıdır.
3. Daha sonradan pişmanlık duyulabilecek hareketlerden kaçınılmalıdır. Olayların sonuçları hakkında öngörülü davranılmalıdır.
4. İnsanlar elindekiyle yetinmelidir. Açgözlü olmak kişiyi elindekinden de eder.
5. İnsan zorluklar karşısında elinden geldiğince mücadele etmeli. Sonuçlar karşısında aşırı bir beklentiye girmemelidir.
6. Kurnazlık ve hilekâr kişinin gününü kurtarabilir. Uzun vadede ise kişiye zarar olarak döner.
7. Bir şeyler elde etmek için çok hırslanmak insana kaybettirir.
8. Tek başına aşılması zor görünen işler, birlik olunca kolayca başılır.
9. Dürüstlük başta kayıp olarak görülebilir eninde sonunda kişiyi kazançlı çıkarır.

3.3.4 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Kahramanlar

Keloğlan: Keloğlan padişaha her gün üç adet gül götürerek padişahın kızıyla evlenmek niyetini kurnazlıkla belli eder. Şansının da yardım eder ve kızla evlenir. Padişah hastalanınca Keloğlan cesaret ve iyilik göstererek aslan sütünü sağlar ve padişahı ölümden kurtarır. Masalda cesaret, iyilik ve kurnazlıkla anılır (Demir, 2018, s. 304-305).

Padişah: Keloğlan'ın savaşa katılmasını reddeder fakat padişah zorda kalınca Keloğlan'ın yardımını kabul etmek zorunda kalır (Demir, 2018, s. 304-305). Padişah kızının hastalanması üzerine ülkede dertsiz birinin gömleğini bulmaya çalışır fakat bulamaz. Kendi derdinden başka dertlerin de olduğunu farkına varır. Bu masallarda padişah güç, bencillik, inatçılığı sembolize eder (Demir, 2018, s. 311).

Çoban: Padişah çobanla karşılaşır ve onun dertsiz olduğunu düşünür. Çobanın gömleğinin olmadığını söylemesi padişahta farkındalık yaratır. Bu bakımdan masallarda güçsüz ve aciz olarak görünür fakat önemli zamanlarda önemli işler başararak önemli bir role sahip olur (Demir, 2018, s. 311).

Zengin Adam/Kişi: Masalda babasından kalan mirası har vurup harman savurur. Baş sıkıştığı zaman da kaçmayı yeğler. Masalda savurgan ve açgözlü bir karakterdir (Demir, 2018, s. 264-265).

Padişah: Masalda devesinin kaybolması üzerine adamlarına emir verir. Devesinin bir adam tarafından kesildiğini anlayarak, adamı hapseder. Adamın karısının saraya aciz ve mağdur bir şekilde gelmesi üzerine padişah olayı anlayıp adamı affeder. Bu masalda padişah merhamet sahibi ve affedicidir (Demir, 2018, s. 296-298).

3.3.5 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Kahramanlar

Keloğlan: Yalnız Keloğlan, Yedi Keloğlan'ın kendisine devamlı eziyet etmesi üzerine ona bir ders vermek ister. Yalnız Keloğlan, Yedi Keloğlan'ı hile ve kurnazlıkla sürekli oyuna getirerek onun perişan olmasına neden olur. Bu masalda Yalnız Keloğlan kurnaz, hilekâr ve kinci özelliği taşır. Aynı masalın içindeki Yedi Keloğlan ise diğer Keloğlan karakterinin aksine saf ve menfaatçi özellikleriyle öne çıkar (Karadavut, 2006, s. 349-357)

Han: Han masalda halkını yoran ve zulmeden olarak bilinir. Masalda adamlarına kendinden daha kurnaz birini bulmalarını emreder. Adamlarının buldukları kurnaz delikanlı hanı cebinden çıkartır ve hanı dize getirir. Han bu masalda kibirli ve ahmak bir karakterdir (Brudny-Eşmambetov, 2017, s. 239-241). Bir diğer masalda da hanı görmek isteyen adam, ona ulaşmak uğruna çokça emek verir. Hanın kibirliliği yüzünden ona bir türlü ulaşamaz. Sonunda hanı gördüğünde hayal kırıklığına uğrar ve

han için bu kadar zahmete gerek olmadığını anlar. Bu masalda hanın kibirliliği öne çıkmıştır (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 199-201).

Baba: Oğullarına birlik olmanın önemini öğretmek ister. Onlara önce birden fazla çubuk verir oğullar bu çubukları kıramaz, sonra çubukları teker teker verir, oğulları bu çubukları kolayca kırarlar. Bu masalda baba aklın, bilginin sembolüdür (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s.281). Bir diğer masal örneğinde de baba bir hırsızdır ve çocuğunun da hırsız olmasını ister biridir Babanın oğlu dürüstlük yolunu seçerek ve böylece kazançlı çıkarak babasına dürüstlük dersi verir. Bu masalda baba olumsuz bir karakterdir (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 202).

3.3.6 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Kahramanlarla Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması

Her iki coğrafyada da benzer kahramanlık özellikleri görülse de bazı karakterler farklılık göstermektedir. Bu farklılık Kırgız halkının hayatı anlama ve algılama felsefesinden kaynaklanmaktadır. Tespit edilen benzerlik ve farklılıklar şunlardır:

1. Anadolu masallarında Keloğlan daha çok iyi niyetli ve kurnaz olarak görülmektedir. Kırgız gerçekçi masallarında ise kurnazlığın yanında hilekâr ve menfaatçi olarak yer almaktadır.
2. Padişahlar masallarda otorite sahibi kişilerdir. Her iki coğrafyanın masallarında olayları sonradan öğrenen tipler olarak öne çıkarlar. Kimi zaman da merhamet ve iyilik sahibidir.
3. Toplumda saf ve akılsız görülen kişiler alaya alınır. Masallarda alaya alınan kişiler dalga geçenlere iyi birer ders verirler.
4. Masallarda dürüstlük önemli bir özelliktir. Dürüst olan insan mutlaka kazançlı çıkar.
5. Han masallarda halkına zulmeden ve bilgiçlik taslayan kişi olarak bilinir.
6. Kırgız gerçekçi masallarından baba figürü her zaman olumlu bir rol model olarak görülmez. Kimi zaman hatalarının farkına varıp pişman olur.

3.3.7 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Mekânlar

1. Mektep
2. Saray
3. Bir Şehir
4. Pınarın Başı
5. Köy
6. Kasaba

7. Kayanın Dibi
8. Ev
9. Kuyu
10. Hapishane
11. Tarla
12. Dağ
13. Sahil
14. Bahçe
15. Deniz
16. Saray

3.3.8 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Mekânlar

1. Saray
2. Kulübe
3. Çınar Ağacı Yanı
4. Kavak Ağacı Yanı
5. Şehir
6. Dağ
7. Hanın Sarayı
8. Yurt
9. Orman Yeri
10. Ev

3.3.9 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Mekânlarla Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Mekânların Karşılaştırılması

Her iki masalda da birçok mekân tespit edilmiştir. Bu yerlerin çeşitliliğin fazla olması yaşanan coğrafyanın kültürel zenginliğinin bir göstergesidir. Her iki coğrafyanın da edebi ve kültürel mirası masaldaki mekânlara yansımıştır.

3.3.10 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Eşyalar

Masallardaki eşyalar, masal kahramanlarının ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir. Anadolu masallarındaki belli başlı eşyalar şöyledir

1. Tel
2. Gümüş Top
3. Gömlek
4. Odun
5. Sac

6. Kapı
7. Pencere
8. Para
9. Altın
10. Sopa
11. Tencere
12. Salıncak
13. Bilezik
14. Bir Giysi
15. Bardak
16. Tabut
17. Kâse

3.3.11 Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Eşyalar

1. İp
2. Altın Kuruş
3. Bir Kıyafet
4. Çubuk
5. Kömür
6. Altın ve Gümüş
7. Pöçük
8. Bez
9. Urgan
10. Bir Elbise
11. Yorgan
12. Tebetay
13. Kitap
14. Altın
15. Mermer Taş
16. Heykel

3.3.12 Anadolu Gerçekçi Masallarındaki Eşyalarla Kırgız Turmuştuk (Gerçekçi) Masallarındaki Eşyaların Karşılaştırılması

Anadolu ve Kırgız coğrafyalarında yaşayan insanların günlük hayatlarında ihtiyaç duydukları eşyalar masalların içinde yer almıştır. Masallarda her bir kahraman ihtiyaç doğrultusunda farklı bir eşyaya ihtiyaç duymuş bu yönden her iki kültüründe masallarında eşyalar çeşitlilik göstermektedir.

3.4 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralar

3.4.1 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Temalar

Cimri bir adam bir gün göl kenarındayken ayağı kayar ve yüzme bilmediği için insanlarda yardım ister. Çevreden tüm elini ver diyenlere karşılık vermez. Hoca akıllılıkla vermek sözcüğü yerine al elimi deyince adam elini uzatır ve boğulmaktan kurtulur. Bu metnin teması kurnazlık ve cimriliktir.

Bir gün ayağına diken batan horoz ilk önce yaşlı bir nineden yardım alır ve ona nankörlük ederek ekmeklerini çalar daha sonra yolda çobanlara rastlar ve onlara da nankörlük ederek düğündeki kızı kaçıtır sonunda, horozun ayağına bir diken daha batar ve artık hiçbir yere kıpırdayamaz. Bu masalın teması nankörlük ve şımarıklıktır.

Bir gün zengin bir padişah kasırganın ortasında kalarak malını mülkünü kaybetmiş ve çoban olmaya karar verir Bir gün bezirganla karşılaşır ve bezirgân padişahın karısını kaçıtır çoban olan padişah başka bir yerde yaşamaya karar verir ve orda da başına iş açılır. Sonunda padişah bezirganın oyununu çözer ve ailesine kavuşur. Bu masalın teması ahmaklıktır.

İncili Çavuş bir gün padişaha zırto der ve padişah buna sinirlenir. İncili Çavuş bu kelimenin anlamını bilmez ve padişah zırtonun kelime anlamını öğrenmesi için İncili ‘ye süre verir. İncili'nin aklına bir plan gelir ve handaki kürdü padişahın sarayına taşıtır ve Kürt gözlerini padişah sarayında açar ve kendini ölmüş zanneder. Padişah bir peygamber bir melek zanneder fakat sonunda padişahın bunlardan hiçbirini olduğunu öğrenince padişaha benim cennetimde ne arıyorsun diyerek ona büyüklük dersi verir. Bu masalın teması akıl ve kibirdir.

3.4.2 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Temalar

Apendi bir gün hanın isteğiyle avlanmaya gider ve ikisi av bitimi şehre dönmek için birer at edinirler. Apendi'nin yavaş atı şehre giderken yağmur başlar ve Apendi elbiselerini çıkarıp atın altına saklar. Şehre kuru gelen Apendi'yi gören han şaşırır ve bunun nedeni sorduğunda Apendi atının yağmurdan bile hızlı olduğunu söyleyerek hana cevap verir. Bu masalın teması hazırcevaplık ve kurnazlıktır.

Bir gün han oğluyla birlikte ava giderken yanlarına Apendi'yi de alırlar. Sıcak olunca han ve oğlu elbiselerini Apendi'ye verirler ve Apendi ile dalga geçmeye

çalışırlar. Apendi Han a iki eşeğin yükünü taşıyorum diyerek cevap verir. Bu masalın teması akıl ve zekadır.

Apendi bir gün eşeğiyle yoldayken uzaktan hanın pişirttiği çorbayı görür ve aç karnını doyurmak için handan çorba ister. Han Apendi'nin önüne etsiz bir kemik atar ve bunu eşeğiyle yemesini önerir. Bir gün bu han eşeğiyle Apendi'nin evinin önünden geçerken ondan yemek ister. Apendi eşeğin önüne kuru ot koyar ve Han'a bunun iki kişilik olduğunu söyleyerek hana cevap verir. Bu masalın teması bencillik ve cimriliktir.

Hanın ülkesine gelen yolcular hanın sarayda kalın isteği üzerine, soracakları üç soruyu doğru cevap verme koşuluyla kabul ederler. Ülkedeki tüm bilginler sorulara cevap veremez. Han'ın isteğiyle Apendi gelir ve üç soruyu da cevaplar ve böylece yolcular ülkede kalır. Bu masalın teması kurnazlıktır.

Bir gün bir han oğluna toy yapar ve gelen misafirleri zengin ve fakir olarak ayırarak farklı yerlerde ağırlar. Toya gelen Apendi'yi hizmetçiler fakirlerin ağırlandığı yere götürürler. Ertesi gün toya yeni kıyafetlerle gelen Apendi'yi zengin yerine alırlar ve Apendi kürkünü yemeğin içine batırarak asıl karşılananın kürk olduğunu söyler. Bu masalın teması itibar ve kurnazlıktır.

3.4.3 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Temalarla Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması

Anadolu ve Kırgız coğrafyalarında güldürücü metinler birçok ortak özellikler göstermektedir. Saptamalar şu şekildedir

1. Her iki coğrafyanın masallarında güçlü ve güçsüz karakterlerin birbirleriyle olan diyalogları görülür.
2. Güçlü olanlar kibirlidir ve zora düştüklerinde yardıma muhtaç duruma düşerler.
3. İyiliğe karşı iyilik gösterilmemesi durumunda kahraman bunun olumsuzluğunu mutlaka bir gün çeker.
4. Padişahlar genellikle ahmaktır. Başlarına birçok olumsuz iş gelir ve başlarına gelen işlerin iç yüzünü geç öğrenirler.
5. Kişinin aklını kullanması onu felaketlerden korur.
6. Zekâ, yeri geldiğinde kılıçtan keskindir.
7. Saygı dış görünüşte aranır ve giyim kuşama itibar edilir.

3.4.4 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Kahramanlar

Nasreddin Hoca: Hoca suya düşen arkadaşına yardım etmek için aklını kullanır ve diğerlerinin yardım için dediği kelimeleri kullanmaz. Hoca cimri adama ver elini

demez al der böylece adamı kurtarır. Bu masalda hoca kurnaz ve akıllı bir kahramandır (Bayraktar, 2011, s. 300).

Cimri: Masalda canı pahasına cimriliğinden vazgeçmez. Hocanın ver yerine al elimi demesi üzerine canını kurtarır. Masalda cimri ve inatçı olarak görülür (Bayraktar, 2011, s. 300).

Horoz: Ayağına diken batan horoz masalda kendisine iyilikte bulunan nineye ve çobana kötülük eder. Onları zorda bırakır. Sonunda ayağına bir diken daha batır ve olduğu yerde acı çeker. Bu masalda horoz nankör ve kötü niyetlidir (Sakaoğlu, 2015, s. 289-290).

Padişah: Padişah masalda aklını kullanamaz ve bezirganın tüm dediklerine inanır ve elindekinden avucundakinden olur sonunda her şeyin farkına varır aklı başına gelir. Masalda ahmak bir karakterdir (Demir, 2018, s. 823-824). İncili Çavuş'un getirdiği Kürt'ün akıllı sorduğu sorula karşı cevapsız kalır ve pes eder. Bu masalda Padişah aciz bir karakterdir (Demir, 2018, s. 911-912).

Çoban: Masalda padişahın büründüğü karakterdir. Bezirganın isteklerine razı olur. Bu bakımdan masalda saf bir kahramandır (Demir, 2018, s. 823-824).

İncili Çavuş: Masalda padişaha zırtı diyerek onu sinirlendirir. Bir handaki uyuyan Kürt'ü uyandırmadan padişahın karşısına çıkartarak kendini affettirmiştir. Bu masalda akıllı ve uyanık bir karakterdir (Demir, 2018, s. 911-912).

3.4.5 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Kahramanlar

Apendi: Apendi yaşlı atıyla şehre gelirken yağmur bastırır ve bunun üzerine giysilerini atın altına saklar. Han Apendi'nin şehre kupkuru gelmesine şaşırır ve bunun sebebini sorar Apendi'de atının rüzgârdan bile hızlı olduğunu söyler buna inana han o atla yağmurlu bir havada gezmeye çıkar ve sırlıslam olur han Apendi'ye bunun hesabını sorar ve Apendi de hazırcevaplıkla giysileri atın altına saklamak gerektiğini söyler (Brudnıy-Eşmambetov, 2017, s.327-328).

Apendi bir gün han ve oğluyla birlikte ava gider. Han ve oğlu giysilerini Apendi'ye verir ve bu durumla dalga geçerler Apendi ise iki eşeğin yükünü taşıdığını söyler. Böylece hanı ve oğluna güzel bir ders verir (Brudnıy-Eşmambetov, 2017, s. 349).

Apendi bir gün hanın ziyafet kurduğu köyden geçer ve karnı acıkır. Handan yemek ister ve ters bir cevapla karşılaşır. Bir gün aynı duruma düşen hanın önüne hanın zamanında yaptığı gibi ot çıkarır ve böylece hana bir ders verir

(Brudnıy- Eşmambetov, 2017, s. 357).

Hanın sarayına gelen yolcuların sorularını kimsenin cevaplayamaması üzerine Apendi'ye danışır. Apendi akıllıca soru ve cevaplarla yolcuların üstesinden gelir (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s.335-336).

Han bir gün toy yapar ve Apendi toya gelir fakirler bölümüne alınır. Diğer bir zaman da şık kıyafetlerle gelir bu sefer de zenginler bölümünde ağırlanır. Apendi giysilerini yiyeceklere batırarak, asıl hürmetin kıyafetlerine verildiğini gösterir. Böylece oradaki herkese ibretlik bir ders verir (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s.358).

Han: Sarayına gelen misafirlere topraklarında yaşama teklifinde bulunur. Bu masalda han yardımsever ve iyi niyetli bir karakter özelliği gösterir Brudniy-Eşmambetov, 2017, s.335-336).

Han oğluyla birlikte ava çıkar ve yağmurun bastırması üzerine giysileri ıslak bir şekilde eve dönerler. Apendi akıllıca hareket ederek giysileri saklamıştır. Apendi Han'a atının rüzgâr gibi geldiğini söyleyerek onu inandırmıştır. Bu masalda han saf bir karakterdir (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 327).

Han, oğlu ve Apendi birlikte ava çıkarlar. Han ve oğlu sıcağın elbiselerini çıkarıp Apendi'ye verirler. Yükü artan Apendi ile dalga geçmeyen çalışan Han da Apendi iki eşeğin yükünü taşıyorum diyerek cevap verir. Bu masalda han dalgacı bir karakterdir (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 349).

Bey: Oğlu için toy yapar ve Apendi elbiseleri eski olduğu için hürmet göstermez. Apendi'nin diğer bir gün iyi elbiselerle gelmesi üzerine ona hürmet gösterir. Bey bu masalda ikiyüzlü bir kahramandır.

Beyin adamları yemek pişirirken Apendi bu yemeklerden yemek ister. Bey Apendi'nin eşeğine kemik verir ve bunu paylaşp yemelerini ister. Bir zaman sonra Bey Apendi'nin evinin önünden geçer ve Apendi zamanında Bey'in kendisine yaptığı gibi ona kuru oy ikram eder. Bey yaptığıının karşılığını alır. Bu masalda Bey cimri özellik gösterir (Brudniy-Eşmambetov, 2017, s. 357).

3.4.6 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Kahramanlarla Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması

İki farklı coğrafyanın benzer kahramanlarını barındıran Güldürücü Masallar ile Apendi masalları birbirine yakın özellikler içerir. Apendi ve Nasreddin Hoca'nın birbirleriyle olan benzerliği ortadadır. Bu bağlamda her iki coğrafyada da zalim bir kişi ve bununla mücadele eden halk kişileri bulunmaktadır. Bu karakterler Nasreddin Hoca ve Apendi'dir.

1. Anadolu sahasında Nasreddin Hoca İnsanların davranışlarını ve düşüncelerini önceden tahmin eder ve ona göre davranır. Bu bakımda Nasreddin Hoca masalarda bilge, akıllı ve kurnaz bir karakterdir.

2. Cimri karakterler malı gitmesin diye canını vermeye razı karakterlerdir. Bu bakımdan masalda pinti ve inatçı karakterdir.

3. Hayvanlar Anadolu sahası güldürücü masalarda insan özelliği taşımaktadır. İyiliğe karşı nankörlük ederek cezasını bulmaktadır. Bu bakımdan horoz nankör ve menfaatçi bir karakterdir.

4. Padişah olaylara yüzeysel bakar ve iş işten geçip başına dert olan bir durum olduğunda gerçeklerin farkına varır. Bu bakımdan masalda ahmak bir karakterdir.

5. Anadolu halk masallarındaki Nasreddin Hoca, Kırgız masallarında Apendi'dir. İnsanların düşüncelerini önceden kestirebilir ve ona göre tutum alabilir. Bu yüzden masalarda akıllı, kurnaz, bilgin ve hazırcevap özellikleri gösterir.

6. Han Kırgız masallarında genellikle Apendi ile münakaşa eder. Han Apendi'yi cevap ve davranışlarıyla üstesinden gelmeye çalışır fakat her seferinde başarısızlığa uğrar. Bu bakımdan Han, kibirli, zalim ve ahmak bir karakterdir.

3.4.7 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Mekânlar

1. Göl Kenarı
2. Çöplük
3. Köy
4. Ev
5. Irmak
6. Han
7. Saray

3.4.8 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Mekânlar

1. Saray
2. Hanın Toprakları
3. Yurt
4. Toy Yeri
5. Bir Şehir
6. Bir Köy

3.4.9 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Mekânlarla

Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Mekânların Karşılaştırılması

Anadolu ve Kırgız coğrafyasındaki güldürücü masalarda mekânlar çok fazla çeşitlilik göstermemiştir. Mekânlar Kahramanların içindeki bulundukları durumu nitelemiştir. Anadolu ve Kırgız nükteli masalarında en çok kullanılan mekânlar Han ve Saraydır. Bu durum aynı zamanda zengin ve fakir ilişkisini de göstermektedir.

3.4.10 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Eşyalar

1. Kaval
2. Çamaşır
3. Post
4. Çadır
5. Sopa
6. Keçe

3.4.11 Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Eşyalar

1. Değnek
2. Elbise
3. Kürk
4. Ayakkabı
5. Kalpak
6. Tabak
7. Çapan
8. Kazan

3.4.12 Anadolu Güldürücü Hikayeler ve Nükteli Fıkralarındaki Eşyalarla

Kırgız Apendi (Güldürücü) Masallarındaki Eşyaların Karşılaştırılması

Anadolu ve Kırgız masalarında eşya çeşitliliği azdır. Eşyalar genellikle dekor amaçlı kullanılsa da masal kahramanları ve bulundukları yeri de nitelemiştir. Masalda geçen kürk, ayakkabı, kalpak gibi nesneler kahramanı, çadır, kazan gibi nesneler ise kahramanın ilgili oldu yeri belirlemiştir,

3.5 Anadolu ve Kırgız Zincirlemeli Masalları

3.5.1 Anadolu Zincirleme Masallarındaki Temalar

Padişah bir gün dervişle tanışır ve ondan sürekli aynı öğüdü duyar. Padişahla ile Dervişin sıkı dostluğunu kıskanan vezir Dervişe tuzak kurar ve bu tuzağa sonunda kendi düşer ve ölür. Bu masalın teması kötülük ve kıskançlıktır.

Bir gün Alim adam yılanı kurtarır fakat yılan adamı öldürmek ister. Alim adam, yılanı üç kişiye fikrini sorma karışlığında isteğini kabul etme şartı koyar. Sonunda

tilki adamla iş birliği yapar ve adam yılanı ikiye böler. Bu masalın teması kurnazlık ve zekadır.

Tilki bir gün Ninenin sütünü çalar ve nine bu sırada tilkinin kuyruğunu kapıya sıkıştırır ve koparır. Ormandaki diğer hayvan arkadaşları tilkiyle dalga geçerler. Nineye giden tilki onun şartlarını yerine getiremez ve sonunda yaptığı hırsızlık yüzünden nineden özür diler ve kuyruğuna tekrar kavuşur. Bu masalın teması pişmanlık ve doğruluktur.

Çitlembik annesinin sözünü dinlemez ve sütün içine düşüp pişer. Ağaç, karga, çeşme ve Ayşe üzüntülerinden kendilerine zarar verir. Bu masalın teması yaramazlıktır.

3.5.2 Kırgız Zincirleme Masallarındaki Temalar

Namert mert kandırır ve onu zor durumu düşürür. Mert kuyudaki hayvanlardan zenginlik, şifa sırlarını işitir bunları başarıyla uygulayarak Han'ın kızıyla evlenir. Bir gün namertle karşılaşır ve ona kuyuya inmesini söyler, oradaki hayvanlar sırrın açığa çıktığını düşünüp namerdi parçalarlar. Bu masalın teması hainlik ve açgözlülüktür.

Turgay, uçurtmasının pelin ağacına takılması üzerine ağaçtan yardım ister. Pelin ağacı bahane bularak Turgay'a yardım etmez. Turgay sırasıyla keçi, kurt, yılkıcı, bey, çocuklar ve anneden yardım ister fakat hepsi bir bahane bulur. Sonunda Turgay rüzgârın yardımıyla takkesini geri alır. Bu masalın teması yardımlaşmadır.

Tilki kış ayı olduğu için yiyecek bulamaz ve karnındaki yedi yavrusuyla bir yaşlı çiftin evine sığınır. Tilki yaşlı çiftte yardım etmek için ava çıkar ve karşılaştığı yaban domuzunu kendisine bakan yaşlılara gönderir. Tilki hileyle ihtiyarın evine gelen aslan ve kaplanı yaşlı çiftte öldürtür. Aslan ve kaplanın peşinde olan avcılar yaşlı çiftin evinde bu iki hayvanın ölüsünü görür ve avcılar çiftten korkup kaçarlar. Bu masalın teması çıkar ve kurnazlıktır.

Ayı küçük bir tavşana sürekli işkence eder. Bu sırada sazların içinden çıkan bir sivrisinek tavşana yardım eder. Sivrisinek ayıyı huzursuz ederek küçük tavşanın intikamını alır. Bu masalın teması iyilik ve yardımlaşmadır.

3.5.3 Anadolu ve Kırgız Zincirleme Masallarındaki Temaların Karşılaştırılması

Anadolu ve Kırgız zincirlemeli masallarda genel itibariyle iyiler ödüllendirilmiş, kötüler cezalandırılmıştır. İnsanlar ve davranışları hayvanlar üzerinden

simgeleştirilerek her iki coğrafyada da benzer anlatımlar oluşmuştur. Masallardan hareketle tespit edilen önemli bulgular şunlardır:

1. Bilge kişilerin sözü kulak arkası edilmemelidir. Bu kişiyi kötülüklerden koruyabilir.
2. Nankörlük ve kurnazlık ederek kazanılan şeyler kişiye zarar getirir. İyilikten ve doğru yoldan ayrılmamak gerekir.
3. Sonunda pişmanlık duyulacak işlerden kaçınılmalıdır.
4. İnanılan ve kabul gören değer yargıları zıtlıştırılarak doğruluk ve dürüstlük mesajı verilmiştir.
5. Düşenin dostu olmaz atasözünü haklı çıkaran olaylara örnek verilmiştir. İnsanın zor gününde yanında kimsesi olmaz.
6. Güçlülük sadece bedende değildir. Akıllı ve zekice hareket etmek daha önemlidir.

3.5.4 Anadolu Zincirleme Masallarındaki Kahramanlar

Padişah: Masalda padişah dervişle güçlü bir dostluk kurar ve onun sözlerini dinler. Padişah akıllıca hareket ederek vezirin derviş üzerindeki iftirasını ortaya çıkarır. Bu masalda padişah akıllı, kurnaz bir karakterdir.

Derviş: Masalda padişaha “herkes ne yapar, kendine yapar; döner, dolaşır yine kendine yapar” sözünü sıkça söyler. Akıllıca hareket ederek başına gelecekleri bertaraf eder. Masalda akıllı ve öngörülü bir karakterdir.

Yılan: Alim’in onu ölümden kurtarmasına rağmen iyiliğe karşı iyilikle davranmaz, Alim’i öldürmek ister. Sonunda kendi ölür. Bu masalda yılan nankör ve hain bir kahramandır.

Tilki: Kurnazlıkla Nine’nin sütünü çalmaya çalışır fakat başarılı olamayıp kuyruğunu kaptırır. Kuyruğunu geri almak için birçok mücadeleden geçer ve sonunda yanlışını anlayıp Nine’den af diler. Tilki bu masalda ahmak ve aptal bir karakterdir.

3.5.5 Kırgız Zincirleme Masallarındaki Kahramanlar

Namert: Mert’in iyiliklerine karşı ona nankörlük eder ve mertı yarı yolda bırakır. Sonunda yaptıklarının karşılığını canıyla öder. Masalda nankör ve menfaatçi bir karakterdir.

Mert: Namerdin tüm yaptıklarına rağmen hayvanlardan zenginliğin ve şifanın sırlarını işitir ve sonunda mutlu olur. Masalda iyi niyetli bir karakterdir.

Pars- Kaplan- Kurt: Mert kuyuya düştüğünde şifa ve zenginlik sırlarını konuşurlar. Sonunda namert kuyuya girdiğinde, sırları öğrenme korkusuyla namerdi öldürürler. Bu masalda hayvanlar zalim karakterlerdir.

Turgay: Uçurtması yapraklara takılır. Keçi, kurt, yilkıcı, bey, çocuklar ve anneden yılmadan yardım ister en sonunda rüzgârın yardımıyla uçurtmasına kavuşur. Bu masalda inatçı ve azimli bir karakterdir.

Keçi-Kurt-Yilkıcı Bey-Çocuklar-Anne: Turgay'ın uçurtmasının ağaca takılması üzerine yardım isteği kişilerdir. Bu kişiler hep bir bahane bularak yardımı reddederler. Bu masalda yardımseverlikten uzak ve kötü karakterlerdir.

Kasırğa: Turgay'a uçurtmasına tekrar kavuşması için yardım eder. Masalda yardımsever bir kahramandır.

Tilki: Çaresiz kalan Tilki yaşlı karı kocanın evine sığınır ve bu sığınmanın karşılığını vermek için yaşlı çift kurnazlığını kullanarak hem yardım eder hem de onları ölümden kurtarır. Bu masalda tilki kurnaz ve yardımseverdir.

Yaşlı Karı-Koca: Çaresiz kalan tilkiyi evlerine alarak konukseverlik gösterirler. Tilki yaşlı çift yardım etme isteğiyle avlanmaya gider fakat karı kocanın başını derde sokar. Sonunda yaşlı çift tilkinin kurnazlığıyla kazançlı çıkar. Masalda yaşlı karı koca yardımsever ve iyi niyetli karakterlerdir.

Tavşan: Tavşan ayının eziyetlerine maruz kalır. Tavşan bir sivrisinekten yardım ister ve eziyetten kurtulur. Masalda mazlum bir kahramandır.

Sivrisinek: Tavşanın zor zamanında yardımına koşar ve ayıyı sürekli rahatsız ederek tavşanı ayıdan kurtarır. Bu masalda güçlü ve yardımsever bir kahramandır.

Ayı: Masalda tavşana eziyet eder. Sivrisinek tarafından güçsüz düşürülerek pes eder. Bu masalda zalim ve zulüm eden bir kahramandır.

3.5.6 Anadolu ve Kırgız Zincirleme Masallarındaki Kahramanların Karşılaştırılması:

Her iki coğrafyanın masallarında hayvanların varlığı göze çarpmaktadır. Zincirleme masallarında hayvan ve hayvanların insanlarla ilişkileri zincirleme olay örgüsü içinde verilmiştir. Bu bağlamda iyilik ve kötülükler bunların getirisi masallarda tespit edilmiştir. Bu çıkarımdan hareketle kahramanların özellikleri şunlardır:

1. Padişah dervişin sözünü dinleyerek kazançlı çıkmıştır. Gelişen olaylara karşı acele karar vermeyip akıllıca davranmıştır. Öfkeyle kalkan zararlı oturur atasözünü akıllara getirmiştir.

2. Derviş, görmüş geçirmiş bir kimsedir. Bu yüzden tecrübe ve akıl sahibi insanlar hayatta kazançlı çıkarlar.

3. Yılan ve tilki iyiliğe karşı iyilikle hareket etmeyen kahramanlardır. Bu yüzden kişi hayatta iyilik üzerine davranmalıdır.

4. Dürüst insanlar yaşamlarında akıllı hareket etmelidirler. Kimi insanlar doğruluğu ve dürüstlüğü suistimal edebilirler.

5. Fiziki açıdan iri olan güçlüdür demek doğru değildir. Akıllıca hareket ederek güçlü gözükten zalim kişilerin üstesinden gelinebilir.

3.5.7 Anadolu Zincirleme Masallarındaki Mekânlar

1. Bir Ülke
2. Kulübe
3. Pazar
4. Bahçe

3.5.8 Kırgız Zincirleme Masallarındaki Mekânlar

1. Mağara
2. Yayla
3. Irmak
4. Hanın Sarayı
5. Ağaç Arası
6. Çukur
7. Dağ
8. Dağın Eteği
9. Ev
10. Orman
11. Çilek Yapraklarının Üstü
12. Ceviz Ağacının Dibi

3.5.9 Anadolu ve Kırgız Zincirleme Masallarındaki Mekânların Karşılaştırılması

Anadolu ve Kırgız coğrafyalarında mekânlar çeşitlilik göstermektedir. Kırgız coğrafyası Anadolu coğrafyasındaki masallara göre daha çok mekân barındırmaktadır. Bunun sebebi Kırgızların tarihselden gelen bozkır kültürüyle ilişki içinde bulunmasından ileri gelmektedir.

3.5.10 Anadolu Zincirleme Masallarındaki Eşyalar

1. Akçe

2. Kâğıt
3. Odun
4. Tencere
5. Çeşme
6. Testi

3.5.11 Kırgız Zincirleme Masallarındaki Eşyalar

1. Altın Külçe
2. Havan
3. Takke
4. Yün Çubuk
5. Çuval
6. Kap
7. Topuz
8. Mızrak
9. Tüfek
10. Kaplan Derisi

3.5.12 Anadolu ve Kırgız Zincirleme Masallarındaki Eşyaların Karşılaştırılması

Her iki coğrafyada da çeşitli eşyaların kullanılması masalların olay örgüsünün kurulmasını sağlamıştır. Aynı zamanda kullanılan eşyalar kahramanların başlangıç ve bitiş metinleri arasında bir bağ oluşturmuş ve böylece masalın zincirleme anlatımına katkıda bulunmuştur.

SONUÇ

Bu karşılaştırmalı araştırma halk folklorunun önemli bir ögesi olan masallar üzerine oluşturulmuştur. İki dost ve akraba olan Anadolu ve Kırgız coğrafyalarının halk kültürlerinden olan masalların incelendiği bu çalışma iki ülkenin birbirlerinin halk kültürlerini tanıma açısından önemli bir çalışmadır. Son dönemde Türk ve Kırgız masal alanında yapılan çalışmalarda masalların sınıflandırılmalarının ayrı ayrı incelendiği saptanmış geniş bir alanda ve tüm sınıflandırmaların incelenerek karşılaştırıldığı bir masal çalışması tespit edilememiştir. Bu eksikliği gidermek ve bilinen tüm bilimsel masal sınıflandırmalarını karşılıklı olarak incelemek ve araştırmak için bu çalışmayı gerçekleştirmeyi hedefledik.

Çalışmanın adı “*Anadolu ve Kırgız Halk Masallarının Karşılaştırmalı Araştırması*” olarak belirlenmiş bu doğrultuda Anadolu ve Kırgız halk masallarından örnek masal metinleri ele alınarak incelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde Türk ve Kırgız toplumunun genel bir çerçevesi çizilmiş, bu iki toplum arasında yapılacak akademik çalışmaların önemine vurgu yapılmıştır. Bunun dışında masalların her iki kültür içindeki öneminden de bahsedilmiştir.

Araştırmanın ilk bölümünde masal kavramının tanımına ve açıklamasına yer verilmiş daha sonra masal tanımının farklı kültür ve coğrafyalardaki tanımına değinilmiş ardından da masalların eğitsel yönüne vurgu yapılmıştır. Sonrasında da masalların unsurlarına yer verilip, masalların farklı bilimsel sınıflandırmalarına değinilmiştir. İlk bölümün son kısmında ise masalların kaynakları ve gelişim süreci verilerek masal türünün tüm kapsamı ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmek istenmiştir.

İkinci bölümde Anadolu Türk halk masallarının tanımı ve kaynakları incelenmiş daha sonra masallar Thompson'un çalışması dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Bundan sonra aynı yöntem Kırgız halk masalları için uygulanmış, Kırgız halk masallarının tanımı kaynakları verilmiş daha sonra Taştemiroy ve Zakirov'un çalışmalarına göre sınıflandırılmıştır. İkinci bölümün son kısmında ise Anadolu'da halk arasından derlenen masallarla, Kırgızistan'da halk arasından derlenen masal metinlerine yer verilmiştir. Kırgız halk masalı metinlerinin orijinaleri de tespit edilebildiği kadarıyla çalışmaya eklenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde Anadolu ve Kırgız halk masal metinlerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Masallarda bulunan tema, kahraman, mekân ve eşyaları gruplandırarak inceledik ve karşılaştırdık. Bu karşılaştırmadan hareketle her iki coğrafyanın masallarının benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyduk.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında Anadolu ve Kırgız masallarının birçok ortak yönü olduğu görülmüştür. İki uzak coğrafyada yer alan ama yakın kültürle sahip olan Türkiye ve Kırgızistan'ın benzer folklorik öğeleri olduğu tespit edilmiştir. Masallarda genellikle temalar, kahramanlar ve mekânlar kendine ortak bir paydada yer bulmuştur. Bu tespitten hareketle her iki kültürün de benzer gelişim aşamalarından geçtiğini göstermiştir.

Bu çalışma daha önce Anadolu ve Kırgız masalları üzerine yapılmış çalışmalardan farklı bir noktadadır. Bu çalışmada hayvan, olağanüstü ve gerçekçi masalları toplu bir şekilde ele alınmış ve Anadolu ve Kırgız coğrafyalarında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Sonuç olarak yaptığımız bu çalışma Anadolu ve Kırgız masallarındaki tema, kahraman, mekân ve eşyaları karşılaştırmalı şekilde incelenerek her iki akraba toplumun birbirlerinin kültürlerini daha yakından tanımasına imkân vermiştir. İnancımız bu birbirlerine soydaş iki kültürde yapılan çalışmaların artmasıdır.

SÖZLÜK

-A-

Alp Karakuş: Büyük ve kara, efsanevi kuş.

-B-

Boz üy: Keçeden yapılan Kırgız evi.

-E-

Eleçek: Kırgız kadınlarının kullandıkları başörtüsü.

-K-

Kuuray: Kavalâ benzer eski bir müzik aleti.

-M-

Meses: Ucu çivili ince uzun sopa

Möön: Kırkbayır bağıracağı.

-S-

Suusar: Porsukgillerden derisi kıymetli bir çeşit yırtıcı hayvan.

-T-

Taylak: Bir yaşından büyük deve.

Tebetey: Kenarına kuzu, tilki, kunduz veya suasar gibi av hayvanlarının derisi dikilerek yapılan baş giyimi.

Tör: Başköşe.

KAYNAKÇA

- Agvan, Ö., & Asutay, H. (2018). Bir Anti-Masal Örneği Olarak Cam Ayakkabıları Reddeden Vejetaryen Külkedisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(6), 13.
- Akkuş, M. (2003). Doğu Kültüründe Nasreddin Hoca Tipinin Benzerleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 57.
- Alangu, T. (1961). *Billur Köşk Masalları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2010). *Hayvan Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ansiklopedisi, T. (1976). *Masal*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Antti, A. (1910). Verzeichnis der Mürckentypen. *Folklore Fellows Communications* (3).
- Arı, A. (2016). *Dünya Masallarından Örneklerle Masal Unsurları Bağlamında Sınıfsal Açidan Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Arıcı, A. F. (2004). Türk Özelliklerine Göre Türk ve Dünya Masalları. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 26.
- Aslan, A. A., & Arapova, A. (2017). *Kırgız Masalları*. Konya: Ökmen Yayınları.
- Bakırcı, N. (2004). *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktar, Z. (2011). *Mizah Teorileri ve Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlili*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bektenov, Z., & Bayciyev, T. (1993). *Kırgız Adabiyatı 9* (Cilt 9). Bişkek: Şam Baspası.
- Bilkan, F. (2009). *Masal Estetiği*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bolçurov, T. (1997). *Kırgız El Comoktoru*. Bişkek.
- Boratav, P. N. (1997). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Boratav, P. N. (2009). *Zaman Zaman İçinde* (2. b.). Ankara: İmge Yayınları.
- Britannica, A. (1994). *Fabl*.
- Brudniy, D., & Eşmambetov, K. (2017). *Kırgız Masalları ve Efsaneleri*. (C. Buyar, & İ. Ragibova, Çev.) İstanbul.
- Büyük Ansiklopedi. (1991). *Fabl*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Çaymaz, G. (2019). *Kırgız ve Anadolu masallarındaki hayvan motifleri ile bu masalların dil ve üslup incelemesi*. Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı.
- Dalkara, Z. D. (1997). *Kırgızca On İki Masal (Metin-Çeviri-Sözlük)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ana Bilim Dalı.
- Demir, N. (2018). *Anadolu Türk Masallarından Derlemeler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş Çocuk Yazını*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Doğan, S. (2009). *Kırgız Masalları (Metin-İnceleme)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı.
- Duymaz, A. (2001). *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Efendi, G. A. (2005). *Muhayyelât*. (K. Çetinoğlu, Çev.) İstanbul: Beyaz Balina Yayınları.
- Elçin, Ş. (1998). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Filizok, R. (1991). *Ziya Gökalp'in Edebi Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Görür, H. (1970-1971). Görüş: Röportaj Tahir Alangu ile. *Folklor*, 2(19-22), 50-61.
- Güleç, H. Ç., & Geçgel, H. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Paradigma Akademi.
- Günay, U. (1975). *Elâzığ Masalları (İnceleme)*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Erzurum.
- Güneş, H. (2006). *Grimm Masallarının Çocuklar Üzerindeki Etkileri*. Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Güney, E. C. (1996). *Folklor ve Eğitim*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Hafçı, Y. (2016, Mart 1). Masalın Gerçeği, Gerçeğin Masalı. Mart 10, 2020 tarihinde <https://goo.gl/FuSn48> adresinden alındı
- Honti, J. (1939). Marchenmorphologie und Marchentypologie. *Folk Liv* (3), 307-18.
- Kahraman, Â. (2002). Küçük Mecmua. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 26, s. 528-529).
- Kaplan, M. (1987). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karadavut, Z. (2006). *Kırgız Masalları* (2. b.). Konya: Könen Yayınları.
- Karayanık, S. (2001). *Kırgız El Comoktoru (Kırgız Halk Masalları) Metni Esasında Kırgızca Fiil*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karayev, Ö. (2001). Kırgızların Ortaya Çıkışı "Kırgız Terimi Hakkında". (M. Kıldıroğlu, Dü.) *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (1), 209.
- Kaya, D. (2015). *Kırgız Destanları* (1. b.). Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kayaokay, İ. (2019). Türk masal araştırmacılığında yüz yıllık bir muamma: Bir "hanım" olduğu sanılan "K.D." müstear adı kime aittir? *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 304-317.
- Kıdırbayeva, R. (1963). *Comok*. Frunze: Kırgız SSR İlimler Akademiyası.
- Kırcı, E. (1990). Muhayyelât-ı Aziz Etendi ve Türk Halk Masalları. *Milli Folklor Dergisi*, 1(5), 44.

- Kırgız Tilinin Tüshündürmö Sözdüğü. (1969). Comok. Frunze: Kırgız SSR İlimder Akademiyası Til Cana Adabiyat İnstitutü.
- Köse, H. (2015). *Skolastik Fantazya*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kundakçı, M. (2019). Moldo Kılıç, Isak Şaybekov ve Kalık Akıyev'in "Zelzele" Temalı Şiirlerinde Toplumsal Eleştiri. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* (13), 117.
- Kúnos, I. (1905). *Türkische volksmärchen aus Stambul. Gesammelt, übersetzt und eingeleitet*. Leiden Brill.
- Kúnos, I. (1978). *Türk Halk Edebiyatı*. (T. Gülensoy, Dü.) İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Kúnos, I. (2016). *44 Türk Masalı*. (O. Mızrak, Çev.) İstanbul: Tuti Kitap.
- Kúnos, I. (2016). *Forty-Four Turkish Tales, 44 Türk Peri Masalı*. (İ. K. Yalçındağ, Çev.) İstanbul: Tefrika Yayınları.
- Kúnos, I. (2019). *Türk Masalları*. (E. N. Akbaş, Çev.) İstanbul: Maya Kitap.
- Luthi, M. (1997). Avrupa Masal Tipleri ve Kişileri. (S. Sönmez, Dü.) *Milli Folklor Dergisi* (36), 70.
- Luthi, M. (2003). *Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı*. (G. Ö. Eker, Dü., & S. Sönmez, Çev.) Milli Folklor Yayınları.
- Mahmud, K. (1999). *Divanı Lugati't-Türk* (Cilt 1). (B. Atalay, Çev.) Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Manas Ensiklopediyası. (1995). Comok. Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademiyası.
- Nahifi, S. (2007). *Mesnevî-i Şerîf*. (A. Çelebioğlu, Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Nahîfi, S. (2007). *Mesnevî-i Şerîf Tam Metin Tercümesi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Narlı, M. (2002). Romanda Zaman ve Mekân Kavramları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(7), 98.
- Necatigil, B. (1985). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (12 b.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Nişancı, E. (2001). *Geleneksel Patrimonyalizmden Modern Neo-Patrimonyalizme: Bir Modernleşme Denemesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları.
- Özer, N. (2004). Zincirleme Masallarda Yapı ve İşlev. *Milli Folklor Dergisi* (63), 5.
- Radlof, V. V. (1885). *Obrazstı Narodnoy Literaturi Severnıh Tyurkshih Plemen*. S. Petersburg.
- Radlof, V., & Kúnos, I. (1998). *Proben der Volkslitterature der Türkischen Stamme VIII*. (P. D. Sakaoğlu, & D. M. Ergun, Çev.) İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Radlov, V. (2016). Kırgızlar Üzerine Gözlemler. (M. Kıldıroğlu, Dü.) *Belgü*.
- Sakaoğlu, S. (1973). *Gümüshane Masalları*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2015). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1975). *Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Szilágyi, S. (2007). *Ignác Kúnos Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şengül, M. B. (2010). Romanda Mekân Kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 530.
- Şeriyev, C., & Muratov, A. (1994). *Kırgız Adabiyatı Terimlerinin Tüshündürmö Sözdüğü*. Bişkek: Kırgız Ensiklopediyası Yayınları.
- Şirin, M. R. (1998). *Masal Atlası*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Taştemirov, C., & Bayhodcoyev, Z. (1972). *Kırgız Elinin Oozeki Çıgarmaçılık Tarihının Oçerki*. Frunze: Kırgız SSR İlimder Akademiyası Til Cana Adabiyat İnstitutu.
- Thompson, S. (1928). *Motif Index Of Folk Literature* (Cilt 6). Helsinki: Indiana University Press.
- Thompson, S. (1955-1958). *Motif-Index of Folk Literature* (Cilt 6). Indiana University Press.
- Tokombayeva, A. (1991). *Kayum Miftakov*. Frunze: İlim Basması.
- Tuğrul, M. (1967). *Mahmut Gazi Köyünde Halk Edebiyatı (Menkıbe, Hikâye, Masal, Fıkra)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Türk Dil Kurumu. (2019, Eylül 10). www.tdk.gov.tr. *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu: www.tdk.gov.tr adresinden alındı
- Usanbaev, A. (1976). *Turmuştuk Cöö Comoktordu Üyrönüü*. Frunze: Kırgız SSR İlimder Akademiyası.
- Uysal, A. E. (1990). Merkezden Haberler. *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 6(18). <http://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44508/551999> adresinden alındı
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 1). (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yalçın, A., & Aytaş, G. (2003). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yardımcı, M. (2012). *Malatya Masalları*. İstanbul: Malatya Kitaplığı Yayınları.
- Yavuz, M. H. (1997). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yetkin, H. (1962). *Gaziantep'te Derlenen Halk Masalları*. Gaziantep: Işık Matbaası.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, M. (1994). *Kırgız Halk Masalları (Motif İndeks ve Tercüme)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Yılmaz, M. (1996). *Kırgız Halk Masalları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. İçel Kültürü*.